

POSVEĆENI ŽIVOT

IZ SADRŽAJA

s. Krista Mijatović, SCSC – s. Teodozija Mostepaniuk, RSVV: Sestre Reda svetog Vasilija Velikog na području današnje Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću

fra Daniel Patafta, OFM – fra Antonio Tkalac, OFM: Franjevački treći red od nastanka do kraja srednjega vijeka

Dubravko Turalija: Iz redovničkog tropleta: uboštvo u Svetom pismu

s. Silvana Fužinato, SCJ: Utjelovljenje Riječi danas

s. Marina Mužinić, SMI: Duhovna pratnja mladih u kontekstu redovničke formacije

POSVEĆENI ŽIVOT
Prinosi redovničkoj obnovi
Broj 42, god (25) 2020.

Izlazi jedanput godišnje.

Uredništvo i uprava:

Slavoljuba Bulvana 4, 10 000 Zagreb, Hrvatska

Tel. (01) 3764 281

Faks (01) 3764 280

E-mail: pz.urednistvo@gmail.com

Nakladnik i izdavač:

Hrvatska redovnička konferencija

Slavoljuba Bulvana 4, 10 000 Zagreb

Uredničko vijeće:

fra Petar Bašić, s. Nela Gašpar, s. Gordana Igrec, s. Valerija Kovač, s. Krista
Mijatović, fra Mirko Mišković, fra Daniel Patafta, fr. Slavko Sliško

Glavni urednik:

fra Daniel Patafta, OFM

Zamjenica glavnog urednika:

s. Valerija Kovač, FB

Lektura:

Marina Maričić

Grafička oprema:

Arijana Krizel

Naslovna stranica:

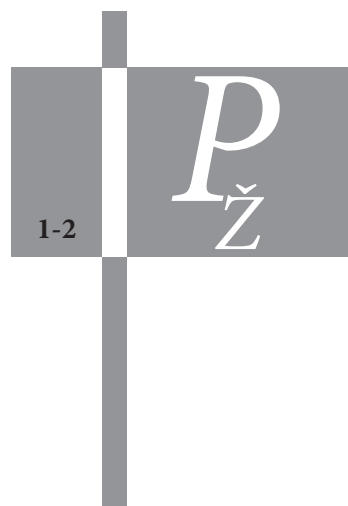
Ivica Lozina

Naklada: 700 primjeraka

Cijena: 25,00 kn

za inozemstvo: 50,00 kn

Tisak: Grafocentar, Sesvete

kazalo

Uvodnik 3

Znanstvene rasprave

s. Krista Mijatović, SCSC – s. Teodozija Mostepaniuk, RSVV:
Sestre Reda svetog Vasilija Velikog
na području današnje Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću 9

fra Daniel Patafta, OFM – fra Antonio Tkalac, OFM:
Franjevački treći red od nastanka do kraja srednjega vijeka 28

Dubravko Turalija:
Iz redovničkog tropleta: uboštvo u Svetom pismu 59

s. Silvana Fužinato, SCJ:
Utjelovljenje Riječi danas 78

s. Marina Mužinić, SMI:
Duhovna pratnja mladih u kontekstu redovničke formacije 97

Izlaganja sa skupova

fra Darko Tepert, OFM:
Božja Riječ u posvećenom životu 117

mons. Ratko Perić:
Godina Božje Riječi 126

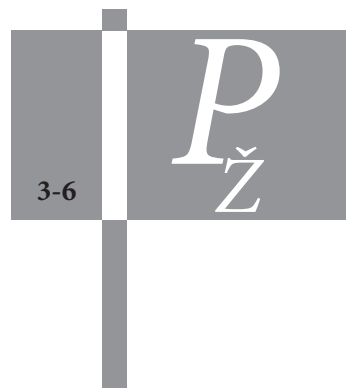
p. Nikola Stanković, SJ: Redovništvo na kušnji (usp. Mt 4,1-11)	143
Taras Barščevski: Ne boj se! Poziv na nasljedovanje u Evandjelju po Luki	160
s. Mirjam Peričić, OP: Ono što je oprostjenje za pojedinca, to je pomirenje za zajednicu	180
s. Branka Perković, SSFCR: Istinska promjena proizlazi iz Ljubavi	200

Naše teme

Laura Dalfollo: Posvećeni život i poslanje. <i>Nova evangelizacija i izazovi u današnjem društvu</i>	213
--	-----

Prikazi

o. Srećko Rimac, OCD: Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života, <i>Umijeće traženja Božjega Lica.</i> <i>Smjernice za formaciju kontemplativnih redovnica</i>	227
s. Ksenija Leko, OSU: Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života, <i>Dar vjernosti. Radost ustrajnosti</i>	232
s. Janjka Mazić, MVZ: s. Krista Mijatović, SCSC, <i>Razumijevanje i ostvarivanje poslanja</i> <i>kod redovnica u Hrvatskoj danas</i>	236
don Ivan Marijanović, SDB: s. Danijela Anić, ASC, <i>Drugi poziv u redovničkom životu</i>	240
fra Domagoj Volarević, OFM: Pietro Maranesi, <i>Klauzura Klare Asiške</i>	244

uvodnik

Poziv na svetost i proročka dimenzija redovničkog posvećenja

Crkveni su redovi različiti prvenstveno stoga što su muški i ženski. Njihovu raznolikost potvrđuje Drugi vatikanski sabor ističući istodobno njihov teološki identitet u radikalnom nasljedovanju Isusa Krista »dok razmatra na gori ili navješćuje Božje kraljevstvo mnoštvu ili dok ozdravlja bolesne i ranjene ili obraća na bolji život grešnike ili dok blagoslivlja djecu i čini dobro svima, uvijek slušajući volju Oca koji ga je poslao« (*Lumen gentium*, br. 46). Valja naglasiti neposredni eklezijalni vid identiteta jer Crkva stalno ističe kako »posvećeni život nije izolirana i rubna stvarnost u životu Crkve nego je smješten »u samo srce Crkve« i predstavlja dragocjen dar za sadašnjost i budućnost Božjega naroda »jer duboko u sebi pripada njegovu životu, njegovoj svetosti i njegovu poslanju« (*Na svetost pozvani*, br. 84). Crkveno-pravni vid tog identiteta nije u skladu s teološkim i eklezijalnim vidom jer crkveni zakonik u velikoj mjeri brigu o redovnicima i redovnicama prepušta biskupima i isključivo njima ostavlja prosudbu ostvarivanja apostolskih djelatnosti redovnika, odnosno prihvaćanje njihova angažiranja u različitim službama i procjenu uklopljenosti u zajednički pastoral Crkve. Opravdano je govoriti o povijesnom vidu redovničkog identiteta i o njemu valja voditi računa upravo u Crkvi u Hrvatskoj, kako zbog davnog povijesnog naslijeđa nekih muških redova tako i zbog promjena u radu i životu redovnika i redovnica u vrijeme velikih globalnih promjena i kriza.

U razdoblju globalizacije ljudskog društva, znanja i kulture na društvenoj razini, čime se otvorio put neoliberalnom kapitalizmu na području filozofije, psihologije i religije, nastupilo je vrijeme postmodernizma. Ovaj fenomen u kratkim crtama može se svesti na neke temeljne odlike: nepostojanje jedne zajedničke metafizičke baze, odricanje od svih filozof-

sko-epistemoloških sigurnosti, pluralizam istina, otpor racionalnosti pod vidom optužbi za totalitarizam, odbacivanje velikih misaonih sustava, jačanje subjektivizma. Sve se to očituje u fragmentaciji znanja, porastu specijalizacija i okrenutosti postignuću izravne koristi što utire put relativiziranju velikih pitanja o smislu ljudskog postojanja. More informacija pridonosi lomljenju doživljaja smislenih veza između gospodarskog napretka, političkih sloboda i osobne sreće. Brišu se granice između filozofije i umjetnosti, etike i religije, rastaču se tradicionalne vrijednosti, a sve se oslanja na bezbrojne podražaje i površne dojmove kojima je jedina svrha postići užitak.

Samim time stvaraju se nove vrijednosti: udobnost, površni i vulgarni humor, kult mladosti i zdravlja, kozmopolitizam i mobilnost povezani s čuvstvima ugone. Iskustvo dolazi u prvi plan, a odbacuje se institucionaliziranost u bilo kakvom obliku, dominira hedonizam, a na području religioznosti to otvara put prema subjektivnosti naspram institucije. Time dolazi do odbacivanja bilo kakvog oblika *teizma* i stvaranja jednog općeg duhovnog supstrata koji povezuje sve ljude. Podržava se primat gnoze nad askezom, čak i etikom; očit je sinkretizam različitih tradicijskih elemenata, prihvaća se astrologija, spajaju fizika, psihologija i duhovnost, što se najbolje očituje u holističko-ekološkoj duhovnosti.

Nova religioznost oblikovana je osobnim izborom između proizvoda ponuđenih na sakralnom tržištu, pa i sve veće nekontrolirane ponude unutar same Crkve, a odabir ovisi o osobnim ukusima i trenutačnim raspoloženjima. Crkveno posredovanje sve je manje važno, a duhovnost se svodi na ispunjenje osobnih težnji i očekivanja.

O redovništvu i njegovoj budućnosti ne može se govoriti izvan konteksta cjelokupnog crkvenog života jer je ono jedan istaknuti vid eklezijalnog života. Iako možda zvuči preuzetno, govoriti o budućnosti redovništva znači govoriti i o budućnosti Crkve, tj. temeljnih vrednota crkvenog života oko kojih se redovništvo okuplja i konstituira, a koje su jezgrovito sadržane u izreci »nasljedovati Isusa Krista izbliza«. Redovništvo nije hijerarhijski element u Crkvi, ali vrednote koje definiraju redovnički život jesu važne vrednote crkvenog života općenito.

Redovništvo je specifičan dio crkvenoga organizma u kojem se na svoj način odražava opće stanje u Crkvi. Tamo gdje je Crkva kao cjelina prožeta duhom Crkve budućnosti, redovništvo ne dolazi tako kontrastno do izra-

žaja, dočim tamo gdje je u Crkvi zavladała pospanost, redovništvo mora izrazitije nastupiti kao redovništvo budućnosti, dakle u svojoj kontrastnoj i proročkoj funkciji, djelujući tako reformatorski na cijelu Crkvu. To je moguće samo do određene mjere jer tamo gdje Crkva na neki način već odumire, s njome odumire i samo redovništvo, budući da je ono samo njezin dio, a ne njezina zamjena. Cjelokupna nas povijest i sadašnjost Crkve uvjerava o golemoj Božjoj maštovitosti kad je riječ o oblicima organiziranja redovničkoga života i redovničkoga djelovanja. Ta Božja maštovitost nije iscrpljena, što znači da su predvidljivi i neki novi i drukčiji načini redovničkoga okupljanja i svjedočenja. No nikako ne bi valjalo ako bi se eventualno nove, manje zajednice redovnika i redovnica potvrđivale više kao terapijske grupe za svoje pripadnike, a manje kao proročki znak i za Crkvu i za civilizaciju u kojoj žive. Stoga redovničke zajednice moraju okupljati *stvarne*, a ne *nominalne* redovnike, tim više što današnje vrijeme od Crkve traži izrazitiji proročki nastup. Stvarni redovnik uvijek je samo onaj koji sebe može prepoznati i koga drugi mogu prepoznati u kontinuitetu crkvenog redovništva u prošlosti s usmjerenošću na budućnost, koje su svojim životom i djelom osvijetlili *sveti* redovnici i redovnice.

Uglaviti u Kristu sve – taj jedinstveni cilj povezuje u sadašnjem rasporedu sve ono što se čini i sve one koji nastoje oko usavršavanja i svetosti, odnosno sve ono što gradi i čime se gradi novi svijet. Taj pothvat stvara temeljno, a opet za sve dovoljno prostrano zajedništvo što odgovara bogato obdarenu čovjeku. U toj nakani i cilju svi se mogu i trebaju međusobno prepoznavati, a sposobni su prepoznati i ono što u tom smjeru čine i oni koji ne vjeruju u Krista. Stvaralački pothvat kojim se stvara novi svijet, zatim crkveno zajedništvo, pa duhovnost zajedništva, ponajbolje je tlo na kojem niče i razvija se duhovni poziv i zvanje jer stvaralački i spasenjski Božji naum, u kome su svi djelatno uključeni, temeljno je opredjeljenje, uistinu zanosno i životno. Božji naum treba biti u krupnom planu za sve u Crkvi, za krštenike laike, za sve službe, redove, ustanove posvećenog života, za sve one zauzete u pastoralu, pa i u pastoralu zvanja.

Uglavnom mlad čovjek sve gleda i živi na svoj način osiguravajući svom egu slobodu, neovisnost i samostalnost. On sve podređuje osobnoj ugodu, sasvim je zauzet time kako zadovoljiti osjetila, kako se domoći sreće. Ako se i pita o smislu života, mlad čovjek ovisi o okružju za koje je čvrsto prikopčan, tako da se u velikoj igri osjeća posve nemoćnim, bez volje za životom, vjerovanjem, ciljevima i nadom u bolji svijet. Etički i moralno i

kulturno neodređeno, društvo čini mladog čovjeka neodlučnim i u izboru zvanja. Zato se on usteže prihvatiti odgovornost i obvezu, tjeskoban je pred budućnošću, pitajući se, ipak, o svome bitku. Tako se u Europi sve više pojavljuju mladi kojima je budućnost u tome da se udovolji osjetno-osjećajnoj nezasitnosti i sve je češća pojava *čovjeka bez zvanja*.

U takvim okolnostima pružiti prikladan i vjerodostojan formacijski program, potkrepljen svjedočanskom dimenzijom, posebno je važan izazov. To ne može učiniti ni sam pojedinac ni pojedina kuća, a katkad čak ni provincija. Sredstva potrebna za to razasuta su na različitim stranama. Isto tako može se dogoditi da ne postoji jedinstvo ili složnost oko toga što je bit formacije. Veliki osnivači redova polazili su od činjenice da je prva kršćanska zajednica njihovo opravdanje, temelj, nadahnuće i korijen. To je priznala i sama Crkva kada im je odobrila njihova Pravila. Učinila je to jer je u njima prepoznala sebe, kao i činjenicu da su redovničke zajednice nastavak i izrastanje apostolske i prakršćanske zajednice. Vidi se i kroz povijest kako je upravo preko redovništva Duh Sveti ulijevao Crkvi onaj elan i snagu da bi je doveo ili, bolje rečeno, vratio njezinoj autentičnosti. Upravo su redovnici bili ti koji su u Crkvi prvi reagirali na propadanje vjerskog života i radikalnim okretanjem evanđeoskom poslanju pridonosili obnovi vjerskog života i crkvenih institucija.

Poziv na svetost na koju su od iskona svijeta pozvani svi ljudi, na poseban način svi kršćani, jasno se očitovao u Isusu Kristu. Štoviše, Isus je ljudima jasno pokazao svojim životom što znači biti svet i što je to svetost primjerena čovjeku. U toj svetosti svaki kršćanin, a osobito onaj u duhovnom zvanju, očitava svoj identitet. Tako svetost postaje smjerokaz u življenju redovničke zajednice i poticaj za obnovu Crkve.

fra Daniel Patafta, OFM

ZNANSTVENE RASPRAVE

s. Krista MIJATOVIĆ, SCSC*
s. Teodozija MOSTEPANIUK, RSVV**

Sestre Reda svetog Vasilija Velikog na području današnje Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Namjera je ovog rada prikazati temeljne povijesne odrednice i glavne podatke djelovanja sestara Reda svetog Vasilija Velikog u Grkokatoličkom vikarijatu Križevačke eparhije u BiH tijekom 20. stoljeća. Rad je podijeljen u tri cjeline. Najprije se upućuje na socio-eklezijalne premise dolaska sestara vasilijanki u Bosnu i Hercegovinu, s posebnim osvrtom na utemeljenje crkvene jurisdikcije za doseljenike iz Ukrajine u BiH početkom 20. stoljeća. Zatim slijedi pregled sudjelovanja sestara vasilijanki u životu grkokatoličke crkvene zajednice u BiH prije Drugog vatikanskog koncila: uz statističke podatke redovničkih zvanja iz BiH toga razdoblja, prikazan je boravak sestara 1927.-1932. u nekadašnjem studitskom samostanu u Kamenici, BiH. U posljednjem dijelu rada analiziran je doprinos vasilijanki u pastoralnom radu Katoličke crkve u BiH nakon Koncila. U tu svrhu opširnije je obrađena povijest Katehetske kuće u Devetini i Duhovnog centra u Prnjavoru kao glavnih pastoralnih uporišta. Prikupljanjem i sistematiziranjem podataka iz samostanskih kronika, zapisnika sjednica, vjerskog tiska i ostalih izvora dobiva se uvid u kompleksnu i plodnu povijest djelovanja redovnica na ovim prostorima što čini značajan doprinos ovoga rada i otvara nova istraživačka obzorja.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Devetina, Kamenica, Prnjavor, grkokatolici, Ukrajinci, vasilijanke.

Uvod

U godini 2020. sestre Reda sv. Vasilija Velikog spominju se stote obljetnice dolaska sestara na geografsko područje bivše Jugoslavije. Proslava jubileja neposredan je povod da se širu čitalačku publiku поблиže upozna

* Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Jordanovac 110, 10 000 Zagreb, kristamijatovic@gmail.com

** Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb, bogjeljubov@gmail.com

sa životom i radom sestara vasilijanki na tim prostorima, još i više stoga što se o sestrama Reda sv. Vasilija Velikog dosad vrlo malo pisalo. Dok je istraživanje o vasilijanskim samostanima na području Đakovačko-osječke nadbiskupije nedavno objelodanjeno u *Vjesniku Đakovačko-osječke nadbiskupije*¹, djelovanje sestara vasilijanki na području današnje Bosne i Hercegovine tijekom 20. stoljeća predmet je ovog istraživanja.

Istraživanje se uglavnom temelji na arhivskom gradivu sestara Reda sv. Vasilija Velikog (samostanski ljetopisi, pisma, zapisnici sjednica i ostalo dokumentarno gradivo). Za polazišnu točku istraživanja postavljen je socio-eklezijalni kontekst dolaska sestara u BiH, nakon čega se daje povijesni prikaz djelovanja sestara u dva vremenska razdoblja: do Drugog vatikanskog koncila i nakon Koncila. Unutar tih dvaju vremenskih okvira, rezultati istraživanja prikazani su u ovisnosti prema tri ključne lokacije sestara vasilijanki u BiH: Kamenica, Devetina i Prnjavor.

1. Socio-eklezijalni kontekst dolaska sestara u BiH

Krajem 19. stoljeća započinje doseljavanje Ukrajinaca iz zapadne Ukrajine u Bosnu i Hercegovinu. Većina doseljenika bili su katolici istočnog (rutenskog) obreda. Uskoro se, osim materijalne oskudice, uočila velika duhovna potreba migranata koji su u novim okolnostima bili primorani godinama živjeti bez sakramenata i pastoralne skrbi.

Sukladno Austrougarskoj nagodbi (1867. godine) i Hrvatsko-ugarskoj nagodbi (1868. godine), područje Bosne i Hercegovine početkom 20. stoljeća nije bilo pod jurisdikcijom križevačkog biskupa, već rimokatoličkog vrhbosanskog nadbiskupa u Sarajevu.² Na zahtjev vjernika, tadašnji poglavar Ukrajinske grkokatoličke crkve, metropolit Galicije i lavovski arhiepiskop Andrej Šepticki obratio se križevačkom biskupu Julijanu Drohobeczkom, radi imenovanja svećenika koji bi pastoralno skrbio o Ukrajincima u BiH. Tako je 1897. godine biskup Drohobecki za tu službu

¹ s. Teodozija MOSTEPANIUK – s. Krista MIJATOVIĆ, *Sestre Reda sv. Vasilija Velikog u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji*, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*, 148 (2020.) 11, 31-35.

² Usp. Yurii DZHUDZHAR, *Katolycka tserkva vizantiisko-slov'ianskoho obriadu v Yuhoslavii*, Rym, 1986., 109-110. »Hrvatska, Bačka i Srijem, podložni jurisdikciji Križevačkog biskupa, pripadali su Ugarskom kraljevstvu krune sv. Stjepana, a Bosna, u kojoj Križevački biskup nije imao jurisdikcije, pripadala je Bečkoj kruni Dvojne Monarhije. Zbog toga što je podjela monarhije uključivala i financijske obveze, ukrajinski doseljenici u Bosni bili su podvrgnuti ne vlasti Križevačkog unijatskog biskupa koji je živio blizu u Hrvatskoj, već vlasti latinskog nadbiskupa u Sarajevu.«

imenovao svećenika Križevačke eparhije o. Andriju Szegedyja.³ Godine 1900. osnovane su prve dvije bosanske grkokatoličke župe, u Prnjavoru i Devetini⁴. Uskoro, godine 1902. metropolit Šepticki posjetio je BiH te u susretu s vrhbosanskim nadbiskupom u Sarajevu mons. Josipom Štadlerom raspravljao o osnivanju pet novih grkokatoličkih župa u BiH kojima bi upravljali svećenici iz Ukrajine, te o imenovanju generalnog vikara za grkokatolike u Bosni.⁵ Godine 1906. osnovana je župa u Staroj Dubravi, a 1910. godine utemeljene su župe u Banja Luci, Kozarcu i Derventi⁶. Metropolit je također osnovao samostan monaha studita u Kamenici.⁷

S obzirom na crkvenu jurisdikciju ovog područja valja istaknuti nekoliko promjena. U razdoblju od 1910. do 1913. godine generalni vikar za grkokatolike u Bosni i Hercegovini sa sjedištem u Sarajevu bio je o. Josip Žuk, dotadašnji rektor grkokatoličkog sjemeništa u Lavovu⁸, koji je bio podložan vrhbosanskom nadbiskupu Štadleru. Tih godina u BiH iz Ukrajine dolaze svećenici o. Feliks Ščurko, o. Mihajlo Kindij, o. Jurij Kolodij i o. Grigorije Biljak koji preuzimaju grkokatoličke župe. Zatim, 1914. godine, zahvaljujući nastojanjima metropolita Šeptickog i inicijativi ukrajinske inteligencije, uspostavljena je Apostolska administratura za grkokatolike u Bosni i Hercegovini, a za apostolskog upravitelja imenovan je o. Oleksij Bazjuk. Na kraju, godine 1924. apostolska je uprava ukinuta, a vjernici su sve do danas podvrgnuti jurisdikciji križevačkog biskupa kojeg je u BiH predstavljao biskupski vikar ili dekan.⁹ Uz postojeće župe, osnovane su i nove: Cerovljani (1917.), Lišnja (1931.), Lepenica i Kamenica (1933.).¹⁰

Unatoč progonima i drugim neprilikama,¹¹ utemeljenje crkvene jurisdikcije za grkokatolike u BiH pružilo je vjernicima doseljenicima mo-

³ Usp. Filip ŠKILJAN, Ukrajinci u Bosni i Hercegovini od doseljenja do današnjih dana, u: *Historijaska misao*, 2 (2016.) 2, 248.

⁴ Usp. Roman MYZ, Frahmenty z mynuloho ukrainskoi katolyckoi tsekrvy u Bosnii, u: *Khrystyianskyi kalendar*, Ruski Krstur, 1973., 87.

⁵ Usp. Yurii DZHUDZHAR, *Katolycka tserkva vizantiisko-slov'ianskoho obriadu v Yuhoslavii*, 110.

⁶ Usp. *Isto*, 111.

⁷ Usp. *Isto*, 110.

⁸ Usp. *Isto*, 111.

⁹ Biskupski vikari Križevačke eparhije u BiH bili su o. Oleksij Bazjuk (1924.-1927.), o. Frane Latković (1928.-1955.), o. Grigorije Biljak (1955.-1977.) i dr.

¹⁰ Usp. Yurii DZHUDZHAR, *Katolycka tserkva vizantiisko-slov'ianskoho obriadu v Yuhoslavii*, 109-114. Lepenica, Kamenica i Stara Dubrava kao župe ukinute su nakon Drugog svjetskog rata.

¹¹ Usp. Daniel PATAFTA, Progoni bosanskih grkokatolika u Kraljevini SHS/Jugoslaviji na stranicama tadašnjeg katoličkog tiska, u: *Croatica Christiana periodica*, 39 (2015.) 75, 157-183.

gućnost duhovne skrbi i pomoglo očuvati vjernički, obredni i nacionalni identitet. Istovremeno, u drugi dio Križevačke eparhije dolaze prve sestre vasilijanke iz Ukrajine. Osnovavši samostane u Križevcima (1915.) i u Šidu (1920.), sestre su ih učinile središtima svog odgojno-obrazovnog rada. Od godine 1920. sjedište poglavarice zajednice sestara vasilijanki u Kraljevini SHS nalazilo se u Šidu. Šireći svoju odgojno-obrazovnu djelatnost, sestre su 1936. godine osnovale samostan u Mikluševcima, a 1939. godine samostan u Osijeku. Ipak, može se reći da je prva neslužbena filijala šidskog samostana bio samostan u Bosni i Hercegovini, u Kamenici (1927.).

2. Sestre vasilijanke u BiH do Drugog vatikanskog koncila

2.1. Kamenica (1927.-1932.)

Dolazak sestara Reda sv. Vasilija Velikog u Bosnu i Hercegovinu, kako je već istaknuto, usko je povezan sa samostanom studita u Kamenici. Naime, 1902. godine metropolit Andrej Šepticki prvi je put posjetio ukrajinske doseljenike u BiH. Vidjevši velike duhovne potrebe naroda, te iste godine kupuje zemljište u Kamenici, a 1907. godine gradi crkvu i samostan. Prve studitske monahe iz Ukrajine u Kamenicu dovodi 1908. i 1909. godine. Zbog pritiska i progona od strane tadašnje vlasti u novonastaloj državnoj tvorevini Kraljevini SHS, studiti su bili prisiljeni napustiti BiH 1924. godine.¹²

U ljeto 1927. godine, dopuštenjem vizitatora o. Ivana Višoševića, sestre s. Agneta Bujila, s. Joana Bučko i s. Ljubov Provči iz Šida dolaze u bivši studitski samostan u Kamenici.¹³ U kronikama i tisku kao razlozi boravka sestara u Kamenici navedeni su klimatsko liječenje te potreba očuvanja samostanske kuće koja je kasnije predana u vlasništvo župe. Godine 1932. sestre se vraćaju u Šid.¹⁴

¹² Klymentii SHEPTYCKYI, Mytropolyt Andrei i obnovlennia skhidnoi chernchoi tradytsii, u: *Bohosloviia*, Lviv, 1926., 150-163., citirano prema: <http://pc.studyty.org.ua/content/view/10/13/> (20. X. 2020.).

¹³ Usp. HR-PSAM (Arhiv Provincije svetog arhandela Mihaela), *Kronika samostana u Šidu*, sv. 1: 1920.-1964. Zapis od 27. srpnja 1927., 76.

¹⁴ Usp. HR-PSAM, *Kronika samostana u Šidu*, sv. 1: 1920.-1964. Zapis od 8. veljače 1932., 81. Vidi također: Manastiri sestara vasilijanki u Križevačkoj biskupiji, *Spomenica. Kalendar grkokatolika Križevačke biskupije za godinu 1931.*, Janko ŠIMRAK (ur.), Križevci, 1931., 126-127. Osim manastira u Šidu i Križevcima spomenut je i manastir u Kamenici o kojem je navedeno sljedeće: »Manastir u Kamenici u Bosni. Glavarica č. Majka Ljuba Provči s dvije sestre. Manastir služi kao oporavište za sestre Vasilijanke.« U istom kalendaru od 1934. kao vasilijanski samostani Križevačke biskupije navedeni su samo Šid (13 sestara) i Križevci (5 sestara). Usp. *Spomenica grkokatolika Križevačke biskupije za godinu 1934.*, Janko ŠIMRAK (ur.), Križevci, 1934., 13.

2.2. Vasilijanska zvanja iz ukrajinskih obitelji u BiH

Još prije dolaska sestara vasilijanki u BiH, djevojke ukrajinske narodnosti iz doseljeničkih obitelji iz Bosne stupaju u samostane u Križevcima i Šidu kao kandidatice. Valja napomenuti kako je u prvim godinama povezanost između samostana u Križevcima i Šidu bila prilično snažna tako da su neke Ukrajinke iz BiH stupale u samostan u Križevcima, neovisno o tomu što su u križevačkoj zajednici uglavnom bile sestre hrvatske nacionalnosti. Poratno vrijeme 1950-ih godina u ukrajinskim obiteljima BiH, u kojima se redovito odgajalo više djece, donijelo je brojna nova redovnička zvanja, te je tako u razdoblju od 1951. do 1964. godine u samostan u Osijeku (koji je od 1945. preuzeo ulogu matične kuće), odnosno u Provinciju svetog arhanđela Mihaela, stupilo petnaest sestara ukrajinske narodnosti podrijetlom iz BiH.¹⁵ Kao jedan od razloga tolikih zvanja iz BiH u ovo vrijeme sestre navode pastoralno djelovanje mnogih svećenika, osobito o. Mykole Kameneckog, RSVV (1895.-1967.) koji je upravljao župom Uspenja Presvete Bogorodice u Devetini te svojim primjerom poticao mlade na Bogu posvećen život.¹⁶

Tablica 1. prikazuje neke biografske podatke sestara vasilijanki iz ukrajinskih obitelji doseljenih na područje Bosne i Hercegovine.

Tablica 1. Sestre vasilijanke iz BiH koje su ušle u samostan u razdoblju od 1920. do 1964.

Redovničko (i krsno) ime i prezime sestre	Godina rođenja	Mjesto rođenja	Godina i mjesto stupanja u samostan
s. Kirila (Katarina) Čerepan ¹	1900.	Ukrajina	1920., Šid
s. Atanzija (Ana) Komarnicki ²		Prijedor	1922., Križevci
s. Klimentija (Katarina) Zahorodni	1909.	Cerovljani	1926., Šid
s. Makarija (Marija) Teslja	1909.	Lišnja	1929., Šid
s. Josipa (Justina) Graljuk	1912.	Detljak	1932., Šid
s. Eugenija (Stefka) Rudak ³	1922.	Marička	1940., Križevci
s. Ana (Eugenija) Graljuk	1919.	Detljak	1941., Šid

¹⁵ Usp. *Sestre Provincije svetog arkanđela Mihaela 1920.-2020.*, Osijek, 2020.

¹⁶ Usp. Pavlo HOLOVCHUK, *Ukrainska hreko-katolycka parokhiia v c.Devjyatyna (Bosniia). Do 100-richchia*, u: http://www.infoukes.com/koukyu/html/100_years_of_devetina.HTM (21. X. 2020.). Otac Kamenecki doživio je brojne progone od strane komunističkih vlasti; 1950. godine bio je uhićen kao »neprijatelj naroda« te je ubrzo bio prognan iz tadašnje Jugoslavije.

s. Miroslava (Marija) Babij	1932.	Plehan	1951., Osijek
s. Jaroslava (Jelena) Graljuk	1933.	Detljak	1951., Osijek
s. Rafaela (Ruža) Babij	1935.	Plehan	1953., Osijek
s. Bernardeta (Marija) Kavalko	1935.	Detljak	1953., Osijek
s. Elizabeta (Jelena) Babij	1939.	Plehan	1955., Osijek
s. Makrina (Mihalina) Kuleška	1941.	Devetina	1958., Osijek
s. Jozafata (Stefka) Sapun	1935.	Devetina	1959., Osijek
s. Dionizija (Stefka) Sapun	1939.	Devetina	1959., Osijek
s. Zinovija (Ivanka) Sapun	1941.	Devetina	1960., Osijek
s. Tatjana (Paraskeva) Fina	1944.	Prnjavor	1960., Osijek
s. Anastazina (Ana) Pitka	1945.	Hrvaćani	1960., Osijek
s. Magdalena (Paulina) Stefanjuk	1939.	Novo Selo	1961., Osijek
s. Vira (Ana) Korpak	1943.	Hrvaćani	1961., Osijek
s. Terezija (Eugenija) Sapun	1944.	Devetina	1962., Osijek
s. Areta (Nasta) Kanjuga	1942.	Hrvaćani	1964., Osijek

Sestre vasilijanke, čiji su biografski podatci navedeni u Tablici 1., odigrale su važnu ulogu u uspostavljanju povezanosti između Reda sv. Vasilija Velikog i ukrajinskog naroda na području današnje Bosne i Hercegovine. Jačanju te povezanosti osobito su pridonijeli trenutci kada su sestre tijekom ljetnih mjeseci dolazile u posjet svojim obiteljima. To je bila ujedno i prigoda da pruže svjedočanstvo posvećenog života Ukrajincima u BiH što je kasnije urodilo novim zvanjima. Redovnička zvanja iz obitelji ukrajinskih doseljenika u BiH početkom 20. stoljeća dala su sestrama vasilijankama na ovim područjima jednu novu nacionalno-jezičnu dimenziju te su postala temelj za daljnje djelovanje sestara u Bosni.

3. Sestre vasilijanke u BiH nakon Drugog vatikanskog koncila

Iako su sve do 1960-ih godina sestre vasilijanke vršile apostolat uglavnom unutar svojih samostana, ipak je i prije šezdesetih, kako je iz prethodnog poglavlja vidljivo, bila uspostavljena svojevrsna povezanost sestara vasilijanki s Ukrajincima grkokatolicima u BiH. Kasnijem jačem zamahu apostolata izvan klauzure pridonijele su i strukturalne promjene unutar Reda. Godine 1951. svi ženski vasilijanski samostani bili su centralizirani u jedan Red, a način života sestara promijenio se od dotadašnjeg klauzurnog u kontemplativno-aktivni. Sestre su se uključivale u rad u bolnicama, u katehizaciju... Uključivanje sestara u takve apostolate ne bi bilo moguće bez

stručne osposobljenosti. Imajući to u vidu, provincijalna uprava sestrama iz Osijeka i Novog Sada omogućila je pohađanje katehetskih tečajeva organiziranih u okviru Katehetskog instituta u Zagrebu. Tijekom 1970-ih godina katehetsku naobrazbu stekle su s. Eustahija Torkonjak, s. Eugenija Rudak, s. Jaroslava Graljuk, s. Tatjana Fina, dok su na Odjelu za kršćanski nazor Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove u Zagrebu diplomirale s. Terezija Sapun (1976.), s. Olga Gogora (1979.) i s. Anastazija Pitka (1981.).

Služeći u samostanima u Slavoniji i Bačkoj, sestre ukrajinskog porijekla njegovale su povezanost sa svojim narodom te nije slučajno da su nakon stjecanja teološko-katehetske naobrazbe krajem 1960-ih i početkom 1970-ih godina sestre vasilijanke ponovno došle u BiH kako bi pastoralno djelovale u grkokatoličkim župama. Osobito značajne poticaje za vršenje djelatnosti izvan klauzure donio je sestrama Drugi vatikanski koncil i Generalna uprava Reda. Slijedom svih navedenih okolnosti, kad je 1967. godine o. Simeon Hromiš zamolio provincijalnu poglavaricu s. Olgu Gogora da pošalje sestre u župnu filijalu Stara Dubrava, kako bi se uključile u pastoralni rad, poglavarica je poslala dvije sestre. Tako su u jesen te godine s. Anastazija Pitka i s. Tereza Sapun pastoralno djelovale u Staroj Dubravi dva tjedna.¹⁷

Od godine 1967. sestre bi se na pozive grkokatoličkih župnika u Bosni rado odazivale i za vrijeme ljetnih praznika održavale bi sate kateheze za djecu, pripremale ih za prvu svetu pričest te brinule oko uređenja crkve. Broj katehizanada iz godine u godinu je rastao. Na katehezu nisu dolazila samo grkokatolička djeca, nego i djeca pravoslavne i islamske vjeroispovijesti.

Samostanske kronike tog razdoblja donose, dakle, podatke o prilično velikom broju djece koja pohađaju katehezu, ali i podatke o brojnim naseljima u kojima sestre vrše pastoralne aktivnosti. U tom su pogledu osobito značajne dvije strateške točke: selo Devetina i gradić Prnjavor iz kojih su sestre 'misionarile' po okolnim mjestima.

3.1. Devetina (od 1975.)

Na poziv župnika o. Ivana Barščevskoga u ljeto 1973. godine u grkokatoličkoj župi Uspenja Presvete Bogorodice u selu Devetini poučavale su djecu s. Tatjana Fina i s. Dionizija Sapun.¹⁸ Počev od te godine pa nadalje,

¹⁷ Usp. s. Terezija SAPUN, Rad sestara vasilijanki među ukrajinskim narodom u Jugoslaviji (rukopis), u: HR-PSAM, *Materijali povijesti Provincije*, sv. 1. (zbirka arhivske građe), 2.

¹⁸ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 19. rujna 1973., 110.

sestre su redovito katehizirale djecu tijekom ljeta u Devetini tako što su okupljale djecu u župnom dvorištu ili u crkvi dok su same boravile kod rodbine ili u župnoj kući. No sestre nisu katehizirale samo u Devetini. Iz Devetine su običavale odlaziti u okolne župe/filijale (Hrvaćani, Lišnja, Brezik, Selište, Brđani, Rasavac i Srđevići), ali i u udaljenija mjesta (Sarajevo, Banja Luka, Jablan, Prijedor, Marička) i tamo okupljati djecu na katehezu, vježbati crkveno pjevanje, posjećivati bolesne i usamljene, njegovati tradicionalne običaje ukrajinskog naroda. Velika udaljenost između spomenutih naseljenih mjesta zahtijevala je od sestara dosta napora s obzirom na putovanje. S vremenom se sve više uvidala potreba da se sestrama osigura neko mjesto iz kojeg bi mogle odlaziti na svoja 'misionarska' putovanja i opet se u njega vraćati.

U proljeće 1975. godine započela je gradnja kuće u Devetini¹⁹ kako bi sestre, katehizirajući po okolnim selima, mogle imati svoje prebivalište.²⁰ Dana 28. kolovoza 1976. godine kuća je blagoslovljena. Devet dana prije blagoslova organizirana je devetodnevna duhovna priprava tijekom koje su, uz zajedničke molitve, prikazane i projekcije filmova o životu Isusa Krista. Svečanom događaju nazočila je generalna poglavarica s. Emelija Prokopyk i više svećenika: o. Zinovij Šagadin, dekan iz Banja Luke, o. Metodije Biljak RSVV, o. Aleksandar Biljak, o. Ivan Barščevski, o. Jozafat Vorotnjak RSVV, o. Antin Tarasenko, o. Nikola Ovad i župnik o. Stefan Vorotnyak i sedam sjemeništara.²¹

Kuća u Devetini nalazi se na području župe iz koje su potekla brojna svećenička i redovnička zvanja. Zanimljivo je uočiti da je u popisu dobrotvora, koji su pomagali u uređivanju kuće, naveden i tadašnji sjemeništara bazilijanac iz Rima, Lawrence Huculak, budući metropolit Ukrajinske katoličke arhiepiskopije u Winnipegu u Kanadi. Sestrama je tijekom ljetnih mjeseci, dok su vršile katehetsku službu po okolnim župama, bilo od ve-

¹⁹ Odluka o gradnji donesena je na Provincijalnom Kapitolu 1973. godine. Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 7. travnja 1976., 124: »Na Provincijalnom Kapitolu 1973. godine donesena je odluka izgraditi u spomenutom selu vikendicu kako bi sestre katehiste za vrijeme školskih praznika obilazile okolna sela i pripremale djecu za prvu svetu pričest te poučavale stariju djecu vjeronauku, a same bi imale za to vrijeme sigurno sklonište.«

²⁰ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 1. travnja 1975., 120: »Zbog započete gradnje našeg malog samostana u selu Devetina, BiH, sestre su više puta išle tamo kako bi nadgledavale gradnju i bliže upoznale selo i ljude. Po završetku školske godine sestre Tatjana Fina i Terezija Sapun vršile su tamo katehizaciju.«

²¹ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 28. kolovoza 1976., 126-128.

like pomoći to što su u toj kući imale osiguran smještaj. Kuća je sačuvana do danas iako se više ne koristi u spomenutu svrhu.

Tablica 2. donosi podatke o pastoralnoj djelatnosti sestara u razdoblju od 1973. do 1988. godine. Rad je usko vezan uz kuću u Devetini.

Tablica 2. Pastoralna djelatnost sestara vasilijanki u BiH u razdoblju od 1973. do 1988.

Godina	Župa/Filijala	Sestre katehistice	Katehi- zandi	Prvopri- česnici među katehi- zandima
1973. ⁴	Devetina	s. Tatjana Fina, s. Dionizija Sapun	60	18
	Prnjavor	s. Miroslava Babij, s. Bernadeta Kavalko	52	26
1975. ⁵	Devetina	s. Tatjana Fina, s. Terezija Sapun		
1976. ⁶	Lišnja, Prijedor	s. Tatjana Fina, s. Terezija Sapun		
1977. ⁷	Devetina, Hrvaćani	s. Jozafata Sapun, s. Elizabeta Babij, s. Zinovija Sapun, s. Dionizija Sapun		
	Prnjavor	s. Tatjana Fina, s. Marta Rac		
	Banja Luka	s. Terezija Sapun	27	16
	Jablan	s. Terezija Sapun	16	
1978. ⁸	Devetina, Hrvaćani, Banja Luka, Jablan	s. Terezija Sapun, s. Jaroslava Graljuk, s. Jozafata Sapun		
	Prnjavor	s. Mihajila Hardi, s. Tatjana Fina		

1979. ⁹	Devetina, Hrvaćani, Banja Luka	s. Terezija Sapun, s. Jozafata Sapun	80	18
	Prnjavor	s. Mihajila Hardi, s. Tatjana Fina	36	12
	Lišnja	s. Mihajila Hardi, s. Tatjana Fina	22	
1980. ¹⁰	Prnjavor, Lišnja	s. Tatjana Fina s. Areta Kanjuga	153	22
	Devetina, Hrvaćani, Jablan	s. Terezija Sapun, s. Bernadeta Kavalko		
1981. ¹¹	Prnjavor, Lišnja	s. Makrina Fina, s. Tatjana Fina		
	Devetina, Hrvaćani	s. Terezija Sapun, s. Hristofora Markijevič	62	27
	Banja Luka		16	
	Jablan		19	
1982. ¹²		s. Terezija Sapun, s. Jozafata Sapun, s. Evzevija Zvinek, s. Tatjana Fina, s. Hristofora Markijevič, kandidatica Jelka Hardi		
1983.	Devetina, Hrvaćani	s. Terezija Sapun, s. Hristofora Markijevič	63	16
1984. ¹³	Devetina	s. Anastazija Pitka, s. Hristofora Markijevič		
	Prnjavor	s. Tatjana Fina, kandidatica Ljupka Hardi		

1985. ¹⁴	Devetina, Hrvaćani, Lišnja Prijeđor	s. Terezija Sapun, s. Zinovija Sapun	74	20
1986. ¹⁵		s. Terezija Sapun, s. Hrizanta (Jelka) Hardi	49	
1987. ¹⁶	Devetina, Hrvaćani	s. Terezija Sapun, s. Zinovija Sapun	49	
	Prnjavor, duhovne vježbe za dječake ¹⁷ .	o. Jozafat Vorotnjak RSVV, o. Jaroslav Leščešen, s. Miroslava Babij, s. Zinovija Sapun, s. Terezija Sapun, s. Tatjana Fina	20	
1988. ¹⁸	Devetina	s. Terezija Sapun, s. Darija Fina	53	14

Iz Tablice 2. vidljivo je kako je pastoralni rad vršen kontinuirano (izuzev godine 1974.) tijekom šesnaestogodišnjeg razdoblja (1973.-1988.). Sestre su pastoralno djelovale u sedam mjesta uz napomenu da nisu svake godine pohađale sva mjesta. Podaci o broju katehizanada i broju prvopričesnika, nažalost, nisu poznati za svaku godinu. No i iz ovih dostupnih podataka vidljivo je kako je riječ o nemalom broju djece. Uz sestre, u katehizaciju su bile uključene i kandidatice. U suradnji sa župnikom i ocima bazilijancima sestre su, počevši od 1987. godine, organizirale duhovne vježbe za dječake. Duhovne vježbe za grkokatoličke djevojčice iz BiH obično su se organizirale u Provincijalnoj kući sestara Reda sv. Vasilija, u Osijeku, u Hrvatskoj. U *Kronici Samostana u Osijeku* o tomu postoji više zapisa. U jednom takvom spominje se kako su u duhovnim vježbama od 22. do 26. kolovoza 1979. godine u Osijeku sudjelovale grkokatolkinje iz BiH²² dok je za duhovne vježbe u Osijeku od 29. lipnja do 3. srpnja 1981. godine precizirano kako su polaznice bile iz bosanskih župa/filijala: Prnjavor, Lišnja, Hrvaćani i Devetina.²³

²² Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 22. kolovoza 1979., 150.

²³ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 29. lipnja 1981., 170.

U Tablici 2. može se uočiti i da je tijekom šesnaestogodišnjeg razdoblja u katehizaciju u BiH bilo uključeno šesnaest sestara. To su uglavnom bile sestre mlađe životne dobi i podrijetlom iz BiH. Među osobito zaslužnim sestrama, barem po učestalosti kateheza u BiH, svakako je nužno spomenuti s. Tereziju Sapun (14 puta) i s. Tatjanu Fina (12 puta). Obje su Ukrajincima u BiH ostale u lijepom sjećanju. Sestra Tatjana Fina vodila je ljeti katehezu u Prnjavoru od 1973. godine, a kasnije je iz novoosnovanog samostana u Slavenskom Brodu od 1981. svaki vikend odlazila u prnjavorsku župu gdje je subotom i nedjeljom poučavala djecu te predvodila liturgijsko pjevanje. Među prvopričesnicima, kojima je sestra vodila katehetsku pouku u razdoblju od 1973. do 1996. godine, bili su i budući grkokatolički svećenici (o. Miroslav Krnješin, o. Viktor Pavić, o. Ivan Liski, o. Andrej Petrešin, o. Slavko Dumeč) i redovnice (s. Darija Fina i s. Hristofora Markijevič).

Pastoralni rad sestara urodio je plodom novih zvanja iz BiH te je tako u razdoblju od 1977. do 1991. godine u Provinciju sv. arkandela Mihaela stupilo pet sestara iz ukrajinskih obitelji u Bosni (tablica 3.).

Tablica 3. Sestre vasiljanke iz BiH koje su ušle u samostan u razdoblju od 1977. do 1991.

Redovničko (i krsno) ime i prezime sestre	Godina rođenja	Mjesto rođenja	Godina i mjesto stupanja u samostan
s. Euzevija (Marija) Zvinek	1959.	Marička	1977., Osijek
s. Hristofora (Marija) Markijevič	1961.	Devetina	1977., Osijek
s. Makrina (Katarina) Fina	1962.	Mravica	1978., Osijek
s. Darija (Slavica) Fina	1966.	Mravica	1982., Osijek
s. Gregorija (Zoja) Fedešin	1973.	München, Njemačka ¹⁹	1991., Osijek

Uz redovitu katehezu, sestre su svake godine nastojale pripremiti i koje posebno slavlje. Tako je u ljeto 1983. godine svečano proslavljena Godina otkupljenja,²⁴ a u ljeto 1987. godine sestre su s mladima pripremile svečani program za marijansku godinu. Godine 1985. organizirana su i dva susreta ukrajinske mladeži (75 i 110 sudionika).²⁵ U *Kronici* samostana u Osije-

²⁴ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 3. kolovoza 1983., 204.

²⁵ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 2 srpnja 1985., 221.

ku spominje se kako su sestre, koristeći za ondašnje prilike nove medije komuniciranja, župljanima prikazivale filmove o životu Isusa Krista što je privlačilo posebnu pozornost katehizanada.

Sestre vasilijanke u BiH pomagale su svećenicima u pripremi liturgijskih slavlja, osobito za velike blagdane i svečane prigode. U jesen 1981. godine o. Petar Ovad, župnik iz Prnjavora, organizira župne misije i moli sestre za pomoć.²⁶ Osim toga, sestre vasilijanke iz drugih samostana, iako nisu boravile stalno u BiH, dijelile su sa svojim narodom svečane trenutke, primjerice svećeničko ređenje o. Mihajla Stahnika i o. Jaroslava Leščešina u Devetini 4. listopada 1981. godine.²⁷ *Kronika* spominje kako su na Božić 1987. godine s. Terezija Sapun i s. Rafaela Babij pomagale župniku u Prnjavoru predvođeci liturgijsko pjevanje u župnim filijalama: Brđani, Selište i Donji Srđevići.²⁸

3.2. Duhovni centar u Prnjavoru (od 1988.)

Kako bi se spomenuti bogati pastoralni rad još više proširio i usustavio, dekan za grkokatolike u BiH i prnjavorski župnik o. Petar Ovad sa sestrama vasilijkama, nakon prethodnih savjetovanja sa svećenicima dekanata, odlučio je u Prnjavoru sagraditi duhovno-pastoralni centar sa samostanom. Centar je ponajprije bio namijenjen za duhovnu potporu svim potrebnima, zatim za katehezu djece i mladih, za duhovne vježbe za sve uzraste te za razne tečajeve iz katehetskog i liturgijskog područja.

Dana 26. srpnja 1987. godine posvećen je kamen temeljac budućeg samostana i duhovnog centra u Prnjavoru. Kod posvete su bili prisutni: o. Petar Ovad, o. Ivan Barščevski, o. Petar Pepčen, o. Jaroslav Leščešen, duhovnik grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu i o. Jaroslav Leščešen, župnik iz Lišnje.²⁹ Centar je svečano otvoren 1988. godine kada je ukrajinski narod slavio tisućljetni jubilej pokrštanja Ukrajine. Dana 17. kolovoza 1988. godine u Prnjavoru je održana središnja proslava kojoj su prisustvovala gotovo sve sestre Provincije i više od dvije tisuće gostiju. Uz Generalnu Upravu iz Rima, prisutna su bila i dvojica biskupa (mons. Slavomir Miklović i mons. Basil H. Losten iz Stamforda, SAD), o. dr. Ivan Muzyčka

²⁶ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 23. rujna 1981., 175.

²⁷ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 5. listopada 1981., 174.

²⁸ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 6. siječnja 1987., 232.

²⁹ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 26. srpnja 1987., 237.

iz Rima, dr. Mihajlo Pryšljak, rektor Papinskog malog sjemeništa u Rimu, dr. Josip Turčinović i drugi svećenici. Proslavi je nazočilo i oko sto pedeset hodočasnika iz Sjedinjenih Američkih Država.³⁰ Čestitka, koju je povodom blagoslova Duhovnog centra, uputio poglavar Ukrajinske grkokatoličke Crkve kardinal Miroslav Ivan Ljubačivski, naglašava važnost ovog događaja za grkokatolike u BiH: »Svim se srcem radujemo ovom novom postignuću naše braće u Jugoslaviji i ovom spomeniku našem Jubileju. Neka to ne bude samo spomenik naše vjere i zahvalnosti Bogu zbog činjenice da smo za kneza Vladimira postali Božji narod, nego neka on postane za nas ono svjetlo iz Kristove prisposode, koje ne skrivamo, već stavljamo visoko na svijećnjak, neka to bude taj grad Gospodnji na gori, koji svima navješćuje svoju snagu i slavu u Gospodinu.«³¹

Izgradnja Duhovnog centra omogućila je sestrama i svećenicima proširenje pastoralnih aktivnosti. Tako godine 1989., osim redovite župne kateheze za djecu i duhovnih vježbi za mlade, u Prnjavoru su održani tečajevi liturgijskog pjevanja za dvadesetak polaznika pod vodstvom monaha studite o. Hliba Lončyne i o. dr. Ivana Muzyčke iz Rima.³² Nadalje, uspostavlja se suradnja grkokatolika u BiH s Ukrajinom koja je tih godina izlazila iz željeznih okova komunističkog režima. Dana 5. rujna 1988. godine u Prnjavoru je održan susret ukrajinskih doseljenika s kardinalom Miroslavom Ivanom Ljubačivskim.³³ Godine 1990. proslavljena je stota obljetnica doseljavanja Ukrajinaca u BiH, a ovom su prigodom Duhovni centar te okolne grkokatoličke župe posjetili mons. Irinej Bilyk i mons. Sofron Dmyterko iz Ukrajine.³⁴

Ukrajinci u BiH, posebno svećenici te sestre vasilijanke, izražavali su podršku svom narodu i u teškim trenucima. Tako su 1991. godine na poziv dekana i župnika o. Petra Ovada u Prnjavor došle dvije skupine po tridesetero djece iz Ukrajine, stradale u černobilskoj katastrofi.³⁵ Tijekom boravka djece u Duhovnom centru sestre su vodile za njih odgojno-obrazovne aktivnosti te brinule za smještaj djece i odgojitelja kao i za prehranu i higijenu.

³⁰ Usp. Roman MIZ, Novi pastoralni grkokatolički centar, u: *Glas Koncila*, 24. VII. 1988., 5.

³¹ HR-PSAM, Vitalnyi lyst Myroslava Ivana kardynala Liubachivškoho vid, 12. VII. 1988.

³² Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 7. srpnja 1989., 256.

³³ Usp. Roman MYZ, Z tserkovnoi khroniky u Yuhoslavii, u: *Khrystyianskyi holos*, 13. XI. 1988., 5.

³⁴ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 27. kolovoza 1990., 267.

³⁵ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 22. srpnja 1991., 281.

nu. Neka djeca ovdje su prvi put čula o Kristu te pristupila sakramentima. O tome svjedoče riječi zahvale: »Ovi su nam ljudi pomogli spoznati da na svijetu postoji još mnogo dobrih ljudi, spremnih pružiti ruku pomoći.« ... »Vrlo smo zavoljeli s. Anastaziju zbog njezine dobrote, pažnje i strpljivosti. Zvali smo ju *dobra teta u crnome*.« ... »Duhovni centar u Prnjavoru postao je za djecu iz Kyjiva pravi dom gdje su za njih požrtvovno dan i noć s velikom strpljivošću i majčinskom pažnjom brinule sestre vasilijanke. Razgovori s ocem Ovadom jako su obogatili djecu u duhovnom smislu.«³⁶

Domovinski rat 1990-ih godina zaustavio je pastoralni rad sestara vasilijanke u BiH. Zbog ratnih uvjeta i etničkih progona Ukrajinci iz BiH sa cijelim su se obiteljima selili u Kanadu, Australiju i SAD. Tijekom rata 1992. godine crkva Preobraženja Gospodnjeg u Prnjavoru uništena je,³⁷ a liturgije su se održavale u samostanskoj kapeli Svetog Trojstva u Duhovnom centru. Sestre su započele dobrotvorne aktivnosti i u Centar primale izbjeglice svih nacionalnosti (Srbe, Hrvate, Ukrajince...) iz Dervente i Luga. Zbog zatvorenih granica onemogućena je komunikacija sestara u Prnjavoru s Provincijom. Godine 1992. s. Jaroslava Graljuk vraća se u Osijek.³⁸ Iste godine preminule su s. Mihajila Hardi (u bolnici) i s. Josipa Graljuk koje su pokopane na groblju Babanovci u Prnjavoru. U Prnjavoru ostaju s. Tatjana Fina i s. Volodimira Hromiš.³⁹ Sestra Tatjana je tijekom rata predavala vjeronauk učenicima od prvog do petog razreda OŠ »Branko Ćopić«. Međutim, s vremenom obje su se sestre teško razboljele. Tek u travnju 1996. godine, uz svesrdno zalaganje biskupa Franje Komarice i požrtvovnost prnjavorskih župljana, bolesne s. Tatjana i s. Volodimira bile su evakuirane iz Prnjavora.⁴⁰

Iako nisu imale prilike brzo se vratiti u svoj samostan u Prnjavoru, sestre vasilijanke i nadalje su održavale odnose s grkokatoličkim župama. Naime, već dvije godine nakon odlaska iz Prnjavora, kada nastaju povoljnije prilike, na zamolbu prnjavorskog župnika o. Petra Ovada, sestre vasilijanke iz Osijeka

³⁶ HR-PSAM, *Shchyra dopomoha ukraínskoj diaspory u Bosnii ditiam Kyieva* (rukopis), 1991., 1-2.

³⁷ Bohdan LISKYI, *Ukrainsiv v Bosnii i Hertsegovyni staie vse menshe* (11. VIII. 2017.), u: <https://cutt.ly/thuXQoz> (25. 10. 2020.)

³⁸ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 1. listopada 1992., 290.

³⁹ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 17. prosinca 1994., 312.

⁴⁰ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 1: 1939.-1997. Zapis od 19. travnja 1996., 330-331. Zahvaljujući biskupu Komarici, koji je kao službena osoba imao propusnicu za Hrvatsku, provincijalna poglavarica s. Terezija Sapun nakon dugo vremena mogla je posjetiti sestre u Prnjavoru.

povremeno dolaze u BiH zbog pastoralnog rada. Tako s. Rafaela Babij, s. Darija Fina i s. Hrizanta Hardi katehiziraju u Prnjavoru u ljeto 1998. godine (te je godine bilo sedamnaest prvopričesnika), također posjećuju Devetinu i Prijedor.⁴¹ Od tada sestre povremeno dolaze u Prnjavor za velike crkvene blagdane.

U Duhovnom centru 1999. godine započinje Ljetna ukrajinska škola za djecu i mlade u cilju očuvanja vjerskog i nacionalnog identiteta, upoznavanja vjerske i kulturne baštine Ukrajine te uzajamnog druženja i povezivanja. Program Ljetne škole, koja nosi ime metropolita Andreja Šeptickog, uključuje ukrajinski jezik, povijest, religiju, pjevanje crkvenih i narodnih pjesama. Na poziv župnika o. Petra Ovada sestre vasilijanke od početka sudjeluju u Ljetnoj školi kao nastavnice i odgojiteljice te kao kuharice. Osim toga, nastavljaju se duhovne vježbe za djevojke, priprema za sakramente, posjeti okolnim župama... Godine 2010. obilježena je stota godišnjica uspostave crkvene uprave za grkokatolike u BiH. Dana 25. srpnja 2010. godine sestre su bile prisutne na proslavi stote godišnjice župe Presvete Euharistije u Prijedoru⁴² i 7. kolovoza 2010. u Derventi. Tablica 4. donosi podatke o sudjelovanju sestara u aktivnostima Duhovnog centra sve do 2011. kada su se sestre vratile u Prnjavor.

Tablica 4. Sestre vasilijanke u aktivnostima Duhovnog centra u Prnjavoru (1999. – 2011.)

Godina	Sestre	Aktivnosti (broj sudionika)
1999.	s. Gregorija Fedešin, s. Makrina Fina	Ljetna škola (28)
2000.	s. Gregorija Fedešin, s. Makrina Fina	Ljetna škola
2002. ²⁰	s. Gregorija Fedešin, s. Veronika Paliukh, s. Lukija Griniokh	Ljetna škola, Kateheza u selima: Lišnja i Cerovljani
2003. ²¹	s. Gregorija Fedešin s. Marija Oleksyshyn	Ljetna škola (90), Duhovne vježbe za djevojke (23)
2004. ²²	s. Gregorija Fedešin, s. Navkratija Pap	Ljetna škola, Susret mladih u Devetini
2005. ²³	s. Gregorija Fedešin, s. Hrizanta Hardi, s. Jaroslava Graljuk,	Ljetna škola, Duhovne vježbe za djevojke

⁴¹ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 2: 1997.-2012. Zapis od 9. kolovoza 1998., 46.

⁴² Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 2: 1997.-2012. Zapis od 25. srpnja 2010., 283.

2006. ²⁴	s. Adrijana Tomkiv, s. Emanujila Vishka, s. Hrizanta Hardi, s. Jaroslava Graljuk	Ljetna škola, Duhovne vježbe za djevojke, Hodočašće u Međugorje
2009. ²⁵	s. Adrijana Tomkiv, s. Gregorija Fedešin, s. Emanujila Vishka, s. Makrina Fina	Duhovne vježbe za djevojke (22)
2010. ²⁶	s. Anastazija Pitka, s. Adrijana Tomkiv	Duhovne vježbe za djevojke, Susret mladih »Červona Kalyna« u Devetini
2011. ²⁷	s. Anastazija Pitka, s. Adrijana Tomkiv, s. Makrina Fina	Duhovne vježbe za djevojke predvođene o. Martinom Haburskim, RSVV

U međuvremenu sestre su radile na trajnom povratku u samostan u Prnjavoru. Provincijalni kapitul 2005. godine odlučuje ishoditi povratak sestara u Prnjavor što je trajalo nekoliko godina.⁴³ U svibnju 2006. godine provincijalna uprava šalje u Prnjavor s. Jaroslavu Graljuk i s. Hrizantu Hardi⁴⁴ koje su tijekom ljetnih mjeseci obilazile okolna sela, posjećivale bolesnike, radile s mladima. Dana 8. travnja 2008. godine u samostanu u Osijeku održan je sastanak svećenika Križevačke eparhije pod vodstvom mons. Slavomira Miklovaša. Na ovom sastanku, u prisutnosti provincijalne uprave, raspravljalo se o pitanju povratka sestara u Prnjavor i popravcima zgrade Duhovnog centra i samostana.⁴⁵

Godine 2011. sestre vasilijanke vraćaju se u Prnjavor što im je omogućilo nove pastoralne aktivnosti tijekom cijele godine. Tako su 2011. godine s. Anastazija Pitka i s. Jaroslava Graljuk⁴⁶ osnovale molitvenu zajednicu »Majke u molitvi« u grkokatoličkim župama. U 2012. godini sestre započnu tradiciju posjećivanja grkokatoličkih župa u BiH s tradicionalnom ukrajinskom božićnom predstavom (*vertep*).⁴⁷ Iste godine, na Uskrs, sestre su održale u Banja Luci za djecu i mlade uskrsne *hajivke* (tradicionalne ukrajinske pjesme s pokretima koje se izvode za Uskrs). Godine 2014.

⁴³ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 2: 1997.-2012. Zapis od 25. svibnja 2005., 147.

⁴⁴ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 2: 1997.-2012. Zapis od 16. svibnja 2006., 162.

⁴⁵ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 2: 1997.-2012. Zapis od 8. travnja 2008., 193.

⁴⁶ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 2: 1997.-2012. Zapis od 21. srpnja 2011., 326.

⁴⁷ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 2: 1997.-2012. Zapis od 5. siječnja 2012., 343.

sestre su organizirale ljetni kamp za djecu od sedam do dvanaest godina u Prnjavoru⁴⁸ u kojem je sudjelovalo petnaestero djece (s vremenom organizaciju kampa preuzima grkokatolički vikarijat u BiH te se otvara posebni program Ljetne škole za djecu do dvanaest godina). Iste godine u suradnji sestara i vikarijata održani su susreti mladih grkokatolika u Prnjavoru, Banja Luci i Devetini.

Uz pomoć i suradnju svećenika svake su se godine održavale duhovne obnove za djevojke i mladiće. Nastavila je s radom i Ljetna ukrajinska škola Andreja Šeptickog u kojoj su sestre imale aktivnu ulogu kao nastavnice, odgojiteljice, voditeljice obrazovno-kulturnih programa. Povremeno se u samostanu odvijala katehizacija djece i mladih, priprema za sakramente i kulturne radionice.

Zaključak

Život i rad sestara vasilijanki u BiH usko je povezan s poviješću Ukrajinaca na ovim prostorima. Ukrajinske obitelji, koje su nakon doseljavanja u BiH nastojale čuvati svoju vjeru i obred, najprije su postale izvor brojnih redovničkih zvanja. Zahvaljujući nastojanjima metropolita Andreja Šeptickog, grkokatolici u BiH početkom 20. stoljeća dobili su duhovno osnaženje dolaskom svećenika i monaha iz Ukrajine. Upravo zato, kada sestre vasilijanke iz Šida i Osijeka, nakon Drugog vatikanskog koncila dobivaju mogućnost pastoralne djelatnosti, njihova prisutnost i djelovanje u BiH nailazi na pozitivan odjek.

Činjenica je da su tijekom 1970-ih i 1980-ih godina sestre vasilijanke s grkokatoličkim svećeništvom BiH odgojile brojne generacije Ukrajinaca grkokatolika u ljubavi i poštovanju prema katoličkoj vjeri, istočnom obredu i svome narodu, a pripadnicima drugih naroda, konfesija i obreda pružili su vrijedno svjedočanstvo kvalitetnog suživota, suradnje i dijaloga. Prema arhivskoj građi vidljiv je stalni porast broja vjeroučenika i novih oblika apostolata koji je rezultirao izgradnjom duhovno-pastoralnog centra sa samostanom u Prnjavoru. Premda je Domovinski rat i iseljavanje grkokatolika iz BiH smanjio mogućnosti apostolata, djelovanje sestara vasilijanki u Vikarijatu za grkokatolike u BiH Križevačke eparhije ostavio je neizbrisiv trag u povijesti grkokatoličke Crkve u BiH.

⁴⁸ Usp. HR-PSAM, *Kronika Samostana u Osijeku*, sv. 3: 2012.-2020. Zapis od 20. kolovoza 2014., 95.

Summary

***Sisters of the Order of st. Basil the Great
in Bosnia and Herzegovina in the 20th century***

The intention of this paper is to present the basic historical determinants and main data of the activities of the Sisters of the Order of St. Basil the Great in the Greek Catholic Vicariate of the Diocese of Križevci in Bosnia and Herzegovina during the 20th century. The paper is divided into three sections. The first one references the socio-ecclesiastical premises of the arrival of the Basilian Sisters in Bosnia and Herzegovina, with special reference to the establishment of ecclesiastical jurisdiction for the people who migrated from Ukraine to Bosnia and Herzegovina in the early 20th century. This is followed by an overview of the Basilian Sisters' participation in the Greek Catholic Church community life in Bosnia and Herzegovina prior to the Second Vatican Council: in addition to the statistical data on religious vocations from Bosnia and Herzegovina of that period, this section also depicts the life of the Sisters in the period between 1927 and 1932 in the former student monastery in Kamenica, Bosnia and Herzegovina. The last section of the paper analyses the contribution of the Basilian Sisters to the pastoral work of the Catholic Church in Bosnia and Herzegovina following the Council. With that in mind, the history of the Catechetical House in Devetina and the Spiritual Centre in Prnjavor as the main pastoral strongholds is elaborated in more detail. By collecting and systematizing data from monastery chronicles, minutes of sessions, religious publications and other sources we gain insight into the complex and fruitful history of the nuns' activities in this area, and that is precisely where this paper makes a significant contribution and opens new research horizons.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Devetina, Kamenica, Prnjavor, Greek Catholics, Ukrainians, Basilian Sisters.

fra Daniel PATAFTA, OFM*
fra Antonio TKALAC, OFM**

Franjevački treći red od nastanka do kraja srednjega vijeka

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U duhu vjerske obnove 12. i 13. stoljeća nastaju i formiraju se bratovštine i brojna staleška udruženja. Nove bratovštine okupljaju i nadahnjuju mnoge sljedbenike. Ravnajući se prema vlastitim normama i statutima, mnoge od njih otvaraju prihvatilišta, leprozorije, njeguju beskućnike i slično. Osobito je naglašena vjerska skrb i milosrđe. Ponovno oživljavaju hodočašća. Mase hodočasnika, križara, pokornika kreću prema svetim mjestima i duhovnim centrima. Iz ovih pokorničkih laičkih pokreta nastala je organizirana masa vjernika koji su se okupljali oko duhovnih vođa - redovnika, samostana, redova i tako su nastali treći redovi pridruženi uglavnom redovničkim zajednicama dominikanaca i franjevac.

Ključne riječi: pokornički pokret, redovnička obnova, franjevački pokornici, Treći red, srednji vijek

Uvod

Tijekom 12. stoljeća u pokorničku tradiciju unose se dvije važne novine. Tu se ne radi prvenstveno o pokorničkim pokretima, nego o grupama i bratstvima osoba koje, iako ne žive zajedno, vežu se uz određeni *Propositum vitae* (*Oblik života*) i uz izvjesni autoritet grupe te se preuzima javna obveza vjernosti i dosljednog življenja evanđelja. Nadalje, ovi oblici života otvoreni su i oženjenima koji, prihvaćanjem načina života zajednice, mogu nastaviti svoj obiteljski život, dok se neoženjeni, ulaskom u takvo bratstvo, smatraju trajno vezanima za celibatski život. Papa Honorije III. (1216. – 1227.) proglasio je ovakve zajednice 1221. svojevrsnim *Ordo*

* Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb, d.patafta@yahoo.com

** Kaptol 9, 10 000 Zagreb, fra.antonio.tkalac@gmail.com

de poenitentiae (Redom pokornika) kao što su postojali red monaha i red klerika.¹ Time je na jedan sasvim nov i od Crkve prihvaćen način odobren pokornički pokret kao svojevrsni crkveni red. Potez pape Honorija III. svakako treba promatrati kao čin čiji je cilj bio staviti pod nadzor i osnivanje reda pokornika od strane hijerarhije, osobito u pogledu njihove pravovjernosti. Tijekom 12. i u 13. stoljeću formirat će se dvije kategorije vjernika koje su željele savršenije živjeti evanđelje. Jedni su bili oni koji su živjeli u samostanima (*regulares*), a drugi dobrovoljni pokornici (*saeculares*). Crkva je već polovicom 12. stoljeća počela razlikovati klerike u užem smislu i klerike u širem smislu. U užem smislu bili su to pravno priznati redovnici i svećenici, a u širem smislu oni koji su težili za savršenošću pokornika u svijetu ili u pustinjačkom životu. I jedni i drugi bili su izuzeti od nadležnosti civilnih vlasti i pravno spadali pod crkvenu hijerarhiju.²

Laički svijet sve više sudjeluje u vjerskome životu bez obzira na stroge ograde između klerika i laika, učvršćuje se prisutnost laika na vjerskome području. U novim redovima braća laici ili suradnici (konversi) imaju sve veću ulogu. Vojnički redovi obavljaju neku ulogu objedinjavanja uloga redovnika i ratnika, redovničkog života i viteštva. Skupine pijetista, begardi i begine, utemeljuju se od Pikardije do Flandrije, na rubu Alpa. Oko 1200. godine umnažaju se *laici religiosi* i *mulieres religiosae*. U duhu vjerske obnove nastaju i formiraju se bratovštine i brojna različita staleška udruženja. Nove bratovštine okupljaju i nadahnjuju mnoge sljedbenike. Ravnajući se prema vlastitim normama i statutima, mnoge od njih otvaraju prihvatilišta, leprozorije, njeguju beskućnike itd. Osobito je naglašena vjerska skrb i milosrđe. Ponovno oživljavaju hodočašća. Mase hodočasnika, križara, pokornika kreću prema svetim mjestima i duhovnim centrima. Iz ovih pokorničkih laičkih pokreta nastale su organizirane skupine vjernika koje su se okupljale oko duhovnih vođa - redovnika, samostana, redova, i tako su nastali treći redovi pridruženi uglavnom redovničkim zajednicama dominikanaca i franjevac.

¹ Usp. Alfonso POMPEI, Il Movimento penitenziale nei sec. XII-XIII, u: *Collectanea Franciscana*, 43 (1973.), 37.

² U prilog ovoj činjenici ide to što je papa Aleksandar III. 1175. potvrdio vojnički red sv. Jakova od Mača koji je imao tri vrste članova: oženjene vitezove, neoženjene vitezove i klerike. Naglasak redovničkog života više nije bio na celibatu nego na poslušnosti. Na ovaj način i sam red pokornika dobiva mnogo širi interes vjernika koji su se oduševljavali evanđeoskim životom. (usp. Priamo ETZI, *Iuridica franciscana. Monografski prohodni poviješću zakonodavstva triju Franjevačkih redova*, Split, 2009., 216-217.)

1. Nastanak franjevačkih pokornika

Od samih početaka, apostolskih vremena, u krilu Crkve javlja se težnja za što savršenijim načinom življenja u duhu evanđelja. Pokornici i pokora postali su zlatna nit savršenijeg življenja kršćanstva tijekom prošlosti. Mijenjaju se oblici pokorničke prakse, ali u srži ona ostaje ista: dosljedno živjeti evanđelje, odnosno promjena života. Rascvjetali pokornički žar 12. i 13. stoljeća, osobito snažan poslije grgurovske reforme,³ nastaje u krugu monaških zajednica, ali i među laicima.⁴ U taj cvjetajući pokret u Crkvi ulazi i Franjo Asiški te svojim evanđeoskim zahvatom unosi, već od prvih dana svoga obraćeničkoga hoda, mnogo važnih duhovnih promicateljskih snaga. Ne kao da bi on svjesno ulazio u organizacijski i usustavljeni način života, nego svojom neposrednošću, svojim spontanim i sasvim osobitim duhom evanđeoskog življenja, dat će toj pokretnoj i promjenljivoj društvenoj stvarnosti nešto svoje slobodarske duhovnosti. U tom specifično njegovom pristupu snaći će se odmah njegovi najuži sljedbenici, kasnije Red Manje braće. Tijekom kasnijih desetljeća mnogi pokornici naći će se u okvirima djelovanja novog Reda koji će ih dugo držati podložnima u okviru hijerarhijskog ustrojstva.⁵

1.1. Franjo pokornik

Presudan trenutak obraćeničkog hoda Franje Asiškog predstavlja susret s gubavcem. Taj susret Franjo opisuje u svojoj *Oporuci*. Navodi kako mu je Gospodin dao da počne činiti pokoru kada se susreo s gubavcem, prema kojemu je u početku osjećao odurnost. Situacija se bitno promijenila kada je poljubio gubavca, čime se temeljito promijenilo usmjerenje njegova života. O tome ovako govori: »Gospodin ovako dade meni bratu Franji da počnem činiti pokoru: dok naime bijah u grijesima, bilo mi je odveć gorko gledati gubavce. Ali sam me Gospodine dovede među njih i iskazivah im milosrđe. A kad sam odlazio od njih, okrenulo mi se u duševnu i tjelesnu slast ono što mi bijaše gorko; i poslije sam malo ostao, pa otišao iz svijeta.«⁶ Sljedeći

³ Usp. Friedrich KEMPF, Unutarnji pokret kršćanskog zapada u vrijeme grgurovske reforme, u: Hubert JEDIN (ur.), *Velika povijest Crkve*, III/1, Zagreb, 2001., 505-508.; Marcel PACAUT, *Monaci e religiosi nel medioevo*, Urbino, 2010., 166-175.; Rajmund KOTTJE – Bernd MOELLER, *Ekumenska povijest Crkve*, II., Zagreb, 2008., 89-95.; Emilia JAMROZIAK, *The Cistercian order in medieval Europe 1090-1500*, London-New York, 2013., 5-8.; Janet BURTON – Julie KERR, *The cistercians in the middle ages*, New York, 2011., 1-9.

⁴ Usp. Jacques Le GOFF, *Sveti Franjo Asiški*, Zagreb, 2011., 20.

⁵ Usp. Petar RUNJE, *Pokornički pokret i franjevci trećoredci glagoljaši (XIII.-XVI. st.)*, Zagreb, 2001.

⁶ Franjo ASIŠKI, *Oporuka*, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, Zagreb - Sarajevo, 2012., 206.

važan događaj u Franjinom obraćeničkom, pokorničkom putu bilo je javno odricanje od svoga oca i svega što posjeduje pred asiškim biskupom. Poznata je činjenica da se sasvim ogolio i odrekao svega što je imao, čak i one osnovne odjeće. Na to ga je biskup zaogrnuo svojim plaštem.⁷ Znakovit je biskupov čin zaogrtnja plaštem koji se može tumačiti kao da je Franjo ušao u sastav crkvenog ustrojstva, postavši dio crkvene institucije kao *persona ecclesiastica* u pravom smislu. Postao je javni pokornik. On i svi koji će mu se kasnije pridružiti nazivani su u početku *Pokornicima iz Asiza*.⁸ Unutarnji i vanjski prijelom koji je Franjo doživio 1206. godine uključio ga je u pokornički pokret koji je zahvatio zapadno kršćanstvo već u 12. stoljeću. Franjo oblači eremitski habit i započinje pokornički život. Prema *Kronici Jordana iz Giana* (Jordana Janskog) taj pokornički život nije bio nešto slučajno, to je bio njegov poziv, njegovo stanje: »Godine Gospodnje 1207. Franjo, po zanimanju trgovac, potaknut u srcu, nadahnut Duhom Svetim, započeo je život pokore u eremitskom habitu.«⁹ Još jedna činjenica upućuje na to kako se Franjo potpuno uključio u pokornički pokret. Naime, on nikada ne govori u svojim spisima o svom obraćenju, nikada nije upotrijebio taj izraz, nego u svojoj *Oporuci* govori o činjenju pokore¹⁰ i na taj način se osvrće na svoj prijelaz od života u svijetu na onaj u vjeri. Nema, dakle, sumnje da je u osobnoj Franjinoj povijesti, čak i ako nikada nije upotrijebio tu riječ u svojim spisima, obraćenje značilo jedan točno određeni trenutak raskida s njegovim prethodnim životom.¹¹ Vjerojatno zato nije htio koristiti riječ *obraćenje* jer je ta riječ tijekom stoljeća, sačuvavši ipak svoju prvobitnu evanđeosku vrijednost promjene života, poprimila više pravno značenje, označujući promjenu staleža, odnosno ulazak u redovništvo. U trenutku napuštanja svijeta Franjo nije pristupio ni jednom redu, niti je ušao u samostan, već je jednostavno izabrao živjeti po evanđelju. Pravno gledajući on je postao *pokornik* tj. laik koji se podlaže određenoj stezi kako bi tražio oprostjenje za svoje grijehе. Izričaj *početi činiti pokoru*, što ga je Franjo upotrijebio u svojoj *Oporuci*, čini se krajnje točnim i posebno prilagođenim da označi korjenito evanđeosko obilježje izbora koji je učinio.

⁷ Usp. Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 255.; Toma ČELANSKI, Drugi životopis sv. Franje, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 699.; Legenda trojice drugova, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 552-553.; Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 921-922.

⁸ Usp. Legenda trojice drugova, 561.

⁹ Kronika Jordana Janskog, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 1598.

¹⁰ Usp. Franjo ASIŠKI, Oporuka, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 206.

¹¹ Usp. Raoul MANSELLI, *Sveti Franjo Asiški*, Sarajevo, 2011., 58.

Pokorničko obilježje Franjina života vidljivo je iz djela njegovih životopisaca. Oni navode kako je Franjo nakon raskida s ocem otišao u benediktinski samostan Monte Subasio gdje je neko vrijeme radio u kuhinji, a kao plaću dobivao je dnevni obrok. Nakon toga odlazi u Gubbio gdje od prijatelja Jakova Spade dobiva pokorničko odijelo: kratku tuniku, kožnati pojas i sandale.¹² Nakon toga počinje služiti gubavce.¹³ Po povratku u Asiz počinje popravljati zapuštene crkvice sv. Damjana, Marije Anđeoske¹⁴ i sv. Petra.¹⁵ Crkvice Marije Anđeoske (Porcijunkula) zauvijek će ostati posebno mjesto za Franju. Ovdje je na svetkovinu sv. Mateja 24. veljače 1208. čuo riječi Evanđelja koje je čitao svećenik, a koje su ostavile dubokog traga na Franji i usmjerile njegov daljnji život. Radi se o odlomku iz Matejeva evanđelja: »Putom propovijedajte: Približilo se kraljevstvo nebesko! ... Ne stječite zlata, ni srebra, ni mjedi sebi u pojase, ni putne torbe, ni dviju haljina, ni obuće, ni štapa. Ta vrijedan je radnik hrane svoje. U koji god grad ili selo uđete, razvidite tko je u njemu dostojan: ondje ostanite sve dok ne odete. Ulazeći u kuću, zaželite joj mir.« (Mt 10,7-12). Životopisci kažu kako je Franjo na to uzviknuo: »Ovo je ono što želim!« I svoju pokorničku odjeću zamijenio običnom tunikom umbrijskih seljaka s kukuljicom kao pokrivalom za glavu i opasao se običnim konopcem.¹⁶ U ovome razdoblju kod Franje nema nikakvih naznaka da želi osnovati novi red, nego u duhu pokorničkog pokreta započinje javno propovijedati. Njegovi životopisci kažu kako je propovijedao o pokori i miru, a svoje propovijedi započinjao je riječima: »Gospodin vam dao svoj mir!« (*Deus det vobis suam pacem!*). Propovijedi su mu bile kratke i jednostavne, ali vrlo snažne i dojmljive.¹⁷

Snaga njegovih riječi i autentičan primjer pokorničkog života doveo je Franji prvu braću. Njegova prva dva učenika bili su Bernard Kvintavalski (Bernardo od Quintavalle), bogati asiški plemić,¹⁸ i Petar Katanski (Pietro

¹² Usp. Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 922.

¹³ Usp. Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 256.

¹⁴ Pretpostavlja se da su ovu crkvicu podno grada Asiza sredinom 4. stoljeća osnovali pustinjaci koji su iz Palestine došli u Italiju. (usp. Raphael M. HUEBER, Portiuncola, u: *The Minorite*, 1 (1926.) 1, 6.).

¹⁵ Usp. Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 257-258.; Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 923-924.

¹⁶ Usp. Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 924.; Legenda trojice drugova, 556.; Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 258-259.

¹⁷ Usp. Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 259-260.; Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 924.; Luca WADDINGUS, *Annales Minorum*, I, Romae, 1731., 51.

¹⁸ Usp. Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 260.; Legenda trojice drugova, 556-557.; Luca WADDINGUS, *Annales Minorum*, I, 51.

Cataneo), doktor kanonskog prava.¹⁹ Nekoliko tjedana nakon dolaska prve dvojice braće, životopisci spominju kako je Franjo u crkvi sv. Nikole molio Boga da spozna njegovu volju te je pritom tri puta nasumce otvorio Bibliju (vjerojatno se radilo o kakvom misalu ili evanđelistaru). Prvi puta pročitao je riječi iz Matejeva evanđelja: »Hoćeš li biti savršen, idi, prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu. A onda dođi i idi za mnom.« (Mt 19,21) Drugi put otvorio mu se tekst iz Lukina evanđelja: »I posla ih propovijedati kraljevstvo Božje i liječiti bolesnike. I reče im: Ništa ne uzimajte na put: ni štapa, ni torbe, ni kruha, ni srebra! I da niste imali više od dvije haljine!« (Lk 9,2-3). Treći put ponovno je pronašao tekst iz Matejeva evanđelja: »Hoće li tko za mnom, neka se odrekne samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom.« (Mt 16,24).²⁰ Bio je to početak organiziranja Reda Manje braće. Kako navodi Legenda trojice drugova, Franjo je na to rekao: »Braćo ovo je naš život i pravilo sviju onih koji se htjednu pridružiti našoj družbi. Pođite dakle i izvršujte što ste čuli.«²¹ Prema životopiscima, dvojica Franjinih drugova razdala su svu svoju imovinu, a ubrzo im se pridružio i brat Egidije, jednostavan čovjek iz puka.²² Ova mala zajednica, po uzoru na slične pokorničke pokrete toga doba, počela je propovijedati evanđelje na javnim mjestima: propovijedali su mir i pokoru, strah Božji i Božju ljubav te služili gubavcima. Pri ulasku u svaku crkvu pokleknuli bi i izrekli kratku molitvu: »Klanjamo ti se Kriste ovdje i po svim tvojim crkvama, koje su po cijelome svijetu, i blagoslivljamo te jer si po svojem svetom križu otkupio svijet.«²³

¹⁹ Usp. Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 260.; Legenda trojice drugova, 558.

²⁰ Nepoznati PERUĐINAC (Ivan PERUĐINSKI), Početak ili osnutak Reda, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 516.; Legenda trojice drugova, 557-558.; Toma ČELANSKI, Drugi životopis sv. Franje, 700-701.; Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 925.

²¹ Legenda trojice drugova, 557.

²² Usp. Legenda trojice drugova, 559.; Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 925.; Sveti Bonaventura u svojem *Većem životopisu* opisao ga je ovim riječima: »Malo poslije, kada je isti Duh pozvao još petoricu ljudi, Franjo je imao šest duhovnih sinova. Među njima je treće mjesto zapalo svetog oca Egidija, čovjeka zaista puna Boga i vrijedna časnog spominjanja. On je naime poslije po izvršavanju uzvišenih kreposti postao čuven, kao što je sluga Božji o njemu i pretkazao. Iako je bio neuk i priprost, uzdigao se do najvišeg vrhunca kontemplacije. Tijekom dugog vremena bijaše neprestano zauzet mističnim zanosima. Često je upadao u zanos, o čemu sam se i sam osvjedočio vlastitim očima, te se smatralo da među ljudima više živi anđeoskim nego ljudskim životom.« (Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 925.); Papa Pio VII. proglasio ga je 1777. blaženim. (usp. *Golden Words – The Sayings of Brother Giles of Assisi*, New York, 1990.)

²³ Bonaventura BANJOREĐIJSKI, Veći životopis sv. Franje, 930.; Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 271-272.; L. WADDINGUS, *Annales Minorum*, I, 62.

Njihovo propovjedničko lutanje od mjesta do mjesta pokazalo je Franjinu očitu namjeru da prekine s takozvanom praksom *stabilitas loci*, prisutnu kod starih monaških redova. Njegov i život njegove prve braće bio je misionarski poziv kakav su živjeli Krist i njegovi učenici, odnosno ostvarivao je ideale pokorničkog pokreta za *vita evangelica et vita apostolica*. Time je na neki način već odbacio općeprihvaćena pravila sv. Benedikta i sv. Augustina koja su primarno vodila prema individualnom obliku spasenja. Svojim načinom propovijedanja i života više se približio praksi premonstratenga sv. Norberta koji su od početka 12. stoljeća imali poslanje propovijedati riječ Božju puku. Međutim, Franjo je otišao i korak dalje. Njegovo poslanje nije bilo propovijedati križarske vojne, nego univerzalnu poruku spasenja sadržanu u Kristovu navješćaju. Prema tome, postavio je novi način redovničkog života temeljen na propovjedničkom apostolatu. Nositelji reformi u ranijim razdobljima, monasi, nisu više mogli dati adekvatan odgovor na potrebe novoga vremena. Poraz cistercita u njihovoj antiheretičkoj misiji, povjerenoj im od papinstva, bio je poticaj za nova gibanja unutar redovništva. Papinstvo, koje je tijekom dva stoljeća strpljivo i sigurno proširivalo svoju vlast, stvorilo je takvu *auctoritas* koja je nadilazila svaku svjetovnu vlast.²⁴ Taj dugotrajni proces priveo je kraju Inocent III. Bio je prvi papa koji se proglasio ne samo nasljednikom sv. Petra nego i Kristovim namjesnikom. O snaženo papinstvo počelo je reagirati na hereze putem križarskih ratova protiv heretika i sazivom koncila.

Tijekom cijelog svog pontifikata Inocent III. trudio se obnoviti monastički život. Stari redovi proživljavali su krizu. Benediktinci i kartuzijanci, kao i reformni redovi 12. stoljeća cisterciti i regularni kanonici, bili su pogođeni gubitkom religiozne supstancije. Nešto bolje bili su prihvaćeni templari i hospitalci koji su sačuvali nešto više ugleda.²⁵ Istovremeno Inocent je pomagao i nove redovničke zajednice, kao što je nastojao privesti u krilo Crkve heretičke skupine, u čemu je postigao djelomično uspjeh. Nova redovnička duhovnost nije se više temeljila na izolaciji i posredništvu, nego na ljubavi prema Bogu i ljudima. Oponašanje Isusa u njegovoj brizi za siromašne bio je duhovni obzor nastanka novih redova. Oni su predstavljali prikladan odgovor na evanđelje rasprostranjeno među običnim pukom. I jedino su oni mogli imati uspjeha u suprotstavljanju heretičkim sektama. U ovom duhovnom obzorju nastaju prosjački redovi koji su se

²⁴ Usp. Georges DUBY, *Vrijeme katedrala. Umjetnost i društvo 980.-1420.*, Zagreb, 2006., 190.

²⁵ Usp. Isto, 191.

rodili i oblikovali upravo u područjima koja su bila najopasnija krizna žarišta, dominikanci u južnoj Francuskoj i franjevci u srednjoj Italiji. Oba ova reda svjedoče o neslomljivoj zanosu apostolskog siromaštva, ali potvrđuju i međuovisnost Crkve i heretičkih struja u čežnji za ostvarenjem apostolskog života. Red Manje braće proizašao je izravno iz laikata u gradovima i njihova duhovnog nezadovoljstva. Franjo Asiški nije se protiv hereze borio ni mačem ni razumom, već zanosom svoga srca i evanđeoskim životom koji je autentično živio. Bolje je od ikoga drugoga evanđelje, u svoj njegovoj jednostavnosti, učinio prisutnim u svijetu. U gradovima kroz koje je prolazio i u kojima je propovijedao, ljudi su u njemu vidjeli uzor nove savršenosti, usklađene sa željom za evanđeoskim životom novog urbanog društva, s njegovom težnjom za odricanjem, za karitativnim djelima i radosnim lirizmom, za izražavanjem osjećaja.²⁶

Ovi skromni začeci franjevačkog pokreta preobrazit će se u pokret koji će, više nego ostali prosjački redovi, potresti, obilježiti i prožeti cijelo kršćansko društvo u 13. stoljeću, stoljeću svoga nastanka. Nove metode apostolata i prekid s prethodnom monaškom praksom osamljivanja, izbacile su franjevce na putove, a poglavito u gradove koji su tada bili u punom zamahu, i to u srce društva. Pojava prosjačkih redova u 13. stoljeću s jedne strane bio je uvjetovan zahtjevima obnove i čišćenja, koje je zapadno kršćanstvo započelo od kraja 11. stoljeća, a poticaj dobilo Četvrtim lateranskim saborom 1215. godine. S druge strane pojava i razvoj komunalnog života odnosno gradskog mentaliteta zahtijevao je novi pristup duhovnosti, tražeći da se redovnički život i mjesto evanđelja u životu vjernika nanovo promisli i uobliči u prikladne oblike.²⁷ Vrijeme nastanka prosjačkih redova obilježeno je slabljenjem carske vlasti i jačanjem papinske, osobito za Inocenta III. Središnja crkvena vlast smatrala je kako treba ojačati autoritet i utjecaj pape kao poglavara zapadnog kršćanstva i ujedno provesti obnovu vjerskoga života. Upravo je to povjereno novim prosjačkim redovima.²⁸

Što se tiče vremena nastanka Trećeg reda ili sljedbenika sv. Franje u svijetu može se smatrati kako je to bilo u vrijeme kada se zapažaju prvi znakovi Franjinog obraćenja i temeljitog predanja u službu i život evanđelja.

²⁶ Usp. *Isto*, 197.

²⁷ Usp. Stjepan KUŠAR, Sveti Bonaventura, u: BONAVENTURA, *Tria opuscula*, Zagreb, 2009., 14.; Marcel PACAUT, *Monaci e Religiosi nel Medioevo*, 252.

²⁸ Usp. Andrea WINKLER, Old stories and new theology, u: *Inocenzo III. Urbs et orbis*, Roma, 2003., 472.

Susretom Franje i Inocenta III., te odobrenjem takvog načina života, odobrava se autentična duhovnost sv. Franje koja se razgranala u tri čvrsto povezana zasebna ogranka njegovih sljedbenika: redovnici, redovnice i svjetovnjaci. Iako djelatnošću nisu morali biti povezani, pa čak ni pravno u neku cjelinu, svaki od tih ogranaکا imao je razdoblja potpune autonomije i neovisnosti jedan od drugoga.²⁹ Ovu duhovnost lijepo ocrtava Bonaventura Duda kada piše: »U prošlosti se dugo mislilo da je svetost isključiva povlastica duša koje su se na poseban način posvetile Bogu. Ovo pogrešno shvaćanje nastalo je u četvrtom stoljeću kada se broj mučenika smanjio, a vjernici su smatrali kako su njihovu ulogu u Crkvi preuzeli monasi, poslije redovnici. Stoga se kroz cijeli srednji vijek mislilo da se svetost sastoji u bijegu iz svijeta. Sv. Franjo smatrao je da se svetost može postići i u svijetu, usred vremenitih stvarnosti, vršeći dužnosti vlastitoga staleža.«³⁰

Bitna i temeljna oznaka Franjine duhovnosti bez sumnje je pokora, u smislu preobrazbe življenja evanđelja, a to su trebali prihvatiti i njegovi sljedbenici. To opisuje i Toma Čelanski: »Potaknuti njegovim propovijedanjem, načinom života, Pravilom i naučavanjem obnavljali su se vjernici Crkve Kristove obaju spolova, a trostruka vojska onih koji su se spašavali donosila je pobjede. Svima je davao upute za život i svakome je staležu pokazivao istinski put spasenja.«³¹ Franjo je pokornik u duhu vremena i takav je želio biti. Zato o njemu franciskolog Priamo Etzi piše: »Franjo je poznavao svjetovnu zbilju, i kada ju je posvećma napustio njegov *exire de saeculo* – izići iz svijeta nije značilo posvemašnji izlazak iz društvene zbilje povlačenjem u neki samostan, nego je značilo biti među ljudima, svjetovnjak među svjetovnjacima, ali ujedno u službi crkvama i Crkvi, propovijedajući novost evanđeoskog naviještanja.«³²

Početak franjevačkog života sastojao se u pozivu na pokoru čime se očitovao pokornički karakter Reda u njegovim počecima. Iščitavajući Franjinu *Oporuku* ovaj pokornički element jasno dolazi do izražaja. Franjo se potpunom poslušnošću podlaže Božjoj volji i njegovom pozivu koji se sastoji u služenju Crkvi i onima na rubu društva. Zato on nerazdvojivo povezuje pokoru, propovijedanje i služenje drugima.³³ Poziv na pokoru u

²⁹ Usp. Ottaviano SCHMUCKI, II T. O. F. nelle biografie di San Francesco, u: *Collectanea Franciscana*, 43 (1973.), 137.

³⁰ Bonaventura DUDA, Kratki prikaz franjevačke duhovnosti, u: *Brat Franjo*, 23 (1998.) 5, 17-19.

³¹ Toma ČELANSKI, Prvi životopis sv. Franje, 267.

³² Priamo ETZI, *La cura spirituale dell Ordine Franciscano secolare*, Assisi, 1996., 24.

³³ Usp. Kajetan ESSER, *Pregled povijesti Franjevačkog reda*, Sarajevo, 1972., 48.

12. i 13. stoljeću značio je poziv na promjenu cijelog života, odnosno na potpuno obraćenje. U samim počecima njihov se život sastojao u životu po Evanđelju, nastojeći oblikovati svoj život onako kako je Isus pokazao apostolima. Time su nastojali, unutar Crkve, za razliku od heretičkih pokreta, oživjeti *vita apostolica et evangelica* koji se kroz 12. i početkom 13. stoljeća razvio u Crkvi. Ovakvo prihvaćanje pokore i načina života vodilo je Franju i njegovu braću prema konkretnom ostvarivanju kraljevstva Božjeg što ih je opet vodilo prema apostolskoj revnosti propovijedanja. Ova služba propovijedanja prvih franjevac sastojala se u svjedočenju riječima i osobnim životom. U isto vrijeme sve ovo uključivalo je i evanđeoski poziv na siromaštvo. Siromaštvo apostola i prvih kršćana očitovalo se kod prvih franjevac u tome što, za razliku od starih monaških redova, nisu bili trajno vezani uz neko mjesto ili samostan (*stabilitas loci*), niti je njihova egzistencija bila vezana uz određeni posjed. Time su se temeljito razlikovali od dotadašnjih crkvenih redova. Život u siromaštvo bio je očitovanje evanđeoskog života i službe Božjem kraljevstvu i Kristovoj Crkvi. Sve potrebno stjecali su vlastitim radom ili prošnjom, tako da su odbacili sigurnost *mendicitas* koju im je jamčilo crkveno pravo. Bitna oznaka nove zajednice, po uzoru na prve kršćane, bila je i bratstvo. Život bez vlasništva vodio je prema životu u bratstvu koje je odraz stvarnosti siromašnog, slobodnog i dobrohotnog čovjeka. Kajetan Esser to sažima ovim riječima: »U siromaštvo su ostvarivali bit Božjega kraljevstva, bratstvo koje je Krist pokazao svojim spasonosnim djelovanjem. Takva je bila zajednica onih koji su siromaštvom nastojali obnoviti evanđeoski život, uvijek prema pravom bratstvu koje se očitovalo u stvarnoj službi Ljubavi. Ta je zajednica postala *Ordo fratrum minorum*.«³⁴

U Knjizi pohvala blaženome Franji, tajnik Bonaventure Banjoređijskog fra Bernardo da Dessa, govoreći o Redu pokornika kojega je sv. Franjo ustanovio, kaže da je »na početku brat bio imenovan kao njihov ministar, a sada imaju svoje lokalne ministre, tako od braće kao subraće i od istog oca nastali savjetima i drugim pomoćima krijepe se«³⁵. Bernardo da Bessa, kao tajnik sv. Bonaventure, umro je početkom 14. stoljeća i bio je dobro informiran o počecima franjevaštva. Prema njegovom kazivanju, na početku je jedan od braće bio imenovan ministrom pokorničkog bratstva. Očito se radilo o vremenu kada je pokornička zajednica prerastala u Red Manje braće.

³⁴ *Isto*, 50.

³⁵ Usp. Ottaviano SCHMUCKI, *Il T. O. F. nelle biografie di San Francesco*, 130.

1.2. Od 1209. do Franjine smrti

Otkako se obratio događaji oko Franje odvijali su se ne pod njegovom kontrolom, ali ipak pod njegovim jakim utjecajem. Na početku svoga obraćeničkog života nije želio nikakav red ili pravno organiziranu zajednicu. Želio je živjeti evanđelje u svijetu, među braćom ljudima, a intimno željan osame i privilegiranih trenutaka sabranosti, meditacije i kontemplacije. Međutim, sredina i društvo koje ga je počelo nasljedovati izbliza tražili su formu, službeni oblik zajednice – red. Tako je odabrani red nastajao s vremenom i postao Red Manje braće.

Usprkos svim obvezama i napetostima, Franjo nije zaboravio one koji su u svijetu u razdoblju svojega ovozemaljskog života. Naime, sigurno je to kako je *Pismo svim vjernicima*, koje danas nosi naziv *Drugo pismo vjernicima*,³⁶ Franjo uputio cijeloj zajednici vjernika, posebno onima koji žele živjeti u duhu pokore koja vodi obraćenju. U samo pismo uneseno je dosta pravnih normi koje su bile potrebne za jednu zajednicu, društvo, bratovštinu ili one koji žele na poseban način posvetiti svoj život Bogu u ispunjavanju svojih vjerskih obveza s naglašenom željom i težnjom biti što savršeniji sljedbenik Isusa Krista.

Toma Čelanski u svome *Prvom životopisu* donosi riječi koje je papa Inocent III. uputio Franji i njegovim drugovima: »Idite braćo s Gospodinom i kako se Gospodin udostoji nadahnuti vas, svim propovijedajte pokoru.«³⁷ Zatim Toma nadodaje: »Franjo je obilazio gradove i gradiće navješćujući kraljevstvo Božje. Propovijedao je mir, naučavao je o spase-nju i pokori za obraćenje grijeha.«³⁸ Isti autor navodi kako su se, potaknuti njegovim propovijedanjem, obraćali plemeniti i neplemeniti, klerici i laici »po božanskom nadahnuću«, potaknuti životom i primjerom sv. Franje, a on je »svima davao primjer, pravilo i nauku«³⁹. Franciskolog Ottaviano Schmucki o ovom kaže: »Nažalost, prvi životopisac ne precizira bolje u čemu se sastojalo to *Pravilo*. Međutim, vrlo je vjerojatno Franjo odgovorao na religiozne zahtjeve laikata, jedinim načinom ne različitim od onoga kojega je postavio u *Protoreguli za prvi red*...«⁴⁰ Jacques Le Goff kada

³⁶ Franjo ASIŠKI, *Drugo pismo vjernicima*, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 138-143.

³⁷ Toma ČELANSKI, *Prvi životopis sv. Franje*, 264.

³⁸ *Isto*, 266.

³⁹ *Isto*, 267.

⁴⁰ Ottaviano SCHMUCKI, *II T. O. F. nelle biografie di San Francesco*, 120.

govori o susretu Franje i pape Inocenta III., između ostalog piše: »To putovanje u Rim postavlja povjesničaru teške nevolje. Ponajprije odobrenje koje je Franjo išao tražiti od pape bilo je odobrenje nekoga »pravila«, dakle ustanovljenja »reda«? Tekst koji je podastrt Inocentu III. izgubljen je, a podosta je maglovito ono što kaže Toma Čelanski: Franjo je napisao, za sebe i za svoju braću, sadašnju i buduću, jednostavno i u malo riječi oblik života, i pravilo bitno sastavljeno od navoda iz svetoga Evandjelja koje je žarko želio savršeno živjeti. *Vita formam et regulam* čini se da životopisac iz 1228. godine dodaje iz vlastite pobude i da istina prebiva u *formula vitae* – jednostavnom obrascu sastavljenom od nekoliko evanđeoskih rečenica koje usmjeravaju život i apostolat braće.«⁴¹ Julijan iz Špajera napisao je *Ritmizirani časoslov sv. Franje* između 1233. i 1235. godine, oslanjajući se na životopis Tome Čelanskog. I on spominje trostruku vojsku, odnosno trostruku zajednicu Franjinih sljedbenika: »Tri reda on uređuje; prvi nazva Manjom braćom, siromašnih gospođa red je srednji, a pokornički treći prima oba spola.«⁴² Isti autor navodi kako je Franjo propovijedajući svima davao pravilo života koje je vidljivo u sljedbenicima obaju spolova, u trostrukoj vojsci određenih za spasenje i to je radost Crkve.⁴³ Robert Stewart kaže kako je Treći red jednakog savršenstva kao i drugi redovi, i da ga Franjo naziva Redom pokornika koji uključuje klerike i laike, djevice i neoženjene, i oženjene obaju spolova.⁴⁴ Prema Julijanu iz Špajera Pravilo koje je Inocent III. odobrio Franji vrijedilo je za sve redove, između ostalog i za Red pokornika. Kao i Toma Čelanski, Julijan iz Špajera naglašava prvenstvo pokore iz kojega proizlaze tri različite skupine sljedbenika. Treći red ili Red pokornika otvoren je svima, muževima i ženama, plemenitima i neplemenitima, jednostavno svim muškarcima i ženama.

Zanimljiva je izjava Grgura IX. kada 1238. piše Janji Praškoj i navodi kako je Franjo osnovao Red Manje braće i dva kolegija (bratstva, zajednice), zatvorenih sestara i pokornika.⁴⁵ Očita je razlika između »reda« Manje braće i »bratstva« sestara i pokornika. Papa, naime, razlikuje klerički red od zajednice sestara i zajednice sljedbenika u svijetu, iako se svi obvezuju zavjetima. Ovi posljednji su, pravno gledano, u drukčijem položaju za

⁴¹ Jacques Le GOFF, *Sveti Franjo Asiški*, 33-34.

⁴² Julijan ŠPAJERSKI, *Ritmički časoslov sv. Franje*, u: Pero VREBAC (ur.), *Franjevački izvori*, 355.

⁴³ Usp. *Isto*.

⁴⁴ Usp. Robert STEWART, *De illis qui faciunt penitentia*, Roma, 1992., 58-59.

⁴⁵ Usp. *Isto*, 61.

razliku od prvoga reda koji je u crkvenom poslanju, apostolskom, misio-
narskom, propovjedničkom. Klerički red važan je u crkvenom ustrojstvu,
za razliku od pokornika koji su vođeni, upravljani od strane hijerarhije
službene Crkve.

I kasniji izvori sugeriraju kako je Franjo onaj koji je osnovao Red po-
kornika. Tako *Legenda trojice drugova* kaže: »Ne samo muževi, nego ta-
kođer i žene i neudate djevice bile su potaknute po propovijedanju braće i
na njihov savjet ulazile u samostane i činile pokoru, i jedan od braće bio je
imenovan kao njihov pohoditelj i vođa.«⁴⁶ Ovdje se jasno vidi podložnost i
ovisnost franjevačkih trećoredaca o Manjoj braći. U počecima o tome nema
niti spomena jer sama Manja braća još nisu bila strukturirana kao red, nego
tek nakon odobrenja Svete Stolice. U Portugalu je postojalo uvjerenje sta-
rih kroničara kako je sv. Franjo osnovao u Portugalu Red pokornika kada
je 1214. bio na tom području.⁴⁷ Raniero Cantalamessa, kapucin i papinski
propovjednik, istaknuo je u svojoj propovijedi franjevačkim zajednicama
jubilarne 2000. godine kako je »pokora ključna riječ *Oporuke* koju nam je
ostavio Siromašak. Tau za njega nije bio samo franjevački simbol, nego
postaje stanje života u kojem želimo konkretno živjeti.«⁴⁸

1.3. Drugo pismo vjernicima - *Memoriale propositi*

Godine 1221. nastalo je *Memoriale propositi*, pravilo za pokornike koje
su preuzeli pokornički pokreti pod različitim redovničkim zajednicama.
Tako je to pravilo vjerojatno godine 1228. Grgur IX. donekle preuredio i
prilagodio franjevačkim pokornicima. Ono je ostalo na snazi sve do preu-
ređenog pravila koje je odobrio Nikola IV. 18. kolovoza 1289. godine.⁴⁹ Na
pitanje o nastanku spisa *Memoriale propositi* Srećko Badurina odgovara
sljedeće: »Postavljalo se pitanje kada je i gdje nastalo ovo *Pravilo*, odno-
sno tko je bio autor. Danas smo malo bliže razjašnjenju toga pitanja. Ono
se vezuje uz kardinala Hugolina, kasnije papu Grgura IX. (1227.-1241.) i
to u vremenu kad je on bio papinski vizitator u Lombardiji i uglavnom se
zadržavao u Bologni i okolici, a bio je praćen grupom poznatih crkvenih

⁴⁶ *Legenda trojice drugova*, 571.

⁴⁷ Usp. Lino TEMPERINI, *Contributi dei Terziari Francescani Portoghesi alla Evangelizzazione del Nuovo mondo*, u: *Terziari Francescani*, Roma, 1988., 211.

⁴⁸ Bonaventura DUDA, *Papino pismo za zajednički franjevački jubilej u Italiji*, u: *Brat Franjo*, 252 (2000.) 2, 11.

⁴⁹ Usp. Atanazije MATANIĆ, *I penitenti francescani dal 1221 al 1289*, u: *Collectanea Franciscana*, 43 (1973.), 43.

pravnik. On je u toj vizitaciji imao uređivati prilike u društvu i u Crkvi i tu je naišao na grupe pokornika, na neka bratstva, lokalna, koja vuku svoj korijen iz onog obnoviteljskog pokreta pape Grgura VII. Taj je obnoviteljski pokret, u laikatu, karakterizirao ono vrijeme obnove, clinyevske obnove.«⁵⁰ Zato nije čudno što se dugo vremena smatralo kako je Franjo osnovao Treći red 1221. godine. Mnogi su uvjerenja da je i *Drugo pismo vjernicima* nastalo te iste godine, kada nastaje službeno crkveno pravilo za pokorničke pokrete – *Memoriale propositi*. Čini se sasvim prirodno da je Franjo, svjestan uloge službene Crkve i njezinog zahvata u pokornički pokret, samo proširio svoje *Prvo pismo vjernicima* i u njega uvrstio novine koje su nastale kasnije.

Zasigurno se ne može govoriti o crkvenom priznanju sv. Franje kao utemeljitelja pokorničkog reda sve do bule pape Nikole IV. iz 1289. godine. No bibliografski podaci navode na zaključak kako je Franjo imao presudnu ulogu u davanju poticaja pokorničkom pokretu kao i to da je napisao propise i usmjeravao projekt evanđeoskog življenja u svijetu. Povjesničar franjevačkog reda Kajetan Esser vidi u *Pismu vjernicima*, koje je napisao sveti Franjo, pobudnicu braći i sestrama pokornicima.⁵¹ Temeljem toga svjedočanstva može se vidjeti kako je svijest o utemeljenju toga pokreta kod Sveca itekako prisutna. Tomu ide u prilog i prvo spominjanje braće pokornika u buli Honorija III. biskupu Riminija od 16. prosinca 1221. godine kojega je zadužio da zaštiti pokornike od građanskih vlasti koje su ih prisiljavale naoružati se i braniti komunu. Također se iz drugih bula, upućenih talijanskim biskupima od 1225. do 1234., može vidjeti kako se pokornički pokret u vrlo kratkom razdoblju brzo raširio.⁵²

Godine 1221. napisana je prva redakcija teksta *Memoriale prepositi* koji se drži prvim pravilom pokorničkoga reda franjevačkog nadahnuća. Smatra se uratkom kardinala Hugolina. Sam tekst sadrži niz sastavnica preuzetih iz *proposituma* humilijata koje je 1201. odobrio Inocent III. Tekst *Memorialea* poznat je iz jedne revizije 1228. godine. Novo Pravilo sastavio je 1284. vizitator Caro iz Firenze koje je papa franjevac Nikola IV., bulom od 18. kolovoza 1289., nametnuo svoj »sadašnjoj i budućoj«

⁵⁰ Srećko BADURINA, *Memoriale propositi*, u: *Putovima obnove trećeg samostanskog reda sv. Franje*, Zagreb, 1996., 42.

⁵¹ Usp. Kaietan ESSER, *La lettera da san Francesco ai Fedeli*, u: *L'Ordine della Penitenza di san Francesco d'Assisi nel secolo XIII*, Roma, 1973., 65-78.

⁵² Usp. Atanazije G. MATANIĆ, *I penitenti francescani dal 1221 al 1289*, u: *L'Ordine della Penitenza di san Francesco d'Assisi nel secolo XIII*, 43.

braći i sestrama pokornicima. U toj se buli sv. Franju priznavalo »utemeljiteljem pokorničkoga reda«. Tekst *Memoriale* iz 1228. ušao je gotovo netaknut u novo Pravilo. Papa je Carinom Pravilu dodao uredbu prema kojoj »vizitatori i izvjestitelji« moraju biti Manja braća čime je pokornički red stavio pod upravu prvoga reda. Drugom bulom iz 1290. Nikola IV. naredio je svim članovima pokorničkog reda, rasutima po cijelom svijetu, prihvatiti Manju braću kao vizitatore i prokurate, a kao razlog tomu navodi se da je sv. Franjo bio njihov utemeljitelj.⁵³

U srednjem je vijeku pokornički red bio obdaren mnogim izuzećima, od kojih su neka bila jednaka onima što su ih uživali pokornici iz prijašnjih vremena, dok su neka dodjeljivali ili prilagođavali pape. Najvažnije izuzeće bilo je ono vezano uz prisegu vjernosti feudalnom gospodaru i gradskoj vlasti, što je bila vrlo važna povlastica u društvenoj strukturi utemeljenoj na odnosima uživanja blagodati i podložništva. Prisega na vjernost uključivala je obvezu uzimanja oružja u svrhu obrane gospodara ili komune. Također treba spomenuti i izuzeće prema kojem su se članovi pokorničkog reda trebali držati podalje od određenih javnih službi koje su bile nespojive s vjerskim položajem pokornika. S druge strane, papa Grgur IX. podijelio im je povlasticu da slobodno raspolažu svojim dobrima u bilo čiju korist. Mnoga su bratstva raspolagala velikim dobrima čijim su prihodima podupirali važna karitativna djela. Ova iznimno široka autonomija pokorničkih skupina izazivala je negodovanje civilnih i crkvenih vlasti pa su pape bili prisiljeni intervenirati u više navrata.⁵⁴ Svrha Trećega reda bila je da omogućiti muškarcima i ženama življenje pokorničkog života u svijetu bez prekidanja obiteljskih veza. Oni su se trebali usmjeriti prema svetosti života obdržavajući određeni duhovni život i težiti prema savršenstvu u skladu s određenim pravilima i propisanim molitvama. Smisao Trećeg reda dobro je opisan u izjavi tajnika sv. Bonaventure: »Treći red jednako je otvoren klericima i laicima, djevojkama, udovicama i bračnim drugovima. Nakana braće i sestara od Pokore jest da žive časno u svojim obitavalištima i da budu zaokupljeni djelima milosrđa i da se udaljavaju od taštine ovoga svijeta. Među njima mogu se naći plemeniti vitezovi i ostali velikaši, ali i oni

⁵³ Usp. *Seraphicae legislationis textus originales*, Quaracchi, 1897., 78-94.

⁵⁴ Usp. Lázaro IRIARTE, *Povijest franjevaštva*, 475-476. Franjevački Treći red proglašen je *personae saeculares* te su tako kao obični vjernici potpali pod civilnu vlast, što do tada nije bio slučaj. Pritom im ostaju neke povlastice, ali su u potpunosti podložni svjetovnim vlastima. Tako da ovom odlukom njihov *Ordo poenitentium* postaje pobožna bratovština pokornika. (usp. Giovanni COSENTINO, *L'Ordine Francescano Secolare*, Assisi, 1994., 46.).

skromnog društvenog položaja koji tako lijepo rade sa siromašnima, tako da su uistinu bogobojazni.«⁵⁵

1.4. Početak pokornika sljedbenika sv. Franje

Kada su nastali prvi sljedbenici sv. Franje u svijetu, odnosno franjevački pokornici? Očito se radilo o vremenu kada je Franjo dobio usmenu potvrdu svoga *Propositum vitae* od pape Inocenta III. Ottaviano Schmucki, kada postavlja pitanje njihovog nastanka, opravdano kaže da je ta skupina svjetovnih sljedbenika mogla nastati dosta rano kao učinak propovijedanja Franje Asiškog.⁵⁶ Čini se kako sve do danas postoji pretjerano zanimanje za osnivanje reda Manje braće koji se uvijek nastojalo prikazati kao prethodnicu druga dva pokreta. No sve upućuje na to kako su Manja braća nastala iz reda pokornika, odnosno prve braće kojima je Franjo bio na čelu. Sve ukazuje na to da je pokornički red prethodio ostalima.

Povijesno gledajući Franjo nije imao nikakve veze s *Memoriale propositi*. Ako je *Drugo pismo vjernicima* i nastalo 1221. godine, onda je to ono na čemu franjevačka historiografija od najranijih dana temelji i vrijeme nastanka franjevačkih pokornika kao posebne zajednice, za razliku od tada već postojećih zajednica koje su nastale iz pokorničkog temelja, a kojima je začetnik Franjo sa svojim *Prvim pismom vjernicima*. Razumljivo je kako je takav slijed uspostave redova napravila historiografija jer Franjo u počecima ni nije planirao osnovati samostanski red, da bi taj novonastali Red već za njegova života preuzeo glavnu ulogu kao službena institucija na višem pravnom stupnju. U tom procesu pojavio se i naziv Treći red što je dodatno ukazivalo na vrijeme ustroja toga Reda u odnosu na Manju braću i klarise.

Franjevački povjesničari David Flood i Tadeé Matura, govoreći o Pravilu Manje braće, zaključuju: »Ne znamo točno što držimo u rukama kada držimo tekst *Nepotvrđenog pravila*. Bez sumnje, imamo jedan od tekstova Pravila razvijanog od braće između prvih početaka godine 1210. i Potvrđenog pravila 1223. godine.«⁵⁷ Bonaventura Duda o tome kaže sljedeće: »Osobito je značajan fra Kajetan Esser, najprije u Njemačkoj, a onda na Antonianumu u Rimu. A, evo, ove sam godine u priručniku za duhovnike

⁵⁵ Johannes JÖRGENSEN - T. O'Connor SLOANE, *Saint Francis of Assisi: A Biography*, New York, 1913., 224.

⁵⁶ Usp. Ottaviano SCHMUCKI, II T. O. F. nelle biografie di San Francesco, 121.

⁵⁷ David FLOOD – Tadeé MATURA, *The Birth of a Movement*, Chicago, 1975., 15.

Svjetovnog franjevačkog reda saznao za njegovu studiju u kojoj otkriva dva Franjina pisma laicima, ili točnije dva susljedna izdanja, po kojima je sv. Franjo već prije 1209. živio kao pokornik. Tako bi njegov Treći red, koji je kasnije, godine 1221. dobio svoju *Spomenicu o načinu života*, bio zapravo njegov prvi red.«⁵⁸

2. Od smrti sv. Franje 1226. do 1289. godine

Počeci ovog razdoblja obilježeni su naglim širenjem Reda Manje braće na cijelom području zapadnog kršćanstva. Paralelno sa širenjem Reda, širio se i pokret franjevačkih pokornika ili trećoredaca, ali ne jednakim tempom u svim zemljama Zapada. Treći red brže se širio na području zapadnog Mediterana, a sporije na sjeveru Europe. Najbolje o tome svjedoči broj sačuvanih arhivskih izvora koji pokazuju koliko je Treći red bio rasprostranjen u pojedinim europskim zemljama. Do danas je najbolje istraženo područje Njemačke i Italije. Na prostoru Hrvatske premalo je arhivskih izvora iz 13. stoljeća, zato je i širenje Trećeg reda slabo poznato, osobito njegovi počeci.

Već u 13. stoljeću bio je različit pristup s obzirom na uspostavu i osnivanje zajednice franjevačkih svjetovnjaka. *Legenda trojice drugova*, nastala u 13. stoljeću, govori kako su u zajednicu prvoga i drugoga reda dolazili muškarci i žene potaknuti propovijedanjem braće i isto su tako oni u braku počeli činiti pokoru u svojim kućama. U nastavku teksta piše sljedeće: »I tako se po blaženome Franji, koji bijaše savršen poklonik Presvetoga Trojstva, Crkva Božja obnavlja pomoću triju Redova kao što je to predoznačio popravak triju crkava. Svaki je od tih Redova u svoje vrijeme potvrdio vrhovni svećenik.«⁵⁹ Neimenovani autor iz Peruje zabilježio je između 1266. i 1270. godine kako u gradu nastaje Treći red na poticaj propovijedanja Manje braće.⁶⁰ *Peruđinska kronika* govori kako su se pokornici odazivali pozivu sv. Franje, a posebno ih je privlačio način i propovijedanje Manje braće.⁶¹

⁵⁸ Bonaventura DUDA, U zagrljaju Franje Asiškog, u: *Svjetlo riječi*, 24 (2008.) 307, 21. Više o tomu: Petar RUNJE, *Prema izvorima II. Rasprave i članci o hrvatskim franjevcima trećoredcima glagoljašima*, Krk – Zagreb, 2012.

⁵⁹ *Legenda trojice drugova*, 573.

⁶⁰ Usp. Robert STEWART, *De illis qui faciunt penitentia*, 65-66.

⁶¹ Usp. *Isto*, 77.

U drugoj polovici 13. stoljeća, kada je Red Manje braće proživljavao unutarnje napetosti, posebno s obzirom na održavanje Pravila, braća su izbjegla brigu o trećoredcima. Tako se u, navodno, Bonaventurinom spisu o održavanju Pravila Manje braće navodi dvanaest razloga kao opravdanje zašto franjevci ne vode brigu o svjetovnjacima i ne opslužuju pokornike. Tekst je nastao oko 1275. godine.⁶² Iz teksta je očito kako u njemu prevladava suvremeno uvjerenje kako je Franjo ustanovio Red pokornika, ali kako nije dužnost Manje braće voditi brigu o njima. Grgur IX., osobni prijatelj sv. Franje, za svoga je pontifikata mnogo napravio za franjevačke svjetovnjake. On piše svjetovnim upraviteljima da puste na miru franjevačke trećoredce i da ih ne prisiljavaju na nošenje oružja jer su pokornici i sljedbenici sv. Franje. U dokumentu *De conditoris omnium* od 29. svibnja 1238. isti papa izričito navodi kako je sv. Franjo ustanovio pokornike u svijetu.⁶³ Papa Inocent IV. (1243.-1254.) u pismu iz 1246. godine računa s tim kako će franjevački trećoredci pozitivno djelovati u Firenzi i drugim gradovima. Kada Lombardiju udara interdiktom 1248. godine, izvan njega ostavlja jedino franjevačke trećoredce.⁶⁴ Isti papa 1247. povjerava ministrima Manje braće dužnost vizitatora franjevačkih trećoredaca u Italiji i na Siciliji i neka o njima vode brigu. Papinim pismom *Vota devotorum* od 13. lipnja 1247., prvi je red dobio jedno specifično područje pastoralnog rada. U pismu papa naglašava kako im je to udijelio na molbu samih pokornika. Sljedeće godine papa je uputio isto pismo provincijalnim ministrima Lombardije i Firenze, tražeći da preuzmu pastoralnu brigu o franjevačkim trećoredcima. Zanimljiva je reakcija trećoredaca iz Lombardije koji time nisu bili zadovoljni pa je papa 10. studenog 1248. povukao podlaganje trećoredaca provincijalnim ministrima prvog reda.⁶⁵ Nešto kasnije papa Aleksandar IV. (1254.-1261.) pismom *Cum illorum* od 20. siječnja 1258., upravljenom nadbiskupima i biskupima Italije, obavještava ih da su franjevački trećoredci izuzeti od interdikta i podložni mjesnim biskupima.⁶⁶

Ovo je vrijeme kada se počinju isticati pojedini svetački likovi franjevačkih trećoredaca kao što je sv. Ruža Viterbska koja je umrla 1252. godine. Istaknula se odvažnošću i hrabrošću što se usprotivila samom

⁶² Usp. *Isto*, 75-76.

⁶³ Usp. Priamo ETZI, *La cura spirituale dell Ordine Franciscano secolare*, 10.

⁶⁴ Usp. *Isto*, 11.

⁶⁵ Usp. Priamo ETZI, *Iuridica franciscana*, 255.

⁶⁶ Usp. *Isto*, 256.; Priamo ETZI, *La cura spirituale dell Ordine Franciscano secolare*, 11.

caru Fridriku II. (1220.-1250.). Papa Kalist III. proglasio ju je svetom 1457. godine. Već u 13. stoljeću među franjevačkim trećoredcima ima dosta svetaca i blaženika. Massimiliano Zanot nabroja ih ovim redom: Amato Ronconi iz Ancone, Andronico iz Pise, Bartolo iz San Gimignano, Bartolomeo iz Gubbija, Davanzato iz Poggibonsija, Geraldo Mecatti, Lucchese iz Poggibonsija, Marzio iz Compressetoa, Nevolone iz Faenze, Pietro Pettinaio iz Siene, Altrude iz Rima, Bartolomea iz Siene, Bona iz Pise, supruga Lucchesea, Christina iz Santa Crocea, Giacoma iz Settesolija, Egidia iz Cortone, Margherita Colonna, Margherita iz Cortone, Rosa iz Viterboa i Umiliana iz Cerchija.⁶⁷ Posebno je vrijedna spomena sv. Elizabeta⁶⁸, kćerka ugarsko-hrvatskog kralja i tirinška grofica koja je u 14. ili 15. stoljeću postala zaštitnicom franjevačkih trećoredaca. U srednjovjekovnoj Hrvatskoj bile su joj posvećene brojne crkve, samostani i oltari, a njezin oficij i misa vrlo su se rano našli u glagoljskim brevijarima i misalima. Prije 1299. godine u Skradinu je posvećen samostan sestara klarisa u čast sv. Elizabeti.⁶⁹ Zatim je u Francuskoj svetim postao kralj Luj IX., franjevački trećoredac čiji se spomen također nalazi vrlo rano u brevijarima hrvatskih glagoljaša.⁷⁰

Novi pomaci u odnosima franjevačkih svjetovnjaka i Manje braće započeli su 1284. godine kada je fra Caro iz Areza imenovan apostolskim vizitatorom za franjevačke trećoredce. On predlaže da franjevački trećoredci nose franjevački habit⁷¹ i preuređuje za njih pravilo *Memoriale propositi*. Mnoge zajednice trećoredaca prihvatile su ovo preuređeno *Pravilo*. Međutim, ovo je *Pravilo* bilo namijenjeno i dominikanskim trećoredcima i zato fra Caro predlaže da obje zajednice trećoredaca nose zasebno odijelo. Do pravoga jedinstva dvaju zajednica nije došlo, no *Pravilo* je bilo potvrđeno od strane pape Nikole IV. Isti je papa 18. kolovoza 1289. službeno potvr-

⁶⁷ Usp. Massimiliano ZANOT, *Agiografi e agiografie dei penitenti francescani in Italia*, u: *Annalecta Francescana*, 162 (1998.), 166-169.

⁶⁸ Više o tomu: Ana KOVAČEVIĆ, *Žena, majka, svetica. Elizabeta Ugarska u latinskim i hrvatskoglagoljskim izvorima*, u: *Radovi*, 47 (2015.) 1, 309-335.

⁶⁹ Usp. Vjekoslav KLAJČ, *Bribirski knezovi*, Zagreb, 1897., 68.; *Codex diplomaticus* (dalje: CD), sv. XV., Ferdo Šišić (ur.), Zagreb, 1934., 176.; Radoslav LOPAŠIĆ, *Bihać i bihaćka krajina*, Zagreb, 1890., 55.; Petar BAŠIĆ, *Franjevački sveci XIII.-XIV. stoljeća u hrvatskoglagoljskim kalendarima*, u: *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Zagreb-Krk, 2004., 240-241.

⁷⁰ Usp. Petar BAŠIĆ, *Franjevački sveci XIII.-XIV. stoljeća u hrvatskoglagoljskim kalendarima*, 240.

⁷¹ Više o tomu: Petar RUNJE, *The Habit of the Croatian Third Order Regular of St. Francis in the Middle Ages*, u: *Analecta TOR XXI*, 148 (1990.), 461-476.; Petar RUNJE, *Prema izvorima*, Zagreb, 1990.

dio *Pravilo* za franjevačke trećoredce i za one zajednice i članove koji su se okupili u samostanskim zajednicama sa svojim vlastitim statutima, pritom se misli na samostanske trećoredce i trećoredice.⁷²

Pravilo Nikole IV. iz 1289. ostalo je na snazi gotovo šest stotina godina kao norma za franjevačke svjetovnjake, kao i za samostanske trećoredce. Do tada su franjevački svjetovnjaci bili podložni mjesnim biskupima i lokalnoj crkvenoj vlasti, a nakon 1289. oni dolaze pod utjecaj i upravu, odnosno u ovisnost o Manjoj braći koja imenuju vizitatore za Treći red.⁷³ Međutim, u širem smislu oni su smatrani crkvenim osobama i zato su bili isključeni iz nadležnosti lokalnih sudbenih organa vlasti. Oni su u srednjem vijeku bili tzv. *religiosi seculari*, odnosno redovnici koji žive u svijetu, a ne u samostanskim zajednicama, i nisu vezani uz jedno određeno mjesto.

Tijekom 13. stoljeća trećoredci su obećavali vjerno obdržavati Evanđelje, Božje i crkvene zakone, ali kao posebnost ističe se *ustrajavanje u pokori*. Po tome zavjetu nisu mogli napustiti stalež pokornika, osim ako su prešli u neku od crkvenih redovničkih zajednica.⁷⁴ Život u bratstvu propisivao je *Memoriale propositi*. Najvažnije i temeljno bilo je ustrajati u pokori, odnosno u pokorničkom staležu i živjeti u duhu evanđelja. S tim u vezi, ovo Pravilo jasno uređuje neka područja:

- skromno odijevanje muškaraca i žena
- četiri dana tjedno ne mrsiti i održavati tjedne i godišnje postove
- dnevne molitve, slušanje sv. mise i druge pobožne vježbe
- tri puta godišnje ispovjediti se i pričestiti
- mjesečno slušati sv. misu zajednički s drugom braćom i sastajati se na zajedničke sastanke
- dužni su voditi brigu o bolesnicima, siromašnima i umirućima te sudjelovati na pogrebima braće
- imaju svoje upravitelje koje biraju na godinu dana i oni su dužni voditi brigu o ispunjavanju i obdržavanju obećanja na koja su se braća i sestre zavjetovali⁷⁵

⁷² Usp. Atanazije MATANIĆ, I penitenti francescani dal 1221 al 1289, 47.

⁷³ Usp. Marija ALTIN, Razmišljanje o odnosu između prvoga i trećega franjevačkog reda, u: *Brat Franjo*, 16 (1992.) 2, 17.

⁷⁴ Usp. Atanazije MATANIĆ, I penitenti francescani dal 1221 al 1289, 55.

⁷⁵ Usp. Srećko BADURINA, *Memoriale propositi*, 135.

Do pred kraj 13. stoljeća vrhovna neposredna vlast nad trećoredcima bili su mjesni biskupi, kao što su bili i redovničkim zajednicama. Nakon Četvrtog lateranskog sabora, kada se šire redovi papinskog prava, ta se situacija mijenja. Do tada su pape poticali biskupe da štite pokornike. Tako da u počecima još nije postojalo nekakvo središnje upravno tijelo koje je povezivalo pokornike, nego je svaka biskupija imala svoj vlastiti pristup. Kasnije se ova vlast prenosi na franjevačke vizitatore koji djeluju u suradnji s ministrima pojedinog bratstva. Međutim, i dalje je ostajala mogućnost da, ako lokalne civilne vlasti ometaju rad trećoredaca, oni se mogu uteći mjesnom biskupu. Također, ako je netko bio osumnjičen za krivovjerje, a želio je postati članom Reda pokornika, mjesni je biskup morao ispitati njegovo pravovjerje i tek onda je smio biti pripušten u zajednicu.⁷⁶ Prema *Memoriale propositi* bila su postavljana dvojica ministara u bratstvu, jedan za žene, a drugi za muškarce. Vizitator bratstva bio je redovnik franjevac, osobito nakon donošenja Pravila Nikole IV. U pravnom smislu vrhovna zakonodavna vlast bila je zajednica braće okupljena u zbor s vizitatorom. Upravitelji dobara bili su ekonomski koji su podložni vizitatoru i ministru. Važna služba u bratstvu bio je propovjednik ili poučavatelj koji se redovito nalazio na skupštini, mjesečnom sastanku braće i sestara. Njegova je uloga bila poticati bratstvo na vjernost i dosljednost pokorničkom životu. Postojala je i služba dojavljivača, tj. svojevrсни nadzor nad obdržavanjem *Pravila*. Oni su bili dužni obavijestiti ministre bratstva i samog vizitatora ako je netko od braće i sestara kršio zavjete.⁷⁷

U svemu ovome vidi se jedna određena samostalnost franjevačkih trećoredaca koji su, iako ovisni o biskupu ili kasnije o Manjoj braći, imali određenu autonomiju. Sama zajednica mogla je propisivati i dokidati statutarne uredbe. Iako je *Memoriale propositi* bio jedinstveni zakonik, on je bio oblikovan u bratstvima i pokrajinama prema potrebama bratstva. Tijekom cijelog 13. stoljeća zapaža se jedna izvjesna aktivnost među franjevačkim trećoredcima za koje se može reći da su bratstvo, zajednica, red ili bratovština.

Činjenica je da franjevci u drugoj polovici 13. stoljeća nisu rado prihvaćali vodstvo i nisu vodili skrb o franjevačkim svjetovnjacima. Oko 1266. godine napisano je djelo *Determinationes quaestionum circa regu-*

⁷⁶ Usp. *Isto*.

⁷⁷ Usp. *Isto*.

lam fratrum minorum koje se pripisivalo sv. Bonaventuri iako je kasnije utvrđeno da autorstvo nije njegovo. U njemu se navodi dvanaest razloga zašto Manja braća ne mogu preuzeti skrb o trećoredcima, a između ostalog i ovi razlozi: da se mogu posvetiti spasenju svih ljudi, a ne samo pokornika, da ne budu uvučeni u procese svjetovnih sudova, da ne bi bilo sumnje u sudskim slučajevima da su i oni na neki način na strani osuđenih trećoredaca, da ne bi bili uvučeni u izvlačenje iz zatvora onih koji su osuđeni, da ne bi bili prisiljeni priskočiti u pomoć onima koji su u potrebi, da ne bi bili osumnjičeni radi onih koji su preljubnici, da ne bi bili osuđeni radi raspuštena života trećoredica, da ne bi bili prisiljeni posjedovati oružje za obranu naselja i slično.⁷⁸ Bez obzira što ovi razlozi nisu povijesno opravdani, ostaje neosporno kako u drugoj polovici 13. stoljeća Manja braća nerado prihvaćaju voditi trećoredce. Tek krajem istog stoljeća počinju više skrbiti za franjevačke svjetovnjake koji se već tada nazivaju Treći red ili Braća i sestre sv. Franje od pokore.⁷⁹

Iako je u Crkvi već od 1221. postojalo pravilo koje je uređivalo život pokornika *Memoriale propositi*, na temelju papinskih izvora, dokumenata franjevačke i nefranjevačke provenijencije, sigurno je, kako to zaključuje Giovanni Odoardi, kako je Franjo ustanovio i započeo svoj red pokornika nadahnut duhom življenja pokore prema Evanđelju.⁸⁰

Red franjevačkih trećoredaca širio se usporedo sa širenjem Reda Manje braće. Prve vijesti o postojanju franjevačkih pokornika nalazimo 1221. u Faenzi i susjednim mjestima. Nakon toga šire se po cijeloj Italiji. Tako već papa Honorije III. piše 1227. godine pismo Braći reda pokore u Italiji. Prema tom pismu oni su živjeli udruženi u bratstva u pojedinim mjestima od sjevera prema jugu Italije. Od godine 1225. do 1297. u papinskim dokumentima spominju se »braća pokornici« Italije, Francuske, Njemačke, Lombardije, Sicilije ili Napuljskog kraljevstva, Turingije, Bavarske, zatim u Beču i Budimpešti, i u mjestima kao što su Perugia, Bologna, Osimo, Cesena, San Geminiano, Lucca, Aquila, Strasbourg i dr.⁸¹

⁷⁸ Usp. Antonio FREGONA, *L'Ordine Francese Secolare, Storia, legislazione, spiritualita*, Padova, 2007., 99.

⁷⁹ Usp. Priamo ETZI, *La cura spirituale dell Ordine Francese secolare*, 45.

⁸⁰ Usp. Giovanni ODOARDI, *L'Ordine della penitenza nei documenti pontifici*, u: *Collectanea Franciscana*, 43 (1973.), 99.

⁸¹ Usp. Antonio FREGONA, *L'Ordine Francese Secolare, Storia, legislazione, spiritualita*, 126.

U pojedinim papirskim pismima spominju se ministri i vizitatori bratstva. Isti je papa pismom *Vota Devotorum* od 13. lipnja 1247. odredio da vizitatori pokornika na Siciliji i u Italiji budu Manja braća i to na traženje samog generala Reda. Dakle, ulogu vizitatora papa Inocent IV. povjerio je 1247. godine Manjoj braći, da bi već 1248. u Lombardiji, a zatim 1251. u Toskani pa u drugim talijanskim gradovima i pokrajinama, ova služba ponovno prešla u nadležnost biskupa.⁸² Na tom tragu papa ide dalje pa 28. rujna 1254. zabranjuje pokornicima nositi odijelo slično franjevačkom.⁸³ Sve su to pokazatelji kako je oslabila ona veza koja je u ranoj fazi franjevačkog pokreta postojala između Manje braće i pokornika u svijetu. Tek će Pravilom Nikole IV. biti preporučeno da vizitatori trećoredaca budu franjevci prvog reda.⁸⁴

Članovi trećoredskih zajednica bili su različitih staleža i zvanja. Imali su svoje vlastito odijelo kojim su se razlikovali od drugih zajednica i bratovština. Odijelo im je bilo sive boje i od jeftinog i jednostavnog materijala. Broj zajednica se kroz 13. stoljeće povećavao po cijelom zapadnom kršćanstvu. Da se Treći red krajem 13. stoljeća učvrstio i na sjeveru Europe, svjedoči nam pismo nadbiskupa Utrechta Ivana II. van Siercka od 7. prosinca 1292. koje upravlja Trećem redu sv. Franje, zauzima se za njih i ističe njihov smjerni i pobožni život po uzoru na njihovog utemeljitelja.⁸⁵ Zajednice trećoredaca krajem 13. stoljeća nastaju uglavnom uz franjevačke samostane čime je dovršen proces povezivanja franjevačkih trećoredaca i Manje braće.

3. Od Pravila Nikole IV. do kraja 15. stoljeća

Papa Nikola IV. (1289.-1292.) prvi je papa član Franjevačkog reda. Prije izbora za papu fra Jeronim Masci bio je provincijal u Dalmaciji, odnosno Provincije *Sclavoniae*.⁸⁶ Kako papa nije skrivao naklonost prema svojoj redovničkoj zajednici, Nikola IV. potvrdio je 18. kolovoza 1289. bulom *Supra montem* Pravilo franjevačkim trećoredcima, kako svjetovnjacima tako

⁸² Usp. Heribert ROGGEN, Les relations du premier ordre avec le T. O., u: *Collectanea Franciscana*, 44 (1974.), 203.

⁸³ Usp. CD, Supplementa 1, br. 149.

⁸⁴ Usp. Giovanni ODOARDI, L'Ordine della penitenza nei documenti pontifici, 108-109.

⁸⁵ Usp. Servus GIBEN, I penitenti di san Francesco nei Paesi Bassi (secoli XIII-XIV), u: *Movimento francescano della penitenza nella società medioevale*, Mariano D'ALTRI (ur.), Roma, 1980.

⁸⁶ Usp. Marijan ŽUGAJ, *I conventi dei Minori Conventuali tra i Croati dalle origini fino al 1500*, Roma, 1989., 150.

i onim samostanskim. Tri su važna mjesta u samoj buli. U njoj se naglašava kako je vjera temelj spasenja, sv. Franjo osnivač reda pokornika i da zato papa potvrđuje i daje norme koje organiziraju i ravnaju život pokornika. Samo *Pravilo* sastoji se od dvadeset poglavlja i sastavljeno je u duhu sv. Franje. Pravno gledajući sastavljeno je stručno i dobro je organizirano.

Na Lionskom općem saboru iz 1274. godine pooštreni su crkveni stavovi prema novim redovima, a posebno prema onima koji su bili bez službeno odobrenih pravila. Od sabora u Lyonu do kraja 13. stoljeća nastalo je više takvih redovničkih zajednica. U različitim mjestima pojedine redovničke zajednice, za koje su bili nadležni biskupi, prihvaćale su pravila sv. Augustina, sv. Jeronima ili neko drugo pravilo, pa i zajednice poput one u Spoletu koja je bila pod franjevačkim utjecajem. Osamdesetih godina 13. stoljeća dvije pokorničke zajednice iz Bologne i Toulousea postavile su zahtjev Svetoj Stolicu da im odobri i dade pravilo u duhu sv. Franje.⁸⁷

Originalne regeste papinske kurije sadrže u cijelosti Pravilo Nikole IV. Međutim, ne postoji potvrđeno istovjetno originalno pismo i Pravilo upućeno trećoredcima sv. Franje. Postoji više kopija iz 14. stoljeća i originalne regeste u papinskoj pismohrani, ali kome je upućeno *Supra montem* s Pravilom do danas ostaje nepoznanica. Vrijedno je navesti kako je u franjevačkoj zajednici u Toulouseu postojala predaja, zabilježena kod starijih franjevačkih kroničara i povjesničara, da je tuluška zajednica pokornika tražila novo pravilo i da je baš njima ono bilo poslano.⁸⁸ U vrijeme kada Nikola IV. 1289. daje *Pravilo* franjevačkim trećoredcima započinje plodno vrijeme njihovog širenja. Organiziraju se zajednice koje sastavljaju vlastite statute, čime svaka zajednica praktičke djeluje neovisno jedna o drugoj, a nastaje i niz različitih statuta. Primjerice u Bologni se 1289. okupilo više od trideset mjesnih upravitelja koji su sastavili svoje statute, a zanimljivo je da potvrdu toga sastanka nalazimo u srednjovjekovnom kodeksu koji se čuva u Znanstvenoj knjižnici u Zadru.⁸⁹ Osnivaju se provincije, područja imaju svoje vizitatore, službene predstavnike. Autonomija franjevačkih trećoredaca naspram Manje braće izazivala je stalna protivljenja i napeitosti. Polazišta su im bila različita. Dok su trećoredci svoju autonomiju i

⁸⁷ Usp. Priamo ETZI, *La cura spirituale dell'Ordine Francescano secolare*, 46-47.

⁸⁸ Usp. Gabriele ANDREOZZI, *Storia delle regole e delle costituzioni dell'Ordine Francescano secolare*, Peruggia, 1988., 87.

⁸⁹ Usp. Hyeronimus GOLUBOVICH, *Acta et statuta generalia capituli Tertii Ordinis Paenitentium d. Francisci Bononae celebrati an. 1289*, u: *Archivium Franciscanum Historicum*, Roma, 1909., 62-71.

organizaciju smatrali velikom prednošću, Manja braća su ih promatrala samo kao svoje sljedbenike. No bilo je i pomaka, primjerice u Umbriji su trećoredci uz vizitatora odredili da i jedan Manji brat bude voditelj poje-dinog bratstva.⁹⁰ Proces izuzeća franjevačkih trećoredaca ispod biskupske vlasti i podvrgavanja Manjoj braći svoj je vrhunac doživio za pontifikata pape Siksta IV. (1471.-1484.). Krajem 13. stoljeća franjevački pokornici počinju se nazivati Treći red sv. Franje, a prva poznata upotreba toga ime-na sačuvana je u jednoj oporuci iz 1292. godine. Već krajem 13. stoljeća taj će naziv potpuno prevladati.⁹¹

Tek krajem 13. stoljeća vizitatori i prokuratorori iz Reda Manje braće uzi-maju aktivniju ulogu u organizaciji i upravljanju Trećim redom.⁹² Atanazije Matanić smatra da su u većini franjevačkih provincija tijekom 14. i 15. sto-ljeća redovito na kapitulima imenovani vizitatori, provincijski asistenti za Treći red.⁹³ S obzirom na to kako su Manja braća pravno preuzela vođenje Trećeg reda, u narednim stoljećima ovaj je počeo gubiti na samostalno-sti i svjetovnosti koju je imao tijekom 13. stoljeća.⁹⁴ Kako je Franjevački red stekao puno priznanje i značenje u Crkvi te bio podržavan od rimskih biskupa, tako je sve više ulazila u život Crkve čvrsta organizacija – Treći red. Redovnici su postajali njihovi duhovni vođe i upravitelji u punom smislu riječi. U više navrata pape su oslobađali od interdikta franjevačke trećoredce. Tako u vrijeme interdikta trećoredci mogu slobodno pohađati crkve franjevacu i klarisa. Bili su izuzeti od nadležnosti civilne vlasti, a često oslobođeni od pojedinih davanja i društvenih tereta. Mogli su se slo-bodno pokapati u crkvama i na grobljima redovnika. Sve ove povlastice trećoredaca često su izazivale otpor dijecezanskih svećenika. U Perugiji i nekim drugim gradovima trećoredci su obavljali odgovorne službe ko-je su im povjeravali magistrati i nadležne civilne vlasti.⁹⁵ Papinski legati tijekom 14. i 15. stoljeća više puta interveniraju u korist trećoredaca u Njemačkoj.⁹⁶ Tijekom 14. i 15. stoljeća Treći red se povezuje u provincije

⁹⁰ Usp. Priamo ETZI, *La cura spirituale dell Ordine Francescano secolare*, 50.

⁹¹ Usp. *Isto*.

⁹² Usp. Heribert ROGGEN, *Les relations du premier ordre avec le T. O.*, 207.

⁹³ Usp. Atanazije MATANIĆ, *I penitenti francescani dal 1221 al 1289*, 46.

⁹⁴ Usp. Heribert ROGGEN, *Les relations du premier ordre avec le T. O.*, 209.

⁹⁵ Usp. Lino TEMPERINI, *Il penitente Francescano nella società nella Chiesa*, u: *La supra montem*, Roma, 1983., 337.

⁹⁶ Usp. Mariano D'ALATRI, *Contrasti tra penitenti francescani et autorità ecclesiastica nel trecento*, u: *I frati penitenti di San Francesco nella società del due e trecento*, Roma, 1977., 102.

i regije. Tako se može govoriti o provincijskim (regionalnim) zajednicama, provincijama Trećeg reda sv. Franje, no uglavnom na lokalnoj razini, vezane uz pojedino redovničko bratstvo, provinciju ili vikariju. Trećoredci imaju i svoje vlastito odijelo čime nastoje postići jedinstvo i povezanost na širem planu. U drugoj polovici 13. stoljeća, kako je već rečeno, bilo je pokušaja da se spoje franjevački i dominikanski trećoredci. Tijekom 14. stoljeća zapaža se veliki broj žena koje napuštaju svijet i žive prema *Pravilu* sv. Franje u pokori.⁹⁷

Krajem 13. stoljeća na području Italije bilo je oko šesto franjevačkih samostana. Na području današnje Francuske, u istom razdoblju, bile su četiri franjevačke provincije s dvjesto pedeset i šest samostana. Krajem 13. i u 14. stoljeću u Francuskoj je bilo oko tri tisuće petsto franjevaca. Na području Njemačke nalazilo se u ovome razdoblju dvjesto samostana. Uz franjevačke samostane redovito su postojala i bratstva franjevačkih trećoredaca. Takva bratstva postojala su i u mjestima gdje franjevci nisu bili trajno naseljeni.⁹⁸ Tako u 14. stoljeću nema na području zapadnog kršćanstva prostora gdje nisu prisutni franjevci. Njihova pastoralna aktivnost iz godine u godinu stalno se povećavala. Kao što je bio veliki odaziv u samostane tako je duhovnost sv. Franje zahvaćala široke vjerničke slojeve. Papa Klement V. (1305.-1314.) 30. kolovoza 1309. daje doslovno prepisati *Pravilo* Nikole IV. i šalje ga franjevcima u Toulouseu. S ovom potvrdom od strane Svete Stolice kao da se željelo naglasiti njihovu pravovjernost i značenje u Crkvi. Opći crkveni sabor u Vienni godine 1311.-1312. zabranjuje dotadašnji, od papa dodijeljeni privilegij trećoredcima, da mogu prisustvovati liturgiji u crkvama Manje braće i sudjelovati u svetim obredima i sakramentima u vrijeme interdikta.⁹⁹

Papa Ivan XXII. (1316.-1334.) izdao je dvije bule: *Sancta Romana* od 30. prosinca 1317. i *Gloriosam Ecclesiam* od 23. siječnja 1318., kojima je osudio pokret spiritualaca i heretičkih begina. Neki su shvatili da se to odnosi i na trećoredce koji su se našli pod progonom. Kako bi to zaustavio, isti je papa 22. veljače 1319. izdao bulu *Etsi apostolicae Sedis* kojom tumači da dvije ranije bule osuđuju dotične pokrete, ali se ne odnose na franjevačke trećoredce.¹⁰⁰ Papinska pisma i povlastice upućivane su tije-

⁹⁷ Usp. Massimilano ZANOT, *Agiografi e agiografie dei penitenti francescani in Italia*, 85.

⁹⁸ Usp. Lino TEMPERINI, *Il penitente Franciscano nella società nella Chiesa*, 334.

⁹⁹ Usp. CONCILIUM OECOMENICORUM DECRETA, Bologna, 1991., 391.

¹⁰⁰ Usp. Lino TEMPERINI, *Il penitente Franciscano nella società nella Chiesa*, 338.

kom 14. stoljeća različitim zajednicama u Francuskoj, Belgiji, Njemačkoj i posebno u Italiji. Pisma su adresirana na biskupe, opate, patrijarhe i pojedince. U njima se uglavnom proširuju povlastice i štite se trećoredci od uplitanja u unutrašnji život zajednice od strane lokalnih crkvenih i političkih vlasti.¹⁰¹ Tako godine 1322. Karlo IV., francuski kralj, uzima franjevačke trećoredce pod svoju zaštitu protiv nekih magnata koji su ih napadali i zlostavljali.¹⁰² Stanko Škunca navodi 56 originalnih papinskih bula koje se tiču franjevačke zajednice u Dalmaciji, nastalih u 13. i 14. stoljeću, a koje se nalaze u arhivu samostana sv. Frane u Zadru. Dio njih odnosi se i na franjevačke trećoredce.¹⁰³

Franjevački trećoredci od službenog proglašenja Pravila 1289. uglavnom su podržavani od papa. U Pravilu pape Nikole IV. savjetuje im se imati vizitatore iz Reda Manje braće što će s vremenom dovesti do potpunog podlaganja prvome redu. Franjevački povjesničar Priamo Etzi o tome kaže: »Nakon 13. stoljeća tijekom povijesnih zbivanja Trećega reda kreće usporedno sa zbivanjima Prvoga reda i nosi odraz velikih zbivanja koja obilježavaju povijest Crkve, posebno službene veze koje je uspostavila *Supra montem* s Franjevačkim redom. Međutim, unatoč tomu što *Pravilo* Nikole IV. ostaje gotovo sedam stoljeća *Magna Carta* franjevačkog pokorničkog pokreta, institucionalni zaokret koji mu je utisnut ovom vezom s Manjom braćom nije bio potpuno ni spokojno prihvaćen, kako nam daju naslutiti mnogobrojna posredovanja prvosvećenika o tom predmetu tijekom stoljeća.«¹⁰⁴ Sve do *Pravila* Nikole IV. Manja braća nisu bila zainteresirana za trećoredce, no nakon toga oni postaju produžena ruka franjevačkog prvog reda u svijetu. Manja braća potpuno preuzimaju Treći red i drže ga u podložnosti.¹⁰⁵

¹⁰¹ Usp. Giovanni ODOARDI, *L'Ordine della penitenza nei documenti papali*, u: *I frati penitenti di San Francesco nella società del du e trecento*, 29.

¹⁰² Usp. Giovanni ODOARDI, *L'Ordine della penitenza nei documenti papali*, 43.

¹⁰³ Usp. Stanko Josip ŠKUNCA, *Povijesni pregled franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri*, Pula-Zadar, 2006., 18. Više o papinskim bulama: Milko BRKović, *Diplomatička analiza papinskih isprava franjevcima u XIII. st. sačuvanih u franjevačkom samostanu u Zadru*, u: *Kačić – zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja / Acta Provinciae ss. Redemptoris Ordinis Fratrum Minorum in Croatia XLVI-XLVII* /= »Sv. Franjo Asiški u Hrvatskoj 2012. godine« – radovi međunarodnoga znanstvenog skupa u prigodi osam stoljeća od dolaska sv. Franje u Hrvatsku i o počecima Franjevačkog reda među Hrvatima, održanog u Splitu i Zadru, 1. i 2. listopada 2012./ (2016) 46-47, 349–380.

¹⁰⁴ Priamo ETZI, *La cura spirituale dell'Ordine Francescano secolare*, 267.

¹⁰⁵ Više o tomu: Franjo Emanuel HOŠKO, *Zapadnohrvatske povijesne teme*, Rijeka, 2009.

Početakom 14. stoljeća bilo je vrlo teških trenutaka za franjevačke trećoredce kao i za one koji su počeli živjeti u samostanskim zajednicama po Pravilu Trećega reda. Papa Klement V. (1305.-1314.) bio je vrlo sklon Trećem redu i izdao mu je u prilog više dokumenata. Treba naglasiti kako je 1309. ponovno odobrio Pravilo Nikole IV. zajednici u Toulouseu, što se smatra drugom potvrdom Pravila za franjevačke trećoredce. Za vrijeme Klementa V. održan je 7. svibnja 1307. Generalni kapitul trećoredaca s područja Brescie. Na njemu su bili prisutni i predstavnici Franjevačkog reda što pokazuje jednu autonomiju koju su trećoredci imali naspram prvoga reda. Na tom kapitolu sastavljeni su statuti koji su tijekom 14. stoljeća mijenjani i dopunjavani.¹⁰⁶

Tijekom pontifikata Ivana XXII. došlo je do nesporazuma i određenih napetosti koje je papa riješio bulom *Etsi apostolicae Sedis, čime su trećoredci isključeni iz pokreta spiritualaca, fraticella* i begina te drugih pokreta zahvaćenih herezom. Time su franjevački trećoredci dobili iznimno povjerenje Crkve.¹⁰⁷ Isti je papa zatražio od prelata u Francuskoj i Italiji da ispituju i istraže postoje li među franjevačkim trećoredcima heretici. Izjave prelata iz ovoga vremena pokazuju veoma pohvalne službene izjave u kojima se ističe njihova pobožnost, ljubav prema siromasima i uzoran život.¹⁰⁸

Krajem 14. i u 15. stoljeću ima više pokazatelja kako se trećoredci trude zadobiti što veću samostalnost kao i pokušaja da im se suzi sloboda i samostalnost. Krajem 15. stoljeća zapaža se sve veća ovisnost o Franjevačkom redu. Provincijali, gvardijani i kustodi preuzimaju ovlast primanja u zajednicu, a s vremenom protežu svoje ovlasti i na druga područja. Peti lateranski sabor (1512.-1517.) svojim će odredbama potpuno dokinuti svaku samostalnost franjevačkih trećoredaca.¹⁰⁹

Generalni kapitul u Bresciji 1307. godine pokazao je namjeru povezivanja trećoredaca na općoj razini. Godine 1385. postojala je već neka regionalna podjela franjevačkih trećoredaca koja je pratila podjelu prvog reda. Primjerice, na području Hrvatske osnovane su te godine četiri kongregacije koje su odgovarale četirima kustodijama u okviru franjevačke provincije. O njima su skrbila Manja braća. Na cijelom svijetu bile su tada

¹⁰⁶ Usp. Gabriele ANDREOZZI, *Storia delle regole e delle costituzioni dell' Ordine Franceseano secolare*, 131-132.

¹⁰⁷ Usp. *Isto*, 132-133.

¹⁰⁸ Usp. *Isto*, 134.

¹⁰⁹ Usp. Priamo ETZI, *La cura spirituale dell Ordine Franceseano secolare*, 269.

dvjesto četrdeset četiri kongregacije franjevačkih trećoredaca što je moglo odgovarati broju franjevačkih provincija, odnosno kustodija.¹¹⁰

Početakom 15. stoljeća napetosti nastale u Franjevačkom redu između opservanata i konventualaca odrazile su se i na franjevačke trećoredce. U napetostima koje su nastale oko siromaštva i obdržavanja Pravila oživio je molitveni i karitativni karakter Trećeg franjevačkog reda. Pojačani molitveni život, proširena briga za siromašne, putnike, hodočasnike, bolesne i druge koji žive na rubu društva, odraz su djelovanja Trećeg reda u 15. stoljeću. Ojačao je i samostanski Treći red koji se s vremenom osamostaljuje. Polovicom 15. stoljeća franjevački samostanski trećoredci zadobili su potpunu samostalnost i svoje redovničke poglavare: u biskupiji Utrecht 1401., u Kölnu 1427., Španjolskoj 1442., Belgiji 1443. i u Italiji 1447. godine.¹¹¹ Trećoredci u Dalmaciji punu samostalnost zadobili su 1473. godine. Papa Martin V. (1417.-1431.) bulom *Licet inter cetera* 1428. podložio je samostanske i svjetovne trećoredce pod upravu i punu podložnost Franjevačkom redu. Ovi su osobito nastojali samostanske trećoredce uključiti u redovničku zajednicu prvoga reda.¹¹²

Za pontifikata pape Eugena IV. (1431.-1447.) porasle su napetosti između franjevaca prvoga reda i franjevačkih trećoredaca oko pitanja autonomije. Značajnu ulogu tada je odigrao sv. Ivan Kapistran. On je 1436. primljen u audijenciju kod spomenutog pape i zauzeo se za njihovu autonomiju, samostalnost, a osobito ih je branio od napada crkvenih i civilnih vlasti.¹¹³ O tom posjetu izvijestio je osobno cijelu zajednicu na području Italije. Ivan Kapistran 1440. piše spis u obranu franjevačkih trećoredaca zalažući se za njihovu autonomiju. Spis je poznat kao *Defensorium Tertii Ordinis*.¹¹⁴ Godine 1451. Kapistran je tvrdio kako samo u Italiji ima oko šesto tisuća trećoredaca, a to potvrđuje i sv. Antun iz Firenze koji kaže kako su trećoredci preplavili Italiju.¹¹⁵ U obrani Beograda, koju je 1456. vodio Kapistran, sudjelovalo je šezdesetak franjevačkih trećoredaca.¹¹⁶

Krajem prve polovice 15. stoljeća nastaje jedna neobična podjela među franjevačkim trećoredcima. Jedni su pristali uz franjevačke opservantske

¹¹⁰ Usp. Giovanni ODOARDI, *L'Ordine della penitenza nei documenti papali*, 47.

¹¹¹ Usp. Raffaele PAZZELLI, *Il Terzo Ordine regolare di s. Francesco*, Roma, 1958., 113-114.

¹¹² Usp. Atanazije MATANIĆ, *Il Deffensorum di Giovanni da Capestrano*, Roma, 1980., 54.

¹¹³ Usp. Atanazije MATANIĆ, *Il Deffensorum di Giovanni da Capestrano*, 47-57.

¹¹⁴ Usp. *Isto*.

¹¹⁵ Usp. *Isto*.

¹¹⁶ Usp. Julijan JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, I, Sarajevo, 1912., 89.

struje, a drugi uz konventualce. Na području Padove tu podjelu započeo je Bernardin Sijenski 1443. godine dok je propovijedao u korizmi. Papa Eugen IV. 1446. službeno povjerava vodstvo franjevačkih trećoredaca franjevcima opservantima u provinciji sv. Antuna u Padovi.¹¹⁷ U drugoj polovici 15. stoljeća papa Siksto IV. (1471.-1484.), član Franjevačkog reda, potvrdio je da su franjevački trećoredci crkvene osobe. Taj položaj trećoredci su imali i ranije, ali ovaj puta to je jasno rečeno i pravno normirano.¹¹⁸

Otkrićem novih zemalja i ulaskom u novi vijek nastaje novo razdoblje u životu Crkve. Povijest franjevačkih trećoredaca u ovome je razdoblju usko povezana s poviješću Franjevačkog reda. Godine 1517. papa Leon X. podijelio je Franjevački red na konventualce i opservante. Svaki je ogranak, kojima se u 16. stoljeću pridružuju i kapucini, osnivao i brinuo se za svoje zajednice trećoredaca koje nisu imale mnogo međusobnih dodira. Peti lateranski sabor sveo je trećoredce na laički status čime su potpuno izgubili svoju autonomiju, postali su u svemu ovisni o franjevačkim ograncima prvoga reda.

Zaključak

Cjelokupni franjevački pokret razvio se iz pokorničkog pokreta 12. stoljeća koji je bio potaknut reformnim zahvatima pape Grgura VII. Velika obnova duhovnog života zapadnog kršćanstva, započeta u to vrijeme, vrhunac će doživjeti u 13. stoljeću pojavom prosjačkih redova. Aktivan laikat 12. i 13. stoljeća neće se više zadovoljavati pasivnom ulogom u vjerskom životu nego će djelatno sudjelovati u velikim društvenim i duhovnim promjenama ovog prijelomnog razdoblja srednjega vijeka. Raslojavanjem franjevačkog pokorničkog pokreta, već u vrijeme njegova nastanka, formirat će se redovnička zajednica Red Manje braće, sestre klarise i pokornički red, odnosno Treći red sv. Franje. Pokornički red koji se s vremenom pridružio franjevačkom pokretu i duhovnosti, prerast će u crkveni red i taj će status zadržati do Petog lateranskog sabora kada će biti sveden na laički status. Iako 13. stoljeće ne obiluje podacima o franjevačkim pokornicima, koji se krajem toga stoljeća počinju nazivati trećoredcima, vidljivo je da se on razvija usporedno s Redom Manje braće, ali odnosi između ta dva reda franjevačkog pokreta biti će definirani tek Pravilom pape Nikole IV.

¹¹⁷ Usp. Antonio RIGON, *I penitenti a Padova*, Roma, 1980., 300.

¹¹⁸ Usp. Atanazije MATANIĆ, *I terziari francescani dal Lateranese V al Tridentinio*, Roma, 1981., 307.

iz 1289. godine. Upravo je to Pravilo postavilo jasne okvire djelovanja franjevačkih trećoredaca i uredilo njihov odnos prema Manjoj braći. Franjevački Treći red doživjet će svoju punu afirmaciju i širenje u 14. i 15. stoljeću koja obiluju izvorima o njegovom razvoju. Treći red sv. Franje postat će jedna od komponenti društvenog, kulturnog i duhovnog života zapadnog kršćanstva tijekom srednjega vijeka, odražavajući laičku težnju za posvećenjem u svakodnevnom životu. Upravo će Treći red omogućiti laicima aktivno sudjelovanje u duhovnom životu Crkve, dotada rezerviranom za monaške redove ranijih stoljeća.

Summary

The Third Order of Saint Francis from its inception to the end of the Middle Ages

In the spirit of the religious renewal of the 12th and 13th centuries, fraternities and numerous class associations were formed. The new fraternities brought together and inspired many followers. Following their own norms and statutes, many of them open shelters and leprosariums, caring for the homeless and the like. Religious care and mercy were especially emphasized. Pilgrimages were popularized again. A large number of pilgrims, crusaders and penitents set out to visit holy places and spiritual centers. From these penitential lay movements arose an organized group of believers who gathered around spiritual leaders - monks, monasteries, orders, thus creating third orders affiliated especially with the religious communities of Dominicans and Franciscans.

Keywords: penitential movement, religious renewal, Franciscan penitents, Third Order, Middle Ages.

Dubravko TURALIJA*

Iz redovničkog tropleta: uboštvo u Svetome pismu Ne poraz nego pobjeda, ne kazna nego nagrada - pokušaj novoga pristupa

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Katoličko redovništvo jedno je od nositelja privilegiranog naslijeđa biblijskog uboštva (ne »siromaštva«) u Crkvi po kojemu Božji ubožnici ne oskudijevaju nego obiluju i nisu patnici nego pobjednici. Biblijsko uboštvo to potvrđuje kroz svoja dva aspekta: materijalni i duhovni. Kroz materijalno biblijsko uboštvo, koje je kao i duhovno u radu potanko obrađeno, redovnik štuje karizmu predanosti i providnosti, ne trpeći neizvjesnost, a pogotovo ne očaj. Kroz duhovno biblijsko uboštvo, redovnik uči ne odmicati se od Boga, nego sigurno i postojano stajati uz njega. Tako, dok se biblijsko materijalno uboštvo oslanja na providnost, duhovno nudi intimno prijateljstvo sa samim Bogom. Iz toga biblijskog odnosa, posljedično, katolički se redovnik, osiromašujući svoje prosječne i uvriježene životne stereotipe, ne odjeljuje od svijeta, nego nadilazi svjetsku prosječnost u drukčije, ali uzvišenije bivstvovanje koje se preobražuje u nezasluzeni dar duhovnog prijateljstva s Bogom.

Ključne riječi: duhovno, materijalno, pravednik, redovništvo, svijet, štice-nik, uboštvo.

Uvod

Dva su glavna vida uboštva u Bibliji, ne siromaštva (*terminus technicus* nedostatka osnovnih životnih uvjeta). Prvi je materijalni, a drugi duhovni.¹ Materijalno uboštvo nije opredjeljenje. Materijalno uboštvo je usud.

* Univerzitet u Sarajevu – Katolički bogoslovni fakultet, Josipa Stadlera 5, BiH – 71 000 Sarajevo, 60turalija@cua.edu

¹ Za druga tumačenja vidi u: Pero VIDOVIĆ, Dostojanstvo siromaha, u: *Obnovljeni život*, 50 (1995.) 2, 135-151.; Mato ZOVKIĆ, Isusovo poslanje siromasima, bolesnima i potlačenima (Lk 4,16-30), u: *Crkva u svijetu*, 34 (1999.) 3, 293-311.; Ivica ČATIĆ, Siromasi i siromaštvo u Svetom pismu: Fenomen i (ne)mogućnost njegova idealiziranja, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 3, 505-535.; Darko TEPERT, Siromasi i siromaštvo u Starom zavjetu, u: *Svjeto riječi*, 35 (2017.) 415, 11-13.

S jedne strane, radi se o vrlo nezavidnomu ljudskom, društvenom i životnom položaju, ali s druge, riječ je o svojevrsnomu duhovnom privilegiju po kojemu se ubožnici *ipso facto* svrstavaju u red Božjih šticećenika koji progresivno zauzimaju mjesto Božjih pravednika. Za razliku od materijalnog, duhovno biblijsko uboštvo usredotočeno je na potrebu i osjećaj Božje prisnosti i blizine kako bi se izgradila karakteristična vjernačka predanost i posvećenost Bogu.

1. Materijalno biblijsko uboštvo

Materijalni ubožnici biblijski trajni su zatvorenici uboštva (usp. Ps 107,10). Makar se naizgled i radilo o oskudici koja asocira na prokletstvo, okove pa i ropstvo, materijalno uboštvo u konačnici nije tragično jer, bez posebnih zasluga, pogoduje čovjekovu konačnom svrstavanju u red Božjih pravednika.

1.1. Božji šticećenici

U Svetome pismu poznat je i čest pridjev אָנִי (*‘ānī*), a označava nedostatak osnovnih ljudskih materijalnih potreba kao što su prebivalište, boravište, obitelj, posao i hrana (usp. Post 16,11; 31,42; Pnz 15,17; 1 Sam 2,8; Iz 41,17; Ps 9,18; 72,4.12). Najprikladniji hrvatski pridjev hebrejskome אָנִי (*‘ānī*) bio bi *ubog/a/o* jer mu se u korijenu skriva i definicija: *čovjek koji je duhovno trajno ovisan o milosti Božjoj, a tjelesno o dobroti ljudi* (usp. Zah 11,7; Ps 102,1; 119,92).² Tako, preko pridjeva אָנִי (*‘ānī*), zajednički materijalni objekt i Bogu i čovjeku jest ubožnik i njegova trajna egzistencijalna ugroženost koja, prihvatilo se to ili ne, ostaje dijelom ljudskog svakodnevnog iskustva (usp. Pnz 24,12; Ps 44,25).

Uboštvo u Starome zavjetu nije opredjeljenije. Mjesto ubogoga u društvu pripada onima poput udovice bez glave kuće, stranca bez zemlje i djece bez roditelja (usp. Iz 10,2; Zah 7,10; Ps 82,3). Time se ističe posvemašnja lišenost mogućnosti stjecanja dobara (udovica), raspolaganja dobrima (stranac) i nasljedstva dobara (siročad). Ubog je beskućnik (usp. Jr 58,7). Ubog je bespomoćnik (usp. Iz 26,6). Ubog je nesretnik (usp. Izl 3,7; Pnz 24,15; Ps 69,30; 70,6; 74,21).³

² Usp. Carol NEWSOM, The Economics of Sin: A Not So Dismal Science, u: *Harvard Theological Review*, 103 (2010.) 4, 365-371.

³ Usp. Walter C. KAISER, Jr., The Old Testament Promise of Material Blessings and the Contemporary Believer, u: *Trinity Journal*, 9 (1988.) 2, 151-170.; Charles FENSHAM, Widow, Orphan, and the Poor in Ancient Near Eastern Legal and Wisdom Literature, u: *Journal of Near East Studies*, 21 (1962.) 2, 129-139.

Grčka riječ za hebrejski pridjev אָנִי (*ʿānī*) je ταπεινός (*tapeinós/tapīnos*).⁴ Taj grčki pridjev pojavljuje se u svim oblicima uzduž Starog i Novog zavjeta, a izvorno bi značio *nizak, pri zemlji, donji*.⁵ Već na samome početku Biblije vezan je uz beskvasni kruh, tj. kruh ubogih (usp. Pnz 16,3) kao što je i izraelski ropni status u Egiptu nazvan bijednim, tj. ubogim (usp. Pnz 26,7; 2 Sam 22, 28; 2 Kr 14,26; Iz 3,7; Neh 9,9). Ipak, kada se Biblija referira na pridjev אָנִי (*ʿānī*), odnosno ταπεινός (*tapeinós/tapīnos*), ne govori nužno o Božjim miljenicima, nego o Božjim štíćenicima za koje izravno skrbi Jahve (usp. Zah 11,7). Bog sluša njihov vapaj s posebnom pažnjom. Njihove molitve su posebno tretirane pred licem Božjim (usp. Ps 10,14; 34,7.18; 70,6: 102,18).

Ubog je, bez obzira na svoj društveni položaj, jedan od najzaštićenijih lica pred Bogom (usp. Job 36,6.15). I premda mu se ne ističe ni podrijetlo ili pripadnost pa ni dob, po svojem statusu *ipso facto* pripada redu pravednika (usp. Ps 18,27). To je ujedno i povlašteni položaj pred Jahvom jer, premda nepristran, ubog spada u njegovu privilegiranu skupinu (usp. Iz 66,2).

Sveti pisac je itekako svjestan materijalnoga stanja ubošťva u koje zapada čovjek pa ga nominalno i naziva prokletstvom (usp. 2 Sam 3,29-30) koje je jednako prokletstvu bogatstva jer dok prvo obeshrabruje i tišti čovjeka, drugo ga uzoholjuje i čini silovitim (usp. Izr 30,8).⁶

1.2. Materijalna oskudica kao destruktivni agens ljudske egzistencije

Za razliku od pridjeva אָנִי (*ʿānī*), hebrejska imenica שִׁיר (*rīš*), שֶׁרֶץ (*reš*), שֶׁרֶץ (*rēš*) dolazi od korijena שִׁיר (*rjš*) ili שׁוּר (*rvš*) u značenju *biti u potrebi* i pojavljuje se samo u Knjizi mudrih izreka, upućujući na siromaštvo kao destruktivni agens ljudske egzistencije.⁷ To je ujedno i jedno od najtežih ljudskih stanja koja su opisana u Bibliji kao okovi (usp. Izr 6,11) pa čak i kao ropstvo (usp. Izr 24,34). Hebrejska imenica שֶׁרֶץ (*rēš*) ili *neimaština* izaziva u čovjeku malodušje, pobuđuje sram i navodi na poroke (usp. Izr

⁴ Za slične hebrejske lekseme koji upućuju na siromaštvo vidi: José Carlos CARVAHLO, The richness of the poor in the Holy Scripture, u: *Didascalía*, 44 (2014.) 2, 17-43.

⁵ Henry G. LIDDELL — Robert SCOTT, *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, Oxford, 1996., 1757.

⁶ Usp. Dubravko TURALIJA, *This Is Not How To Do It: Proverbs 30*, Sarajevo, 2019., 162-166.; Craig BLOMBERG, *Neither poverty nor riches. A biblical theology of material possessions*, Leicester, 1999., 33-50.

⁷ Usp. Dubravko TURALIJA, *This Is Not How To Do It. Proverbs 30*, 161-162.

31,7) zbog kojih se, ne samo egzistencijalno nego i moralno, osipa poput ruševine (usp. Izr 10,15).⁸

Grčka riječ kojom Septuaginta prevodi hebrejsku imenicu שִׁיר (*rêš*) je *πενίαν* (*penían*) i ponovno aludira na nedostatke osnovnih ljudskih namirnica.⁹ Vulgata isti taj hebrejski leksem prevodi imenicom *mendicitas* u značenju *prosjaštvo*, *nevolja*, *nesreća*, *žalost* kako bi dodatno istaknula materijalnu oskudicu.¹⁰

Međutim, destruktivni čimbenik neimaštine opravdava i oslobađa ubožnika mnogih obveza, ali i krivica (Izl 22,20-26; Lev 19,9-10; Sir 4,1-10). Biblijski ubožnik je čovjek koji nema čime isplatiti dug, niti uzvratiti korist (usp. Pnz 24,12) pa je striktno vezan uz pridjev שִׁירָה (*ʿebjôn*) koji to dodatno i pojašnjava. Pridjev שִׁירָה (*ʿebjôn*) ističe stanje *velike potrebe* koja opravdava i oslobađa brojnih zakonskih odgovornosti (usp. Izr 31,8-9; Rut 2,17-23). Grčka riječ za hebrejski izraz שִׁירָה שִׁירָה (*ʿiš ʿebjôn*) je *πτωχός* (*ptōhós*) *potrebnik* i u Novom se zavjetu ponajprije odnosi na nezavidni i marginalizirani položaj čovjeka koji oskudijeva u osnovnim egzistencijalnim potrebama i kojemu je po svojem položaju potrebna konkretna materijalna, ali i duhovna pomoć i zaštita (usp. Mt 19,21; 26,9; Mk 12,42; Lk 6,20; 14,13; 16,20; Iv 13,29).¹¹

1.3. Uzrok biblijskog materijalnog uboštva

Potrebnik u Bibliji, premda može imati svoj uzrok u ljudskoj nepraktičnosti, nesposobnosti pa i lijenosti, nije krivac svojega stanja (usp. Izr 28,19). To sama čovjekova stvorena priroda svjedoči. Za nezavidan položaj potrebnika u Bibliji najviše krivice pridaje se društvenoj nepravdi i nejednakosti te materijalnoj nezasitnosti pojedinaca (usp. 2 Kr 14,26; Job 5,15; Iz 32,7; Ps 109,31; Izr 14,31).¹² Socijalna nejednakost i nepravda bitan su uzrok nestabilnoga društva, pogotovo uboštva, ali i prilika da se izbistre ljudske prave životne vrijednosti (usp. Rut 2,19; 1 Sam 23,21; Lk 14,15).

Prvi lik u biblijskoj kronologiji, koji je nazvan ubogim, jest lik Sarine sluškinje Hagare koja je trajno bila zapostavljena i konačno odbačena ne

⁸ Usp. Francis BROWN – Samuel R. DRIVER – Charles BRIGGS, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, 910.

⁹ Usp. Henry G. LIDDELL – Robert SCOTT, *Greek-English Lexicon*, 1361.

¹⁰ Usp. David P. SIMPSON, *Cassell's Latin Dictionary*, New York, 1966., 368.

¹¹ Usp. Henry G. LIDDELL – Robert SCOTT, *Greek-English Lexicon*, 1550.

¹² Usp. Timothy J. SANDOVAL, *The Discourse of Wealth and Poverty in the Book of Proverbs*, Leiden-Boston, 2006., 33.

samo od svoje gospodarice nego i od svojega gospodara (usp. Post 16,11). Hagara tako ostaje bez doma, bez muža, bez posla i bez hrane (usp. Post 21,16). Njezino socijalno stanje, poslije odbacivanja, svedeno je na razinu ubožnika (usp. Post 21,14) koga izravno štiti Bog (usp. Post 21,17). To trajno stanje bit će restituirano tek u proročkoj budućnosti kada će trpeće uboštvo ishoditi obećanje Božje nagrade (usp. Post 21,18; Ps 18,27; 107,41; 113,7).

Budući da je uboštvo dug i težak cjeloživotni put, Jahve uslišava zazive ubogih (usp. Jr 22,16; Izr 15,15). Preko ubogih i uboštva Jahve čisti cijeli narod (Iz 48,10; Tuž 3,1). Sam Jahve je taj koji među ljudima pronalazi uboge kako bi im ljudi bili milostivi i, u njegovo ime, od pomoći (usp. Sef 3,12). Stoga, ne pomoći ubogomu značilo bi ne surađivati s Jahvom, odnosno odmagati ubogomu bilo bi isto što i izravno se suprotstavljati Božjem suradništvu (usp. Pnz 15,17; 1 Sam 2,8; Iz 41,17; Ps 9,18; 72,4.12).¹³

1.4. Leviti i ubožnici

Biblijski Božji ubožnici, obilježeni trajnim stanjem uboštva, jednaki su starozavjetnim levitima (usp. Pnz 26,12). Levitski praotac bio je jedini od Jakovljevih sinova koji nije dobio nasljedstvo, nego mu je egzistencija u potpunosti ovisila o velikodušnosti i dobroti braće (usp. Lev 25). Levi je jedini od Jakovljevih sinova ostao i bez zemlje (usp. Post 49,5; Br 35,2). Makar su izraelska plemena zakonom osiguravala levitima skloništa, trajno su ostali bez vlastitoga teritorija.¹⁴ Leviti su se, ne samo zbog posvećene službe nego i zbog nezavidnoga položaja, zaobilazili pri popisu izraelskoga stanovništva (usp. Br 2,33) jer su izravno potpadali pod Božju ingerenciju (usp. Br 3,12; 8,14). Do sinajskoga saveza (usp. Izl 20) u taj prisni štitičenički odnos s Bogom ulazili su izraelski prvorođenci koji, ne samo da su bili odvajani, nego su i posvećivani za Jahvinu službu (usp. Izl 13,2; Br 8,18). Povlačeći svojevrsnu paralelu može se ustvrditi: kao što je poslije grijeha s idolom Jahve sebi izabrao levite za svoje suradnike u svetosti (usp. Br 3,12.41), da budu zaštićeni i opskrbljeni na bilo koji način i u bilo kojemu dijelu Izraela (usp. Pnz 18,7), i ubožnici Božji jesu njegovi izabranici koji su, od svih Izraelaca, zakonom bili zaštićeni bez obzira na rod, dob ili klan (usp. Pnz 15,11).¹⁵

¹³ Usp. Michael FISHBANE, Sin and Judgment in the Prophecies of Ezekiel, u: *Interpretation*, 38 (1984.) 2, 131-150.

¹⁴ Usp. Benedict S. J. ISSERLIN, *The Israelites*, Minneapolis, 1998., 101-105.

¹⁵ Usp. Martha HIMMELFARB, Impurity and Sin in 4QD, 1QS, and 4Q512, u: *Dead Sea Discoveries*, 8 (2001.) 1, 9-37.

Levitsko služenje Jahvi nije bilo isto kao u ostalim izraelskim plemenima. Leviti su bili povlaštena skupina pred Jahvom (usp. Izl 25,25; Pnz 10,17). Tako, makar vidljivo bili obezvrijeđeni i *razvlašteni*, duhovno su bili ispred svih (usp. Br 18,30; 31,30). U istome kontekstu promatramo i ubožnika koji naizgled oskudijeva u svemu, a zapravo biva zaštićen i nagrađen Božjim skrbništvom (usp. Ps 107,10).

Levitsko služenje narodu, sa svim svojim plusevima i minusima, pripadalo je trajnoj službi (usp. Suci 17) pri čemu je sam naslov *levit* bio od krucijalne važnosti. Samo je levit mogao biti posvećen za svećenika, tj. svaki svećenik statusno je morao biti levit (usp. Br 18-19). Uspoređujući trajni levijat s biblijskim materijalnim uboštvom, *mutatis mutandis*, govorimo o cjeloživotnome iskustvu pri čemu svaki Božji šticećenik nije istovremeno značio i ubožnika, ali je svaki biblijski ubožnik pripadao redu Božjih šticećenika.

Levitsko služenje u hramu, osim što je pripadalo posebnoj duhovnoj povlastici, koristilo je cjelokupnoj izraelskoj zajednici pa je narod za uzdarje bio pozvan skrbiti o levitima (usp. Pnz 26,12; Još 18,7; 2 Ljet 31,4). U sličnoj perspektivi promatramo i biblijske ubožnike. Kao što su leviti poslužili u čišćenju i posvećivanju naroda (usp. 2 Ljet 29,5), tako su i ubogi u narodu, izazivajući ga na dobra djela, čistili i posvećivali taj isti narod (usp. Izl 22,24; Lev 19,10; 23,22).¹⁶

1.5. Od oskudice do obilja

Kralj i zakon jedina su dva zemaljska autoriteta koja su službeno štitila ubožnika od njegovih mrzitelja, neprijatelja i tlačitelja (usp. Izr 31,9; Ez 18,17). Samo vlast i zakon mogli su osigurati ubogu osnovnu sigurnost (usp. Ps 102,1; 119,92). Dok kralj bdije nad zakonom, sam zakon je taj koji štiti uboga u njegovim osnovnim ljudskim pravima (usp. Izl 22,24; Lev 19,10; 23,22). Međutim, kada bi jedan od spomenuta dva autoriteta podbacio, tada bi ubog ostajao nezaštićen i izložen vanjskim neželjenim utjecajima pojedinaca koji su time uboštvom činili još težim. Makar Biblija poznaje slučajeve gdje se i vlast okomila na uboga (usp. 1 Kr 21,5; Izr 30), opet je njegov najčešći i najveći neprijatelj bio zao pojedinac koji, ne samo da mu nije pružao ruku potpore i

¹⁶ Usp. James PRESTON, Purification, u: Mirce ELIADE (ur.), *The Encyclopedia of Religion*, XII, New York, 1987., 91-100.; John FITZGERALD, Purity, u: Lawrence SCHIFFMAN – James VANDERKAM (ur.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, New York, 2000., 724-729.

pomoći, nego mu je dodatno otežavao već ugroženu egzistenciju (usp. Ez 16,44).¹⁷

Zakidanje ubožnika pod izlikom da mu se čini dobro stravičan je zločin pred Jahvom jer se tim činom izravno ugrožava njegova već krhka i načeta egzistencija (usp. Job 24,9; Hab 3,14; vidi primjer Jude u Iv 13,29). Na koncu, samo bezakonik može tlačiti uboga (usp. Izr 31,5). Takav čovjek zlih djela ne samo da ga maltretira, nego kao nasilnik postaje i njegov ubojica (usp. Ps 88,15) pa osim što ga materijalno uništava poput zvijeri (usp. Iz 3,15; Izr 31,14), duhovno ga upropašćuje poput vatre (usp. Ez 22,29; Iz 3,14).¹⁸

Ipak, kako pojedinca tako i skupinu koja progoni ubožnika, stiže najstroža Božja kazna.¹⁹ Zbog toga sam tlačitelj biva osuđen, ali ne na uboštvo, nego na vlastiti životni ponor i propast (usp. Ps 109,16). Pa dok zlikovac gazi, Jahve podiže uboga (usp. Iz 26,6), a izbavljajući ga od njegova tlačitelja, ruši nasilnika (usp. Ps 35,10). Jahve štiti uboga (usp. Iz 49,13; 51,21; 54,11). I dok ga nasilnik ušutkuje, On ga čuje (usp. Ps 88,10) i uslišava (usp. Ps 40,18; 69,30). Jahve je, dakle, pomoć za uboga (usp. Ps 22,24). Jahve je pravda za uboga (usp. Ps 140,12). Jahve je utočište ubogu (usp. Iz 14,32). Ubožnik je trajno pod izravnom Božjom ingerencijom (usp. 2 Sam 22,28). Zbog toga ubog i zaziva Jahvu (usp. Ps 34,7). Budući da Jahve kažnjava onoga koji otežava život ubožniku (usp. Izr 3,34), posebna je obveza pobožnika i pravednika skrbiti o ubogu, zauzimati se za njegovu pravicu i štiti ga od nasilnika i tlačitelja (usp. Pnz 24,14).

2. Biblijsko uboštvo kao stanje duha

Iako temeljen na istom hebrejskom leksiku, Sveto pismo, za razliku od materijalnog, odnosno društvenog, poznaje i duhovni status uboštva. Duhovni ubožnici nisu siromašni beskućnici. Njihov društveni status u Bibliji vrlo je širok i kreće se od srednjega sloja (gazdarica Lea), preko

¹⁷ Usp. Elelwani FARISANI, The Naboth's vineyard story (1 Ki 21) and poverty eradication, u: Eben SCHEFFLER – Schalk W. van HEERDEN (ur.), *The Bible and the eradication of poverty*, Pretoria, 2012., 60-73.

¹⁸ Usp. Salvatore A. PANIMOLLE, Povertà, u: Pietro ROSSANO – Gianfranco RAVASI – Adele GIRLANDA (ur.), *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Cinisello Balsamo, 1988., 1202-1216.

¹⁹ Usp. Tikva FRYMER-KENSKY, Pollution, Purification, and Purgation in Biblical Israel, u: Carol L. MEYERS – Michael O'CONNOR (ur.), *The Word of the Lord Shall Go Forth: Essays in Honor of David Noel Freedman in Celebration of his Sixtieth Birthday*, Eisenbrauns, 1983., 399-413.

više (svećenici – psalmisti) pa do najistaknutijega (praotac Jakov) i najviše (kralj David). Za razliku od materijalnoga uboštva, duhovno uboštvo zaziva ili priželjkuje ne nužno trajnu Božju pomoć koliko njegovu trajnu blizinu i prisutnost. Prva duhovna ubožnica u biblijskoj kronologiji ponovno je žena, Lea, koju je njezin muž Jakov, zbog toga što mu je prijevarom postala supruga, trajno zapostavljao (usp. Post 29,32). Za razliku od odbačene sluškinje Hagare, Lea je bila gazdarica koja je do kraja ostala uz svojega muža, u svojoj kući, u svom poslu, materijalno ne oskudijevajući (usp. Post 31-33). I mada je njezin vanjski status pokazivao jedno, njezino duševno stanje prizivalo je u njoj nešto posve drugo, tj. uboštvo koje je terapijski liječio sam Jahve (usp. Post 29,32-35). I praotac Jakov proziva se ubogim zbog mnogih zala koja je doživio tijekom svojega života (usp. Post 31,42). Ne samo Jakov, nego i njegov sin Josip drži se Božjim ubožnikom (usp. Post 41,52). Duhovno uboštvo, znači, eliminira obilježja socijalnog uboštva zadržavajući pritom oznake trajnosti i nepromjenjivosti: Lea je trajno nevoljena, Jakov je trajno lutalac, Josip je trajno tuđinac. Na sličan se način i kralj David, na kraju svojega života, izjednačava s duhovnim ubožnicima jer mu je cijeli život bio ovijen strahovima, progonima i nelagodnom (usp. 1 Ljet 22,14; Ps 86,1; Tuž 1,9).²⁰ Ipak, trajno stanje ubogih najobilatije je iskorišteno u psalmodijskim molitvama koje na sebe jasno prizivlju ne materijalno, nego duhovno uboštvo (usp. Ps 10,9; 25,18; 40,80; 69,30; 70,6; 88,16; Ps 37,11; 109,2 i 119,153).²¹ Pluralni oblik pridjeva בְּרִינִים (*‘ānāvīm*) ne apostrofira pojedinca nego skupinu, tj. zajednicu koja više moli za suradništvo s Jahvom negoli za vlastitu zaštitu ili pomoć, što bi moglo aludirati na svećenički *‘ēpōd* ili zazive kojim su uprisutnjivali Božju nazočnost (usp. Ps 9,13.19; 10,12.17; 22,27; 25,9; 34,3; 69,33; 147,6; 149,4).

Temeljna, dakle, odrednica duhovnog uboštva jest Jahvina trajna prisutnost, blizina pa onda i pomoć. Istina, nije riječ toliko o konkretnoj pomoći koliko o potrebi bliskosti i milosti koja, kao benefit duhovnoga uboštva, ne iziskuje toliko bitne egzistencijalne promjene koliko proročki suodnos Boga i čovjeka (usp. 1 Pt 5,5).

²⁰ Usp. Sara JAPHET, *1 and 2 Chronicles*, Louisville-London, 1993., 400.

²¹ Usp. Samuel TERRIEN, *The Psalms: Strophic structure and Theological Commentary 1*, Cambridge, 2003., 92-93.; Simon LÉGASSE, *Pauvreté chrétienne*, u: André RAYEZ – André DERVILLE – Aimé SOLIGNAC (ur.), *Dictionnaire de spiritualité*, XII, Paris, 1984., 614.

2.1. Privremenost duhovnoga uboštva

Bez obzira na gore navedena obilježja, trajnost kao vremenska kategorija nije nužno vezana uz duhovno uboštvo. Ana, Elkanina žena, kao nerotkinja sama se proglasila ubogom (usp. 1 Sam 1,11), sve do onoga časa kada je začela Samuela, poslije kojega je dobila još tri sina i dvije kćeri (usp. 1 Sam 2,21). Duhovno uboštvo, ponovno, nije nužno trajno i može se tijekom života promijeniti. Time mu se obilježje bitno mijenja naspram one trajne egzistencijalne borbe. To najbolje pokazuje priča o Jobu jer je najveće starozavjetno uboštvo doživio upravo on (usp. Job 10,15; 30,16; vidi pog. 24), pri čemu je istaknuto Jahvino izravno djelo uzdignuća i oporavka ubogog patnika (usp. Job 30,16; 36,6.15; Lk 1,52).²² Međutim, kao ni Anino, tako ni Jobovo uboštvo nije bilo trajno, tj. cjeloživotno (usp. Job 42,10-16). Job, premda imućan čovjek, nakratko je ostao bez ičega, ali njegova egzistencijalna patnja nije bila okarakterizirana materijalnom krizom ili neimaštinom, nego onom duhovnom koja ga je dovodila do ruba životnoga smisla.²³ U tom kontekstu, eklatantan primjer duhovnog uboštva prikazan je na primjeru Izraela kao naroda koji je nazvan ubogim tijekom ropstva u Egiptu i za vrijeme putovanja pustinjom (usp. Pnz 26,7; Iz 3,7; 2 Sam 22,28; 2 Kr 14,26; Neh 9,9). Međutim, dobivši svoj teritorij te društveni status i ugled, Izrael prestaje biti beznadnim ubožnikom i postaje povlaštenim narodom s jasnom intencijom i poslanjem (usp. Pnz 26).²⁴ Duhovno uboštvo, dakle, u jednome od svojih stadija može prijeći i u intimno prijateljstvo s Bogom koje je slikovito opisano u slici bogataševe škrinje (usp. 1 Sam 25,29; Ps 69,29; Iz 4,3; Dn 12,1; Otk 3,5). Bog ne samo da čuva i štiti život svojih prijatelja nego ih vrednuje kao pohranjenu dragocjenost poput one u Kovčegu saveza.

2.2. Poniznost i siromaštvo naspram oholosti i obilja

Općeprihvaćeno biblijsko pravilo je da duhovno uboštvo prati poniznost i siromaštvo, a nasilničko vladanje oholost i obilje.²⁵ Oholost je glavni ubojica biblijskog duhovnog ubožnika jer ne samo da se odnosi prema njemu podozrivo i neprijateljski nego i nasilnički (usp. Job 24,14:

²² Usp. Fridrich HORST, *Hiob*, Neukirchen-Vluyn, 1983., 157-158.

²³ Usp. Jose Luis SICRE, 'Con los pobres de la tierra': *La justicia social en los profetas de Israel*, Madrid, 1984., 13-14.

²⁴ Usp. Benedict S. J. ISSERLIN, *The Israelites*, 7-9.

²⁵ Usp. José Carlos CARVAHLO, *The richness of the poor in the Holy Scripture*, 19-20.

Ps 10,2).²⁶ Dok je imperativ biblijske mudrosti uboga ne prezirati (usp. Izr 22,22), oholica ne samo da ga prezire (usp. Ps 14,6) nego na nj i vreba (usp. Ps 10,9). Međutim, premda svjesni sodomske snage oholosti i ksenomizije (usp. Ez 16,49), vjera uboga vjernika postojana je u stavu da Bog svraća svoj pogled na potrebitog i uslišava ga (usp. Ps 22,25; 31,8; 68,11; 107,41; 140,13). Pod tim vidom, u biblijskom se tumačenju ubožničkoga statusa likuje nad ohološću (usp. Izr 16,19) jer gaženje i maltretiranje uboga izravno je suprotstavljanje Jahvi kao njegovoj jedinog pravnoj i moralnoj zaštiti (Am 8,4; Ps 14,6; Job 29,12).

Jahvini saveznici u zaštiti ubogih velikodušni su i zauzeti ljudi koji se obaziru i odazivlju ubožničkim zazivima (usp. Izr 14,21). Sam Zakon ih kao vjernike na to ne samo potiče nego i obvezuje (usp. Izr 19,18; Pnz 15,7.11). Zbog toga je glavna karakteristika izvrsnih Božjih suradnika i sintetizirana u ulozi *vršne žene* (usp. Izr 31,10-30) koja ujedno simbolizira i idealno biblijsko društvo koje, uz sve životne neprilike, brine kako o svojem obiteljskom ćudoređu tako i o svojim ubogima (usp. Izr 31,20).

2.3. Nazirat i duhovno uboštvo

Nazirat je starozavjetna religiozna institucija koja se temelji na zavjetu posvete čovjeka Bogu. I muškarac i žena mogli su biti dionici posvete ili zavjeta (usp. Br 6; Am 2,11; Tuž 4,7). Zavjet je mogao biti privremen ili trajan, ali se mogao i prekinuti (usp. Suci 13,4-7; 1 Sam 1,11-28; Jr 35,6-8; Lk 1,15). Polazeći od etimologije hebrejske riječi נָזִיר (nāzîr) u značenju *onaj koji je odijeljen* ili *koji je odvojen*, tj. posvećen Bogu pa prema tome i *drukčiji od drugih*, dolazi se do svrsishodnog zaključka da je nazirej posvećenik koji je pozvan odijeliti se od redovitih, tj. svakodnevnih životnih navika, uzdržavajući se i odričući od svega onoga na što ga zavjet obvezuje. Nazirej je pozvan na drukčiji život, različit od onoga uobičajenog pa osim posvete Jahvi i službe u hramu, obvezuje se uzdržavati od užitaka u piću i jelu kao i svakoga nečistog postupka (usp. Br 6).

Najčešći zavjetnici nazirata bili su roditelji svojoj djeci (usp. Suci 13,4-7; 1 Sam 1,11-28; Am 2,11-12; Jr 35,6-8).²⁷ U tom naziratskom odnosu roditelji – djeca leži i poveznica termina nazirat – duhovno uboštvo jer su

²⁶ Usp. John E. MCKENNA, The Concept of Hebel in the Book of Ecclesiastes, u: *Scottish Journal of Theology*, 45 (1992.) 1, 19-28.

²⁷ Usp. Albin ŠKRINJAR, *Rođenje i poziv Samuela (scripta ad usum privatum)*, Sarajevo, 1940., 1-18.

oba tretirana kao svojevrсни usud na koji čovjek nije mogao slobodno utjecati (usp. Tuž 1,9; 3,19; Ps 10,9; 25,18; 40,80; 69,30; 70,6; 88,16; 109,2; 119,153). Drugim riječima, duhovno uboštvo u slici zavjetovane djece nazirata jedan je vid nezaslužene, ali i neslobodne ljudske stvarnosti koja, upravo zbog svoje posebnosti i manjka izbora, nužno ovisi o konstantnoj Božjoj milosti, zaštiti i pomoći (usp. Suci 13,5; Post 49,26; Pnz 33,16).

U perspektivi nazirata promatramo i biblijske duhovne ubožnike. Radi se o pojedincima koji su, ne svojom voljom ili odlukom, izabrani u narodu kako bi bili izuzeti od uobičajenih životnih stereotipa i ponavljajućih životnih navika. Duhovni ubožnici oskudijevaju u uvriježenomu, redovitomu i prihvatljivomu životnom ambijentu. Namjesto toga redovitoga i uhodanoga životnog principa, često su pritiješnjeni zlosretnošću koju podnose ili nadilaze isključivo Božjom blizinom, tj. njegovom milošću i pomoću.

U toj stiještenosti odricanja susreću se trajni duhovni ubožnici koji su zavjetovani još u majčinoj utrobi i oni koji su se slobodno, samovoljno i odvažno opredijelili za zavjet nazirata. Prihvatanjem oskudice ili suzdržavanja od životne lagodnosti, trajan ili privremen duhovni ubožnik ostvaruje u sebi privilegirane Božje milosti koje su ujedno svrha i nazirata i uboštva.

Posljedično, nazirat i uboštvo dodatno povezuje i njihova privremenost, odnosno trajnost. Duhovno uboštvo, baš poput nazirata, može biti privremeno (usp. Job 24,14; Ps 10,2), ali i trajno (usp. Post 29,32; 31,42; 41,52). Dok je ono prvo vezano uz određeno vrijeme, drugo je cjeloživotni put. Međutim, oba tipa uboštva, u manjoj ili većoj mjeri, iskustvena je ljudska spoznaja ovisnosti i potrebe za Bogom, čime upotpunjuje ne samo svoju duhovnost nego i svoje vrijeme. Nazirat i uboštvo, dakle, duhovno koriste pojedincu koji se svojim stavom i uvjerenjem svrstava u red Božjih pravednika zazivajući i priželjkujući u sebi onu proročku bliskost i suradništvo s Bogom.

3. Starozavjetni termini uboštva u novozavjetnome kontekstu

Novozavjetno uboštvo, oslanjajući se u potpunosti na ono starozavjetno, razlučuje materijalno i duhovno uboštvo kao bitne sastavnice apostolstva. Dok je materijalno uboštvo nužno vezano uz nedostatak osnovnih egzistencijalnih potreba, pa kao takvo bitno ovisi o djelotvornosti ljudi (usp. Mt 11,5; Mk 10,21; Mt 19,21; Lk 4,18; Mk 12,42), duhovno uboštvo u sebi razvija jaču potrebu životne i duhovne ovisnosti o Životvorcu

(usp. Lk 1,52; Rim 12,16; 2 Kor 7,6).²⁸ Isus svoje slušatelje potiče na djelotvornu ljubav prema egzistencijalnim ubožnicima koji pred licem Božjim spadaju u sigurnu skupinu spašenika (usp. Lazar u Lk 16,20; vidi Lk 14,13). Međutim, kada Isus potiče na savršenost, u kontekstu i materijalnoga i duhovnoga uboštva (usp. Mt 19,21; Lk 18,22), govori o slobodi duha nad materijom ili apsolutnoj podložnosti tijela duhu (usp. Zakej, Lk 19,8). Drugim riječima, čovjekov duh je taj koji uspostavlja zakon slobode i neovisnosti naspram tijela koje je po svojoj prirodi fokusirano na ono ograničeno i vidljivo pa prema tome i na materijalno.²⁹ Egzistencijalno uboštvo nije obilježje Isusove teologije jer posvemašnje pouzdanje u Boga eliminira svaku mogućnost ne samo duhovne nego i materijalne oskudice (usp. Mt 6,24). Materijalno uboštvo u Novome zavjetu redovito asocira na duhovni nedostatak. Udovica koja daje sav svoj imetak u hramsku blagajnu, očito ne gladaže (usp. Mk 12,42). Ta se žena osobno ne smatra egzistencijalnom ubožnicom, a ni Isus je tako ne predstavlja jer ne traži, nego daje i ne prosi, nego pomaže (usp. Mk 12,43). Egzistencijalno uboštvo koje u sebe uključuje i sapetost duha, za Isusa isključuje posvemašnje pouzdanje u Boga (usp. Mt 6,33-34). Zbog toga se njegovo poslanje i temelji na osnovnom principu: da slijepi progledaju, nijemi progovore, tj. da se ubožnici u potpunosti, odnosno proročki poistovjete s evanđeoskom riječi koja, kao što se slijepcu vraća vid ili nijemome govor, preobražuje uboštvo u milosno suradništvo s Bogom (usp. Lk 4,18; 7,22).

Ono što Isus javno čini jesu poticaji na duhovno uboštvo, odnosno na opredjeljenje posvemašnje usredotočenosti i pouzdanja u Boga, koje se ostvaruje u izrazu *πτωχοὶ τῷ πνεύματι* (*ptōhoi tō pneūmati*) ili *ubožnici duhom* (Mt 5,3; Lk 6,20).³⁰ Duhovno uboštvo predstavlja najbolje sredstvo po kojemu se čovjek preusmjerava iz manje važnih vremenitih na one bitne vječne vrednote. Taj se *saltum mortale* pokazao učinkovitim i u dugogodišnjoj kršćanskoj praksi iz koje je i proizišla glasovita poslovice *bez nevolje nema bogomolje*.

Novozavjetni likovi uglavnom ujedinjuju materijalno i duhovno uboštvo u okvir kršćanskoga života, vladanja i svetosti. Već se sv. Pavao u

²⁸ Usp. Sondra E. WHEELER, *Wealth as Peril and Obligation: The New Testament on Possessions*, Grand Rapids, 1995., 123-124.

²⁹ Usp. Wolfgang STEGEMANN, *The Gospel and the Poor*, Philadelphia, 1984., 5-9.

³⁰ Za pastoralnu interpretaciju vidi: FRANJO, Blago siromasima duhom, njihovo je kraljevstvo nebesko. Poruka za 29. svjetski dan mladih (21. I. 2014.), u: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=9803> (28. XII. 2020.).

svojim najranijim spisima nazvao fizičkim ubožnikom jer osim što nije imao svojega prebivališta, trajno je podlijegao različitim pogiblima (usp. 2 Kor 10,1; 11,7; 12,21; Fil 4,12), a svoje pouzdanje u Božju milost i utjehu tretirao je kao jasna obilježja duhovnoga uboštva (usp. Rim 12; 2 Kor 7).³¹ Uz samoproglašenog ubožnika Pavla, Evandjelja uprisutnjuju i Ivana Krstitelja kao materijalnog i duhovnog ubožnika, ali opet više u kontekstu starozavjetnoga trajnoga nazirata, pri čemu su roditeljski zavjet i posvećenje odigrali ključnu ulogu.³² Međutim, Pavao apostol usko vezuje svoje samoproglašeno uboštvo s onim Isusovim, koje je također okarakterizirano ne samo egzistencijalno oskudnim nego i nužno ovisnim o Očevoj volji (usp. Fil 2,8). Naravno, prema svim kriterijima uboštva Isus u potpunosti odgovara tim obilježjima (usp. Mt 8,20; Lk 9,58). Kada kaže: »Egzistencijalne ubožnike imate uvijek uza se, ali mene nemate uvijek« (Mt 26,11), tada jasno naznačuje razliku između materijalne oskudice i duhovnoga obilja. U primjeru »ptica nebeskih« i »liljana poljskih« Isus dodatno pojašnjava, navodeći razliku između duhovnih ubožnika koji se posve pouzdaju u Božju providnost i onih koji ne samo da materijalno oskudijevaju nego i duhom slabe i padaju (usp. Mt 6,24-34). Zbog toga Isus svoje uboštvo dodatno pojašnjava i precizira terminom »uboga srca«³³.

3.1. Evandjelje uboga srca: πραῦς εἶμι καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ *(prāis eimi kai tapeinòs tē kardía)*

U svetoписamskoj homologumeni Matejeva ulomka o »evandjelju ubogih« (Mt 11,25-30), Isus sama sebe naziva *πραῦς* (*prāis*) i *ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ* (*tapeinòs/tapînòs kardía*). Grčki pridjev *πραῦς* (*prāis*) jest prijevod aramejskog pridjeva ܦܪܐܝܢܐ (*‘ānān*), u značenju *pognuti se, prizemljiti se*, a koji je srodan gore već spomenutoj hebrejskoj riječi אָנִי (*‘ānī*), uz koju postoji i oblik אָנִי (*‘ānān*) s istim značenjem.³⁴ Riječ je o starozavjetnome mesijanskom terminu koji favoriziraju pogotovo proroci Izaija i Sefanija (usp. Iz 11,4; 29,19; 61,1; Sef 2,3). Grčkim pojmom *πραῦς* (*prāis*) ističe se čovjek

³¹ Usp. Beverly GAVENTA, The Cosmic Power of Sin in Paul’s Letter to the Romans. Toward a Widescreen Edition, u: *Interpretation*, 58 (2004.) 3, 229-240.

³² Usp. Justin J. MEGGITT, *Paul, Poverty, and Survival. Studies in the New Testament World*, Edinburgh, 1998., 47.

³³ Usp. Dubravko TURALIJA, Pokušaj novoga pristupa biblijskome srcu kao jedinoj ljudskoj bateriji, u: *Vrhbosnensia*, 22 (2018.) 2, 281-303. *Isto*, 298-299.

³⁴ Usp. Ludwig KOEHLER – Walter BAUMGARTNER, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden-Boston-Köln, 2001., 855.

pognuta duha (usp. 1 Pt 3,4) kojega sam Jahve (usp. Jl 4,11) podiže i uspravlja (usp. Sef 3,12).³⁵ Pridjev *πραῦς* (*prāis*) odnosi se i na izvrsna učenika, koji *πραῦς* – *čući*, odnosno *bdije* nad božanskom riječi te, oživljujući je u sebi, vlada se po njoj (usp. Ps 25,9). Takav je, posljedično, bez ikakve ljaže, zavisti i ljubomore jer se iskreno raduje svakom dobrom i korisnome ljudskom djelu (usp. Ps 34,2). Zbog toga se i smatra izravnim Božjim suradnikom i sugovornikom (usp. Ps 76,9) kojemu vrlina nepristranosti dodatno opravdava karakter (usp. Br 12,3). Takav je Božji pravednik i sluga (usp. Job 24,4), mironosac i čovjekoljubac kojega Bog podupire (usp. Ps 147,6), uzdiže (usp. Ps 149,4) i spašava (usp. Job 36,15). Samo takav nosi budućnost i donosi napredak stvorenome svijetu (usp. Ps 36,11; Mt 5,5).

Najprikladniji naslov grčkome pridjevu *πραῦς* (*prāis*) hebrejska je tehnička riječ צדִיק (*saddīq*) kojoj odgovara grčki pridjev δίκαιος (*dikaios*), tj. latinski *iustus*. Isus je *πραῦς* (*prāis*), čovjek pravedničkih, proročkih i svetačkih karakteristika. Jednak Ocu, svakog čovjeka poziva na istu savršenu svetost i proročki odnos s Bogom (usp. 1 Pt 1,16). Među takve pravednike novozavjetna korespondencija prije svega ubraja sv. Josipa (usp. Mt 1,19), zatim Šimuna Pravednika (usp. Lk 2,25), Ivana Krstitelja (Mk 6,20) i prvoga sveca poganina, rimskoga satnika Kornelija (usp. Dj 10,22). Osim što se sam Isus naziva pravednikom, tj. svecem Božjim – *πραῦς* (*prāis*), to mu isto obilježje pridaje i narod (usp. Lk 23,47), ali i zlodusi. Jedini koji izjednačuje termin *πραῦς* (*prāis*) s njegovim najprikladnijim značenjem *svetac Božji* kafarnaumski je zloduh (usp. Lk 4,33) koji Isusu izravno, neposredno i javno pridaje hebrejski božanski epitet קדוֹשׁ הָאֱלֹהִים (*qēdōš hā'ēlohīm*) ili grčki ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ (*ho hágios tú theú*), odnosno latinski *Sanctus Dei*.

Naime, to nije jedini naziv kojim se Isus poistovjećuje sa svojim Ocem. Izrazom *ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ* (*tapeinòs tē kardía*), Isus izjednačava čin očiju i ušiju s činom srca pa tako razrađuje starozavjetni teološki koncept prema kojemu srce prikuplja samo ono što uši slušaju i oči gledaju (gledati požudno znači i misliti požudno pa prema tome požudno i grijesiti; usp. Mt 5,28), stvarajući svoj vlastiti sud.³⁶ S tim u vezi, izraz *ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ* (*tapeinòs tē kardía*) značio bi *trajno ubošтво suda*. Stoga, kada Isus

³⁵ Usp. Andrew ORTONY, Why Metaphors are Necessary and Not Just Nice, u: *Educational Theory*, 25 (1975.) 1, 45-53.

³⁶ Usp. Dubravko TURALIJA, Pokušaj novoga pristupa biblijskome srcu kao jedinoj ljudskoj bateriji, 299.

kaže da je ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ (*tapeinòs tē kardía*), to onda ne znači samo da je dobra srca nego i pozitivna, optimistična i milosrdna srca. Milosrdno Isusovo srce ne prezire uboga (usp. Mk 10,46-52), ne osuđuje grješnika (usp. Iv 8,12), ne podcjenjuje neuka (usp. Mk 8,14-21). U konačnici, ono što čovjeka i spašava jest ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ (*tapeinòs tē kardía*), tj. milosrdno božansko srce (usp. 1 Pt 3,4; Mk 12, Lk 20 i Mt 22).

4. Suvremeni pogled na redovnički zavjet ubošťva iz biblijske perspektive

Redovništvo u Katoličkoj crkvi staro je i novo, tradicionalno i suvremeno. Staro zbog toga što mu otpočetak pripada jedno od ključnih mjesta u Crkvi, a novo zato što se od svoje starine osuvremenjivalo i obnavljalo ne samo u već postojećim nego i u novonastalim redovničkim karizmama.³⁷ Iz neprocjenjive biblijske riznice, a opet u svjetlu suvremene teološke misli, promatramo redovništvo kroz dvije osnovne perspektive: materijalnu, tj. ljudsku i duhovnu, tj. redovničku ili karizmatiku.

4.1. Materijalna perspektiva redovništva

Redovničko ubošťvo, u relaciji s materijalnim biblijskim ubošťvom, jest antropološko tj. ljudsko, pri čemu se recipročnom kršćanskom ljubavlju uklanja egzistencijalni strah, a teološkim pouzdanjem i duhovnim predanjem uzdiže u red posvećenih pravednika.³⁸ Zato biblijsko materijalno ubošťvo, u kontekstu katoličkoga redovništva, promatramo ne kroz prizmu trajne egzistencijalne oskudice, nego kroz teološki princip trajnih povlastica koje ubošťvo nudi i daje. Materijalno, odnosno egzistencijalno redovničko ubošťvo samo po sebi pripada među Božje štíćenike, tj. skrbnike. U tom vidu, njegova konkretna materijalna pomoć i zaštita nije djelo improvizacije, nego božanske planirane promisli koja osigurava skrb njemu posvećenih ubožnika. Ipak, ključna povlastica redovničkog egzistencijalnog ubošťva je levitska zaštita i svrstavanje u red Božjih pravednika i spašenika (usp. Lk 16,20) koje svojom ulogom i idealizira redovnički poziv.

³⁷ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Za novo vino nove mješine. Posvećeni život nakon Drugog vatikanskog koncila i još uvijek prisutni izazovi*, Zagreb, 2017.; José RODRÍGUEZ CARBALLO, *Vino nuovo in otri nuovi* (Mc 2,22), u: Santiago GONZÁLEZ SILVA (ur.), *I consacrati testimoni della gioia*, Ancora, 2015., 123.

³⁸ Usp. Petar KRIZOLOG, Govor 147., u: *Časoslov naroda Božjeg*, I, 158-159.

Međutim, moderno redovništvo, za razliku od materijalnog biblijskog uboštva, nije i ne smije biti praćeno socijalnom degradacijom i egzistencijalnim strahom ili neizvjesnošću. Društvena ravnopravnost pretpostavlja društvenu stabilnost, a stabilnost upućuje na opće blagostanje i mir. Krist je po sebi i u sebi mir i blagostanje koji se odražavaju ne samo u duhovnim nego i u materijalnim stanicama kako suvremenoga društva tako i života Crkve. Krist zato, darujući svoju milost, poziva redovništvo da se duhovno veže uz njega, a materijalno da se osloni na društvenu i crkvenu zajednicu, odnosno da s pouzdanjem gleda na Božju providnost, a iz ljubavi prema bližnjemu, na konkretiziranu materijalnu pomoć i nagradu.

Redovničko uboštvo, dakle, nije potraga za materijalnom sitošću, nego potreba trajnog povezivanja teološkog i antropološkog vida egzistencije, u kojoj milost davanja dominira nad milošću primanja, a krjepost pouzdanja nad darom sigurnosti i spokoja. Za razliku od biblijskog materijalnog uboštva koje se povlači, marginalizira i iskustveno prezire, redovničko uboštvo se otvara, probija, promovira i nudi kao kristološki, tj. obećavajući program spasenja čovjeka.³⁹

4.2. Duhovna perspektiva redovništva

Duhovno uboštvo kroz privremeni ili trajni *zašto* (usp. Ps 44,25) došire zenit svojega smisla u rezultativnome i otvorenome prijateljevanju s Bogom. Ta blizina ili bliskost čovjeka i Boga apstrahira od bilo kakvih egzistencijalnih ljudskih potreba jer, osim što hrani i siti, ujedno i oblikuje ustrajnost u konkretnome življenju. Duhovno uboštvo živi od vjere (usp. Heb 10,38) koja, ako je zagušena pretjeranim aktivizmom, ne samo slabi nego čini prijestup u naziratskome smislu redovničkoga poziva.

Suprotno oholosti, kao svojemu najvećem neprijatelju, duhovno uboštvo zazire od sukoba u zajednici. Bratstvo, odnosno sestinstvo koje je slabo u čovjekoljublju i praštanju, a istaknuto u stigmatiziranju i osuđivanju, protivno je Isusovu *ταπεινὸς τῆ καρδία* (*tapeinòs tē kardía*), odnosno srcu koje se pouzdaje u Boga i obećava pomirenje i praštanje, podnošenje i prihvaćanje u ljubavi.⁴⁰ I dok se pouzdanje u Boga ne obazire na pitanja što će biti, što

³⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Za novo vino nove mješine*, br. 27-28.; José RODRÍGUEZ CARBALLO, *Vino nuovo in otri nuovi*, 125-126.

⁴⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Ponovno krenuti od Krista. Obnovljena zauzetost posvećenog života u trećem tisućljeću*, Rim-Zagreb, 2002., br. 18.

treba, što mora, što može, srce koje obećava pretače se u bratsku i sestrijsku ljubav koja ne zna za sud, nema računa i ne poznaje granice. Utemeljena na srcu koje obećava, redovnička ljubav nije silovita, ne izvlači se na nemogućnosti niti joj je ikakva poteškoća zapreka. Što ljubav voli, to ne može ne vidjeti. Ljubav stvara želju rasuđivanja i žudnju za pobožnosti.⁴¹

Utemeljeno na velikome pouzdanju u Božju milost, duhovno ubošťvo jamči bogatstvo i puninu duha u kojemu se ne može oskudijevati (usp. Ps 23). Božji ubožnici, dakle, ne oskudijevaju nego obiluju. Nisu patnici, nego pobjednici jer mrtveći se u prosječnim i uvriježenim životnim stereotipima, ne odjeljuju se od svijeta, nego nadilaze svjetsku prosječnost u drukčije, ali savršenije bivstvovanje koje se preobražava u nezasluženi dar intimnog i duhovnog prijateljavanja s Bogom.

4.3. Redovništvo i poslanje

Ubošťvo u Starome zavjetu životna je i duhovna ovisnost o Životvorcu koje se u Novome zavjetu očituje slobodom duha nad tijelom. Ta nenavezanost ili podizanje srca iznad vidljivoga svijeta koji ima svoje centripetalne sile, jest i ključno redovničko poslanje koje stručno traži i dokazivo pronalazi duhovni, odnosno pravi smisao življenja u svijetu.⁴²

U redovničkome poslanju ubošťvo igra ključnu ulogu jer vidljivo, tj. u odnosu primanje-davanje, aktivira nevidljivo milosno pouzdanje u Boga i odašilje jasne signale posvemašnje usredotočenosti na duhovne izvore. Ta usredotočenost potiče na milost odricanja koja hita vječnoj nagradi.⁴³ U tom vidu, egzistencijalno ubošťvo podliježe djelotvornosti duhovnoga, odnosno podređenosti prvoga drugomu kako bi redovničko ubošťvo produhovilo materiju koja se posljedično obilato umnaža (usp. Iv 6). Prema tom planu umnažanja, redovništvo je pozvano na veliku i velikodušnu brigu ne primanja, nego davanja i dijeljenja iz riznice koja duhom zasićuje i materijom ne oskudijeva, da poput ubogoga proroka Ilije zaspe ubožničinu brašnicu iz koje ne samo da ne može nestati tjelesne okrijepe, nego kojom će se svjedočiti duhovna snaga vjere koja ne samo dominira, nego i preobražava materiju.

⁴¹ Usp. *Isto*.

⁴² Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Za novo vino nove mješine*, br. 28-29.

⁴³ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Ponovno krenuti od Krista*, br. 18.

Zaključak

Biblijsko materijalno uboštvo s jedne strane prati vrlo nezavidni ljudski društveni i ekonomski status, ali s druge riječ je o duhovnoj koristi po kojoj se čovjek *ipso facto* podlaže Božjem redu šticeništva ili skrbništva. Makar se naizgled i radilo o svojevrsnim društvenim okovima, biblijsko uboštvo u perspektivi katoličkoga redovništva nije tragično jer, bez posebnih zasluga, pogoduje čovjekovu spasenju, a u isto vrijeme jača vjeru, nadu i ljubav. Osim toga, redovničko uboštvo u perspektivi biblijskoga prati čovjeka na putu i čuva u tuđini; časti uspjesima i ugađa gostoljubivošću, a u beznađu zadivljuje nagradama.⁴⁴

Kroz materijalno uboštvo redovnik štuje karizmu predanosti i zahvaljivanja u radosti, a ne strahuje u neizvjesnosti niti očajava u brigama. Kroz duhovno uboštvo redovnik prakticira kako ljubiti Boga, a ne bojati ga se, stajati uza nj, a ne odmicati se od njega. Tako dok se materijalno uboštvo oslanja na providnost, duhovno nudi intimno prijateljevanje sa samim Bogom.

U tom smislu, redovničko uboštvo doista je *kraljevski put*⁴⁵ koji vodi u Božje kraljevstvo nebesko. Redovnici ne samo da su hodočasnici toga puta nego i njegovi vodiči koji dobro poznaju ugaženi put, ali suvremeni teren, s novim znakovima i sredstvima, opetovano poziva da se bolje prouče, svladaju i primjene stare vještine i nove tehnike kako bi nekadašnji kameni makadam izgledao poput piste s koje mogu uzletjeti hodočasnici različitih profila Kristova uboštva, željni obećanih im susreta, druženja i prijateljevanja, ali i obećavajućih zaslužanih i nezaslužanih nagrada.

⁴⁴ Usp. Petar KRIZOLOG, *Govor 147.*, 159.; Mirjana JURANOVIĆ, *Vrednota redovničkoga zajedništva u hrvatskim i bosansko-hercegovačkim redovničkim zajednicama od Drugoga vatikanskoga sabora do 2016.* Doktorski rad, Zagreb 2017., 36-40.; KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEČENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Za novo vino nove mješine*, 26-28.

⁴⁵ Usp. Nikola VUKOJA, Siromaštvo kao 'kraljevski put' spasenja po sv. Franji i po djelu 'Sveti savez sv. Franje s Gospodnjom siromaštinom, u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985.) 1-2, 114-120.; Isto, 119.

Summary

***From the monastic interlace: godliness in the scripture
Not a defeat but a victory, not a punishment but a reward
- attempt at a new approach***

Catholic monasticism is one of the bearers of the privileged heritage of biblical godliness (not »poverty«) in the Church, according to which godly people do not lack but abound and are not sufferers but winners. Biblical godliness affirms this through its two aspects: the material and the spiritual. Through the material biblical godliness, which, along with spiritual godliness, this paper discusses in detail, monks worship the charism of devotion and providence, unbothered by uncertainty, and especially despair. Through spiritual biblical godliness, monks learn not to turn away from God, but to stand by him safely and steadily. Thus, while biblical material godliness relies on providence, the spiritual godliness offers an intimate friendship with God himself. From this biblical relationship, consequently, the Catholic monk, impoverishing his average and ingrained life stereotypes, does not separate himself from the world, but transcends world's mediocrity into a different, yet sublime being that is transformed into an undeserved gift of spiritual friendship with God.

Keywords: spiritual, material, the righteous, monastic, world, protégé, godliness.

s. Silvana FUŽINATO, SCJ*

Utjelovljenje Riječi danas

Pregledni rad

Sažetak

U radu pod naslovom »Utjelovljenje Riječi danas« želimo se iznova vratiti na izvor kršćanskoga i Bogu posvećenoga života, otkrivajući u Svetome pismu autentične načine njegova življenja i svjedočenja u današnjem svijetu i vremenu. Prvi dio rada donosi kratki prikaz mjesta i uloge koju je Sveto pismo imalo u posvećenomu životu tijekom povijesti, posebice u vrijeme crkvenih otaca u srednjem vijeku i Drugog vatikanskog koncila. Drugi dio prikazuje Blaženu Djevicu Mariju kao model autentičnog življenja Riječi danas. Prema Lukinu i Ivanovu evanđelju Marija je poslušna službenica, vjernica, navjestiteljica, čuvarica i posrednica Riječi koja i vjernicima današnjeg vremena, napose Bogu posvećenim osobama, može biti i jest siguran putokaz na putu utjelovljenja Riječi i radikalnog nasljedovanja Krista čista, siromašna i poslušna.

Ključne riječi: Sveto pismo, posvećeni život, Lukino evanđelje, Ivanovo evanđelje, Marija, utjelovljenje Riječi.

Uvod

Sa sigurnošću možemo reći da je Sveto pismo *srce* Bogu posvećenog života jer se ono na njemu temelji i nadahnjuje, u njemu pronalazi svoj smisao, cilj i ispunjenje, te u njemu crpi svoju životnu snagu. Iako je riječ o samorazumljivoj datosti potrebno je, od vremena do vremena, vratiti se na izvore, na što nas podsjeća i Drugi vatikanski koncil u dekretu o prilagođenoj obnovi posvećenog života *Perfectae caritatis*: »Prilagođena obnova redovničkog života treba da jednako obuhvati: s jedne strane prepresto vraćanje na izvore svakog kršćanskog života kao i na izvorni

* Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Petra Preradovića 17, p.p. 54, 31 400 Đakovo, fuzinatosilvana@gmail.com

duh redovničkih ustanova, a s druge strane njihovo prilagođivanje promijenjenim prilikama vremena.«¹

U ovom promišljanju, vraćajući se na izvor kršćanskoga i Bogu posvećenog života – Sveto pismo, želimo u osobnom susretu s Bogom u njegovoj Riječi iznova otkriti temelj i središte svojega života te načine i putove autentičnog življenja i svjedočenja Božje riječi u današnjem svijetu.

U prvom dijelu donosimo kratki prikaz mjesta i uloge koju je Sveto pismo tijekom povijesti imalo u posvećenom životu. U drugom dijelu, promišljajući o Lukinu i Ivanovu prikazu Blažene Djevice Marije, pokušat ćemo otkriti model utjelovljenja i autentičnog življenja Riječi danas.

1. Sveto pismo kao vrhovno pravilo posvećenog života

Razmišljajući o ulozi Biblije u životu posvećene osobe, nedvojbeno je da se ona nalazi u njegovu središtu te da je temeljni poziv Bogu posvećenih osoba živjeti, naviještati i svjedočiti riječ Božju. Međutim, je li tako bilo tijekom povijesti? Govoriti o Bibliji u posvećenom životu znači govoriti o nimalo lakom putu povratka Riječi koji je obilježio povijest nastanka i razvoja posvećenoga života, a koje možemo podijeliti na tri razdoblja: vrijeme crkvenih otaca, srednji vijek i Drugi vatikanski koncil.²

1.1. Počeci monaškog života i središte Riječi

Posvećeni život, koji se rađa za vrijeme crkvenih otaca, možemo definirati kao *poslušnost* Riječi. Prvi monasi shvaćaju i žive svoje posvećenje kao slušanje i radikalni odgovor na Božju riječ prema kojoj su njegovali istinsku strast. U središtu monaškoga života riječ je Božja kojom se monasi nadahnjuju i hrane, svakodnevno je čitaju, o njoj meditiraju te je nastoje radikalno živjeti u svakodnevici svojega života. Tako će primjerice sv. Jeronim definirati sv. Antuna, velikog oca monaštva, koji se povlači u pustinju kako bi se bez prestanka posvetio čitanju i meditaciji Svetoga pisma, kao onoga koji je svojim neumornim i usrdnim čitanjem i dugim meditacijama od svojega srca učinio Isusovu knjižnicu.

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Perfectae caritatis. Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života* (28. X. 1965.) br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb 1998. (dalje: PC).

² Povijesni presjek odnosa Riječi i posvećenog života preuzet je iz: Giacomo PEREGO, *Nuovo Testamento e vita consacrata*, Milano, 2008., 20-28.

O Božjoj riječi koja se nalazila u središtu monaškoga života i koju s pravom možemo nazvati njegovim srcem svjedoči i činjenica kako će tijekom cijele monaške tradicije Biblija biti i ostati jedino i vrhovno pravilo monaškog života. Pa i onda kada će na Istoku nastajati prva Pravila, koja su bila praktične norme bez ikakvih težnji za duhovnim sadržajima, Sveto pismo će biti jedino pravilo monaha.³ Isto će se dogoditi i u vrijeme otkrivanja *koinonije* – zajedništva. Tako će sv. Pahomije zahtijevati od monaha učenje biblijskih tekstova napamet, ponajprije tekstove Novoga zavjeta i Psalme, kako bi ih mogli neprestano ponavljati te tako izbjeci napasti neprijatelja, susresti se preko Pisma s patrijarsima, prorocima, učenicima te ući s njima u dijalog i posvetiti se svakodnevnom i tjednom poučavanju Pisma. Jednako tako Bazilije, veliki učitelj istočnog monaštva, odbija nazvati *Asceticon*, koji će poslije postati priručnikom monaškoga života, *Pravilom*. Bazilijeva uporišna točka radije su *Moralia*, zbirka biblijskih tekstova tumačenih i primijenjenih na životne situacije u *santa koinonia*. U Bazilijevu sustavu vladanje monaha definirano je Božjom riječju, riječju Boga koji istražuje srca i bubrege i koji je uvijek prisutan.⁴

Razvojni put monaštva na Zapadu kreće u istom smjeru. Tako je Benediktovo pravilo poslušnost Božjoj riječi: »Pažljivim uhom poslušajmo opomene što nam ih božanski glas svagdano dovikuje' [...] *Poslušaj, o sinko* je *ouvertire Regula Benedicti* jer u slušanju postajemo sinovi i učenici, prihvaćanjem Riječi mi sami postajemo Riječ.«⁵

1.2. Srednji vijek i »progonstvo Riječi«

Za razliku od vremena crkvenih otaca, u srednjem vijeku započinje ono što će Enzo Bianchi definirati kao progonstvo Riječi.⁶ Pod utjecajem povijesno-društvenog konteksta podijeljenog na klase, kategorije i redove, koje su karakterizirali osobna prava i načini odijevanja, i unutar Crkve nastaju različiti redovi: biskupi, svećenici, katekumeni, pokornici, djevice,

³ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujte! Posvećenim muškarcima i ženama u hodu za Božjim znakovima* (8. IX. 2014.), Zagreb, 2015., br. 8; Fabio CIARDI, *Oltre la lectio: la Parola nelle fondatrici e nei fondatori*, u: S[antiago] M. González Silva (ur.), *La Parola di Dio nella comunità religiosa*, Milano, 2003., 108.

⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujte*, br. 8.

⁵ *Isto*.

⁶ Usp. Enzo BIANCHI, *Noi siamo migliori. La vita religiosa nella chiesa, tra gli uomini*, Magnano, 2002., 12.

udovice, monasi. Riječ je o vremenu u kojemu dolazi do podjele vjernika na klerike i laike. Posvećeni život definiran je kao status savršenosti, kao način života koji teži k savršenstvu ljubavi čiji je dar vidljiv u redovničkim zavjetima kojima je dana široka javna prepoznatljivost. Život u celibatu postavljen je na pijedestal dok je obiteljski život shvaćen kao manje vrijedan način života. Takvo poimanje imalo je negativne posljedice i na shvaćanje Božje riječi kao i na njezin položaj unutar navedenih struktura. Riječ Božja, koja se do tada nalazila u središtu monaškoga života, potisnuta je donošenjem Pravila, unatoč pojavi novih prosjačkih redova koji pozivaju na radikalniji povratak Evanđelju.⁷ Biblija je s vremenom postala rezervirana samo za klerike dok istovremeno cvjeta alegoričko i simboličko tumačenje Svetoga pisma koje monaškom životu pripisuje najznačajnije biblijske slike i simbole kao što su nova obećana zemlja, novi raj, bolji dio itd.

Potrebno je pritom naglasiti kako se monasi, koji u ovom kontekstu čitaju, pjevaju, mole, tumače, meditiraju Sveto pismo, znatno razlikuju od svojih prethodnika. Tako je njihov jezik elitni, obraćaju se samo određenoj kategoriji vjernika, a Biblija im služi posebice za tumačenje prijelaza iz grješnoga u krjeposni način života kao i za opisivanje rasta u monaškom životu i kontemplativnih etapa koje vjerni monah vrši u svojoj ćeliji. S druge strane, pojedini monasi vjeruju da je potrebno naglasiti kako *oženjeni* nemaju mjesta u Crkvi, kako će biti spašeni samo *in extremis* posebnom Božjom milošću. Slično tome *obraćenik* nije više definiran kao onaj koji je od pogriješaka došao k istini, od poganstva ili židovstva k Evanđelju, nego kao onaj koji se odrekao svijeta zbog klaustera.

Izvan zidina klaustera, kao reakcija na navedeno monaško tumačenje Svetoga pisma, javlja se takozvana *sorbonska egzegeza*, čitanje je zamijenjeno razumom, meditacija raspravom, a teologija *na koljenima* teologijom *na nogama* u velikim sveučilišnimaulama. Štoviše, 21. studenog 1521. Martin Luther objavljuje knjigu pod naslovom *De votis monasticis* kojom pogađa u srž tadašnje teologije posvećenoga života s jasnim optužbama koje osuđuju udaljavanje od riječi Božje, šutnju o velikim temama

⁷ Za sv. Franju Asiškog Pravilo je »Život evanđelja Isusa Krista«. Za sv. Klaru oblik života reda Siromašnih sestara je »Obdržavati Evanđelje Gospodina našega Isusa Krista živeći u poslušnosti, bez vlasništva i u čistoći«. U Pravilu karmelićana temeljna je zapovijed: »danonoćno razmatrati Gospodinov Zakon« i pretočiti ga u konkretno djelovanje. Jednako tako sveti je Dominik bio živo evanđelje, kadro naviještati ono što je živio, i htio je da i njegovi propovjednici budu »evanđeoski ljudi«. (usp. KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujte*, br. 8.).

Novoga zavjeta kao što su opravdanje po vjeri, teologija milosti, teološka vrijednost braka, univerzalni zahtjevi evanđelja, prisutne kontradikcije u poimanju zavjeta. Jednom riječju Luther ukazuje na potrebu nužnog i brzog povratka Pismu te na njegovo vraćanje na prvo mjesto.

1.3. Drugi vatikanski koncil i povratak Riječi

Drugi vatikanski koncil pozivom na povratak izvoru religioznog iskustva okončao je dotadašnje dugo *progonstvo* Riječi. Iako su se i prije Drugog vatikanskog koncila utemeljitelji i utemeljiteljice pozivali na Evanđelje, koncilski poziv na povratak evanđeoskom radikalizmu i ponovnom gledanju posvećenoga života u svjetlu univerzalnog poziva na svetost označio je novi zaokret u poimanju posvećenoga života i u vrednovanju Svetoga pisma. Poziv na veće *ukorjenjivanje* u Svetom pismu upućen je posvećenim osobama posebice u dekretu o prilagođenoj obnovi redovničkog života *Perfectae caritatis*: »Vrhovno je pravilo redovničkog života: slijediti Krista kako je to izloženo u Evanđelju. To ima važiti kao vrhovno načelo svim redovničkim ustanovama.«⁸ »Neka zato svi članovi ustanova neprestanim marom njeguju duh molitve i samu molitvu, crpeći iz pravih izvora kršćanske duhovnosti. Neka u prvom redu svakog dana imaju u rukama Sveto pismo, da čitanjem i razmatranjem božanskog Pisma nauče nenadmašivo znanje – Isusa Krista (Fil 3,8).«⁹

Na tragu Drugog vatikanskog koncila, Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života u pismu posvećenim muškarcima i ženama u hodu za Božjim znakovima pod nazivom *Istražujte*, poziv na povratak Evanđelju kao vrhovnom pravilu gleda kao na svojevrsnu provokaciju, a formaciju za Evanđelje i njegove zahtjeve kao imperativ. »Vratiti se evanđelju nama danas zvuči kao *provokacija* koja nas iznova vodi na izvor svakog života ukorijenjena u Kristu. Snažan je to poziv poduzeti hod prema počecima, na mjesto gdje se naš život oblikuje, tamo gdje svako pravilo i norma nalaze razumljivost i vrijednost.«¹⁰

Imperativ je odgajati za evanđelje i njegove zahtjeve. U toj smo perspektivi pozvani izvršiti specifično preispitivanje formacijske paradigme koja prati posvećene osobe i osobito posvećene žene životnome putu. Duhovna izgrad-

⁸ PC, br. 2.

⁹ PC, br. 6.

¹⁰ KONGREGACIJAZAUSTANOVEPOSVEĆENOGŽIVOTAIDRUŽBEAPOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujte*, br. 8.

nja, koja je vrlo često ograničena gotovo isključivo na jednostavno psihološko praćenje ili standardizirane pobožne vježbe, ima karakter urgentnosti. Repetitivno siromaštvo sadržajâ koji su potpuno nejasni zaustavlja kandidate na razinama infantilnog i o drugima ovisnog ljudskog sazrijevanja. Bogatu raznolikost putova koje slijede i predlažu duhovni pisci gotovo se nikada ne prepoznaje na temelju izravna čitanja ili se podsjeća tek na neke njihove fragmente. Potrebno je budno paziti da se baštinu ustanovâ ne svodi na površne sheme koje nemaju nikakve veze sa živim nabojem početaka, jer to zasigurno ne vodi na prikladan način ni u kršćansko ni u karizmatško iskustvo.¹¹

Iz ovog kratkog presjeka povijesti posvećenoga života možemo vidjeti kako je od samih početaka Sveto pismo bilo vrhovno pravilo života Bogu posvećenih osoba koje kao takvo postaje imperativ i nama danas. Međutim, riječ je o pravilu koje smo pozvani ne samo svakodnevno iščitavati, o njemu razmišljati i kontemplirati, nego prije svega živjeti i naviještati. Drugim riječima, Bogu posvećene osobe pozvane su utjeloviti Riječ, biti živo Evanđelje. Upravo na to poziva nas i Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života u pismu Istražujte: »Evanđelje, idealno pravilo Crkve i posvećenoga života, mora predstavljati nešto što se uvriježilo u njezinoj praksi, njezin stil i njezin način postojanja.«¹² U tom svjetlu temeljno je pitanje na koji način danas utjeloviti i autentično živjeti riječ Božju.

2. Marija – model autentičnog življenja Riječi

Marija, koja je u svom tijelu utjelovila Božju riječ i nama danas može biti i jest primjer življenja i svjedočenja Riječi u svakodnevnicima našega vjerničkog i redovničkog života. Naime, prema apostolskoj pobudnici *Vita consecrata*:

Marija je ona koja, od svoga bezgrješnog začeca, savršenije odražava božansku ljepotu. »Sva lijepa« naslov je kojim je Crkva zaziva. »Odnos s Presvetom Marijom, što ga ima svaki vjernik po svom sjedinjenju s Kristom, još više je naglašen u životu posvećenih osoba... U svim [Ustanovama posvećenoga života] postoji uvjerenje da nazočnost Marije ima temeljnu važnost kako za duhovni život svake pojedine posvećene duše, tako i za čvrstoću, jedinstvo, napredak cijele zajednice.« Marija je, naime, *uzvišeni primjer savršenoga posvećenja*, u punoj pripadnosti i posvemašnjemu predanju Bogu. Izabrana od Gospodina, koji je u njoj htio dovršiti tajnu Utjelovljenja, podsjeća po-

¹¹ Isto, br. 9.

¹² Isto.

svećene osobe na *prvenstvo Božje inicijative*. Istodobno, davši svoj pristanak božanskoj Riječi, koja je u Njoj postala tijelom, Marija se postavlja kao *uzor prihvaćanja milosti* od strane ljudskog stvorenja.¹³

Na koji način nam je Marija i danas uzor utjelovljenja Riječi, otkrit ćemo u Evanđelju po Luki¹⁴ i u Evanđelju po Ivanu koji posebnu pozornost posvećuju Mariji i njezinoj ulozi u povijesti spasenja.

2.1. Marija – poslušna službenica Riječi (Lk 1,6-38)

U naviještaju Isusovog rođenja (Lk 1,6-38) Luka objavljuje Marijin poziv i osoban odgovor Božjem spasenjskom naumu koji postaje model vjere za svakoga vjernika, posebice za Bogu posvećene osobe. U anđelovu pozdravu »Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom! Marija je prikazana kao ona koja je ispunjena Božjom milošću i koja je pozvana na posebno poslanje. Anđelov pozdrav *haire keharitōmenē*, koji u doslovnom prijevodu znači »raduj se, milosti puna«, naglašava djelo koje Bog ispunja u Mariji. Za razliku od Zaharije kojemu je bila povjerena važna služba u Hramu, Marija nije svećenikova kći, ne pripada Aronovoj obitelji, nema nikakvu značajnu službu, nije joj dan nikakav počasni naslov i ne potječe iz svetoga grada Jeruzalema. Naprotiv, Marija je djevojka koja živi u svojoj kući, u nepoznatom i neznatnom Nazaretu¹⁵ koji postaje mjesto Božjeg spasenjskog pohoda i njegova nauma ljubavi s kojim će se Marija trebati suočiti u tom posebnom trenutku, ali i u nastavku svojega života, otkrivajući iz dana u dan smisao Božjeg nauma i napredujući korak po korak sve do punine pashalne vjere.

Marijin susret s Bogom ne događa se za vrijeme važne liturgijske službe kao u Zaharijinom slučaju (usp. Lk 1,5-25), ni u privilegiranom mjestu poput hrama, nego u kući. Zanimljivo je uočiti da Bog ne ulazi¹⁶ u Marijin život na izvanredan način, ni u posebnom trenutku i mjestu, nego u svakodnevicu i u uobičajenim događajima njezina života. Potrebno je, nadalje, naglasiti kako se ne radi o ukazanju, nego o susretu u kojemu je naglasak

¹³ PAPA IVAN PAVAO II., *Vita Consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (25. III. 1996.), Zagreb, 1996., br. 28.

¹⁴ Silvana FUŽINATO, Luka – Marijin »slikar«, u: *Vera imago G. V. Mariae Tarsactensis. Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, Marina VICELJA-MATIJAŠIĆ (ur.), Rijeka, 2019., 111-122.

¹⁵ Nazaret smješten u Galileji, rubnom području Izraela, nigdje se ne spominje u Starom zavjetu.

¹⁶ Anđeo se ne ukazuje Mariji kao u slučaju Zaharije (usp. Lk 1,11: *ōfhē* – »ukaza«), nego ulazi u njezin dom (usp. Lk 1,28: *eiselthōn* – »uđe«).

na međusobni odnos i na anđelov navještaj.¹⁷ »Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom!« (Lk 1,28) prve su anđelove riječi upućene Mariji pred kojima se »ona smete i stade razmišljati kakav bi to bio pozdrav« (Lk 1,29). Unatoč strahu, osnažena anđelovim riječima i navještajem Isusova rođenja (usp. Lk 1,30-33), Marija se ne skriva i unatoč nerazumijevanju, za razliku od Zaharije (usp. Lk 1,18), ne sumnja u istinitost anđelovih riječi tražeći znak. Naprotiv, zahvaćena neshvatljivim Božjim misterijem i osobnom malenošću te ohrabrena obećanjem Božje prisutnosti (usp. Lk 1,28), Marija postavlja anđelu pitanje: »Kako će to biti kad ja muža ne poznajem?« (Lk 1,29). Marijino pitanje izričaj je vjere koja propitkuje i koja je kao takva opravdana.¹⁸ Za razliku od Zaharije, Marija ne pita »zašto«, nego »kako«. Dakle, Marija ne sumnja, nego jednostavno postavlja pitanje tražeći dodatno pojašnjenje kako bi bolje shvatila na koji će način moći sudjelovati u ispunjenju Božjeg spasenjskog nauma.

U dubokom zajedništvu s Bogom i njegovim tajanstvenim naumom Marija, preobražena milošću, izriče svoj pristanak riječima: »Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi« (Lk 1,38). Marijin odgovor redovito se tumači u svjetlu poniznosti, ali hebrejski izraz *ebed*, koji se nalazi u podlozi grčkoga *doulos* – sluga,¹⁹ ne podupire takvo tumačenje. Naime, u hebrejskom jeziku *ebed* označava onoga kome je povjeren određen zadatak. U tom svjetlu Marijin odgovor značio bi: »Prihvaćam! Odgovorno ulazim u ovaj tajanstveni Božji naum, u ovaj misterij božanskog nauma.«²⁰ Tako Luka prikazuje Mariju kao onu koja u potpunoj poslušnosti otvara svoje srce Božjoj riječi. »DA« sluškinje prihvaća vječno Božje »DA« čovjeku.²¹

U Mariji, poslušnoj službenici Riječi koju papa Franjo naziva »Djevi-com slušanja i kontemplacije«²², Luka predstavlja put utjelovljenja Riječi. Prvi korak na tom putu otvaranje je doma i srca za ulazak Božje riječi. Božji ulazak u Marijin dom, u svakodnevici njezina života, govori nam da je povijest čovjeka sa svim trpljenjima, izdajama, razočaranjima... postala

¹⁷ Usp. Matteo CRIMELLA, *Luca. Introduzione, traduzione e commento*, Cinisello Balsamo (Milano), 2015., 55.

¹⁸ Usp. Francois BOVON, *Vangelo di Luca*, I, Brescia, 2005., 92.

¹⁹ U grčkom izvorniku u Lk 1,38 nalazimo imenicu ženskog roda *he doulē* – »sluškinja«, »ropkinja«.

²⁰ Massimo GRILLI, *L'opera di Luca*, I, Bologna, 2012., 28.

²¹ Usp. Silvano FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Luca*, Bologna, 2006., 33.

²² Usp. PAPA FRANJO, *Apostolsko pismo svetoga oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života* (21. XI. 2014.), Zagreb, 2015., br. 5.

povijest Boga koji je iz ljubavi prema svijetu i čovjeku postao čovjekom u tijelu Djevice Marije. Unatoč strahu, nerazumijevanju, nejasnoćama i neizvjesnostima koje prate svaki čovjekov put vjere i utjelovljenja Riječi, Marija nas uči otvoriti vrata, prihvatiti i poslušati Riječ, te dopustiti da nas milost i ljubav preobrazе, ne zaboravljajući pritom da je svako *dan*s trenutak Božjeg spasenjskog pohoda. Po Marijinu primjeru »slušanje Božje riječi mora postati dah života u svakom trenutku postojanja.«²³

U Mariji koja je povjerovala u ispunjenje Božje riječi, Luka predstavlja model vjernika koji, unatoč neshvatljivom misteriju Božjih putova, prihvaća Božju volju. U toj vjeri Marija odlazi Elizabeti preobražavajući svoj život u trajni hvalospjev Božjoj ljubavi od koje je i sama bila preobražena postajući predstavница Božjih siromaha (*anawîm*).

2.2. Marija – vjernica i navjestiteljica Riječi (Lk 1,39-56)

Prvi prelijepi plod Božjeg spasenjskog pohoda vjera je u Riječ koja Mariju *nosi* rođakinji Elizabeti, koja je poput nje postala dionicom Božjeg spasenjskog nauma (usp. Lk 1,39-56). Budući da glagol *poreuomai* – *ići, zaputiti se, poći*,²⁴ u Lukinom evanđelju ima teološko značenje, i Marijin pohod Elizabeti potrebno je čitati u svjetlu poslušnosti Božjoj volji i usklađenosti njezine vjere i Božjeg nauma. U Elizabetinu pozdravu: »Blažena ti što povjerova da će se ispuniti što ti je rečeno od Gospodina!« (Lk 1,45) dolazi do izražaja Marijina vjera i poslušnost Riječi. U njezinom »DA« Božjem spasenjskom naumu Bog je preobrazio njezinu cjelokupnu egzistenciju u ženu izvanredne vjere i savršene privrženosti. Možemo, dakle, zaključiti kako Elizabeta proglašava Mariju blaženom ne zbog njezinog izabranja, nego zbog njezinog prijanjanja uz Božji spasenjski naum.

Na Elizabetin pozdrav Marija pjeva svoj Veliča (Lk 1,46-55), slaveći i blagoslivljajući Boga zbog velikih spasenjskih djela. Poput Davida i Marija, proglašavajući Božju ljubav prema siromasima (*anawîm*) i djela koja su se ostvarila zahvaljujući njegovu spasenjskom pohodu, prenosi Božju prisutnost u središte svoga naroda. U hvalospjevu Veliča Marija slavi Boga koji spašava čovjeka svojom moći i napose bezgraničnom i bezuvjetnom ljubavlju. Riječ je o velikim djelima koja je Bog učinio u povijesti svoga

²³ KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujte*, br. 9.

²⁴ Usp. [Rudolf] AMERL, *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta*, Zagreb, 2000., 148.

izabranog naroda, o djelima koja sada ispunja u Mariji, ali i o djelima koja će u budućnosti učiniti za slabe, potlačene i siromašne (usp. Lk 1,49-54). Tako iznenađujuće i nečuvено iskustvo susreta s Bogom prožima cijelu povijest spasenja, pronalazeći put do srca svakoga čovjeka. Marija ne odvađa samu sebe od ostalih jer je milost Božja besplatan i univerzalan dar. Štoviše, ona predstavlja blagohotnost i dobrotu Božju prema svom narodu jer na uzvišen način utjelovljuje duh *Božjih siromaha* (*anawîm*) preko kojih Bog ispunjava svoj spasenjski naum.

Druga je značajka koju otkrivamo u Mariji, modelu utjelovljenja Riječi danas, ta da je ona vjernica i navjestiteljica Riječi. Poput Marije, na svom putu autentičnog življenja Riječi i ispunjenja povjerenja nam poslanja, pozvani smo naviještati Božju riječ čovjeku današnjega vremena, posebice *Božjim siromasima* koje i danas svakodnevno susrećemo na životnim putovima svijeta, Crkve pa i naših redovničkih zajednica. Kao pojedinci, kao zajednice i kao Crkva pozvani smo »izaći van i krenuti prema geografskim, urbanim i egzistencijalnim periferijama, prema skrivenim prostorima duše gdje svaka osoba kuša radost i trpljenje života.«²⁵

Za svoga pastoralnoga pohoda Asizu papa se Franjo zapitao čega se to Crkva treba osloboditi. I odgovorio je: »[Mora se osloboditi] svega onoga što se ne čini za Boga, svakog djela koje nije od Boga; osloboditi se od straha da otvori vrata i, bez odgode, poći ususret svima, osobito najsiromašnijima, najpotrebitijima, najudaljenijima. Zacijelo ne zato da se izgubimo u brodolomu svijeta, nego zato da hrabro nosimo Kristovo svjetlo, svjetlo evanđelja, također u tamu gdje se ne vidi, gdje se može dogoditi da se spotaknemo. Osloboditi se prividne sigurnosti koju pružaju strukture koje, premda su zasigurno nužne i važne, ne smiju nikada potamniti jedinu istinsku snagu koju nose u sebi: Boga. On je naša snaga!«²⁶

Razmišljajući o posvećenom životu i riječi Božjoj potrebno je suočiti se s istinom o samima sebi te vidjeti koliko smo ljudi evanđelja. Papa Franjo izrazio je svoju duboku bol zbog nedostatka autentičnog življenja i svjedočenja evanđelja među posvećenim osobama sljedećim riječima:

»Zato me uvijek boli kada vidim kako se u nekim zajednicama, pa čak i među posvećenim osobama, javljaju razni oblici mržnje, podjele, klevetanja, ocr-

²⁵ KONGREGACIJAZAUSTANOVEPOSVEĆENOGŽIVOTAIDRUŽBEAPOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Radujte se. Okružnica posvećenim muškarcima i ženama. Iz učiteljstva pape Franje*, Zagreb, 2015., br. 11.

²⁶ *Isto.*

njivanja, osvete, ljubomore, želje za nametanjem vlastitih ideja pod svaku cijenu, pa čak i progoni koji nalikuju pravom lovu na vještice. Koga mi to mislimo evangelizirati takvim ponašanjima? (...) Nitko se ne spašava sam od sebe, to jest kao izolirani pojedinac, niti vlastitim snagama. Bog nas privlači vodeći računa o složenom spletu interpersonalnih odnosâ koji uključuju život u ljudskoj zajednici.«²⁷

»Postajemo mjestom evanđelja kada sebi i na dobrobit svih osiguramo prostor Božje skrbi. Moramo u tom smislu spriječiti da nam sve vrijeme bude ispunjeno stvarima, aktivnostima, riječima. Mi smo mjesta evanđelja kada smo žene i muškarci želje: očekivanja susreta, ponovna sastajanja, odnosa. Eto zašto je bitno da naši ritmovi života, naša bratstva, sve naše aktivnosti postanu prostori čuvanja jedne odsutnosti, koja je Božja prisutnost.«²⁸ Marija, vjernica i navjestiteljica Riječi, ne drži za sebe Božju prisutnost, nego je daje dijeleći milost drugima. U tom svjetlu Marija koja je znala prepoznati tragove Božjega spasenjskog djelovanja u velikim, jednako kao i u malim, naizgled neprimjetnim stvarima i događajima, nenadmašan nam je uzor nasljedovanja u ljubavi prema Bogu i u služenju bližnjemu. Utjelovljujući riječ Božju danas pozvani smo s Marijom pjevati o Božjim *veličanstvenim* djelima te poput nje potražiti i za stol Očeva kraljevstva privesti sve malene, siromašne i neznatne ovoga svijeta. »U Mariji čitava Crkva kroči zajedno: u ljubavi onoga koji ide onima koji su krhki i slabi; u nadi onoga koji zna da će biti praćen na tome putu i u vjeri onoga koji ima poseban dar koji mora dijeliti s drugima. U Mariji svatko od nas, nošen vjetrom Duha Svetoga, živi vlastiti poziv, a taj je poziv ići drugima!«²⁹

Poput Marijinog i naš život trebao bi biti trajni hvalospjev Bogu u kojem ćemo se aktivno zauzimati za siromašne, odbačene, marginalizirane... Dakle, zajedno s Marijom, u ispunjenju vlastita poslanja, pozvani smo pretvoriti osobni susret s Bogom u živu i autentičnu zauzetost za spasenje svakoga čovjeka, proglašavajući se slugama jednoga i jedinoga protagonista, Boga. U svjetlu navedenoga, pozvani smo uvijek iznova ispitivati vlastiti način promišljanja, odgovornost djelovanja, aktivnost slušanja, autentič-

²⁷ KONGREGACIJAZAUSTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Istražujte*, br. 13.

²⁸ *Isto*.

²⁹ KONGREGACIJAZAUSTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Radujte se*, br. 13.

nost življenja, kriterije prosuđivanja i pripadnost Bogu i bližnjemu, sigurni da će u njemu sve biti ispunjeno.

2.3. Marija – čuvarica Riječi (Lk 2,1-21)

U Isusovu rođenju (Lk 2,1-21) ispunjava se Božje obećanje, a Marijin »DA« postaje spasenjsko *danas*. No odmah na početku potrebno je uočiti Lukin vrlo sažet prikaz Isusovog rođenja u kojemu ne nalazimo ništa poetskoga ni idiličnoga. Na pozornici politike velikog Rimskog imperija³⁰ zauzima mjesto povijest jedne obitelji, na poseban način povijest djeteta koje se rađa bez posebnog značenja na putu hodočasnika i trgovaca.³¹ Još jednom povijest spasenja ostvaruje se u svakodnevnim životnim događajima.³²

Pastiri koji su u noći pod vedrim nebom čuvali stražu kod svojih stada primili su radosni navještaj: »Danas vam se u gradu Davidovu rodio spasitelj - Krist, Gospodin«, te postaju njegovi navjestitelji. I u tom slučaju riječ je o *Božjim siromasima*³³ koji, poput Marije, poslušni anđelovoj riječi, dopuštaju da ih Riječ nosi, vjeruju i odlaze u Betlehem naviještajući radosnu vijest spasenja. Tako mesijanska nada postaje vjera u Isusa Krista rođena u srcu povijesti, a pastiri postaju paradigma onih koji poput Marije u svakodnevici života znaju prepoznati Božji spasenjski dolazak i vrijeme Mesije.

U izvješću o Isusovom rođenju Luka zaustavlja svoj pogled ne samo na pastirima, nego posebice na Mariji, pokazujući čitateljima svakoga vremena put autentične i zrele vjere. Djevica iz Nazareta koja je prethodno otvorila svoje srce Božjoj riječi, utjelovljujući je u vlastitom životu sada, u spasenjskom *danas*, pohranjuje sve te događaje prebirući ih u svome srcu (usp. Lk 2,19). U opisu Marijina stava pred navještajem pastira, Luka upotrebljava grčki glagol *syballō* koji bismo mogli prevesti kao *staviti zajedno*. Marija je, dakle, u sebi pohranjivala sve te događaje, ne na način da je o njima jednostavno razmišljala, nego ih je zajedno držala u svome

³⁰ Prema Lukinu izvješću Isus se rodio u vrijeme cara Augusta koji je upravljao velikim Rimskim carstvom od 27. pr. Kr. do 14. po. Kr.

³¹ Unatoč kršćanskoj tradiciji *katalyma* – »prenočište«, »odmaralište«, »svratište«, nije gostinjac, jer se za gostinjac upotrebljavao pojam *pandoheion* (usp. Lk 10,34). Riječ je o mjestu gdje su se karavane mogle zaustaviti, skinuti sedla sa životinja i odmoriti, a po potrebi se moglo i prenočiti. Semiti su tek kasnije imali gostinjece i gostionice, vjerojatno pod utjecajem grčke kulture. (usp. Francois BOVON, *Vangelo di Luca*, I, 146.).

³² Usp. Massimo GRILLI, *L'opera di Luca*, I, 31.

³³ Pastiri obično nisu odlazili u hram i zasigurno nisu sudjelovali u važnim događajima. U svakom slučaju, nisu bili važni niti im se pridavala pozornost u važnim društvenim i religioznim pitanjima.

srcu tražeći njihov istinski smisao.³⁴ Naime, prvotni cilj Marijinog *čuvanja* Riječi nije navještaj drugima, nego osobno razumijevanje njihova spasenjskog značenja.³⁵ Dakako, ne radi se ovdje o melankoličnom sjećanju na izgublenu prošlost, nego o spasenjskom *danas* koje Marija živi u punini, utiskujući u sjećanje i pohranjujući u svoje srce Božju riječ koju je čula i Božji spasenjski naum koji se ispunio u rođenju njezinog Sina.³⁶

Za razliku od čovjeka koji općenito razdvaja stvari i događaje, jer je u mogućnosti vidjeti samo dio, a ne sveukupnost stvarnosti, istine i smisla, Luka prikazuje Mariju kao čuvaricu Riječi koja je sposobna gledati stvarnost i istinu u njihovoj cjelovitosti; u mudrosti srca koje nikada ne gubi iz vida Božju prisutnost i istinitost njegove riječi. Iako je riječ o ljudskom razumu neshvatljivim događajima koje je teško držati zajedno, Marija, uzdajući se u potpunosti u Boga, pohranjuje i čuva u svome srcu Božju riječ, jednako kao i ljudske događaje, omogućavajući im zajednički rast i sazrijevanje. Zahvaljujući toj sposobnosti, Marija, kao istinska učenica u svjetlu spasenjskog *danas*, shvaća kako sve ima smisao i kako je sve milost.³⁷

Marija ne ostaje izvan naviještenih događaja, ne promatra ih djelomičnim pogledom, ne prihvaća ih pasivno. Upravo suprotno. Poznajući ih dobro, ne može ne uzeti u obzir Riječ koju je čula i koja sadrži sve dublje misterije koje je potrebno uvijek iznova gledati očima vjere i razumjeti mudrošću srca te ih, poput istinske čuvarice Riječi, pohraniti, čuvati i gledati u cjelini. Stoga Marija nastoji bolje i potpunije shvatiti Božji spasenjski naum koji se objavljuje u rođenju Mesije i koji će doseći svoje ispunjenje u njegovoj smrti i uskrsnuću.

Poput Marije, čuvarice Riječi, i mi smo pozvani gledati svoj život i život drugih, a jednako tako i povijest svijeta, pogledom koji spaja te inter-

³⁴ Glagol *symbolō* u Novom zavjetu pojavljuje se samo u Lukinim spisima: dva puta u Evanđelju (2,19 i 14,31) i četiri puta u Djelima apostolskim (4,15; 17,18; 18,27; 20,14). Interpretacija tog glagola u Lk 2,19 stvara poteškoće jer rašireni prijevod *meditirati*, *promišljati* nije potvrđen ni u biblijskim ni u izvanbiblijskim tekstovima. Budući da se u kontekstu r. 19 govori o izvanrednim i tajanstvenim događajima, glagol *symbolō* mogli bismo prevesti *dokučiti točno značenje*, *shvatiti pravi smisao*. (usp. O[tfried] HOFIUS, *symbolō*, u: Horst BALZ – Gerhard SCHNEIDER (ur.), *Dizionario esegetico del Nuovo Testamento*, Brescia, 2004., 1443-1444.).

³⁵ Usp. Mato ZOVKIĆ, Majka Isusova i Riječ Božja u trećem evanđelju, u: *Vrelo života*, 14 (1988.) 2, 99.

³⁶ C. Tomić naziva ju prvim kršćanskim teologom koji razmišlja, produbljuje, povezuje u jedno i ostvaruje u svom životu djelo Otkupljenja. (usp. Celestin TOMIĆ, Gospin slikar, u: *Veritas*, 25 (1986.) 1, 26.).

³⁷ Usp. Massimo GRILLI, *Alla ricerca del Volto. Commento alle letture domenicali e festive Anno A*, Bologna, 2010., 39-40.

pretirati događaje u mudrosti srca s povjerenjem u Boga. Marija, istinska vjernica, uči nas pohranjivati zajedno u svome srcu ljudske događaje i Božju riječ dopuštajući im zajednički rast, u dubokoj svijesti kako u Božjem spasenjskom naumu sve ima svoj smisao jer sve je milost.

2.4. Marija – posrednica Riječi (Iv 2,1-12)

U Ivanovom izvješću o Isusovom prvom znamenju u Kani Galilejskoj (Iv 2,1-12) otkrivamo još jednu temeljnu značajku Marijina poslanja – posrednica Riječi.

Navedeno izvješće Ivan započinje vremenskom oznakom »i trećeg dana« koja osim vremenskoga ima i teološko značenje. Naime, pogledamo li prvo poglavlje Ivanovog evanđelja, uočiti ćemo kako se izraz *sutradan* pojavljuje tri puta (Iv 1,29.35.43) dijeleći ga na četiri dijela: Ivanovo svjedočanstvo o samome sebi (Iv 1,19-28), Ivanovo svjedočanstvo o Isusu (Iv 1,29-34), Isusov susret s prva dva učenika (Iv 1,35-43) i poziv Filipa i Natanaela (Iv 1,43-51). Drugo poglavlje započinje izrazom »i trećeg dana« koji, zajedno s prethodna četiri, tvori tjedan. Riječ je dakle o sedmom danu, tj. danu ispunjena, punine i savršenosti u kojemu Bog zemlji i čovjekovu šestodnevnu radu daruje plodnost te o danu života i uskrsnuća, koji kida okove čovjekove nesavršenosti i granice njegove nemoći stvarajući u njegovu srcu prostor za Boga te pripremajući u njemu put ostvarenja Božjega djela spasenja. Tako prema nekim autorima Ivan započinje svoje Evanđelje tzv. *velikim prvim tjednom* Isusovog javnog djelovanja koji upućuje na tjedan stvaranja iz Knjige postanka.³⁸ Tim više što Ivanovo evanđelje kao i Knjiga postanka započinje riječima »u početku«.

Prvo znamenje Isus je učinio na svadbi u Kani Galilejskoj na kojoj je bio pozvan zajedno sa svojim učenicima (usp. Iv 2,1-2). Zanimljivo je uočiti činjenicu da Isusova majka, za razliku od njih, nije bila pozvana. Naime, Ivan govori da je Marija već bila ondje. Nadalje, Ivan uopće ne spominje mladence koji su inače glavni protagonisti svadbene svečanosti, a koji cijelo vrijeme ostaju anonimni i u sjeni. Stoga možemo zaključiti kako je Ivan Isusovoj majci namijenio posebnu ulogu.³⁹

Dijalog između Isusa i njegove majke započinje na Marijinu inicijativu. Marija uočava i odmah upozorava Isusa na nestašicu vina. Prema židov-

³⁸ Usp. Marie-Emile BOISMARD, *Du Baptême à Cana (Jean 1,19-2,11)*, Paris, 1956., 15.

³⁹ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, Majka, žena, učenica. Mjesto i uloga Isusove majke u Ivanovu evanđelju, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 1, 99.

skom običaju svadba se slavila sedam dana te se lako moglo dogoditi da potkraj tako dugog svadbenog slavlja ponestane vina. Upravo na to Marija upozorava Isusa riječima: »Vina nemaju« (Iv 2,3).

»Ženo, što ja imam s tobom? Još nije došao moj čas!« (Iv 2,4), Isusov je odgovor u kojemu nailazimo na nekoliko interpretativnih poteškoća. Izraz koji u doslovnom prijevodu znači »Što, meni i tebi, ženo?« semitska je formula koju ne nalazimo u europskim jezicima i koju je teško prevesti. U Bibliji ta je formula svojstvena diplomatskom jeziku te dovodi u pitanje odnos koji postoji između dvaju saveznika, bilo da ukaže na prekid, bilo da privuče pozornost na točku neslaganja. Njezin upitan ton, poput retoričkog pitanja, ne zahtijeva odgovor, nego otvara put promišljanju što znači da se Isus ne stavlja na istu razinu sa svojom majkom.⁴⁰

Tako izraz »Ženo, što ja imam s tobom?« možemo shvatiti na dva načina. U negativnom smislu Isus pokazuje kako se nalazi na drukčijoj razini od one na kojoj se nalazi njegova majka. Navedeno ponašanje u skladu je s onim koje zauzima u sinoptičkim Evanđeljima kada se distancira od svoje majke i od svoje obitelji (usp. Mk 3,33; Lk 11, 27). Međutim, tumači li se izraz u pozitivnom smislu, Isus govori nešto mnogo više. U svojoj majci Isus već vidi Ženu tj. ne samo onu koja mu je dala ljudski život, nego cijeli Izrael koji čeka vrijeme konačnog spasenja.⁴¹ Poput Samarijanke i Marije Magdalene Isus i svoju majku poziva na drukčije shvaćanje. Tim više što se vokativni oblik *ženo* ne odnosi na prethodni, nego na sljedeći izraz »još nije došao moj čas« koji možemo shvatiti na dva načina.

Naime, rečenica »još nije došao moj čas« (Iv 2,4) Isusov je odgovor Majci koji redovito prevodimo izjavnim rečenicom, dajući joj time negativno značenje. Ako je doista riječ o Isusovom negativnom odgovoru i odbijanju ispunjenja majčine molbe, jer njegov čas još nije došao, kako ćemo shvatiti Isusovo pretvaranje vode u vino koje je odmah uslijedilo? U kontekstu Ivanovog evanđelja vjerojatno je riječ o Isusovoj upitnoj izjavi koja je iziskivala Marijin pozitivan odgovor. Isus poziva svoju majku na prepoznavanje časa u kojemu treba djelovati prema Božjem spasenjskom naumu. Drugim riječima, poziva je da u svojem Sinu prepozna ispunjenje Božjih mesijanskih obećanja, a u vodi koja

⁴⁰ Usp. Xavier LÉON-DUFOUR, *Lettura dell'evangelo secondo Giovanni*, Cinisello Balsamo (Milano), 1990., 210.

⁴¹ Usp. *Isto*, 211.

će postati vino, dolazak mesijanskog vremena. »Moj čas« ne može a ne označavati početak Isusovog spasenjskog poslanja koje će biti objava slave riječju i djelom sve do Isusova posljednjeg časa u kojemu će se vratiti Ocu u slavi.⁴²

U Isusovu pozivu Marija prepoznaje Mesiju i trenutak njegova dolaska koji je pokreće na djelovanje. Marija se ne obraća izravno Isusu. Shvaća kako je došao čas u kojemu je pozvana djelovati prema Božjoj volji, prestaje mu se obraćati kao tjelesna majka te govori poslužiteljima: »Što god vam rekne, učinite!« (Iv 2,5). U toj Marijinoj zapovijedi poslužiteljima dolazi do izražaja njezina nepokolebljivost i povjerenje u Isusa koje podsjeća na stav Izraela koji je u kušnjama i poteškoćama neprestano ponavljao kako je spreman vršiti volju svojega Gospodina (usp. Izl 19,8).

Na kraju tog kratkog dijaloga između Marije i poslužitelja, Ivan nas poziva da upravimo svoj pogled prema onomu koji je govorio o svome času, prema Isusu koji će darovati Izraelu vino eshatološke svadbe. Voda, koju Isus svojom riječju pretvara u vino, znak je Isusove slave i objava Sina poslanog od Oca na svijet kako bi čovjeka spasio i uveo u puninu života, ljubavi i zajedništva. Svadbena gozba, kao i izobilje vina, izraženo u detaljnom opisu šest kamenih posuda od po dvije do tri mjere (400-700 litara), znaci su mesijanske punine koja nadilazi granice čovjekove nemoći, naviještajući mu budućnost nade, radosti i života.

Vino, koje je u svakodnevnom govoru imalo značenje slavlja i radosti, u Bibliji je znak Božjega blagoslova te je kao takvo bilo jedno od temeljnih obilježja mesijanskog vremena.⁴³ Stoga su riječi Isusove majke »vina nemaju« označavale ne samo nepotpunost i nemoć židovskih obrednih čišćenja, nego ponajprije vapaj nemoćna čovjeka koji, unatoč ispunjenju zakonskih propisa i poštivanju uobičajenih etapa životnog tijeka, nije mogao u njima pronaći svoje egzistencijalno ispunjenje.

Upravo u takvoj situaciji nemoći i vapaja evanđelist prikazuje Isusovu majku kao posrednicu Riječi, tj. kao onu koja je jedina imala sposobnost uočavanja i snagu kidanja granica čovjekove nemoći te njezina otvaranja Božjem spasenjskom zahvatu u kojemu Isus čudesnim znamenjem objavljuje nazočnima trenutak Božjeg mesijanskog dolaska i puninu eshatološ-

⁴² Usp. *Isto*, 211-213.

⁴³ Usp. Aristide M. SERRA, A Cana Gesù inaugura la nuova alleanza (Gv 2,1-12), u: *Parole di Vita*, 49 (2004.) 1, 18-19.

kih vremena. Naime, Isus pretvara vodu koja se nalazila u šest kamenih posuda⁴⁴ u najbolje vino sedmi dan, dan punine i savršenstva.

U izvješću o Isusovu prvom znamenju u Kani Galilejskoj Ivan prikazuje Isusovu majku kao posrednicu Riječi u kojoj otkrivamo još jednu temeljnu značajku utjelovljenja Riječi danas. Poput Marije, za koju možemo reći da je prva Isusova učenica, pozvani smo biti posrednici Riječi. Osobno crpeći vodu iz izvora života, pozvani smo je nositi potrebitima ovoga svijeta, svjedočeći Boga ljubavi i života među nama danas živo prisutna. Drugim riječima, slijedeći Marijinu ljubav pozvani smo uočavati potrebe svojih bližnjih te se za njih osobno zauzimati pred licem Svevišnjega jednako kao i konkretnim djelima ljubavi kojima ćemo u snazi Riječi, ono malo vode koju imamo, pretvarati u najbolje vino eshatološke gozbe.

Umjesto zaključka

Ovo promišljanje o utjelovljenju Riječi danas želim završiti poučnom pričom koju u svojim dnevnicima donosi Fridolin Stier, poznati bibličar i izvrstan propovjednik, a koja nas, vjerujemo, može potaknuti na daljnja i iscrpnija promišljanja o ovoj uvijek aktualnoj i, u ovo naše današnje vrijeme, vrlo izazovnoj temi.

Jedna priča nastaje u mojoj glavi. Priča se zove: Riječ Božja dolazi u grad. Gledam likove, scene mi se prikazuju. Iznenada se pojavi glas, prostruji gradom, ne htijući više zamuknuti. Crkveni su listovi upozoravali: Neka se nitko ne vara! Riječ Božja uopće ne može *doći*, ona je došla, davno je došla. Posjedujemo je u svetim knjigama i imamo stručnjake koji ih za laike tumače, prilagođuju, priređuju prema njihovu ukusu. Ali riječ Božja ipak dođe u grad. (...) Bijaše nedjelja. Riječ Božja dođe u gradsku crkvu. Svećenici joj prirediše svečan doček. Bijaše za nju pripravljeno prijestolje, i riječ Božja zauze mjesto. Za nju je zapaljen tamjan. I tada započe propovjednik slaviti riječ Božju, govoreći kako riječ Božja govori nekim starim jezikom, posudivši jezik propovjednika kako bi bila svima razumljiva. I tako je on govorio o tome, ali riječ Božja sama nije došla do riječi. Ljudi su to zapazili. Propovjednikov govor bio im je bljutav i oni počеше tražiti riječ. Riječ, vikahu, riječ! Ali riječ Božja ne bijaše više u Crkvi. Bijaše otišla dalje. Na prijestolju je ležala neka stara knjiga. (...) I tada riječ Božja dođe nekom poznatom bibličaru čija je knjiga o biti i djelovanju riječi Božje trebala uskoro izaći. »Baš ste mi dobro došli«, reče profesor, »vjerujem da ste nešto naučili iz moje knjige? Rado bih vam

⁴⁴ Šest je u Svetom pismu broj nesavršenosti i nepotpunosti.

pročitao nešto od toga«. Riječ Božja odgovori potvrdno: »Čitajte, gospodine profesore, sva se pretvaram u uho«. On je čitao a ona je šutjela. Kad je sve pročitao i odložio rukopis, podiže oči i ugleda pogled... Nije se usudio pitati. Napokon progovori riječ Božja: »Maestralno gospodine profesore, moj kompliment! Ali – da li razumijete? Znete, promatrana, opričana i opisana kao objekt, nekako mi je čudno pri srcu, upravo kao da vidim pred sobom svoj leš... Jednom ste rekli, i to mi se čini vrlo ispravnim, da ja prvotno nisam željela objaviti istine (istine koje treba smatrati istinitim, rekli ste), naprotiv da sam željela same ljude. To bi bilo to, gospodine profesore, to!« I tu bijaše ponovno onaj pogled. Riječ Božja digne se i pođe prema vratima. »Što hoćete od mene?«, izdere se profesor za njom. »Vas želim«, reče riječ Božja, »Vas!« Vrata se tiho zatvore.⁴⁵

Poput Marije otvorimo svoje srce Bogu koji ulazi u svakodnevnicu našega života onakvu kakvu jest, prožetu strahovima, patnjom, neizvjesnošću, nemiro, tjeskobom... i na Božje »DA« zajedno s Marijom odgovorimo svojim iskrenim i autentičnim »DA«, prepoznajući i prihvaćajući Božji dolazak u našu svakodnevnicu.

Poput Marije u srcu pokušajmo pronaći smisao svojega života sa svim njegovim radostima i žalostima, patnjama i nadanjima, usponima i padovima... duboko vjerujući da sve ima smisla i da je Bog snagom svoje milosti sve preobrazio. U toj radosti osobnog susreta s Bogom, u utjelovljenju Riječi u svojem vlastitom srcu, pohitimo Elizabetama našega vremena, podijelimo s njima radost utjelovljenja Boga u nama i nadasve, poput Marije, zauzmimo se za sve Božje siromahe kojih je i danas među nama mnogo, pa čak i u našim redovničkim zajednicama. Jedino tada radost utjelovljene Riječi, koja će ispuniti naša srca, i svjetlost Božjeg spasenjskog dolaska, koji će rasvijetliti i najdublje tmine našega bića, obasjat će tamno nebo i ispuniti tužno srce naših bližnjih, pomažući im na njihovu osobnom putu susreta, utjelovljenja, življenja i svjedočenja Riječi danas.

Nemojmo dopustiti da riječ Božja, kao u ovoj priči, ne pronalazeći se u našim riječima, molitvama, djelima, ode tužna iz naših redovničkih zajednica. Ona želi nas osobno. Stoga ne bojmo se upustiti u avanturu utjelovljenja Riječi danas, u svome srcu i u svojoj zajednici. Na tom putu neka nas Marija vodi svojim svijetlim primjerom i prati svojim majčinskim zagovorom.

⁴⁵ Thomas SÖDING, *Više od knjige. Razumjeti Bibliju*, Zagreb, 2001., 354-355.

*Summary****The Incarnation of the Word Today***

*In the paper entitled *The Incarnation of the Word Today*, we want to return to the source of the Christian and consecrated life by discussing ways in which Scripture describes the authentic ways of living and witnessing in today's world and time. The first part of the paper provides a brief overview of the place and role that Scripture played in consecrated life throughout history, especially during the time of the Church Fathers, in the Middle Ages and during the Second Vatican Council. The second part depicts the Blessed Virgin Mary as a contemporary model of authentic living of the word. According to Luke's and John's Gospels, Mary is an obedient servant, believer, herald, guardian and mediator of the Word, who can be and is a clear guide to the believers of today, especially consecrated persons, on the path of incarnation of the Word and radical following of Christ, pure, poor and obedient.*

Keywords: Scripture, consecrated life, the Gospel of Luke, the Gospel of John, Mary, the incarnation of the Word.

s. Marina MUŽINIĆ, SMI*

Duhovna pratnja mladih u kontekstu redovničke formacije

Pregledni rad

Sažetak

Članak se bavi temom duhovne pratnje ili vodstva u redovničkoj formaciji, s naglaskom na važnost osobne duhovne pratnje. Započinje definiranjem što je to duhovna pratnja mladih, koja je njena svrha i ciljevi, a zatim prikazuje duhovnu pratnju u samom kontekstu redovničke formacije kao njeno privilegirano mjesto aktualizacije. Donosi kratak pregled kroz povijest, iznosi određene smjernice Crkve u početnoj formaciji, zatim pojašnjava važnost i ulogu duhovne pratnje za ljudski i duhovni rast mladih kandidata i redovnika u formaciji. U završnom dijelu prikazuju se ključni kriteriji duhovne pratnje, potrebne kvalitete duhovnika, te se daju opće i temeljne smjernice za sam proces i tijekom duhovne pratnje mladih, kako općenito tako i u redovničkoj formaciji.

Cilj je rada istaknuti potrebu, značenje i vrijednost osobne duhovne pratnje u početnoj redovničkoj formaciji te senzibilizirati i potaknuti na zauzetost i pružanje duhovne pratnje mladima za njihov duhovni rast i vjernost pozivu.

Ključne riječi: duhovna pratnja/vodstvo; mladi; redovništvo; formacija; duhovnik

* Milićeva 6, HR – 21 000 Split, muzinic.marina@gmail.com

Uvod

Briga za duhovni život¹ mladih², kako općenito tako i unutar redovničke formacije, u sebi sadrži i zahtjeva spremnost na duhovnu pratnju.³ Danas, u vremenu globalizacije i tzv. likvidnog društva⁴ u kojem živimo, gdje se mnoge vrijednosti relativiziraju te pojavljuju različite duhovnosti, duhovna pratnja je izuzetno važna i možda više nego ikada potrebna.

Ovim izlaganjem nastoji se prikazati i približiti stvarnost i tematika duhovne pratnje mladih s posebnim naglaskom na osobnu duhovnu pratnju u kontekstu redovničke formacije, pokazati njezino značenje i važnost, i na kraju opisati sam put duhovne pratnje s mladima te o čemu treba voditi računa na tom *putovanju*.

1. Definiranje duhovne pratnje mladih

U prvom dijelu rada odgovorit ćemo na pitanje što je to duhovna pratnja mladih, predstaviti njezinu narav i tko sve sudjeluje u tom procesu. Također, prikazat ćemo njezinu svrhu i specifične ciljeve.

¹ Pod pojmovima *duhovni* i *duhovni život*, u ovom izlaganju, podrazumijevamo temeljnu duhovnu dimenziju otvorenosti za Boga i bližnjega koju posjeduje svaki čovjek, ali koja je označena specifično kršćanskom duhovnošću. Ova specifičnost kršćanskog duhovnog života stoji upravo u suobličavanju osobi Isusa Krista i u življenju svakodnevnog života po Njegovu Duhu (usp. Rim 8,1-12; Gal 5,16-26) unutar crkvene zajednice.

² Kategorija *mladi* u općem smislu, sa socio-pedagoškog aspekta, odnosi se na sve one koji se nalaze na prijelazu iz djetinjstva prema autonomiji odrasle dobi. (usp. R[enato] MION, *Giovani*, u: Jose Manuel PRELLEZO – Carlo NANNI – Guglielmo MALIZIA (ur.), *Dizionario di Scienze dell'Educazione*, Roma, 2008., 524.) Granice mladenačke dobi nisu fiksne, već promjenjive, na što utječu različiti sociološki i kulturalni čimbenici. Tako se danas mladošću smatra razdoblje koje počinje negdje oko 15. godine i završava s 24 godine života, a ponekad traje i do 29., odnosno do 34. godine. (usp. Vlasta ILIŠIN – Dejana BOUILLET – Anja GVOZDANOVIĆ, *Mladi u vremenu krize*, Zagreb, 2013., 10.) Možemo, stoga, ustvrditi da je pojam *mladi* vrlo rastezljiv i da danas imamo fenomen produžene mladosti. Ono tako obuhvaća adolescenciju i tzv. odraslu mladenačku dob. V. Mandarić, k tome još pridružuje i razdoblje predadolescencije (od 11. do 14. godine). (usp. Valentina MANDARIĆ, *Mladi, integrirani i(li) marginalizirani*, Zagreb, 2009., 70.)

³ Kada je riječ o duhovnoj pratnji ili duhovnom vodstvu, valja naglasiti da ona nije isključivo i samo vezana uz sakrament pomirenja koji sam po sebi sadrži osnovni, nužni i sakramentalni oblik duhovne pratnje u obliku pouke, savjeta i vodstva savjesti. Postoji izvansakramentalni oblik duhovne pratnje ili duhovnog vodstva koji se tiče cjelokupnog života praćene osobe, ne samo vodstva savjesti, a svakako nadopunjuje i potpomaže sam sakramentalni život. Rad će biti usmjeren na ovaj potonji oblik duhovne pratnje. Duhovna pratnja također može biti pojedinačna ili osobna i ona koja se odnosi na skupinu vjernika. U radu je fokus na osobnoj duhovnoj pratnji, a glede terminologije uglavnom će se koristiti izraz duhovna pratnja, no bit će zastupljen i termin duhovno vodstvo kao njegova istoznačnica.

⁴ Usp. Zygmunt BAUMAN, *Tekuća modernost*, Zagreb, 2011.

1.1. Što je duhovna pratnja mladih?

Kada govorimo o duhovnoj pratnji općenito, a onda i o duhovnoj pratnji mladih, ne postoji jedna, već mnogo različitih definicija, ovisno o autorima i naglascima koje stavljaju na određene aspekte ove prakse prisutne u Crkvi od najstarijih vremena. Sve one pak slažu se u jednome i ističu kako je riječ o pastoralnoj praksi i služenju Crkve koje svoje korijene crpi u Svetome pismu, a označava prije svega međusobni odnos u kojem osoba *odrasla u vjeri* pruža duhovnu pomoć drugoj osobi/drugima na putu njezina rasta i sazrijevanja u toj istoj vjeri, tj. u njezinom osobnom produbljivanju kršćanskog života i nastojanju oko svetosti.⁵

Duhovno pratiti mlade značilo bi staviti se pored ili blizu mladih kako bi im se pomoglo otkriti i živjeti svoj život po Duhu i u duhu Isusa Krista.

Duhovna pratnja posebno je relacijsko iskustvo i ujedno *odgojni prostor*⁶ u kojem je osoba Isusa Krista središte koje objedinjuje život mlade osobe oko kojega mladić/djevojka izgrađuje svoj životni projekt i na temelju kojega otkriva svoj specifičan životni poziv i daje odgovor na njega.⁷

Ne radi se, dakle, samo o odgojnom odnosu ili *prostoru* u kojem se nalaze odrasla osoba u vjeri i mladić/djevojka koja traži pomoć za rast u vjeri, već iznad svega tu je prisutan Bog kao glavni i pravi protagonist. Riječ je o stvarnosti koja je prvenstveno duhovna, a istovremeno pedagoška.⁸ Bez Božje prisutnosti i djelovanja ne bi se više moglo govoriti o duhovnoj pratnji kao takvoj. Duh Sveti uvijek je prisutan u aktualizaciji duhovne pratnje.⁹ Bog je onaj koji prosvjetljuje, nadahnjuje i pokreće na djelova-

⁵ Usp. Maurizio COSTA, *Direzione spirituale e discernimento*, Roma, AdP, 2009., 66-67.; Roko PRKAČIN, Značenje i uloga duhovnog vodstva u Crkvi, u: *Obnovljeni život*, 57 (2002.) 1, 121. Svetost je poziv i cilj kršćanskog života koji treba na poseban način ukazivati mladima. Najnovija apostolska pobudnica *Christus vivit*, upućena mladima i čitavom Božjem narodu, potvrđuje to predstavljajući i donoseći mladima čitav niz primjera života svetaca koji su svetost postigli u malo vremena, upravo u mladenačkoj dobi. (usp. FRANJO, *Christus vivit. Postsinodalna apostolska pobudnica upućena mladima i čitavom Božjem narodu*, (25. III. 2019.), Zagreb, 2019, br. 49-63.).

⁶ Usp. Pina DEL CORE, Dall'intuizione vocazionale alla scelta e decisione: l'accompagnamento, u: *Note di Pastorale Giovanile*, 44 (2010.) 6, 44.

⁷ Usp. Jesús Manuel GARCÍA, *Accompagnamento spirituale dei giovani: quadro di riferimento*, u: Jesús Manuel GARCÍA (ur.), *Accompagnare i giovani nello Spirito*, Roma, 1998., 101.

⁸ Usp. Pina DEL CORE, *L'accompagnamento vocazionale come esperienza di 'relazione'*, u: Pina DEL CORE – Maria FISICHELLA (ur.), *Il noviziato tra vecchi e nuovi modelli di formazione. Contesti e percorsi formativi per una responsabilità condivisa*, Roma, 2008., 373.

⁹ Usp. Adrián LÓPEZ, *Le sfide nella formazione di direttori spirituali nella vita religiosa*, u: Fabio ATTARD – Miguel A. GARCÍA (ur.), *L'accompagnamento spirituale. Itinerario pedagogico spirituale in chiave salesiana al servizio dei giovani*, Torino, 2014., 229.

nje, bilo da je riječ o samome pratitelju, kao i o osobi koja je praćena. Uloga duhovnog pratitelja je u tome da pomaže mladoj osobi raspoznavati tu stvarnu prisutnost i djelovanje Duha Svetoga u njoj, kako bi živjela sukladno Božjoj Volji, osobito kada se nalazi pred važnim životnim odlukama i odabirom poziva.¹⁰

1.2. Svrha i ciljevi

Svrha osobne duhovne pratnje mladih označava izgradnju osobnosti mlade osobe oko i prema osobi i životu Isusa Krista koji stoji u središtu kao glavna odrednica mentaliteta i života.¹¹ Riječ je o produblivanju vjere i duhovnom rastu uranjanjem u iskustvo Boga, Isusa Krista, a koje ne isključuje život zajednice, već naprotiv, usmjerava prema njoj i vodi mladoga čovjeka ka otkrivanju i ostvarivanju vlastitog poziva, tj. života.¹² Ono što bitno označava svrhu duhovne pratnje/vodstva, prema Thomasu Mertonu zapravo je prodiranje ispod površine života, nutarnja duhovna sloboda i življenje najdublje istine o sebi – ono što nazivamo kristolikost u duši.¹³

Pored svrhe duhovne pratnje, važno je definirati i njezine opće ciljeve. Ovi se u malo čemu razlikuju od autora do autora,¹⁴ a svi imaju kao zajedničku podlogu usmjerenje prema dubokom poznavanju sebe i Boga u vlastitom životu, u vidu cjelovitog ljudskog i duhovnog rasta osobe. Ciljevi duhovne pratnje mladih stoga se mogu objediniti pod sljedeće: poznavanje sebe i svijeta u kojem živimo; realno prihvaćanje sebe i zrelo življenje svoje osobne povijesti; poznavanje i usvajanje evanđeoskih vrijednosti i stavova; raspoznavanje Božje volje i ostvarenje projekta života te osobni rast u svjetlu Evandjelja.

¹⁰ Usp. Pina DEL CORE, *L'accompagnamento vocazionale come esperienza di 'relazione'*, 361.

¹¹ Usp. Jesús Manuel GARCÍA, *Accompagnamento spirituale dei giovani: quadro di riferimento*, 105.

¹² Rast u duhovnom životu počinje sa sviješću da je vjernik primio dar božanskoga života; nastavlja se otkrivanjem eklezijalne dimenzije ovoga dara i dovršuje se uranjanjem u dinamizam zauzetosti za izgradnju kraljevstva Božjega. (usp. Raimondo FRATTALLONE, *Direzione spirituale. Un cammino verso la pienezza della vita in Cristo*, Roma, LAS, 2006, 241.).

¹³ Usp. Thomas MERTON, *Duhovno vodstvo i meditacija*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2016., 14.

¹⁴ Usp. Miguel A. G. MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pastorale salesiana*, u: Fabio ATTARD – Miguel A. GARCÍA (ur.), *L'accompagnamento spirituale. Itinerario pedagogico spirituale in chiave salesiana al servizio dei giovani*, Torino, Elledici, 2014, 263.; Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, u: *Posvećeni život*, 15 (2011.) 1-2, 77.; Adrián LÓPEZ, *Le sfide nella formazione di direttori spirituali nella vita religiosa*, 231-232.

2. Redovnička formacija – privilegirano mjesto duhovne pratnje

Duhovna pratnja bitan je element u redovničkoj formaciji gdje se mlada osoba oblikuje, raste, živi i produbljuje svoj poziv u skladu s evanđeoskim vrijednostima i zahtjevima triju zavjeta čistoće, siromaštva i poslušnosti. Važno je sredstvo duhovnoga, ali i ljudskoga rasta koje podržava vjernost i ostvarenje poziva te ima i određene svoje specifičnosti u odnosu na vlastitosti samoga poziva.

2.1. Kratak pogled u povijest

Osobna duhovna pratnja/vodstvo osobito se razvijala i prakticirala u vremenu ranog kršćanstva kod pustinjaka i u monaštvu, iz kojeg je i nastalo redovništvo, te je tijekom povijesti u svojim različitim oblicima uvijek imala značajnu ulogu u samoj formaciji redovnika i redovnica. Tako Bogu posvećeni život i redovništvo, kao trajna formacija i urastanje u Krista, jest privilegirano mjesto za duhovnu pratnju.

U monaštvu duhovnik ili duhovni otac bio je karizmatički predstavnik Crkve i posrednik Isusa Krista koji je duhovno pratio i uvodio pripravnike i novake u dubok odnos s Kristom te sami način i stil monaškog života u ostvarenju posebnog poziva.¹⁵ On je davao vlastiti primjer i svjedočanstvo kao učitelj života u konkretnoj stvarnosti koja se živi, bez mnogo teorije. On je uvodio svoje duhovno dijete u umijeće pokore, razlučivanje duhova, u duhovnu borbu i težnju za nutarnjim sjedinjenjem s Bogom. S druge strane, sam učenik ili novak trebao je pokazati puno povjerenje i duhovnu raspoloživost za duhovni rast.¹⁶ Osoba duhovnika nije bila vezana isključivo uz svećeničku službu. Uglavnom se radilo o monasima laicima koji su imali duboko duhovno iskustvo, potrebno da bi se mladu osobu pratilo tijekom njenog uvođenja u sam monaški život. U tom smislu, u ženskim monaškim zajednicama postojala je figura duhovne majke.

Krajem srednjeg vijeka unutar redovništva dolazi do prakticiranja osobne duhovne pratnje/vodstva isključivo u sklopu sakramenta pomirenja gdje svećenik, ispovjednik ujedno postaje i duhovnik ili duhovni vođa. Od tada praksa duhovnog vodstva/pratnje sve više se vezivala uz svećeničku službu. Crkva, nadalje, prepoznaje kako je osobna duhovna pratnja od iznimne važnosti za formaciju mladih u Bogu posvećenom životu tako da,

¹⁵ Usp. Thomas MERTON, *Duhovno vodstvo i meditacija*, 11.

¹⁶ Usp. Roko PRKAČIN, *Značenje i uloga duhovnog vodstva u Crkvi*, 126.

nakon Tridentskog sabora (1545.-1546.), uvodi službu duhovnika u odgojne crkvene ustanove i u ustanove posvećenog života, gdje on ujedno vrši i službu redovitog ispovjednika.¹⁷ Na taj način duhovna pratnja/vodstvo u formaciji zadobila je i jedan institucionalni karakter.

U novije vrijeme, nakon Drugog vatikanskog sabora (1962.-1965.), ponovno oživljuje i sve više se razvija svijest da duhovna pratnja/vodstvo ne spada isključivo na svećenike, već da ovo služenje u Crkvi pripada i ostalim kršćenicima koji imaju dovoljno vjerskoga znanja, duhovnog iskustva te su obdareni Duhom Svetim za razlučivanje duhova kako bi mogli duhovno pratiti/voditi drugoga.¹⁸ Službeno duhovno vodstvo u Crkvi i dalje pripada jedino svećenicima jer su oni po svom pozivu prvi pozvani duhovno voditi i usmjeravati duše Bogu, no izvansakramentalno duhovno vodstvo ili pratnju općenito mogu vršiti i laici.¹⁹

Osobitu pozornost i naglasak na potrebu osobne duhovne pratnje u formaciji u postkoncilsko vrijeme dao je papa Ivan Pavao II. On u svojoj apostolskoj pobudnici *Vita consecrata* ističe da pored euharistije, liturgije časova i sakramenta pomirenja za napredovanje u evanđeoskom hodu Boga posvećenih

vrlo je korisno, osobito u razdoblju formacije i u određenim trenucima života, pouzdano i ponizno utjecanje duhovnomu vodstvu, zahvaljujući kojemu se osobi pomaže da velikodušno odgovori na pobude Duha i da se odlučno usmjeri prema svetosti.²⁰

Budući da je razdoblje početne formacije osjetljivo razdoblje duhovnog rasta i sazrijevanja, i na temelju prethodno navedenog, sasvim je jasno da je ono posebno vrijeme unutar kojega se aktualizira duhovna pratnja/vodstvo.

2.2. Neke smjernice Crkve o duhovnoj pratnji u početnoj formaciji

Početna formacija redovničkog života koja obuhvaća tri progresivna razdoblja do doživotnog zavjetovanja, postulaturu, novicijat i juniorat, nužno treba voditi računa o duhovnom životu kandidata i mladih redov-

¹⁷ Usp. *Isto*, 127.

¹⁸ Usp. Roko PRKAČIN, *Značenje i uloga duhovnog vodstva u Crkvi*, 136.

¹⁹ Povijest Crkve svjedoči nam o laicima redovnicima koji su imali značajnu ulogu duhovnog voditelja u svoje vrijeme, a među njima bilo je i žena. Na poseban način ističu se sv. Katarina Sijenska (1347.-1380.) i sv. Terezija Avilska (1515.-1582.). (usp. *Isto*, 135.)

²⁰ IVAN PAVAO II, *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (25. III. 1996.), Zagreb, 1996., br. 95 (dalje: VC).

nika. U tu svrhu odgojitelji su pozvani uočavati autentičnost poziva na redovnički život i pomoći mladima

da ispravno vode svoj osobni dijalog s Bogom, otkrivajući istovremeno putove na koje ih Bog želi povesti. Njihova je dužnost također da prate redovnika na Gospodnjim putovima putem izravnog i redovitog dijaloga, poštujući pri tom kompetenciju ispovjednika i duhovnog vođe u pravom smislu.²¹

Jedna od glavnih dužnosti odgovornih za formaciju upravo je brinuti da odgajanje zaista vodi duhovni vođa.²² Poglavari i odgojitelji svojevrstni su duhovni pratitelji u širem smislu riječi, no oni moraju poštivati područje slobode očitovanja savjesti i duhovnih potreba pojedinca koje se odnose isključivo na sakrament pomirenja i duhovne pratnje u doslovnom smislu. Odgajanicima zato treba dati slobodu u odabiru ispovjednika, ali i duhovnika koji se mogu podudarati u jednoj te istoj osobi, ali ne nužno. Pored toga, *Zakonik kanonskog prava* određuje da u kućama odgoja odgajnici trebaju imati na raspolaganju redovite i prikladne ispovjednike, ali bez obveze da idu k njima.²³ Jednako tako *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama* izričito kažu kako je u redovničkim zajednicama, posebno u onima u kojima borave privremeno zavjetovani, nužno da barem jedan od redovnika bude službeno određen za duhovnog vođu i savjetnika.²⁴

Duhovni vođe moraju redovnicima pružiti solidnu i brižljivo odabranu doktrinarnu i praktičnu hranu u skladu s etapama formacije na kojima se nalazi. Konačno, moraju postupno vrednovati i procjenjivati razvitak onih koji su im povjereni, u svjetlu plodova Duha, te isto tako prosuditi da li pozvani stvarno ima sposobnosti koje u tom času traži Crkva i redovnička ustanova.²⁵

Duhovnik pak, ako nije član pripadajuće ustanove, što je prisutno kod ženskih redovničkih zajednica, svakako treba dobro poznavati redovnički život, zahtjeve formacije, duh i karizmu dotične ustanove.

Premda odgojitelji sami po sebi, dakle, nisu duhovnici svojim odgajanicima u doslovnom smislu te riječi, *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama* za razdoblje novicijata navode da je vodstvo novaka povjereno

²¹ KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I ZAJEDNICE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama*, (2. II. 1990), br. 30, u: Viktor NUIC (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, Zagreb, 1997., 249.

²² Usp. *Isto*.

²³ Usp. *Zakonik kanonskog prava*, Zagreb, 1996., br. 630.

²⁴ Usp. *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama*, br. 63.

²⁵ Usp. *Isto*, br. 30.

isključivo učitelju novaka, i da je on također »duhovni pratilac pozvan u tu svrhu za sve i za svakog pojedinog novaka. (...) Novicijati je mjesto njegove službe te stoga treba biti na stalnom raspolaganju onima koji su mu povjereni.«²⁶ Može se, dakle, zaključiti da duhovna pratnja u ovoj formativnoj fazi na jedan specifičan način spada na učitelja ili učiteljicu. Riječ je o duhovnoj pratnji koja je posebna po svom »institucionalnom karakteru« i koja nije trajna, već privremena, samo za to odgojno razdoblje. Upravo zbog toga, vrlo je bitno kreirati ozračje koje će uroditi povjerenjem odgajnika jer, kako sam dokument govori, učitelj će »obavljati svoju dužnost bez muke samo ako novaci sa svoje strane budu potpuno slobodni i otvoreni«²⁷. Ovakva duhovna pratnja po svom obliku, možemo reći da se nastavlja na onu monašku praksu duhovnog vodstva. Dokument spominje i druge vanjske suradnike i biskupijske svećenike koji su angažirani u novicijatu, bilo zbog poučavanja ili zbog sakramenta pomirenja, ali na način da oni djeluju u suradnji s učiteljem novaka uz puno poštovanje uzajamne diskrecije.²⁸ Nadalje, učitelji i učiteljice u svojoj tako osjetljivoj službi moraju imati na umu da autentično duhovno vodstvo ne može biti zamijenjeno psihopedagoškim sredstvima koja primjenjuju u odgoju. Isti dokument, također, za kleričke ustanove navodi odredbu *Zakonika kanonskog prava* prema kojoj učitelji ne mogu biti i ispovjednici novaka, osim u posebnim slučajevima kada to novaci sami zatraže.²⁹

2.3. Važnost i uloga duhovne pratnje u početnoj formaciji

Vidimo kako Crkva u svom kontinuitetu prepoznaje i naglašava važnost duhovne pratnje u formaciji svojih članova, a osobitu brigu izražava za mlade, za one koji su netom pošli za Kristom, u Njegovu nasljedovanju u Bogu posvećenom životu, u redovništvu. Razlog i odgovor zbog čega Crkva stavlja toliki naglasak na duhovnu pratnju mladih kandidata i redovnika bez sumnje pronalazimo u samoj srži ili srcu redovništva, a to je duhovni život na kojemu stoji ili pada sam duhovni poziv. Potreba molitve i izgradnja unutarnjeg čovjeka jesu osnovna potreba koja mora zauzeti prvo mjesto u životu svakog redovnika i redovnice.³⁰ Iz ovog imperativa i prvenstva duhovnog života

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Usp. Isto.

²⁹ Usp. Isto.

³⁰ Usp. PAVAO VI., *Evangelica testificatio. Apostolski nagovor o obnovi redovničkog života po nauku II. vatikanskog sabora* (29.VI.1971.), br. 73-79, u: Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*.

proizlazi onda i očita potreba duhovne pratnje. Thomas Merton tako govori da je duhovna pratnja izrazito važna za redovnički život, osobito u razdoblju početne formacije unutar koje mladi ne usvajaju samo neka izvanjska pravila, izvršavaju običaje i propise u životu zajednice, već su prije svega pozvani na izgradnju unutarnjeg, duhovnog čovjeka koji se oslanja na Božju milost kako bi mogao ispuniti i živjeti vjerno Božji poziv u stvarnim životnim okolnostima. Ako nedostaje ovo umijeće uvođenja u duhovni život, formacija će, kako on kaže, »uroditu duhom nerazumijevanja i beživotnom rutinom«³¹. Bez dobre duhovne pratnje u početnoj formaciji mladi redovnik/redovnica izlaže se opasnosti da svoj život živi nezadovoljno i bez smisla.³²

Svrha duhovne pratnje u redovničkoj formaciji stoga je svakako ucijepljena u samu svrhu ili konačni cilj Bogu posvećenog života, a to je potpuno posvećenje Bogu u nasljedovanju Krista, u službi poslanja, odnosno, suobličenje Gospodinu Isusu i njegovu posvemašnjemu žrtvovanju.³³ Sukladno tome, u ovom kontekstu, možemo je definirati kao dubok duhovni život koji vodi asimilaciji Kristovih osjećaja prema Ocu,³⁴ traženju i vršenju Božje volje u vlastitom životu,³⁵ odnosno kao vjerno življenje redovničkog poziva sa svim njegovim specifičnostima sjedinjujući svoj život s Kristovim životom.

Duhovna pak pratnja, da bi ostvarila ovu svoju svrhu i već spomenute ciljeve koji vrijede i u području redovničke formacije, u prvom redu treba biti pomoć mladom redovniku/redovnici u produbljivanju njegove/njezine osobne vjere kao slobodno prijanjanje i predanje Isusu Kristu, u učvršćivanju krsnog veza s Kristom, tj. uspostavljanju jednog dubljeg odnosa s Gospodinom. U tom smislu njezina je uloga poticati razvoj takvog odnosa putem osobne molitve i slušanja Božje Riječi,³⁶ kroz zajedničku liturgijsku molitvu i napose kroz euharistijsko slavlje. Važno je da mladi redovnik/redovnica u odnosu s Bogom prima od Božje ljubavi,³⁷ da se osjeća ljublje-

³¹ Thomas MERTON, *Duhovno vodstvo i meditacija*, 21-22.

³² Usp. *Isto*.

³³ Usp. VC, br. 65.

³⁴ Usp. *Isto*.

³⁵ Usp. Adrián LÓPEZ, *Le sfide nella formazione di direttori spirituali nella vita religiosa*, 231-232.

³⁶ Usp. Pino ISOARDI, *Direzione spirituale nell'età giovanile*, u: CENTRO REGIONALE VOCAZIONI, *Corso di avvio all'accompagnamento spirituale*, Gian Paolo Cassano (ur.), Casale Monferrato, 2007., 341.

³⁷ Za mladu osobu nije dovoljno znati da je Bog ljubi, već je važno osobno iskusiti ljubav Božju. (usp. Miguel A. G. MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pastorale salesiana*, 278.).

nim djetetom Božjim kako bi mogao/mogla živjeti, darivati i posredovati to iskustvo drugima, kao osoba koja je na osobit način pozvana i posvećena za Ljubav. Poticanjem osobne molitve mladi se uče ustrajnosti, poniranju u tišinu vlastitoga srca gdje Bog progovara; jer ona je mjesto gdje se uči promatrati sebe i svoj život, sa svim njegovim uspjesima i neuspjesima, radostima i poteškoćama, Božjim pogledom, iz Božje perspektive.³⁸ Također, preko angažmana i zauzimanja za osobnu molitvu mladi razvijaju i osjećaj vlastite odgovornosti za svoj duhovni život i napredak jer Božja milost uvijek traži čovjekov slobodan odgovor i suradnju.

Uloga i zadaća duhovne pratnje u redovničkoj formaciji je i pomoći mladima živjeti molitvu u konkretnim svakodnevnim prilikama i datostima redovničkog života. Od prijeko je potrebe da duhovna pratnja usmjera prema crkvenom zajedništvu, prema osjećaju pripadnosti dotičnoj ustanovi i prepoznavanju sebe unutar njezine karizme. Duhovna pratnja mora brinuti o duhovnoj higijeni odnosa prema drugima gdje je nužno razvijati sposobnost *izlaska* iz sebe, otvorenost za drugoga i drugačijega, primjećivanje i razumijevanje potreba drugih u zajednici i osobnu zauzetost te raspoloživost služenja po primjeru Isusa Krista. Sve to proizlazi i iz kvalitete onog osobnog odnosa s Bogom koji se nikako ne može i ne smije razdvajati od odnosa s bližnjim u kojemu se upravo na konkretan način očituju plodovi vjerničkog života i predanja Gospodinu.

Osim toga, duhovna pratnja potiče mladu osobu da svoje zvanje živi iz vjere. Sam duhovni poziv jest put vjere. Zapravo nema vjere bez poziva, ni poziva bez vjere.³⁹ Duhovna pratnja zato ima važnu ulogu u procesu razlučivanja,⁴⁰ razumijevanja vrijednosti redovničkog poziva i slobodnog pristajanja uz poziv, što se na osobit način traži u početnoj formaciji redovnika i redovnica. Mladi u formaciji, putem duhovne pratnje, postaju pozorniji na Božje znakove, Božju prisutnost i djelovanje u vlastitom životu i zajednici te u svjetlu vjere prepoznaju Božju volju za svoj svakodnevni život.

³⁸ Usp. Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 82.; Miguel A. G. MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pastorale salesiana*, 271. i 279.

³⁹ Usp. Luis ROSÓN, Praćenje i prosudba zvanja, u: *Posvećeni život*, 15 (2011.) 1-2, 102.

⁴⁰ Razlučivanje poziva je neizostavno vezano uz razlučivanje duhova; ono je istovremeno i Božji dar za koji treba moliti, ali i sposobnost za koju se traži već određeno duhovno iskustvo i mudrost, a odnosi se na prepoznavanje nadnaravnog božanskog podrijetla nutarnjih pokreta i motivacija osobe, u ovom slučaju u odnosu prema pozivu. (usp. Mario Oscar LLANOS, *Servire le vocazioni nella Chiesa. Pastorale vocazionale e pedagogia della vocazione*, Roma, 2006., 243.).

3. Na putu duhovne pratnje s mladima

Biti na putu osobne duhovne pratnje s mladima vrlo je zahtjevna i osjetljiva zadaća i poslanje koje se ne može improvizirati, već se za to traži određeno znanje i osobna trajna formacija onoga koji prati mlade u duhovnom životu. Stoga ćemo u nastavku prikazati određene kriterije duhovne pratnje, potrebne kvalitete duhovnog pratitelja i neka usmjerenja vezana uz sami tijek pratnje.

3.1. Kriteriji duhovne pratnje

Imajući u vidu da se duhovna pratnja odvija u međusobnom odnosu, i da je ona po svojoj naravi duhovni i istovremeno odgojni proces, duhovnik bi trebao poznavati i usvojiti određene kriterije prema kojima će ulaziti i biti u odnosu s osobom kojoj pruža duhovnu pomoć. Među važne kriterije ubrajamo sljedeće: svjedočanstvo života, prisutnost i raspoloživost za mladu osobu, bezuvjetno prihvaćanje, dobra i uspješna komunikacija, individualni pristup i poštivanje različitog ritma svake pojedine osobe, te na koncu, stav duhovnika da je on sam istovremeno odgojitelj i odgajanik.

Svjedočanstvo života u vjeri prvi je uvjet i neizostavni kriterij za duhovnu pratnju mladih.⁴¹ Danas više nego ikada, kako bismo pobudili i probudili vjeru u srcima mladih, potrebni su više svjedoci nego učitelji.⁴² Mladi iznad svega gledaju osobu pratitelja/duhovnika i očekuju u njoj vidjeti Božju prisutnost i djelovanje. Prati se onoga što on jest, vrijednostima koje sam duhovnik živi, dosljednošću u ponašanju i snagom vjere koju posjeduje.⁴³

Prisutnost kao drugi kriterij⁴⁴ svoj temelj pronalazi u događaju Utjelovljenja,⁴⁵ i u tom smislu izražava blizinu, autentičnu ljubav koja se

⁴¹ Usp. Miguel A. G. MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pastorale salesiana*, 271; Jesús Manuel GARCÍA, *Accompagnamento spirituale dei giovani: quadro di riferimento*, 119.

⁴² Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 2000., br. 21. i 41.

⁴³ Usp. Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 78.

⁴⁴ Usp. Hubert HERBRETEAU, *Come accompagnare i giovani verso l'esperienza spirituale*, Leumann (Torino), 2001. 76-79.

⁴⁵ Usp. Rossano SALA, *Andate e fate discepoli tutti i giovani. Percorso di pastorale giovanile fondamentale*, Torino, 2013.-2014., 274.

očituje,⁴⁶ raspoloživost i punu solidarnost s mladima. Znak je prepoznava-
nja dostojanstva drugoga, u ovom slučaju mlade osobe.⁴⁷

Bezuvjetno prihvaćanje,⁴⁸ kao i prethodni kriterij, ukorijenjen je u Evan-
đelju i u Kristovom načinu ophođenja s ljudima. Mladić/djevojka osjećaju
potrebu biti prihvaćeni kao osoba, onakvima kakvi jesu kako bi dali svoje
povjerenje duhovniku i uspjeli izgraditi nutarnji prostor slobode i odgo-
vornosti, nemira i traganja, unutar kojega se on/ona može otvoriti Božjoj
prisutnosti.⁴⁹ Duhovna pratnja traži također dobru i učinkovitu komuni-
kaciju. To podrazumijeva dijalog u kojem je primarno dobro slušanje.⁵⁰
Od presudne je važnosti u slušanju znati oslušivati, prepoznavati i čuti
poticaje Duha Božjega kako bi se mladu osobu moglo usmjeriti na ono što
Gospodin od nje traži. Potrebno je, također, govoriti jezikom razumljivim
mladima tražeći i birajući prave riječi.⁵¹ Uz verbalnu komunikaciju jed-
nako je važna i ona neverbalna⁵² jer se njome uvijek izriče dublja poruka.

Značajan kriterij je i individualni pristup i poštivanje različitoga ritma
svakoga u njegovu procesu rasta⁵³ jer je svaka osoba jedinstvena i neponov-
ljiva, a takvo je onda i njezino iskustvo vjere. Nadalje, duhovni pratitelj na

⁴⁶ Autentična ljubav koja se daje osjetiti temeljni je odgovorni stav. (usp. Giuseppe SOVERNIGO, *Come accompagnare nel cammino spirituale. Laboratorio di formazione*, Padova, 2012., 187.).

⁴⁷ Usp. Rossano SALA, *Andate e fate discepoli tutti i giovani*, 275.

⁴⁸ Usp. Hubert HERBRETEAU, *Come accompagnare i giovani verso l'esperienza spirituale*, 79-81.; Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 78.; LLANOS, *Servire le vocazioni nella Chiesa*, 317.; G. CUCCI, *La maturità dell'esperienza di fede*, Leumann (Torino), 2010., 131.

⁴⁹ Usp. Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 78.

⁵⁰ O važnosti dobrog slušanja, koje je više od onog čuti, a koje se uprisutnjuje u osobnom praćenju i procesima rasta, papa Franjo kaže: »Trebamo se vježbati u umijeću slušanja koje je nešto više od onoga što čujemo svojim osjetilom sluha. U komunikaciji s drugim, naime, slušanje je prije svega sposobnost srca koja omogućuje onu blizinu bez koje nema pravoga duhovnog susreta. Slušanje nam pomaže naći prikladnu gestu i riječ koja pokazuje da nismo tek puki promatrači. Jedino tim slušanjem punim poštovanja, slušanjem u kojem smo sposobni uživjeti se u svijet drugog čovjeka i s njim suosjećati, moguće je pronaći putove koji vode do istinskog rasta, i moguće je kod drugoga probuditi želju za kršćanskim idealom, želju da se potpuno odgovori na Božju ljubav i težnju da ono što je Bog posijao urodi sve većim plodom. No to uvijek zahtijeva strpljivost... Da bi se prispjelo do zrelosti, to jest do toga da osobe mogu donositi doista slobodne i odgovorne odluke, potrebno je mnogo vremena, s vrlo velikom strpljivošću.« (FRANJO, *Evangelii gaudium. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2014., br. 171. (dalje: EG)).

⁵¹ Usp. Jesús Manuel GARCÍA, *Accompagnamento spirituale dei giovani: quadro di riferimento*, 119.

⁵² Usp. Lola ARRIETA, *Accogliere la vita. L'accompagnamento nella vita quotidiana e spirituale*, Bologna, 2008., 79.

⁵³ Usp. Lola ARRIETA, *Accogliere la vita*, 78.; Miguel A. G MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pas torale salesiana*, 270.; Jesús Manuel GARCÍA, *Accompagnamento spirituale dei giovani: quadro di riferimento*, 120.; Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 87.

duhovnom putu s mladom osobom ne smije izgubiti iz vida i iz srca da su i on i sama osoba koju prati istovremeno u procesu rasta premda se nalaze na različitim razinama i pozicijama. To ne znači negiranje ili poništavanje autoriteta, već uključuje stav velike poniznosti koji duhovnika svakako približava samoj osobi, a istovremeno ga čuva od moguće napasti nadmoći nad drugim, nad onim koji mu se povjerava i otvara mu svoju nutrinu.

3.2. Potrebne kvalitete duhovnika

U procesu duhovne pratnje spomenuti kriteriji usko su povezani s određenim kvalitetama duhovnika. Da bi mogao pomoći drugoj osobi na duhovnom putu k Bogu, duhovnik i sam mora putovati i rasti u vjeri, jednostavno rečeno, treba biti duhovan,⁵⁴ to jest imati duhovno iskustvo, biti dobar poznavatelj Božjih putova i, u prvom redu, prepoznati znakove Božje prisutnosti u vlastitom životu. Njegova je zadaća upravo pomagati da osoba sama razlučuje duhovne pokrete i donosi prave odluke. Potrebno mu je zato znanje iz duhovne teologije, ali i praktična duhovnost, onako kako su je sveci živjeli,⁵⁵ a to od njega traži da bude osoba molitve. Također, onaj koji vrši ulogu duhovnog pratitelja treba sam imati iskustvo duhovne pratnje od strane druge osobe, tj. imati duhovnika te iskustveno poznavati što to znači duhovno rasti uz pomoć drugoga.⁵⁶ U protivnom, bilo bi preuzetno i opasno staviti se u službu duhovnog pratitelja i vođe, dok bi sama duhovna pratnja bila nalik na *putovanje* dvojice slijepaca.⁵⁷

Osim iskustva i mudrosti koja dolazi odozgor, tj. od Boga, i stečenog znanja iz duhovne teologije, duhovni pratitelj trebao bi imati dovoljno i drugog teološkog znanja⁵⁸ kao, primjerice, iz fundamentalne, moralne i pastoralne teologije. Pozvan je, također, poznavati biblijske, crkvene i antropološke temelje duhovne pratnje.

⁵⁴ Usp. Miguel A. G. MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pastorale salesiana*, 273.; Raimondo FRATTALLONE, *Direzione spirituale*, 259-260.; Nello DELL'AGLI, *Lectio divina e lectio umana. Un modello di accompagnamento spirituale*, Bologna, 2004., 276.

⁵⁵ Usp. Roko PRKAČIN, *Značenje i uloga duhovnog vodstva u Crkvi*, 130.

⁵⁶ Usp. Pina DEL CORE, *L'accompagnamento vocazionale come esperienza di 'relazione'*, 397.; Raimondo FRATTALLONE, *Direzione spirituale*, 260.

⁵⁷ Usp. Amadeo CENCINI, *L'arte dell'accompagnamento nella formazione*, 4, u: <http://www.laici.va/content/dam/laici/documenti/3congresso/cencini.pdf> (20. IV. 2020.).

⁵⁸ Učenost, kao važnu predispoziciju ispovjednika i duhovnoga vođe za svoje sestre, posebno je naglašavala sv. Terezija Avilska, a to svakako vrijedi i danas kada govorimo o kvalitetama duhovnoga vođe ili pratitelja. (usp. Terezija AVILSKA, *Put k savršenosti*, Zagreb, 1982., 35-37.).

Budući da je duhovna pratnja ne samo duhovna, nego i odgojna stvarnost, duhovniku su potrebna i korisna određena znanja iz psiholoških i pedagoških znanosti koja mu uvelike pomažu u službi.⁵⁹ Na koncu, osoba duhovnika mora u sebi odražavati Božju ljubav, a to je osobito važno u susretima s mladima koji traže i snažno osjećaju potrebu osjetiti se ljubljeno i prihvaćeno.⁶⁰

3.3. U samom procesu duhovne pratnje

U samom procesu osobne duhovne pratnje mladih, koja se odvija u kontinuitetu i redovitosti susreta između duhovnika i praćene osobe, postoje neke susljedne etape kroz koje se prolazi, određene odnosne dinamike, ali i različita sredstva ili metode koje se primjenjuju ovisno o samom duhovniku i njegovom pristupu. Ovdje ćemo se osvrnuti samo na neka bitna obilježja koja se odnose na tijek i proces duhovne pratnje i pokušati dati temeljna usmjerenja za praćenje.

Duhovnik, prije svega, na početku duhovne pratnje mora znati tko stoji pred njim; upoznati osobu i njezin život, njezino dotadašnje iskustvo vjere. Upoznavanje osobe započinje ozračjem povjerenja u kojem mladi čovjek iznosi svoj život, svoje poteškoće, boli i radosti. Tu je jako važno pažljivo slušati te razumom i ljubavlju iščitavati njegovu životnu situaciju u svjetlu i perspektivi vjere.⁶¹ Premda u prvom susretu nije moguće dobiti uvid u život mladog čovjeka u njegovoj cijelosti, slušanje ne smije izostati od samoga početka i nužno je potrebno tijekom čitavog puta duhovne pratnje. Polaziti od konkretnog života⁶² neophodan je preduvjet dobre pratnje koji nerijetko u praksi ostaje zanemaren. No, duhovni život i vjera nisu nešto izdvojeno iz konkretnog života, već se utjelovljuju u osobnoj povijesti i povijesti društva. Upravo stoga Crkva, u Završnom dokumentu Biskupske sinode o mladima, osvrćući se i na formaciju mladih u svećeništvu i Bogu

⁵⁹ Usp. Roko PRKAČIN, *Značenje i uloga duhovnog vodstva u Crkvi*, 130.

⁶⁰ Za sv. Franju Saleškog, velikog duhovnika svog vremena i naučitelja Crkve, ljubav je jedna od triju neizostavnih kvaliteta onih koji duhovno prate druge. Za njega duhovnik mora biti osoba puna ljubavi, znanja i razboritosti. Ako nedostaje samo jedna od ovih komponenti, duhovni put na koji se osoba stavlja postaje rizičan. (usp. Franjo SALEŠKI, *Filotea*, Zagreb, 2005., 35.)

⁶¹ Slušanje u procesu praćenja mlade osobe, a poglavito kada se to odnosi na pitanje razlučivanja poziva, u prvom redu treba biti osjetljivo i usmjereno na osobu, pažljivo na ono što ona jest, što daje i komunicira o sebi; pažljivo na prepoznavanje i razlikovanje milosti od napasti; i usmjereno na unutarnje pokrete Duha, sklonosti duše i duboke želje srca gdje se ono želi ostvariti. (usp. FRANJO, *Christus vivit*, br. 291-295.)

⁶² Usp. Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 79.

posvećenom životu, naglašava potrebu upoznavanja kandidata uzimajući u obzir njihova prethodna životnog i vjerskog iskustva. To je od presudne važnosti kako za formaciju tako i za duhovnu pratnju jer, u protivnom, kako sam dokument govori, blokira se rast osobe i riskira usvajanje formalnih stavova, više negoli se potiče razvoj Božjih darova i duboko obraćenje srca.⁶³ Stoga, ono što mlada osoba iznosi u duhovnom razgovoru treba uvijek sagledavati u širem kontekstu i okviru njezine životne povijesti. U svemu pak treba biti pozoran i osluškivati djelovanje i poticaje Duha Svetoga te, polazeći od života, uvijek početi od onoga što je dobro, lijepo i plemenito u duši i srcu mladog čovjeka kako bi i on sam u sebi otkrivao i upoznao vrijednosti vlastitoga bića.⁶⁴ Osim što duhovnik upoznaje osobu, njezin vrijednosni sustav, stavove i sl., bitno je da i ona sama sve više upoznaje sebe u Božjem svjetlu preko molitve, susreta, svoje svakodnevice i živi svoju povijest, svoj život kao dar i poziv od Boga. Jedno od korisnih sredstava u tu svrhu može biti i pisanje autobiografije.⁶⁵ Pored autobiografije, za duhovni rast značajan je osobni životni plan kojega osoba sastavlja tako da, sažimajući svoju povijest i polazeći od konkretne situacije u kojoj se nalazi, izdvaja ciljeve do kojih želi doći određujući ono što će aktualizirati.⁶⁶ Tu si postavlja zadaće za svakodnevni život u odnosu prema molitvi, sakramentalnom životu, zajedništvu s drugima, služenju, evanđeoskim vrijednostima i specifičnim vrijednostima redovničkog poziva ukoliko se radi o mladoj osobi u pripravnštvu ili u zavjetima. U početnoj fazi svake duhovne pratnje važno je zajednički odrediti neki opći cilj, kao i dogovoriti ritam i učestalost samih susreta.⁶⁷

⁶³ Usp. Documento finale del Sinodo dei Vescovi sui Giovani, la Fede ed il Discernimento Vocazionale (27. X. 2018.), br. 20, u: <http://www.synod.va/content/synod2018/it/fede-discernimento-vocazione/documento-finale-e-votazioni-del-documento-finale-del-sinodo-dei.html> (20. IV. 2020.).

⁶⁴ Usp. Beppe ROGGIA, *La Chiesa e il suo compito educativo*, 6, u: https://www.diocesiamalficava.it/Convegni/Convegno_14/Seconda%20Relazione%20Roggia.pdf (20. IV. 2020.).

⁶⁵ Usp. Miguel A. G. MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pastorale salesiana*, 278.; Lola ARRIETA, *Accogliere la vita*, 123-128.; Oscar CANTONI, *E brillerà la tua luce! Direzione spirituale: guida per i giovani*, Milano, 2001., 12-13.

⁶⁶ ARCIDIOCESI DI MILANO, *Camminava con loro. Progetto di Pastorale Giovanile. 2. La comunità cristiana*, Milano, 2011., 12-13; Stefania BERTIN, *Come accompagnare singolarmente in un cammino spirituale*, 4, u: http://www.chiesadimilano.it/polopoly_fs/1.49650.13207591111/menu/standard/file/Bertin_Accompagnamento_spirituale.pdf (20. IV. 2020.).

⁶⁷ Usp. Raimondo FRATTALLONE, *Direzione spirituale*, 288-293. Općenito, osobna duhovna pratnja na samom početku odvija se ritmom učestalih susreta, uglavnom u rasponu od svaka dva tjedna, koji onda prelaze u mjesečne susrete. Ovisno o samim potrebama i zrelosti osobe, susreti s duhovnikom s vremenom mogu postati povremeni, polugodišnji ili godišnji, no ovakav ritam svakako pripada iskusnijima.

Ono što se treba događati u samom procesu duhovne pratnje, kada se osoba već nalazi na tom putu, jest sve veće približavanje Bogu i usklađivanje vlastita života s Božjim putovima i Božjom voljom. Papa Franjo, govoreći o osobnoj duhovnoj pratnji u svojoj apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium*, ističe kako »duhovno praćenje mora uvijek voditi prema Bogu u kojemu možemo postići pravu slobodu«⁶⁸. I još navodi: »Praćenje bi bilo kontraproduktivno ako bi postalo neka vrsta terapije koja jača (...) zatvorenost ljudi u same sebe, a prestalo bi biti putovanje s Kristom prema Ocu.«⁶⁹ Jedna od zadaća duhovnika u tome je i intervenirati,⁷⁰ ali na način da ne daje gotove odgovore, već usmjeruje i vodi osobu do personalizacije i vlastite odgovornosti za ono što živi i za što se opredjeljuje. Interveniranje podrazumijeva i određene zadatke i provjeru istih, sve u ovisnosti o duhovnom stanju i samoj situaciji u kojoj se dotična osoba nalazi. Interveniranje je vrlo delikatna, ali nužna zadaća duhovnika u procesu pratnje koja je tu kako bi pomogla mladom čovjeku da duhovno raste i sazrijeva. Napast može biti olako propustiti intervenciju, no to je ono što se ne smije događati u vodstvu/pratnji.⁷¹ U cijelom procesu duhovne pratnje važno je da praćena osoba aktivno sudjeluje i djeluje surađujući s Duhom Svetim kao protagonist te da kroz životne okolnosti i molitveno iskustvo susreće Boga i otkriva sve dublji smisao postojanja i vlastitog poziva.

Mogli bismo reći da je kruna zajedničkog hoda u duhovnoj pratnji s mladom osobom otkrivanje, dozrijevanje i ostvarivanje zvanja. U mladenačkoj dobi otkrivanje vlastitog poziva u svijetu i Crkvi od osobite je važnosti i predstavlja jedan od najljepših i najuzvišenijih trenutaka života, no ipak se sve ne zaustavlja na tome. Otkrivanje, kao i dozrijevanje i ostvarivanje zvanja, jest zapravo relativni cilj jer putovanje do njega traje cijeloga života i događa se kroz rast u vjeri i svetosti. Bitno je pomoći osobi da kontinuirano živi svoju vjeru i odnos s Bogom u molitvi, sakramentalnom životu, u studiju, radu, odmoru, u crkvenom zajedništvu s drugima, u služenju itd. Jedan od znakova napredovanja i duhovnog rasta praćene osobe svakako je sposobnost duhovnog razlučivanja, što znači da je mladić/djevojka u stanju, unatoč i pored duhovnika, sam/sama prepoznati i razlikovati znakove Bož-

⁶⁸ FRANJO, *Evangelii gaudium*, br. 170.

⁶⁹ *Isto*.

⁷⁰ Usp. Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 79.; Adrián LÓPEZ, *Le sfide nella formazione di direttori spirituali nella vita religiosa*, 254.

⁷¹ Usp. Adrián LÓPEZ, *Le sfide nella formazione di direttori spirituali nella vita religiosa*, 254.

jeg djelovanja od onih koji to nisu. Razlučivanje, koje je prvenstveno Božji dar, pomaže mladoj osobi biti poslušna Božjem Duhu i djelovati po Božjoj Volji. Ono se onda ne događa samo u određenim, izvanrednim okolnostima i vremenima, već i u redovitim svakidašnjim situacijama, upravo kao stil života koji proizlazi iz duboko ukorijenjenog nutarnjeg stava pripadnosti Gospodinu.⁷² Duhovno razlučivanje uvodi tako mladog čovjeka u duhovni boj u kojem vjera raste kroz iskustvo vlastite grešnosti i sklonosti na grijeh zajedno s iskustvom Božjega milosrđa. Među znakovima duhovnog rasta je i sve veći stav zahvalnosti, rastući osjećaj odgovornosti, jačanje osobnog identiteta, sposobnost poštivanja i prihvaćanja drugih i drugačijih, dozrijevanje u slobodi i prepoznavanje Boga kao otajstva ljubavi.⁷³

Kada mlada osoba dostigne određenu duhovnu zrelost i budu vidljivi navedeni znakovi duhovnog rasta, to ne znači da je došla do samoga kraja, jer kako je već rečeno, duhovni rast je cjeloživotna zadaća svakoga vjernika. Ipak, sam proces osobne duhovne pratnje može završiti ili se pak nastaviti odvijati u dogovorenom kontinuitetu, ovisno o potrebama pojedine osobe.⁷⁴ U duhovnoj pratnji treba računati i s tim da osoba u određenom trenutku može odlučiti i promijeniti duhovnika. U svakom slučaju, veoma je važno poštivati slobodu osobe zauzimajući stav beskorisnog sluga (usp. Lk 17,10). Od početka do kraja, onaj koji duhovno prati drugoga mora djelovati sa sviješću da duhovna pratnja pripada Bogu i u tom smislu uvijek polagati sve u Njegove ruke.⁷⁵

Zaključak

Duhovna pratnja mladih, poglavito ona osobna, osobita je pomoć na putu rasta u vjeri te otkrivanju, sazrijevanju i učvršćivanju životnoga poziva. Ona je zato veoma važna u formaciji mladih kandidata i redovnika da bi što dublje živjeli svoj odnos s Kristom i zajednicom, u vjernosti pozivu posvemašnjeg predanja Gospodinu. Potrebno je, stoga, mlade senzibilizirati i poticati da pristupaju duhovnoj pratnji otvorena srca i s povjerenjem, dok je s druge strane važno pružiti im dobru i kvalitetnu duhovnu pratnju. Onaj tko prati mladu osobu i sam treba biti produhovljen; imati iskustvo duhovnog vodstva; posjedo-

⁷² Usp. Maurizio COSTA, *Direzione spirituale e discernimento*, 201-202.

⁷³ Usp. Luis ROSÓN, *Pratiti mlade u kršćanskom iskustvu Boga*, 84-86.

⁷⁴ Usp. Miguel A. G. MORCUENDE, *L'educazione è cosa del cuore*, Torino, 2019., 23.

⁷⁵ Usp. Miguel A. G. MORCUENDE, *L'accompagnamento personale nella proposta educativo-pastorale salesiana*, 276.

vati dar razlučivanja duhova; biti razborit i ponizan; imati dovoljno teološkog znanja kao i iz područja kršćanske antropologije, psihologije i pedagogije; i u konačnici mnogo ljubavi za mlade. Duhovna pratnja je, vidimo, zahtjevna i osjetljiva zadaća koja se ne može prepuštati slučaju, a u njoj se polazi od same osobe i njenog života, u svjetlu i perspektivi vjere, s pozornošću na njezin odnos s Bogom i na Božje djelovanje. Ona treba sve više voditi i približavati mladu osobu k Bogu tako da sama postaje duhovno zrelija i iskusnija.

Summary

Spiritual accompaniment of young people in the context of monastic formation

The paper focuses on the topic of spiritual accompaniment or leadership in religious formation, with an emphasis on the importance of personal spiritual accompaniment. It begins by defining what the spiritual accompaniment of young people is, what its purpose and goals are, and then presents spiritual accompaniment precisely in the context of religious formation as its privileged place of actualization. This paper provides a brief historical overview, and outlines certain guidelines issued by the Church for initial formation. That is followed by an elaboration of the importance and role of spiritual accompaniment for the human and spiritual growth of young candidates and monks in formation. The final section presents the key criteria of spiritual accompaniment, the necessary qualities of the clergy, and provides general and basic guidelines for the process and course of spiritual accompaniment of young people, both in general and religious formation.

The aim of this paper is to highlight the need, importance and value of personal spiritual accompaniment in the initial religious formation, as well as to sensitize and encourage the engagement and provision of spiritual accompaniment to young people for their spiritual growth and vocational fidelity.

Keywords: spiritual accompaniment / guidance; youth, monasticism; formation; spiritual pastor.

IZLAGANJA SA SKUPOVA

fra Darko TEPERT, OFM*

Božja Riječ u posvećenom životu

Izlaganje sa skupa**

Sažetak

Kao odgovor na Božji poziv, posvećeni život u svome temelju ima Božju riječ. U starozavjetnim tekstovima vidljivo je da pojedini likovi poput Abrahama, Mojsija i Gideona ili pojedinih proroka primaju Božji poziv koji je posredovan riječju. Ovaj poziv uvijek uključuje i poslanje, a riječ koja poziva sadrži nutarnju moć te ne ostaje bez učinka. Stoga u susretu s Božjom riječju osoba ne može ostati ravnodušna. Primjeri starozavjetnih proroka osobito su korisni u svjetlu nauka pape Ivana Pavla II. koji o posvećenom životu govori kao o proročkom pozivu. Slična proročka tradicija poziva prisutna je i u Novom zavjetu, počevši od Marije, preko Isusovih učenika do Pavla kojemu je osobito važno naglasiti da u njegovu pozivu nisu sudjelovali ljudi, nego je on sasvim božanski. Kako na ovim primjerima tako i na primjeru prvih kršćanskih svjedoka, može se reći da Božja riječ hrani posvećeni život. Zbog toga u posvećenom životu molitveno čitanje Svetoga pisma ima nezamjenjivo mjesto.

Ključne riječi: Božja riječ, poziv, poslanje, Stari zavjet, Novi zavjet, Ivan Pavao II., *lectio divina*

Posvećeni život postoji samo kao odgovor na Božji poziv, a u temelju Božjeg poziva stoji Božja riječ koja može biti izrečena na različite načine, što je moguće pratiti kroz cjelinu Svetoga pisma.

Poziv riječju u Starom zavjetu

Već u Starom zavjetu nalazi se niz znamenitih likova kojima je upućen Božji poziv. Primjerice, Abrahamu Bog kaže: »Idi iz zemlje svoje, iz zavi-

* Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Teologija u Rijeci, Omladinska 14, HR - 51 000 Rijeka, darko.tepert@ofm.hr

** Izlaganje je održano na Tiskovnoj konferenciji povodom Dana posvećenog života (Zagreb, 1. veljače 2020.)

čaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati« (Post 12,1). Mojsiju iz gorućega grma Bog poručuje: »Zato hajde! Ja te šaljem faraonu da izbaviš narod moj, Izraelce, iz Egipta« (Izl 3,11). Jošui prije prelaska preko Jordana i osvajanja Obećane zemlje Bog kaže: »Moj je sluga Mojsije umro; zato sada ustani, prijeđi preko toga Jordana, ti i sav taj narod, u zemlju koju dajem sinovima Izraelovim« (Jš 1,2). U Knjizi o Sucima nalazimo još jedan važan primjer poziva koji je upućen Gideonu, nakon što je on pred Gospodinovim anđelom izrekao sumnju da je Gospodin s njime, jer to nije uspijevao vidjeti u situaciji u kojoj neprijatelji tlače njegov narod. Tada mu anđeo kaže: »Idi s tom snagom u sebi i izbavit ćeš Izraela iz ruke Midjanaca. Ne šaljem li te ja?« (Suci 6,14).

Ne treba zaboraviti ni velike tekstove o pozivu pojedinih proroka. Tako, nakon viđenja Božje slave, Izaija čuje Božje riječi: »Koga da pošaljem? I tko će nam poći?«, a Izaija spremno odgovara: »Evo me, mene pošalji« (Iz 6,8). U Knjizi proroka Izaije nalazi se još jedan tekst koji se obično iščitava kao svjedočanstvo kasnijeg anonimnog proroka o vlastitu pozivu u vrijeme povratka u Judeju nakon babilonskog progonstva.¹ To je tekst koji će u Lukinom evanđelju preuzeti Isus: »Duh Gospodina Boga na meni je jer me Gospodin pomaza, posla me da radosnu vijest donesem ubogima da iscijelim srca slomljena; da zarobljenima navijestim slobodu i oslobođenje sužnjevima; da navijestim godinu milosti Gospodnje i dan odmazde Boga našega; da razveselim ožalošćene na Sionu i da im dadem vijenac mjesto pepela, ulje radosti mjesto ruha žalosti, pjesmu zahvalnicu mjesto duha očajna« (Iz 61,1-3).² Kod proroka Jeremije čitamo ove Božje riječi poziva: »Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih, za proroka svim narodima postavih te« (Jr 1,4-5). Ovdje je dobro uočiti leksik koji prorok koristi. Kad mu Bog kaže »znadoh te«, korišten je hebrejski glagol *jada* koji označava poznavanje,³ ali i intimno poznavanje kao u bračnom činu.⁴ Može se reći da Bog dubinski poznaje onoga kojega poziva. Kad kaže »posvetih te«,

¹ Usp. Carroll STUHLMUELLER, Deutero-Isaiah and Trito-Isaiah, u: Raymond E. BROWN – Joseph A. FITZMYER – Roland E. MURPHY, *The New Jerome Biblical Commentary*, London, 1997., 346.

² Odlomak iz Iz 61,1-2, osim u Lk 4,18-19 naveden je i u nizu drugih novozavjetnih mjesta. (usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, II. prerađeno i prošireno izdanje, Zagreb, 2010., 380.).

³ Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 279.

⁴ Usp. Ludwig KOEHLER – Walter BAUMGARTNER, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, II, Leiden, 2000., 390-391.

koristi hebrejski glagol *qadaš* koji doista znači *posvetiti*, a u temelju je toga značenja odvajanje od profanoga, od svakodnevnoga.⁵ Proroku nije jednostavno prihvatiti poziv pa odgovara: »Ah, Gospode Bože, gle, ja ne umijem govoriti: dijete sam« (Jr 1,6). Hebrejski izraz za »dijete« zapravo je *na'ar*, a označava mladića. Bog u nastavku prepoznaje da je uzrok Jeremijina odbijanja njegov strah da ga neće poslušati. Sličan strah pokazivao je i Mojsije kod svoga poziva. To je strah od neuspjeha. Bog na kraju Jeremiji kaže: »Ja sam s tobom da te izbavim« (Jr 1,19). Jasno je da poziv nije nešto što ovisi o sposobnostima samog pozvanoga, nego o Bogu koji poziva.

U svim ovim primjerima, a moglo bi ih se navesti još mnogo, od Boga je upućena riječ čovjeku koji je pozvan. Katkad se Bog služi posrednikom, najčešće u liku anđela. Vidljivo je također da poziv uvijek uključuje i poslanje. Abraham je pozvan iz svoje zemlje, ali i poslan u novu zemlju gdje treba započeti nastanak novoga naroda. Mojsije je pozvan iz gorućega grma, ali i poslan da izvede narod iz Egipta. Jošua je pozvan kao Mojsijev nasljednik, ali i poslan da uvede narod u Obećanu zemlju. Gideon je pozvan za suca, ali poslan da oslobodi svoj narod od tlačenja Midjanaca. Izaija je pozvan u zadivljujućem viđenju, ali i poslan. Bog doslovno kaže: »Koga da pošaljem?« Anonimni prorok s kraja Knjige proroka Izaije, pomazanjem Duhom pozvan je za proroka, ali je poslan da promijeni sudbinu svoga naroda. Jeremija je prepoznat, pozvan za proroka, ali i poslan da upozorava i opominje narod.

Božja riječ, koja je u temelju poziva, sadrži svoju nutarnju moć. O tome čitamo u Knjizi proroka Izaije: »Kao što daždi i sniježi s neba bez prestanka, dok se zemlja ne natopi, oplodi i ozeleni da bi dala sjeme sijaču i kruha za jelo, tako se riječ koja iz mojih usta izlazi ne vreća k meni bez ploda, nego čini ono što sam htio i obistinjuje ono zbog čega je poslah« (Iz 55,10-11). Polazi, dakle, prorok od slike kiše i snijega koji natapaju suhu zemlju. Valja ovdje imati pred očima uvjete na Bliskom istoku. Zemlja je ondje u sebi plodna, no ne može donijeti rod bez natapanja. U prirodnim uvjetima to se natapanje događa samo u zimskom razdoblju kad pada kiša, a sjeverne vrhove zabijeli i snijeg. Kišom i topljenjem snijega pune se i potoci i rijeke, napose rijeka Jordan. Pred kraj zime i u proljeće, upravo pod utjecajem kiša, čak se i pustinja zazeleni. Osobito značenje imaju obilne jesenske i proljetne kiše koje omogućavaju uzgoj žitarica. Čovjek koji je u

⁵ Usp. *Isto*, 279.

to doba u svemu ovisio o prirodnim uvjetima, o zemlji i radu svojih ruku, bio je svjestan važnosti kiše i vode općenito. Bez njih nije imao kruha. Prorok Božju riječ uspoređuje s kišom. Kao što kiša omogućava da zemlja, koja u sebi ima mogućnost plodnosti, doista bude plodna, tako i Božja riječ omogućava da čovjek, koji u sebi ima mogućnost da bude plodan, doista i bude plodan.⁶ U čemu se očituje ta plodnost? U čovjekovim djelima. U njegovu načinu života. U njegovim životnim stavovima. Koliko se god nama činilo da nije lako ustrajati u ispravnu, dobru i svetu životu, moramo pred očima imati ove riječi Svetoga pisma. Ta Riječ, koju Gospodin šalje, ne vraća se njemu bez ploda, nego čini ono što je htio i obistinjuje ono zbog čega ju je poslao. Sama, dakle, Riječ mijenja čovjeka.

Božja riječ mijenja čovjeka kad god joj on dopusti da u njega uđe. U susretu s Božjom riječju osoba ne može ostati ravnodušna. Ona je neprestano provocira da se prema njoj odredi. Da je prihvati ili odbaci. Da je poslušna ili joj se usprotivi. Prihvati li je, ona će u toj osobi djelovati i početi je mijenjati, a ta će mijena biti ponekad spora i postupna, ali zato i duboka i trajna. Božja riječ koju prihvaćamo omogućava nam da rastemo, poput biljke na natopljenoj zemlji. Omogućava nam da sazrijevamo kao osobe i da se sve više približavamo onoj slici koju je prilikom stvaranja Bog u nas postavio. A stvorio nas je na svoju sliku i sebi sličnima. Svako je vrijeme pogodno da dopustimo Božjoj riječi u nama djelovati. Stoga se početak slušanja i vršenja Riječi ne smije odgađati.

Može se postaviti pitanje zašto je potrebno toliko se zaustavljati na proročkom pozivu Staroga zavjeta. Valja podsjetiti da je još Dogmatska konstitucija o Crkvi Drugog vatikanskog sabora *Lumen gentium* naglasila ulogu posvećenoga života kao znaka: »Stoga se zavjetovanje savjetâ pokazuje kao znak koji može i mora učinkovito privući sve udove Crkve neumornom ispunjavanju dužnosti kršćanskoga poziva.«⁷ U naputku Kongregacije za posvećeni život iz 1980. prvi se puta u jednom dokumentu Učiteljstva spominje proročka dimenzija posvećenog života utoliko što su Bogu posvećene osobe pozvane ispitivati znakove vremena i tumačiti ih u svjetlu Evanđelja.⁸ Još jasnije, u Apostolskoj pobudnici o posvećenom životu i njegovu poslanju u

⁶ Usp. Carroll STUHLMUELLER, *Deutero-Isaiah and Trito-Isaiah*, 343.

⁷ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 44, u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, ⁷Zagreb, 2008.

⁸ Usp. Erminio LORA (ur.), *Enchiridion della vita consacrata. Dalle Decretali al rinnovamento post-conciliare (385-2000)*, Bologna, 2001., 5313-5314.

Crkvi i svijetu *Vita consecrata* sv. Ivan Pavao II. podsjeća na ulogu proroka Ilije kao uzora posvećenog života u patrističkoj tradiciji. Sveti papa ondje dodaje: »Pravo proroštvo se rađa iz Boga, iz prijateljstva s njim, iz pozornog slušanja njegove Riječi u različitim povijesnim okolnostima. Prorok osjeća kako mu u srcu gori strast za Božju svetost i, prihvativši u dijalogu molitve njegovu riječ, proglašava je životom, govorom i postupcima, pretvarajući se u Božjeg glasnogovornika protiv zla i grijeha.«⁹

Poziv riječju u Novom zavjetu

Novi zavjet nastavlja takvu proročku tradiciju. Prvi je primjer zasigurno Blažena Djevica Marija koja prihvaća Božju riječ upućenu po anđelu Gabrijelu. Slično kao u opisima starozavjetnih proročkih poziva, Marija ulazi u dijalog s Božjom riječju, traži pojašnjenja, da bi na kraju rekla: »Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi« (Lk 1,38). Ovaj dijalog s Božjom riječju nije tada prestao, nego se nastavio kroz njezino osobno iskustvo odnosa s Bogom, dok je Marija u sebi pohranjivala sve događaje i prebivala ih u svome srcu (usp. 2,19), te dok je »brižno čuvala sve ove uspomene u svom srcu« (2,51). U oba slučaja, kad je riječ o »događajima« ili »uspomenu«, u grčkom izvorniku stoji riječ *rhema* koja najprije znači *riječ*, a u prenesenom smislu u određenim kontekstima može značiti i *događaj* ili *stvar*, uvijek u značenju onoga o čemu se govori.¹⁰

Riječju su pozvani i apostoli još od onoga prvog poziva na Galilejskom jezeru: »Hajdete za mnom i učinit ću vas ribarima ljudi« (Mk 1,17), pri čemu je opet poziv nerazdvojivo vezan uz poslanje. Petar je, prema Ivanovom evanđelju, ponovno pozvan nakon Isusovog uskrsnuća. Na obali Galilejskoga jezera Uskrsli mu kaže: »Ti idi za mnom!« (Iv 21,22). Tome prethodi i ovdje dijalog u kojem je riječ o Petrovoj ljubavi prema Kristu. Proročki odgovor na Božju riječ ne može se dogoditi bez ljubavi prema Gospodinu.

Poseban primjer poziva možemo naći kod apostola Pavla, već i zbog toga što je on više puta prepričan. U Djelima apostolskim najprije je opisano što se dogodilo za Pavlova putovanja prema Damasku kad mu se ukazao uskrsli Krist (usp. Dj 9,1-18), da bi opis istoga događaja kasnije još dvaput

⁹ IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, Zagreb, 1996., br. 84.

¹⁰ Usp. Walter BAUER – Frederick W. DANKER – William F. ARNDT – Felix W. GINGRICH, *A Greek – English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*,³Chicago – London, 2000., 902.

bio stavljen na Pavlova usta (usp. Dj 22,6-16; 26,1-18). I ovdje je prisutan glas koji je Pavlu progovorio. Koliko je taj susret s riječju Uskrsloga utjecao na Pavlov život, dobro je vidljivo u njegovoj Poslanici Galaćanima u kojoj on sâm, svojim riječima, prepričava ovo svoje iskustvo: »Kad se Onomu koji me odvoji već od majčine utrobe i pozva milošću svojom, svidjelo otkriti mi Sina svoga da ga navješćujem među poganima, odmah, ne posavjetovah se s tijelom i krvlju i ne uziđoh u Jeruzalem k onima koji bijahu apostoli prije mene, nego odoh u Arabiju pa se opet vratih u Damask« (Gal 1,15-17). Kad kaže da ga je Bog odvojio već »od majčine utrobe« jasno podsjeća na riječi proroka Jeremije o njegovu pozivu. I Pavla je, kao i Jeremiju, Bog unaprijed odredio i pozvao ga je svojom riječju.

Pavlu je osobito važno naglasiti da u njegovu pozivu nisu sudjelovali ljudi. Poziv može doći samo od Boga. S druge strane, vidljivo je i u Novom zavjetu da je kod poziva različitih osoba Božja riječ posredovana na različite načine, no uvijek je to Božja riječ.

Prva kršćanska iskustva poziva u posvećeni život

Jedan od prvih opisa poziva u posvećeni život u kršćanskom vremenu, ako ne i prvi uopće, zasigurno je poziv sv. Antuna pustinjaka kako ga je prenio sv. Atanazije u svome *Životopisu sv. Antuna*. Ondje se kaže kako je Antun već bio razmišljao o Božjoj riječi, osobito o opisima prve kršćanske zajednice u Djelima apostolskim, kad je ušao u crkvu i čuo kako se čita odlomak iz Evandjelja u kojem Isus kaže onomu bogatu mladiću: »Hoćeš li biti savršen, idi, prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu« (Mt 19,21). Nije nevažan ni nastavak *Životopisa* gdje se kaže: »Antunu je bilo kao da mu je misao na svete poslana od Boga i kao da su se radi njega čitale one riječi«, pa je sve nastojao tako i izvršiti. Kad je sljedeći put došao u crkvu, čuo je evandeoske riječi: »Ne budite, dakle, zabrinuti za sutra« (Mt 6,34), gdje je naglasak na pouzdanju u Božju providnost od koje je Antun dalje nastojao živjeti, s pouzdanjem u Boga. Kako je čuo svetopisamsku riječ: »Tko neće da radi, neka i ne jede« (2 Sol 3,10), i Antun je radio svojim rukama. Budući da je čuo riječ: »Bez prestanka se molite« (1 Sol 5,17), i on je često molio. Konačno, sv. Atanazije zaključuje ovaj dio u kojem govori o Antunovoj pozornosti na Božju riječ ovim riječima: »Kod čitanja je bio tako pozoran da mu ništa od napisanoga ne bi izmaklo, već je sve pamtio, pa mu je odsele pamćenje služilo mjesto knjiga.«

Može se reći da s ovim *Životopisom*, koji je izvršio ogroman utjecaj na veliki broj kasnijih životopisa svetaca, ali i na shvaćanje monaškoga i redovničkoga života, Božja riječ dobiva nezamjenjivo mjesto u posvećenom životu. Ona nije prisutna samo na početku poziva, nego je ključna i za nastavak življenja u poslušnosti tome pozivu i vjernosti vlastitim obećanjima i zavjetima.

Božja riječ hrani posvećeni život

U tom smislu Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkoga života Drugog vatikanskog sabora *Perfectae caritatis* naglašava kako je zadnje mjerilo redovničkoga života »nasljedovanje Isusa Krista, kako je predloženo u Evanđelju«, što treba vrijediti kao »vrhovno pravilo svih redovničkih ustanova«¹¹. Tako je Evanđelje postavljeno kao uzor života Bogu posvećenih osoba. Stoga isti dokument dodaje ove, osobito snažne riječi: »Neka zato svi članovi redovničkih ustanova neprestanim marom njeguju duh molitve i samu molitvu, crpeći iz pravih izvora kršćanske duhovnosti. Prije svega, neka svakog dana imaju u rukama Sveto pismo da čitanjem i razmatranjem božanskoga Pisma nauče 'najizvrsnije spoznanje Isusa Krista' (Fil 3,8).«¹² Ovo je nešto što bi trebalo postati dio ispita savjesti svakoga redovnika, ali i svake Bogu posvećene osobe: Jesam li danas imao u rukama Sveto pismo?

Vodeći se takvim promišljanjem, sveti Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Vita consecrata* naglašava koji je pravi izvor kršćanske duhovnosti kad kaže: »Božja riječ je prvi izvor svake kršćanske duhovnosti. Ona hrani osobni odnos sa živim Bogom i s njegovom spasonosnom i posvećujućom voljom. To je razlog što je *lectio divina*, od samog nastanka ustanova posvećenoga života, posebno u monaštvu, dobila najviši ugled. Zahvaljujući njoj riječ Božja prenosi se u život na koji baca svjetlo mudrosti koja je dar Duha.«¹³ Upravo se u prakticiranju *lectio divina* događa da »prorok osjeća kako mu u srcu gori strast za Božju svetost i, prihativši u dijalogu molitve njegovu riječ, proglašava je životom, govorom i postupcima«¹⁴. *Lectio*

¹¹ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Perfectae caritatis. Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkoga života* (28. X. 1965.), br. 2, u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*.

¹² Usp. *Isto*, br. 6.

¹³ IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*, br. 94.

¹⁴ *Isto*, br. 84.

divina molitveno je čitanje Svetoga pisma koje se rodilo i razvijalo u krilu posvećenoga života. To su ponajprije bili pustinjaci poput Antuna i Pahomija. Oni su trajno nastojali svoj život preoblikovati potaknuti dijalogom s Pismom. Po njima, čovjek Božji koji je prihvatio Božju riječ, postaje novi tekst. On sam svojim životom postaje neka vrsta Svetoga pisma koje govori drugima i poziva ih na obraćenje i svet život. Netko je tako upitao svetoga Antuna pustinjaka: »Što mi je činiti da se svidim Bogu?«, a ovaj mu odgovara: »Čini ovo što ću ti reći: kamo god išao, imaj uvijek Boga pred svojim očima; što god činio, čini to po onome što nađeš u Pismu.« Valja dakle stalno živjeti u prisutnosti Božjoj, a to je moguće tako da se živi prema Svetom pismu. U kasnijim vremenima značajan doprinos širenju molitvenog čitanja Svetog pisma, napose na Zapadu, dali su benediktinci, augustinac Hugo od sv. Viktora (11.-12. st.) te kartuzijanci, osobito u osobi Guiga II. kartuzijanca (12. st.). Ovome posljednjemu i dugujemo uobičajene nazive pojedinih koraka unutar *lectio divina*, a to su: *lectio*, *meditatio*, *oratio* i *contemplatio*. Tako je *lectio divina* bila već ustaljena praksa u doba kad se pojavljuju prosjački redovi. Ne treba stoga čuditi što takva prisutnost Božje riječi u 12. i 13. st. potiče pojedince i čitave pokrete koji se žele odvažiti na evanđeoski način života u kojem se od školskoga i teorijskoga tumačenja želi prijeći u tumačenje životom.

Papa Ivan Pavao II. potiče i na zajedničarsko razmatranje Biblije kako bi se došlo do »radosnog dijeljenja s drugima bogatstava crpljenih iz riječi Božje, zahvaljujući kojima braća i sestre rastu zajedno i pomažu se u napredovanju u duhovnom životu«¹⁵. Možda je i poticaj pape Franje da se svake godine obilježava Nedjelja Božje riječi zgodna prilika da se unutar ustanova posvećenog života započne ili obnovi praksa čitanja Božje riječi i razmatranja Božje riječi u zajednici. Većina zajednica obvezna je održavati mjesečne duhovne obnove ili slične oblike susreta. Upravo bi neki od tih susreta mogli biti osmišljeni i kao zajedničko molitveno čitanje Svetoga pisma. Možda bi oslušivanje kako određena Božja riječ odjekuje iz usta brata ili sestre imalo snažniji učinak nego slušanje nekog pripremljenog predavanja. Iz takva oslušivanja mogu se roditi i novi poticaji za djelovanje.

Zato papa i kaže: »Iz razmatranja Božje riječi, napose Kristovih tajni, rađaju se, kao što uči duhovna tradicija, intenzitet promatranja i gorljivost

¹⁵ *Isto*, br. 94.

apostolskoga djelovanja. Bilo u redovničkom kontemplativnom životu, bilo u onome apostolskome, uvijek su bili muževi i žene molitve oni koji su, kao istinski tumači i izvršitelji Božje volje, ostvarili velika djela. Iz pohađanja Božje riječi oni su crpili nužno svjetlo za ono individualno i zajedničarsko rasuđivanje koje im je pomoglo da u znakovima vremena traže Gospodinove putove.«¹⁶ Dobar dio naših zajednica danas nailazi na brojne teškoće, obično povezane i s nedostatkom zvanja. Potrebno je dopustiti Bogu da nam svojom riječju pokaže put i načine djelovanja. Potrebno je *pohađati* Božju riječ, pohađati je ustrajno i samostalno i zajednički, da bismo vidjeli gdje nam Gospodin otvara vrata, da bismo u konačnici spoznali koja je njegova volja.

Nadam se kako će i Poruka za Dan posvećenog života, koju smo nedavno primili, biti poticaj za novo, snažnije i ustrajno pohađanje Božje riječi u svim oblicima posvećenog života prisutnima u našoj Crkvi.

¹⁶ Isto.

mons. Ratko PERIĆ*

Godina Božje riječi

Izlaganje sa skupa **

Sažetak

Na Jeronimovo 2019. papa Franjo datirao je apostolsko pismo *Aperuit illis mentem* kojim je odredio da se Treća nedjelja kroz godinu slavi kao Nedjelja Božje riječi. Neke su biskupijske i redovničke zajednice odlučile cijelu godinu posvetiti Božjoj Riječi i Božjim riječima. Valja razlikovati nadahnuće od Objave. Objava se u Bibliji ukazuje po *događajima* i *riječima*. Jedno tumači drugo. A nije sve objavljeno što je nadahnuto, tj. u Pismu sadržano, ali je sve što je napisano ujedno i nadahnuto, prožeto Božjom voljom ili Božjim pripuštanjem da se to zabilježi nama za pouku i popravak. U članku se navodi više primjera u kojima se iščitava što je objavljeno, a što nije. Posebna se pozornost svraća na rečenicu jedne Isusove slušateljice koja je Gospodinu, dok je narodu govorio, iznenada uzviknula: »Blažena utroba koja te nosila i prsi koje si sisao.« Na to Isus, prihvaćajući to blaženstvo svoje rođene Majke, poučava nazočne da su još blaženiji oni koji Božju riječ slušaju i opslužuju. Među tima je, na osobit način, i sama Gospa. Isus je vrhunac Objave Oca nebeskoga i njegova plana vječnoga spasenja. Zato su tolike njegove riječi prava Objava: Cijeli Govor na gori, osobito Blaženstva, Očenaš, prispodobe u dijelu koji se odnosi na Kraljevstvo nebesko, Sedam riječi s križa i slično.

Ključne riječi: Isus, Božja (R)riječ, Objava, nadahnuće, blaženi, slušati/opsluživati.

Uvod

Na blagdan sv. Jeronima 2019. godine papa Franjo objavio je apostolsko pismo u obliku motuproprija (na vlastitu pobudu) s početnim riječi-

* Biskup mostarsko-duvanjski i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski u miru, Nadbiskupa Čule bb, 88 000 Mostar, biskupija.mostar@gmail.com

** Izlaganje je pripremljeno za *Redovničke dane 2020. godine*, ali nije održano jer su *Redovnički dani* otkazani zbog pandemije COVID-19.

ma: »Tada im otvori pamet da razumiju Pisma« (Lk 24,45), u izvorniku: *Aperuit illis mentem ut intellegerent Scripturas*. Motuproprij ima petnaest brojeva i samo dvije bilješke. Pismom Papa određuje da se Treća nedjelja kroz godinu, redovito u siječnju, slavi kao Nedjelja Božje riječi te da se riječ Božja proučava i što više proširuje i primjenjuje u Božjemu puku. Povod je motupropriju 1600. obljetnica smrti velikoga prevoditelja Biblije i proučavatelja Božje riječi sv. Jeronima Dalmatinca, koji je napisao: »Ne poznavati Pisma znači ne poznavati Krista.«¹ A tko ne pozna Krista, ne zna gotovo ništa o svome spasenju! Promašena egzistencija.

Ti možeš reći: »Zar se Božja riječ ne navješćuje svake nedjelje, u tri biblijska odlomka, potom u homiliji? Zašto posebna nedjelja?« – Tako je. Svaka je nedjelja, nedjelja Božje riječi, ali je svake nedjelje i presveta euharistija, a i svaki dan, pa ipak imamo jedan svečani dan u godini, svetkovinu Tijela i Krvi Kristove, koja se slavi u četvrtak po Presvetom Trojstvu. Tu euharistijsku svetkovinu slavimo od 1264. godine (756 godina), klanjanjem, ispovijeđu i pričešću, procesijom s Presvetim, čitanjem euharistijskih odlomaka četvorice evanđelista, blagoslivljanjem na sve četiri strane svijeta, euharistijskim propovijedima i pjesmama. Neke su se zajednice opredijelile da se slavi ne samo jedna nedjelja, nego i cijela godina Božje riječi.

1. Isusovo otvaranje apostolske pameti

Dva su se puta učenicima otvorile oči pameti u susretu s uskrsnim Gospodinom toga uskrsnoga dana. Prvi put onoj dvojici iz Emausa za večerom (Lk 24,31), Kleofi i, vjerojatno, Matiji, koji jedan drugomu u čudu mucaše: »Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma?«, a zatim »u isti se čas digoše i vratiše u Jeruzalem« i izvijestiše apostole što se dogodilo u susretu s Uskrsnim. A drugi put u kasnu večer na sam Uskrs, kada Isus uđe u dvoranu Posljednje večere, stade posred prestrašenih apostola i pozdravi ih: »Mir vama«. Tada im otvori pamet da razumiju Pisma (Lk 24,45). Ima li većega učitelja i tumačitelja od Isusa? Četiri su velike biblijske spoznaje ili božanske istine koje su apostoli tada mogli od Isusa izravno čuti i iznutra čitati - *intus legere* - *intelligere*. I naučiti. O njima Papa govori u svome Pismu: »Tim

¹ FRANJO, *Aperuit illis*. Apostolsko pismo u obliku motuproprija Svetoga Oca Franje kojim se ustanovljuje Nedjelja Božje riječi (30. IX. 2019.), br. 1, u: <https://ika.hkm.hr/dokumenti/aperuit-illis/> (19. XII. 2020.).

razočaranim i prestrašenim ljudima objavljuje smisao pashalnoga otajstva, odnosno da je, prema vječnom Očevu naumu, Isus morao podnijeti muku i uskrsnuti od mrtvih da donese obraćenje i oprostjenje grijeha (usp. Lk 24,26. 46-47). Obećava zatim Duha Svetoga koji će im dati snage da budu svjedoci toga otajstva spasenja (usp. Lk 24,49).²

– *Raspeće* – Isusov križ izazvao je najstrašnju sablazan među učenicima, a Gospodin im tumači da im je stalno o tome govorio i da je to spasonosan projekt Oca nebeskoga, a ne slučajni čin rimskoga prokuratora Poncija ili imperatora Tiberija. I svatko od nas ljudi ima svoj križ i životno razapinjavanje. U križu je ljubav - smisao života, u ljubavi je križ - smisao života ako ga uspijemo iznutra pročitati i dokučiti. Židovima sablazan, Grcima ludost, a kršćanima, i Grcima i Židovima, spasenje. Tko može shvatiti, neka shvati!

– *Uskrsnuće* – Raspeti, umrli i pokopani Krist nije ostao u Arimatejevom grobu, nego je svojom snagom ili Očevom zapovijeđu, svejedno, treći dan uskrsnuo, tijelom preobražen zauvijek. Ta je nova stvarnost beskrajno jača od fizičke: »Dodirnite me«, »Dajte mi što god za jelo«, a uistinu metafizička. Prolazi kroz zatvorena vrata, čas u Emausu, čas u Jeruzalemu, nevidljiv kada dolazi, neprimjetljiv kada odlazi. Tu počinje nova stvarnost, novi čovjek, era Otkupiteljevih otkupljenika. Tomu otajstvenu događaju nema ravna u povijesti čovječanstva. Ni Buda (560. - 480.) sa svojim budizmom, ni Konfucije (551. - 479. pr. Kr.) sa svojim konfucijanizmom, ni Zeus s tisućama grčkih mitoloških bića, ni rimski Jupiter s tri tisuće drvenih i porculanskih kumira u Panteonu, ni bilo koji predstavnik neke druge religije svijeta, nego samo Krist Gospodin, pobjednik nad vlastitom smrću i nad smrću svih ljudi, pobjednik nad »grijehom svijeta« i nad đavlom paklenim. Mi vjerujemo samo u ovo Svjetlo od Svjetla, pravoga Boga od pravoga Boga i u njihova Duha Svetoga. Vjerujemo da smo samo po uskrsnomu Kristu stekli obraćenje i oprostjenje grijeha. Vjerujemo da će nas samo Isus Krist dočekati na sudištu Božjemu i suditi nam po djelima našim (Rim 14,10; 2 Kor 5,10). Nitko drugi.

– *Silazak Duha Svetoga* – Rekao im je Isus da ostanu u gradu (bilo je još pedeset dana do Pedesetnice) da će primiti Očevo obećanje. I bit će mu prvi svjedoci, svjedoci do smrti, do kraja svijeta i vijeka.

– *Evangeliziranje* – zadaću im je zadao da navješćuju što su od njega slušali i pamtili. I da naučavanjem dopru do svih naroda kugle zemalj-

² Isto.

ske. Pođite i propovijedajte! S te četiri poveznice kuće Božje, raspećem, uskrsnućem, slanjem Duha i svjedočanskim evangeliziranjem, otvorio je pameti njihove. I naše.

I ta Treća nedjelja i svih pedeset dviju nedjelja kroz godinu mogu se pretvoriti u svečani dan, u svetkovinu, gdje će se ne samo euharistiji, nego i Božjoj riječi posvetiti posebna pozornost.

2. Božja Riječ – Božje riječi. Objava – Nadahnuće

Treba razlikovati Božju riječ – *Logos*, Mudrost, drugu božansku Osobu koja je tijelom postala, od Božjih riječi kojima se izražava Božja istina, poruka, misao. Ni ova govorna riječ nije prazan dah nego živi duh – *obnova, opamećenje, obraćenje, oproštenje, oslobođenje, ozdravljenje, oživljenje...* Pričešćujemo se Božjom riječju, *Logosom*, živom drugom božanskom Osobom, a slušamo tu istu Božju riječ izraženu kroz one stotine tisuća riječi u cijeloj Bibliji.

Razlikovati Objavu od nadahnuća, tj. revelaciju od inspiracije. Objava se ostvaruje zahvatima i riječima, *gestis verbisque*,³ iznutra među sobom povezanim. Djelima se nauk potkrjepljuje, a riječima se otajstvo osvjetljuje. Događaji tumače riječi, a riječi prate događaje. Na primjer, na križu su u očima ljudi prolaznika tri osuđenika, ali samo jedan između njih tumači događaje. Svaka je njegova rečenica Božja objava. Sveti je pisac bio nadahnut da prenese riječi i druge dvojice osuđenika, ali njihove riječi nisu Božja objava: u jednoga je vapaj, u drugoga očaj.

Petar apostol, osvrćući se na posljednja vremena, piše o apostolu Pavlu: »A strpljivost Gospodina našega spasenjem smatrajte, kako vam i ljubljani brat naš Pavao napisao po mudrosti koja mu je dana. Tako u svim poslanicama gdje o tome govori. U njima ima ponešto nerazumljivo što nepoučeni i nepostojani iskrivljuju, kao i ostala Pisma – sebi na propast« (2 Pt 3,15). Petar uzdiže Pavlove poslanice na rang Svetoga Pisma (kao i ostala Pisma) koje se čita u liturgiji. To je od Boga ne samo nadahnuto, nego i dano, iako ima ponešto nerazumljivoga i samomu Petru. Stoga ga mjerodavno tumači samo službena Crkva, apostoli.

Inspiracija je, dakle, Božje nadahnuće, poticaj da sveti pisac napiše nešto uobičajeno, svakodnevno, poznato, gdje nema nadnaravne objave,

³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008.

ali ima neke pouke, koristi, opomene, jer cijelo je Sveto Pismo »bogoduh« i »korisno za poučavanje, popravljanje, uvjeravanje« (2 Tim 3,16). Hajdemo istaknuti samo dva-tri primjera objave i nadahnuća.

Šimun Petar u Cezareji Filipovoj. Na Učiteljev upit tko je On sam, objavljuje da je Isus Mesija, Krist, Pomazanik, Sin Boga živoga (Mt 16,16). Isus mu veli: »Nisu ti tijelo i krv to otkrili, nego Otac moj s nebesa«. Isus njemu također kazuje Očevu objavu: »Ti si Petar stijena.« (Mt 16,18).

Domalo Petar odvrća Isusa od križa. To već nije nikakva objava. To uopće nije Božja misao, ali Petar to govori *po ljudsku*, sam od sebe. A Isus će njemu: »*Apage, satanas*, govoriš što je ljudsko, a ne Božje« (Mt 16,23). Iz istih usta Petrovih i objava i đavolija. Zato oprez u razlikovanju što je Božje, a što je ljudsko, bez obzira što je pisac, Božjim poticajem, sve nama prenio.

Petar na Posljednjoj večeri. Svi ćete se noćas sablazniti nada mnom, kaže Gospodin učenicima. Petar će: »Ako svi, ne ću ja!« On Isusa opovrgava. Isus će mu ozbiljno: »Petre, ti tri puta!« (Mt 26,31.33-34). Petar ne izražava objavu nego svoju umišljenost, oholost. Zato je Isusova opomena prava objava, proroštvo!

Petar u Getsemanskom vrtu. Kada je četa s Judom apostatom na čelu upala u Getsemani i uhitila Isusa, Petar isuče mač i zvizne Malha, glavnoga Kajfinog policajaca, po uhu, a htio je po vratu. Isus mu reče: »Petre, ukrivo. Da je vrijeme obrane i mača, Otac bi mi poslao više od dvanaest legija anđela.« (Mt 26,53), odnosno sedamdeset dvije tisuće anđela na čelu sa sv. Mihovilom, predvodnikom vojske nebeske. Ovo je čas tmine. Petar nema veze s objavom, a Isus mu kazuje objavu i o Ocu i o anđelima njegovim i o samom Petru.

Petar hoće u sudnicu. Četa je pvela svezanog Isusa u sudnicu najprije puncu Ani pa zetu mu Kajfi, velikim svećenicima one godine. Zapravo, jedan je bio službeno svećenik, a drugi *iz sjene*. Petar želi slijediti Isusa i dokazati mu da će posvjedočiti i svojom glavom kako bi opravdao obećanje s Posljedne večere. Ali obična sluškinja spriječi Petra da ne uđe u sudnicu i još ga prorešeta na dvorištu, a u pomoć joj pritekoše još dvije-tri sluškinje i nečuveno ga osramotiše (Mt 26,70-72). Petar niječe i Isusa kao čovjeka, a pogotovo Isusa Sina Božjega. U tome nema nikakva dosluha s objavom Božjom. A Isus mu tiho poručuje u savjesti: Petre, pijetao, dva

puta, tri puta, nije tvoje vrijeme svjedočenja sada, doći će čas kada ćeš i ti svjedočiti i pred Kajfom i pred Neronom. Isus kazuje objavu! A sve je nadahnuto, tj. Bog je htio da to evanđelist napiše nama za pouku.

3. Biblija i rimska klasika

Klasičar Jeronim i Biblija. Godine 2020., na sam spomendan sv. Jeronima, Papa je objavio drugi motuproprij, još opširniji od prvoga, pod nazivom *Ljubav prema Svetom Pismu (Sacrae Scripturae affectus)*, bez oznake brojeva, što je neuobičajeno, sa šezdeset jednom bilješkom. Papa navodi onu poznatu zgodu o tome kako je sv. Jeronim, možda u korizmi 375. godine, tada već kršten, ne prakticirajući toliko vjeru, doživio pravo obraćenje. On je u nekom viđenju čuo vječnoga Suca koji ga je pitao o njegovom vjerskom stanju, a on je odgovorio da je kršćanin. Na to Sudac dočeka: »Lažeš! Ti si *ciceronianus*, a ne *christianus!*« To ga je tako žestoko potreslo da se odlučio obratiti.⁴ U vrijeme svoje mladosti i studija u Rimu Jeronim se oduševljavao klasičnom literaturom i latinskim izričajem tako da mu se Biblija pričinjala kao da je pisana i bez gramatike i bez privlačne izražajnosti. Međutim, kako je ulazio u pojedine njezine knjige, prevodio ih i komentirao, latinski mu je služio samo kao izvrsno sredstvo da pretoči Božje riječi u Vulgatu.⁵

Klasičar Augustin i Biblija. Što to znači »otvori im pamet«, poučno nam kazuje sv. Augustin, najprije klasičar, zatim bibličar, za kojega se ne može reći da nije bio natprosječno intelektualno nadaren, i to na primjeru iz osobnog života. Tako razlikujemo dva vremenska razdoblja koja on sam opisuje.

U prvom je periodu, prema vlastitom svjedočenju, sv. Augustin bio zanesen Ciceronovim filozofskim spisom *Hortensius*. Ne zna je li pritom bio oduševljeniji njegovim misaonim sadržajem u formi dijaloga ili latinskim rječnikom i stilom. Njemu se Biblija tada činila »nedostojna da je usporedi[m] s Ciceronovim dostojanstvom«⁶. A onda skrušeno nastavlja

⁴ Usp. FRANCISCUS, *Sacrae Scripturae affectus*. XVI saeculis elapsis ab obitu sancti Hieronymi (30. IX. 2020.), u: http://www.vatican.va/content/francesco/la/apost_letters/documents/papa-francesco-lettera-ap_20200930_scripturae-sacrae-affectus.html (19. XII. 2020.).

⁵ Vulgata je Jeronimov latinski prijevod Biblije, raširen u puku - *vulgusu*. Neovulgata je izišla u Rimu 1979. Sv. Ivan Pavao II., papa, tu je *Vulgatu* proglasio službenim izdanjem (*editio typica*) iz kojega trebaju prevoditelji prenositi u svoje domaće jezike za liturgijsku uporabu. (usp. IOANNES PAULUS II., *Scripturarum Thesaurus. Constitutio apostolica qua nova vulgata biblicorum sacrorum editio »typica« declaratur et promulgatur* (25. IV. 1979.), u: http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/la/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19790425_scripturarum-thesaurus.html (19. XII. 2020.)).

⁶ Aurelije AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Zagreb, 1973., III, 5, 9.

o Bibliji: »Ali je ona ipak bila takva da je rasla s malenima, no meni je bilo ispod časti da budem malen. Nadut od oholosti, sâm sam se sebi činio velik«⁷. Biblija je knjiga, zapravo 73 knjige, pisana u rasponu od dvije tisuće godina. Obuhvaća sve ljudsko radosno i žalosno iskustvo i Božju objavu potrebnu za naše spasenje. Mi možemo ljubomorno i grozničavo skupljati zelene listiće po drveću ljudske prašume misli, znanosti i povijesti u enciklopedijama i leksikonima. Ali nema tu objektivne objave i jamstva spasenja. *Scientia inflat* - znanje napuhuje, rekao bi sv. Pavao (1 Kor 8,1). Sveto je Pismo, riječi su Augustinove, zdanje »s niskim ulazom, no unutra je visoko i ovijeno tajnama. A ja nisam bio takav da sam mogao ući u nj i sagnuti šiju da se prilagodim takvu hodu.«⁸ Ovo je duboka i iskrena ispovijest vlastite nemoći i zablude.

Drugi period odnosi se na vrijeme kada je Augustin, intelektualac iz Tagaste i retor iz Kartage, s priležnicom i bivšom posvećenicom i sinom, dospio u carski Milano predavati retoriku. Ondje je čuo za biskupa Ambrozija kao izvrsna govornika i pošao je poslušati ga u crkvi. »Marljivo sam ga slušao kad je govorio narodu, ne doduše s nakanom s kojom sam trebao, nego da ispitam njegovu rječitost - *eloquentiam*: odgovara li glasu što ga uživa ili možda izlazi veća ili manja [ta rječitost] nego se govorilo. Napeto sam pratio njegove riječi, a za sadržaj sam bio potpuno ravnodušan i prezirno ga slušao. Uživao sam u ljepoti govora koji mu je doduše bio učeniji, ali manje zabavan i zavodljiv od Faustova.«⁹ Imao je Augustin osjećaj za rječitost, elokvenciju, govorništvo, ali bio je posve zatvoren za sadržaj, istinu, religiju, spasenje. Malo pomalo, kada je prestao prezirati biblijski sadržaj, prigruo šiju i ušao u zdanje s niskim vratima, otvarali su mu se i svodovi Biblije ovijeni tajnama. Bog otvara naše pameti da razumijemo njegova otajstva, čine i riječi spasenja.

Doživljaj sv. Jeronima i prijekor Suca kako nije kršćanin nego ciceronovac, dogodio se 375. godine, a Augustinove samooptuženičke rečenice pisane su oko 395., dvadeset godina poslije. Jedan za drugoga tada nisu znali. Obojica prvo ciceronovci, oduševljeni latinisti, klasičari, preziratelji svetopisamske gramatike i sintakse, kada postanu pravi kršćani, svećenici, biblijski tumači, ta će im klasika poslužiti samo zato da napišu najljepše retke i knjige o Bibliji. Takve da su postali glasoviti crkveni naučitelji - *doctores Ecclesiae!*

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ Isto, V., 13. Faust je manihejski biskup u Kartagi.

4. Konkretna biblijske vježbe

U Godini Božje riječi mogle bi se poduzeti neke temeljne prakse.

1. **Najprije biblijske znanosti teologije.** One stoje na prvom mjestu studija teologije, u svećeništvu su temeljni sadržaji propovjedništva, a redovnica bi trebala svaki dan otkrivati nešto novo u psalmima i biblijskim čitanjima. Velim jednoj sestri: ako se Bogu obraćamo molitvom: »Sabrao si suze moje u mijehu svom«, onda ništa ne propada, sve se spašava, pa i naše suze. »Gdje to piše?«, ona će. - U Psaltiru II. tjedna četvrtkom u srednjem času (Ps 56,9).

Razlikuj *egzegezu*, pojedinačno gramatičko i teološko tumačenje biblijskih riječi, rečenica, događaja, od *hermeneutike* koja pokriva određenu zemaljsku pluhu i epohu gdje se događala povijesna objava. Tu valja imati u vidu sve okolnosti, uvjete, ljude, duh prostora i znak vremena. Mudar si i ljubitelj si Božje riječi ako tu poruku i primjenu staviš ispred svih drugih disciplina i proučavaš sam te poučavaš druge tomu Božjem sadržaju.

Biskupu je silno žao kada u karakteristikama o svom bogoslovu pročita, primjerice: »Ovaj tvoj ostavio dva predmeta za sljedeću godinu, i to oba s biblijskoga područja!«. Ubojitije je samo čuti: »Ovaj tvoj svećenik propovijeda svašta, samo ne riječ Božju!«

2. **Biblijske večeri.** Svetkovina riječi Božje treba potaknuti održavanje jedne biblijske večeri u tjednu kada će se tumačiti i razmijeniti poruka biblijskih čitanja od nadolazeće nedjelje. Na primjer, ako želiš prikazati dar na oltar pa se sjetiš da neka osoba ima nešto protiv tebe... Uočavaš li što je Isus rekao? Ne da ti imaš nešto protiv nekoga pa da ideš pružiti mu ruku i pomiriti se s njime, nego da druga osoba, brat, sestra, susjed, prijatelj, poglavar ima nešto protiv tebe. Ostavi dar, odi i pitaj ga: Zašto se ti, prijatelju, meni ne odazivaš na *faljenicu*, zašto ne razgovaraš već mjesecima sa mnom, unatoč mojim pokušajima? Zašto si zauzeo stajalište koje ne mogu nikako protumačiti? Ja se moram potruditi tumačiti zašto smo ovako udaljeni, da nije u meni razlog, krivnja, ili je do tebe? A obojica prikazujemo dar na oltaru i uzimamo s istoga oltara?¹⁰ Isus onomu lijevomu razbojniku ništa ne odgovara na njegove uvrede. Desnomu objavljuje: »Još večeras sa mnom si u raju«, zato što je desni

¹⁰ Usp. Marko MATIĆ, 'Očenaš' u sklopu biblijsko-teoloških ogleđa, Zagreb, 2018., 92-93.

zamolio da ga se sjeti kada u raj dođe. Može li i lijevi razbojnik izreći slične riječi? I on bi čuo isti odgovor. Ima on o čemu razmišljati, ali vidi li da Isus nema protiv njega ništa, čeka da ponovi riječi onoga desnoga.

3. Cjelovito čitanje Biblije i onih brojeva i imena. Može se za života pročitati Biblija, ali bilo bi bolje da to učiniš u mladosti svojoj. Znam jednoga bogoslova koji je odlučio i pročitao cijelu Bibliju. Čak je bilježio pojedine hrvatske riječi, za njega novotvorenice.

4. Slušanje i čitanje dobrih homilicara, propovjednika. Da spomenemo samo dvojicu poznatijih, već pokojnih: o. Miju Škvorca¹¹ i fra Bonaventuru Dudu.¹²

Tko je blažen, a tko još blaženiji? »Dok je Isus još to govorio, neka žena iz puka povika: Blažena utroba koja te nosila i prsi koje si sisao. A on odgovori: Još blaženiji oni koji riječ Božju slušaju i opslužuju« (Lk 11,27-28). Evo i ljudske, ženine i Božje riječi Isusove na razmišljanje.

Isusov govor. Evanđelist Luka ne označuje ni mjesto ni vrijeme kada se zbio onaj incident kad žena prekida Isusov govor, u njegovu javnom djelovanju. Znamo da je Gospodin u tome trenutku izlagao prispodobu o ponovnu padu: đavao istjeran iz čovjekove duše, ne nalazeći sebi odmora ni spokoja, opet se vraća gdje je već bio i vidi *kuću* uredno pometenu, a praznu. Kuća je očito duša koja ne radi oko svoga spasenja. Čovjek se oslobodio đavolske sile u duši, ali nije se ispunio nebeskom snagom, Božjom milošću i plodom ruku svojih. I beelzebulozac uzme sedam zloduha gorih od sebe i sva osmorica uđu u onu kuću/dušu i nastane se u njoj, očito uz čovjekov pristanak ili mlitav otpor. I tomu čovjeku bijaše gore nego na početku (Lk 11,24-26). Duša je dakle bila očišćena, ali neispunjena molitvom i neurešena milošću. Oslobođena od đavla, ali nije obogaćena pokorom i dobrim djelima. Čovjek se riješio đavla, ali nije prionuo uz Boga. Prazan, praznovjieran. Nema svjetiljke ni stalka, ni slike ni stola.

¹¹ Usp. Ivan ŠESTAK – Barbara ČUK (ur.), *Filozofsko-teološki i pastoralni doprinosi biskupa Mije Škvorca. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa »Biskup Mijo Škvorc (1919.-1989.) Uz 100. obljetnicu rođenja i 30. obljetnicu smrti« održanoga 22. studenoga 2019. na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2020.*

¹² Usp. *Sijač je Sin Čovječji. Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, Knjiga 1 / Godina A, Zagreb, 1996.; *Sjeme je Riječ Božja. Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, Knjiga 2 / Godina B, Zagreb, 1993.; *U plemenitu srcu. Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, Knjiga 3 / Godina C, Zagreb, 1990.; *U svjetlu Božje riječi*, Zagreb, 2000. *Što je za me Biblija?*, Zagreb, 2004.

Je li Isus stajao na mjestu ili je bio u pokretu i govorio? Vidimo da je bilo ljudi oko njega, ali ne znamo koliko. Međutim, koliko god da ih je bilo, mogli su ga čuti, pratiti i razumjeti.

Prekidan u nastupu. Isus je naviknuo da ga njegovi učenici pitanjima prekidaju u govoru ili da se svađaju s narodom: i kada su branili majkama da donose djecu Gospodinu (Mt 19,14); i kada su sama djeca hrlila k njemu, a on ih grlio i stavljao ih kao primjer prikladnosti za kraljevstvo nebesko (Mk 10,16); i kada su ga prekidali moleći ga da pomogne onoj Kanaanki samo zato da ne ide za njima i ne viče (Mt 15,23); ili kada mnogi ušutkivahu jerihonskoga slijepca, a on vikaše još glasnije (Lk 18,39). Učenici su ga često prekidali jer su ga željeli zaštititi da mu drugi ne dosađuju. A Isus želi da mu narod dosađuje, ta nije on kao apostoli i toliki biskupi i svećenici!

Ženin povik. Anonimna je žena u narodu Gospodina slušala kao i druge žene i svi drugi slušatelji: dostojno, pobožno i pozorno. I upijala u srce svaku riječ. Samo se čuje kako se pukom šire tihe riječi: nikad nitko ovako govorio nije! (Iv 7,46). Ali kada ta bezimena žena osta pogođena nekom mišlju ili riječju, možda zanesena Isusovom prisposodobom koja se ticaše upravo nje ili njezine kuće, osmjeli se i svojim usklikom iznenada upadne Gospodinu u riječ. Isus se ne dade zbuniti, nego ženi mirno odgovori i još mirnije nastavi svoje parabole o znaku proroka Jone koji je boravio tri dana u utrobi kitovoj; o Salomonovoj mudrosti (a ovdje je i više od Salomona), i o svjetiljki koja se stavlja na svijećnjak, a ne u zapećak (Lk 11,29-38).

Ovdje žena glasno poviče odajući posebnu počast majčinskim obilježjima nošenja i dojenja djeteta, u ovom slučaju maloga Isusa. Ne spominje ona izričito majke njegove, nego krilo u kojem je dijete devet mjeseci raslo i prsa koja je, nakon poroda, drugih devet mjeseci sisalo.

Gledajući život kao jedinstven Božji dar, moglo bi se reći da je utroba svake majke koja nosi dijete blažena i da su prsa svake žene koja doji dijete blažena. Ali ova žena, potaknuta Isusovom porukom, to blaženstvo posebno vidi u osobinama Isusove majke Marije. Pa ipak u tim ženinim riječima, koliko god bile bogoduhe i istinite, nema neke nadnaravne nove objave nego samo naravna činjenica bez obzira koliko bila fiziološki tajnovita i u nošenju i u dojenju.

Majčino mlijeko. Prije nego što nastavimo razmišljati o Isusovoj poruci i blaženstvu, zaustavimo se kratko samo na čudesnom fenomenu i fizičko-kemijskom sastavu **živodajna** materina mlijeka. Mlijeko je jedina hrana

novorođenčeta prvih šest mjeseci, a uz određenu dohranu, često i cijelu prvu godinu.¹³ Svi smo se napajali majčinim mlijekom. Ne samo mlijekom, nego osobito majčinom ljubavlju srca koje je kucalo dok smo se mi hranili. Čudesno je već to što mlijeko materino pravo nadodje tek koju minutu nakon rođenja djeteta. Još je čudnije to što je dijete to zdravije, otpornije, normalnije i pametnije, što se više vremena doji majčinim mlijekom.

A najčudesnije jest to što je materino mlijeko najhranjivije piće za dijete. Ono ima doslovno sve hranjive sastojke koje djetetu trebaju za rast, zdravlje i izmjenu tvari. I to u takvoj dozi, mjeri i razmjeru da svojim sastavom može pomoći da se tijelo održi snažnim i zdravim. Nekoliko je sastojaka za tjelesnu energiju i osnaženje najpotrebnije: bjelančevine ili proteini sa savršenim aminokiselinama, uz vodu, najvažnije su tvari u tijelu. Glavni izvor tvari za razvoj mišića, krvi, kože, kose, unutrašnjih organa, pa i srca i mozga su ugljikohidrati u otopini s mliječnim šećerom; masti u obliku kapljica po mjeri; mineralne tvari osobito kalcij i fosfor, a Bog je dao i natrija, sumpora, aluminijska, bakra, željeza i cinka koliko treba; vitamini, osobito vitamin A, B1, B2, B6, B12, C, D, E, K. Sve sama fizička čuda kojima se više nitko i ne čudi jer danas stotine milijuna žena doje djecu.

Blagoslovljena među ženama. Sjetimo se kako je Elizabeta, trideset godina prije ovoga ženina povika o blaženstvu, rekla Mariji, svojoj rođakinji: »Blagoslovljena ti među ženama i blagoslovljen plod utrobe tvoje« (Lk 1,42). Istina, nije tu rečeno da su utroba i prsa blažena, nego je sama Gospa sva blagoslovljena i Isus je kao plod utrobe blagoslovljen, blažen. Ali kva će biti majka ako joj je sin takav? Pogotovo što joj Elizabeta kaže da je blagoslovljena među ženama. I Gospa je u tom istom susretu s Elizabetom izrekla ono veličajno proročanstvo: »Jer, evo, od sada će me svi naraštaji zvati blaženom« (Lk 1,48).

Vratimo se Isusovoj rečenici!

Gospodinov odgovor. Iako anonimna žena iz puka ne spominje izričito Isusove majke, Isus prihvaća pohvalu žene iz naroda na račun materinstva svoje majke. I doista utroba Marijina jest blažena ne samo zato što je bezgrješna, bez grijeha je i začeta i začela, nego posebno zato što je nosila Krista, Sina Božjega, riječ Božju. I Gospine grudi doista su blažene jer su dale mlijeko Isusu dok je bio dojenče u Betlehemu i u progonstvu u Egip-

¹³ U Starom zavjetu majka Makabejka kaže svomu sinu pred smrt kako ga je devet mjeseci u utrobi nosila i tri godine dojila (2 Mak 7,27).

tu. U fizičkom je smislu Isus kao dijete ovisio isključivo o svojoj majci kao što i svako drugo dijete ovisi posve o svojoj materi.

Isus ne ulazi u tumačenje triju vjerskih dotadašnjih marijanskih istina: bezgrješnoga začeća, vazdadjevičanstva i ujedno bogomaterinstva, nego se nadovezuje na ženino proglašenje Marijine utrobe i prsiju blaženima, što je dio za cjelinu.

Isus je prihvaćanjem ženina uzvika o blaženoj utrobi i prsima svoje majke prihvatio da je ona doista blažena kao osoba, kao roditelja i dojilja. Ali se ne zaustavlja na tome fizičkom blaženstvu i fiziološkom uzroku sreće, nego pokazuje uzvišeniji način od naravnog nošenja i prirodnog dojenja, a to je slušanje Božje riječi i vršenje Božje riječi u životu za život vječni.

Isus se izdiže iznad fenomena majčine trudnoće i dojenja djeteta i pokazuje blaženiji put. Još su blaženije one osobe, i muške i ženske, koje riječ Božju slušaju i obdržavaju. Žena se osvrće na dijelove tijela da bi istaknula cjelinu, a Isus izravno na osobe i njihovo djelovanje. Na osobe koje su pozvane da riječ Božju slušaju uhom i poslušaju duhom, da je čuju i u praksi ostvaruju u vidu spasenja.

Isus ovo pravo uzvišenijega blaženstva proširuje i na muške osobe i uzvisuje ih iznad svake fizičke sreće pokazujući gdje je istinsko blaženstvo: samo onaj tko sluša njegovu riječ i izvršava je, sličan je čovjeku koji sagradi kuću na kamenu (Lk 6,47-48). Vjetar udara, ali kuće ne obara. Ako riječ sluša, ali je ne ostvaruje, sličan je čovjeku koji gradi kuću na pijesku. Naleti pljusak i pomete pijesak!

Isus hrabru ženu iz stanja nabujalih emocija vraća u svakodnevnu stvarnost gdje se traži vjernost ne samo u krupnim nego i u najsitnijim stvarima. Emocije su, doduše, zanimljive, ali gorku stvarnost treba grickati svaki dan. Razumije se kako ni trudnoća ni dojenje nije lako za majku, koliko god bilo i uzbudljivo, nego je nerijetko i patnja, teret, pogotovo kada žena ima problema i različitih smetnji.

Pohvala svojoj majci. Isus je najprije prihvatio da je istinito to što žena kaže. Doista, blaženo je i krilo koje ga je donijelo i prsište koje ga je dojilo i odgojilo. Ali dalje se kaže: Još su blaženiji oni, i ženske i muški, koji Božju riječ slušaju i u životu opslužuju. On je time pohvalio i svoju majku. Jer ako itko Božju riječ sluša i ako itko Božje riječi izvršava, to je Gospa koja je sama Arkandelu rekla: »Neka mi bude po tvojoj riječi«. Ona je takva od početka do svršetka, pogotovo od Isusova utjelovljenja do svoga

uznesenja. I nema joj ravne. Evo kako je svoju majku osobito pohvalio iako posve neprimijetno. Ona je Božju riječ začela: I Riječ je tijelom postala! Sv. Augustin veli da je Djevica začela prije slobodnom voljom i vjerom, a tek onda utrobom: *prius mente quam ventre*.¹⁴

Opredjeljenje za uzvišenije blaženstvo. Isus susreće tolike osobe, izričito ih poziva da ga slijede, prinoseći Bogu sav svoj život tjelesnim instinktima i duhovnim moćima, da Božju riječ slušaju i ostvaruju. Izričito reče: »Ima ih koji se odriču ženidbe i udaje poradi kraljevstva Božjega« (Mt 19,12), i »Neka shvati tko shvatiti može, komu je dano da shvati«. Sv. Pavao ponavlja sličnu misao, savjet: »Jesi li vezan za ženu? Ne traži rastave! Nisi li vezan za ženu? Ne traži žene«. Sve poradi kraljevstva Božjega. »Ali ako se i oženiš, nisi sagriješio; i djevica, ako se uda, nije sagriješila« (usp. 1 Kor 7,26-28). U izabranu djevičanstvu Bogu se služi cjelovita i nepodijeljena srca.

Koje su to »Božje riječi«?

- **Deset riječi ili zapovijedi - Dekalog:** 1. - Boga poštuj! 2. - Ne psuj! 3. - Dan mu liturgijski svetkuj! 4. - Roditelje ljubi! 5. - Nikoga ne ubij! 6. - Ne bludniči ni sa sobom, ni s drugima, ni s muškima ni sa ženskima! 7. - Radi, a ne kradi! 8. - Istinu kaži, a ne laži! 9. i 10. - Ne samo ne učini, nego ni ne poželi učiniti išta protiv Boga i blišnjega svoga, pogotovo protiv čistoće i istine.

- **Govor na gori:** (Mt 5,1-7,29). Cijeli Govor na gori, tri poglavlja. Usavršavanje Mojsijeva zakona. Izdvajamo dva odlomka: osam blaženstava i sedam molbenica Očenaša.

- **Osam blaženstava** (Mt 5,1-12). To su prave Božje objave, za nas ljude pune paradoksa, neočekivanih misli i doživljaja, uzleta sa zemlje u nebo. To su prave Isusove čestitke i obećanja koja se nisu čula prije njega:

1. Čestitam vama siromasima duhom koji od Boga sve očekujete: obećavam vam kraljevstvo nebesko!
2. Čestitam vama koji ste ožalošćeni zbog svojih grijeha: obećavam vam vječnu utjehu!
3. Čestitam vama krotkima koji ste disciplinirali svoju narav: obećavam vam da ćete baštiniti novu zemlju i novo nebo!

¹⁴ Usp. Aurelius AUGUSTINUS, *Sermo* 215.4, u: Jacques Paul MIGNÉ (ur.), *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Paris, 1844.-1855., 38, 1074.

4. Čestitam vama gladnima i žednima pravednosti: obećavam vam da ćete se zauvijek nasititi!
5. Čestitam vama milosrdnima: obećavam vam da ćete postići milosrđe!
6. Čestitam vama koji ste čista srca: obećavam vam da ćete Boga gledati!
7. Čestitam vama mirotvorcima: obećavam vam da ćete se sinovima Božjim zvati!
8. Čestitam vama progonjenima zbog pravednosti: obećavam vam da je vaše »kraljevstvo nebesko«!

Sva su blaženstva, od prvoga do posljednjega, uokvirena nagradom »kraljevstva nebeskoga«. Isus je izrekao i drugih blaženstava. Ovdje je nastavio i završio:

9. »Blago vama kad vas - zbog mene - pogrde i prognaju i sve zlo slažu protiv vas! Radujte se i kličite: velika je plaća vaša na nebesima! Ta progonili su tako proroke prije vas!« (Mt 5,11-12). Evo, ovo blaženstvo o kojem razmišljamo, nazovimo ga desetim, jedanaestim i dvanaestim.
10. Još blaženiji oni koji Božju riječ slušaju i opslužuju.
11. »Blago tebi, Šimune, sine Jonin« (Mt 16,17).
12. »Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju« (Iv 20,29).

- **Sedam zaziva u Očenašu:** (Mt 6,9-13). Svaki je od sedam zaziva jedna objava:

Sveti se Ime tvoje! Bogu pripada najveća čast, štovanje, jedinstveno mjesto, iznad svega. Najpočasćeniji je kada mu kažeš da je svet, svet, svet. Molimo da se njegova svetost odražava u nama.

Dođi kraljevstvo tvoje! Isus nije samo navijestio kraljevstvo Božje, nego ga je u svome životu i pokazao ispunjavajući savršeno volju Očevu. *Budi volja tvoja, kako na nebu tako i na zemlji.* Ne da se tvoja volja, Bože, promijeni, nego da se u mom životu primijeni!

Kruh naš svagdanji daj nam danas! Pritom molimo za dvoje: prvo za kruh koji je bitan za održavanje života, ne molimo za raskoš i rastročnost. Drugo, molimo za danas, ne za sutra. Dužni smo moliti svaki dan za svakidašnji kruh.

Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima svojim. Mi molimo Boga da nam oprostí kako mi opraštamo drugima; a ako mi ne

opraštam drugima, onda molimo da ni nama Bog ne oprost. Kakva klopka. (usp. Mt 18,23-35).

I ne uvedi nas u napast. Latinski *tentatio* znači i *napast* i *kušnju*. Napast je nešto što te napada i navodi na grijeh, a kušnja nešto u čemu se provjeravaju naše sposobnosti i slobodna volja. Bog nas kuša, i mi ga molimo da ne dopusti da padnemo u napast. Isus moli Oca za apostole: »Ne molim te da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih očuvaš od zloga« (Iv 17,15).

Nego izbavi nas od zla. Čovjek uviđa kako je jadan, a život opasan, i ne može se izbaciti ni od zloga, đavla, ni od svih zala bez zaziva Božje pomoći.

- **Sedam riječi s križa.** Ako ti je teško zapamtiti ovih *Osam blaženstava*, evo ti onda sedam riječi koje je Isus izgovorio na križu dok je satima visio između neba i zemlje. Sve su sama objava. Tri riječi upućene su Ocu nebeskomu:

- *Oče, oprost im jer ne znaju što čine.* Ta Isusova molitva zagovara apostata Judu koji ga je izdao, velike svećenike Kajfu i Anu koji su ga rimskoj vlasti izručili, Pilata koji ga je pravedna osudio, obojicu razbojnika koji su ga na početku grdili, sav svijet koji se opredijelio za zlo. Ti ćeš možda reći: »Znaju oni što čine«. Ma ne znaju. Ne znaju da rade na svojoj vječnoj propasti. Koja budala radi na svome uništenju? Vidiš da ne znaju, da sijeku granu na kojoj sjede.

- *Bože moj, zašto si me napustio?* Isus je visio na križu tri sata, prema sv. Marku, čak šest sati: »A bijaše treća ura kada ga razapeše« (Mk 15,25), a od šeste do devete ure »tama nastala po svoj zemlji« (15,33). A o »devetoj uri povika Isus iza glasa: Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio« (Mk 15,34). Nije to samo ponavljanje Psalma, nego autentičan krik Krista Gospodina kojega je Otac pustio da iskapi kalež gorčine do dna.

- *Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj.* Isus se konačno obraća Ocu u molitvi koju ga je mama naučila kao dječaka, prema Psalmu (31,5), i koju je svaki pobožan Židov izgovarao prije spavanja, a mi to molimo u Povečerju: *Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj* (Lk 23,46). Nakloni glavu i ispusti dušu. Nećemo se sada propinjati u teološke visine, nego ostanimo u ljudskim okvirima Isusova čovještva. On nije umro razderana srca, očajan, unatoč najstrašnjim patnjama, nego

kao netko tko je zadovoljan jer je izvrsno izvršio svoj posao, točno po Očevu planu.

Dvije Isusove riječi odnose se na njega samoga:

- *Žedan sam*. Kroz ono vrijeme tame Isus je izgovorio riječ: žedam (Mk 15,36). On žeda naše iskrene ljubavi, skrušena kajanja kojemu želi iskazati svoje božansko milosrđe.

- *Svršeno je*. Približava se kraj. Isus je ispustio još jedan krik, ali ne krik muke i razočaranja, nego pobjede. Dovođeno je (Iv 19,30). Završio je djelo koje mu je Otac povjerio.

Jedna riječ upućena je Majci i učenicima:

- *Evo ti majke - Evo ti sina* (Iv 19,26). U svojim najtežim trenucima ne zaboravlja svoje Majke koja ga je nosila i odgojila. Ni svoga vjernoga učenika.

Jednu riječ upućuje raskajanom razbojniku.

- *Još večeras sa mnom si u raju*. Toga dana s Isusom bijahu razapeta dvojica razbojnika, ne džeparoša, sitnih lopova, nego pravih zločinaca koji su imali dugogodišnju povijest raznovrsnog *udruženog zločinačkog pothvata*. Matej i Marko kažu da su ga obojica razbojnika pogrdivala, a Luka dodaje da je onaj desni u jednome hipu počeo koriti svoga sudruga i obratio se Gospodinu riječima: »Isuse, sjeti me se kada dođeš u kraljevstvo svoje«. Isus mu na to uzvрати: »Zaista, tebi kažem, danas ćeš biti sa mnom u raju« (Lk 23,42-43), nešto u ljudskoj povijesti nevideno, nečuveno i nedoživljeno. Gospi je bilo drago što će njezin Sin večeras biti u raju, i to s prvim plodom otkupljenja, raskajanim razbojnikom. *Nemoj mene tamo, ne znam se ja vladati u raju*, otima se raskajani razbojnik, koji je u posljednji trenutak »ukrao i nebo«. *Nisam dostojan raja*. - *Dostojan si samo radi te jedne riječi*, dočeka Isus.

Samo dvije riječi. Ali ako ti je teško zapamtiti onih Deset zapovijedi ili osam blaženstava ili sedam riječi s križa, evo ti samo dvije zapovijedi koje je Isus sažeo: »Ljubi Boga iznad svega, a blišnjega svoga kao sebe samoga« (Mt 2,37-38).

Samo jedna riječ. Ako ti je i te dvije zapovijedi teško zapamtiti, evo ti samo jedne: »Novu vam zapovijed dajem: Kao što sam ja ljubio vas, tako i vi ljubite jedni druge« (Iv 13,34).

Zaključak

Ovaj je tekst prvotno bio pripremljen kao predavanje na Redovničkim danima u Splitu i Rijeci u rujnu 2020. godine. Kako je korona-kriza poremetila zamišljene planove, predavanje je pretvoreno u članak za časopis »Posvećeni život«. Čitatelj će uočiti u tekstu dva dijela. U prvom dijelu promišlja se o tome što bi se moglo učiniti ne samo Treće nedjelje u godini, kako je papa Franjo zaželio, nego i kroz cijelu godinu, o tome kako su neke biskupijske i redovničke zajednice odlučile proučavati Božju riječ. U drugom je dijelu razmišljanje o uzviku jedne pozorne slušateljice Isusove i o njegovom božanskom odgovoru upravo o slušanju i opsluživanju Božje riječi. Sve je u Svetom Pismu Duhom Svetim nadahnuto jer je sveti pisac potaknut da opiše i dobro i zlo, nama za pouku. Ali nije sve što je nadahnuto ujedno i objava. U Isusu je dovršena puna objava Oca nebeskoga i njegova božanskoga plana čovjekova spasenja. Svi smo pozvani da na putu spasenja riječ Božju slušamo, proučavamo i u životu primjenjujemo.

p. Nikola STANKOVIĆ, DI*

Redovništvo na kušnji (usp. Mt 4,1-11). Prokušani redovnik - čudo u svijetu

Izlaganje sa skupa**

Sažetak

Izlaganje je namijenjeno svima koji se s Isusom savjetuju, a napose onima koji te njegove (evanđeoske) savjete zavjetuju pa se kao redovnici i Bogu posvećene osobe žele razraditi, izgraditi, steći vještine u poslu i mudrost u životu, a sve prosvjetliti svjetlom Božjim kako bi postali utjelovljena, dobra i radosna vijest svima koje susretu na svom životnom putu. Riječ je o onima koji žele služiti Bogu u ljudima, a ne o onima koji samo očekuju da im se služi. Izlaganje nije, dakle, namijenjeno lijenčinama koji traže minimum posla, napora i duhovnosti za sebe, a maksimalno zahtijevaju od zajednice. Riječ je o življenju evanđeoskih savjeta, a napose onih koji su položili i zavjete, obično u nekoj zajednici, redovničkoj ili zajednici Bogu posvećenih osoba u svjetovnom institutu.

Ključne riječi: redovnički život, zavjeti, čistoća, siromaštvo, poslušnost

Uvod

Evo najprije jedne dosta općenite pa donekle i površne definicije redovništva iz *Suvremene katoličke enciklopedije*: »Kršćansko nasljedovanje utjelovljeno u redovnicima i redovnicama predstavlja stalež koji je II. vatikanski sabor potvrdio kao stalež koji pripada životu i svetosti Crkve. Tradicionalno su redovnici i redovnice bili članovi zatvorenih i kontemplativnih zajednica, monastičkih redova i aktivnih apostolskih instituta. Razlikuju se od drugih ljudi po tome što polažu zavjete, žive u zajednici prema posebnim pravilima, i obično se nazivaju sestrama, braćom ili svećenicima. Redovništvo u najširem smislu uključuje i svjetovne institute (one koji se zavjetuju, ali ne žive u zajednici), družbe apostolskog života

* Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Jordanovac 110, Zagreb, snikola@ffrz.hr

** Izlaganje je pripremljeno za *Redovničke dane 2020. godine*, ali nije održano jer su *Redovnički dani* otkazani zbog pandemije COVID-19.

(koji žive u zajednici, ali ne polažu javne zavjete), posvećene djevice i novoorganizirane nekanonske skupine.«¹

Katekizam Katoličke Crkve, na temelju koncilskog učenja o redovničkom životu, u br. 925., kaže da je takav život »nastao na Istoku u prvim stoljećima kršćanstva i nastavljen u ustanovama koje je Crkva kanonski uspostavila; redovnički se život od drugih oblika posvećenog života razlikuje svojim bogostovnim uređenjem, javnim zavjetovanjem evanđeoskih savjeta, bratskim životom u zajednici, svjedočenjem jedinstva Krista i Crkve«².

U br. 926. dodaje se: »Redovnički život izvire iz otajstva Crkve. To je dar koji Crkva prima od svojega Gospodina nudeći ga kao trajni stalež vjerniku kojega Bog pozva na zavjetovanje savjeta. Na taj način Crkva može istodobno očitovati Krista i priznati se Spasiteljevom zaručnicom. Od redovničkog se života traži da, u svojim različitim oblicima, samu Božju ljubav izrazi govorom našega vremena.«³ Jasno, u tom se tekstu apelira na redovnike da u svome vremenu na razumljiv način odgovore tko su i što su, koja je zadaća i svrha njihova zvanja i postojanja. A da bi to mogli učiniti, naravno, najprije sebi moraju odgovoriti na ta pitanja i to na temelju svoga vlastitog iskustva, nauka Crkve i Kristova primjera i života. Tek nakon toga mogu pak riječju i djelom utjelovljivati evanđeoske savjete i pred svijetom te tako svjedočiti za kraljevstvo nebesko.

Možemo odmah na početku ustvrditi da se na ta pitanja ne može odgovoriti znanstvenim metodama kojima se služe sociologija i psihologija koje su, dobrim dijelom posudile od prirodnih znanosti, a neprikladne su za mjerenja intenziteta duhovnog i kreposnog života nadahnuta Duhom Svetim. Svođenje zakona slobode na zakone nužnosti unaprijed je propao pothvat. Mnogi su se ponadali da će pomoću spomenutih metoda obnoviti redovnički život, duhovni zanos i vratiti se na izvore, ali ta se nada izjalovila jer psihologija i sociologija mogu biti tek pomoćno sredstvo nad čijim se istraživanjima tek može razmišljati, a nikako glavni poticaj pojedincu da se odazove na poziv Krista Gospodina da živi njegove savjete i u određenoj zajednici položi redovničke zavjete - često posve neovisno o trenutnim društvenim i psiholojskim trendovima.

¹ Mary GARVIN, Redovništvo, u: Michael GLAZIER – Monika K. HELLOWIG (ur.), *Suvremena katolička enciklopedija*, Split, 2005., 28-29.

² *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 925 (dalje: KKC).

³ KKC, br. 926.

Duh Sveti potiče na novost života i dijeli karizme kome hoće, kad hoće, gdje hoće, kako hoće, što hoće – dakako, nepredvidivo i za psihologiju i za sociologiju! Vrlo vrijedno istraživanje provela je s. Krista Mijatović objavljeno pod naslovom *Razumijevanje i ostvarenje poslanja kod redovnica u Hrvatskoj danas* (Zagreb, 2019.). Nadamo se da će taj hvalevrijedan rad potaknuti razmišljanja o još boljem napredovanju u duhovnom životu redovnica u nas.

Redovnički život je novost u svijetu

Pođimo po redu. Iz gornjih citata vidimo da su redovnici, kao članovi nekog crkvenog reda, drukčiji i od drugih ljudi i od drugih trajnih staleža u Crkvi. Budući da je danas moderno biti drukčiji, valja imati na pameti da ta riječ u javnom prostoru postupno dobiva drugo značenje od onoga tradicionalnog. Zato želimo vidjeti u čemu se u redovnika ta *drukčijost* ili razlika sastojala i prije naših dana. Biti drukčijim, u izvornom smislu riječi, uvijek je bila odlika svake osobe, pogotovo one izgrađene i autentične duhovnosti. Recimo odmah, što je čovjek svetiji tim više je različit, drukčiji od drugih, a to se posebno odnosi na istinske svece, proglašene i neproglašene. Ne smije se, dakle, i ne može se jednog sveca zamijeniti drugim - svaki ima svoju karizmu življenja evanđelja pa tako i njihovi sljedbenici, naravno, ukoliko su zaista sveti ljudi osnivali kongregacije ili redove, a članovi ih gorljivo slijedili.

Promišlju i zamišlju Božjom svatko je drukčiji od ostalih, i duhovno i psihički i biološki (ne samo po analizi DNK, nego i vidljivim znakovima, primjerice, oblikom lica i otiskom prstiju, stasom, glasom, načinom reagiranja, pa i po mjestu i prostoru, gdje je i kad rođen, itd.). Ta posebnost omogućuje svakom pojedinom čovjeku da bude originalna osoba, a ne tek nečiji plagijat, kopija i, kako papa Franjo kaže, fotokopija, ili pak nešto neodređeno i podložno prohtjevima onih koji su, gledano očima svijeta i prosuđivano kriterijima njegovih drznika, jači, čvršći i odrješitiji, a zapravo su arogantni, tvrdoglavi, prepotentni, procjenjivani prema nekim čudnim kriterijima i smatrani uspješnima.

Tu *drukčijost* redovnika i od drugih vjernika Drugi vatikanski koncil izriče tako što kaže kako je redovnik već »po krštenju umro grijehu i posvećen Bogu, ali da može primiti obilniji plod milosti krštenja; preuzimanjem evanđeoskih savjeta u Crkvi hoće da se oslobodi od zapreka koje

bi ga mogle udaljiti od žara ljubavi i od savršenog božanskog štovanja, i potpunije se posvećuje božanskoj službi»⁴.

Prema *Pismu biskupima Katoličke crkve* o odnosu između hijerarhijskih i karizmatičkih darova za život i poslanje Crkve *Juvenescit Ecclesia*, karizme imaju obnoviteljsku ulogu u Crkvi. Već se u prvom broju kaže: »U nezaobilaznoj zadaći nove evangelizacije više je no ikad nužno prepoznati i vrednovati brojne karizme koje mogu probuditi i hraniti život vjere Božjeg naroda.«⁵ Da nije riječ samo o novim udrugama niklima nakon Drugog vatikanskog koncila, svjedoči drugi broj toga dokumenta (*Juvenescit Ecclesia*), pa kaže: »Kako prije tako i nakon Drugog vatikanskog koncila javile su se brojne crkvene udruge koje predstavljaju velik izvor obnove za Crkvu i hitnu 'pastoralnu i misijsku preobrazbu'.«⁶

Ukratko rečeno, *Suvremena katolička enciklopedija* govori kako se redovnici razlikuju od drugih ljudi po tome što polažu zavjete, žive u zajednici prema posebnim pravilima, a Katekizam Katoličke crkve navodi kako se redovnički život razlikuje svojim bogoštovnim uređenjem, javnim zavjetovanjem evanđeoskih savjeta, bratskim životom u zajednici, svjedočenjem jedinstva Krista i Crkve.

Juvenescit Ecclesia očekuje od svih, koji se životom posvećuju Bogu, veliku i nezaobilaznu pomoć Crkvi da se obnovi. Nije dovoljna sama hijerarhija (papa, biskupi i svećenici). Dakako, bez nje se ne može, ali potrebno je da svi vjernici oslušuju nadahnuća Duha Svetoga koji govori komu hoće, kako hoće, što hoće, kada hoće i gdje hoće. Duh je životvorac! On oživljuje sve pa i Crkvu. Ako je nekada lebdio nad vodama, sada bdije nad poviješću.

Nećemo se ovdje baviti pravnim razlikama nego onim egzistencijalnim - kako se te razlike u redovništvu žive (uzeto u širem značenju), doživljavaju i koja im je svrha. Zato već sada tvrdimo kako je redovnik čudno biće. Ali ne treba se zbog toga odmah prepasti! Zapravo svako je biće čudno, čudo je to da uopće nečega ima, a ne da nema ničega. Uz tu opću čudesnost postojanja bilo čega (Leibniz i Heidegger izričito su postavili to pitanje), redovnik ima jednu svoju dodatnu osobinu ili više njih koje ga čine posebnim čudom u svijetu.

⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen Gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 44, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1986.

⁵ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Juvenescit Ecclesia. Pismo biskupima Katoličke crkve*, Zagreb, 2017., br. 1.

⁶ *Isto*, br. 2.

Rekli smo da se čuda ne smijemo odmah prepasti, a još manje odreći. Čuđenjem započinje mudrost, svjedoči stara grčka *sofia ili filosofia, to jest mudroslovlje ili težnje prema mudrosti*. Uostalom, jedva da je koji redovnik (govoreći općenito) prošao svoj vijek, a da mu se ljudi ovoga svijeta nisu čudili, tim više što je bio sposobniji i bolji redovnik: »Kamo je pošao, što hoće, kako će izdržati, kakvog smisla ima takav život, ako se uopće životom smije zvati?!« K tomu se može nanizati i bezbroj drugih sličnih komentara: »E mlad, e mlada, e pametan, e lijepa i pametna! Tko bi to od njega ili od nje očekivao? Što učini od sebe? E, šteta! Gdje su im bili roditelji, prijatelji, učitelji, profesori i odgojitelji da su tako zastranili?« Evo jedne konkretne situacije, za nasmejati se: Idu dvije časne sestre, jedna mlađa, a druga vremešna. Netko im nešto dobaci, a mlađa se okrene. Starija je ukori: »I ja sam bila mlada i lijepa i nisam se okretala.« U svakom slučaju, redovnik ili redovnica, bili manje ili više sposobni i lijepi, svijetu su poticaj da se čudi i pita te mu se tako pruži mogućnost postati mudrijim. Redovniku je zadaća ne okretati se za svijetom kako se ne bi skamenio poput nesretne Lotove žene koja se okrenula vidjeti što će biti sa Sodomom i Gomorom (Post 19,26).

Uostalom, redovnik mora biti čudo i znak neke druge, nebeske zbilje koja tjelesnim očima nije zamjetna, a ipak se redovničkim životom nekako odaje i naznačuje. Zato je redovnik čudo koje svojim životom povezuje (ujedinjuje) nebo i zemlju, ono vidljivo i nevidljivo, tjelesno i duhovno, osjetilno i milosno, klimavo i stameno, ponizno i ponosno, slabo i jako, preplašeno i vjerno, drhtavo i ustrajno te znak i značenje... Jest u svijetu kao znak, a nije od svijeta, nije od kraljevstva zemaljskog nego nebeskog.

2. Redovnik je svijetu znak i zadaća

Redovnik u svijetu živi ono nesvjetovno. Kraljevstvo Božje on ne samo da naznačuje i objavljuje nego i uprisutnjuje živeći već sada »sveopće i vječno kraljevstvo, kraljevstvo istine i života, kraljevstvo svetosti i milosti, kraljevstvo pravde, ljubavi i mira«⁷. Stoga redovnik ne smije prestati biti izazov. Čim to prestane biti znači da se uskladio sa svjetovnim vrijednostima i prestao živjeti od milosti i pomoći Božje, prestao je biti čudo. Čudo je sve dotle dok živi svoje zvanje, prihvaćajući milost kojom ga Bog podržava u nastojanju da se odupre nižim pozivima, ponudama pa i por-

⁷ Svetkovina Isusa Krista, Kralja svega svijeta. Predslovlje, u: *Rimski misal*, Zagreb, 2010., 326.

vima koji ga vuku na običnost pa i grešnost. On poput Isusa koji u pustinji odbija napasati (Mt 4,1-11), napasti koje spopadnu redovnika napose ako se nije odlijepio od grešnoga svijeta nego ga još uvijek drži pričuvnom mogućnošću ostvarenja svojih izričitih i pritajenih želja.

Da bi zaista postao i ostao redovnikom, ne smije se poistovjećivati s grešnim svijetom, ne smije se grijehom naslađivati, podržavati one niske težnje, a time i duhovno starjeti, zamarati se, pa bez životvorne snage Duha i umrijeti, nego se treba iz dana u dan pomlađivati, susrećući se u molitvi s vječno mladim Bogom.

Glavna redovnička kozmetika sastoji se od uljepšavanja duše dobrim mislima koje mu nadođu, čak onim najboljim, te im se prepušta u molitvi i u djelovanju. Tako, naime, on postaje uvježban u duhovnom životu, to jest krepostan, istinski jak, a ne mlitav, mlohav, klimav, anemičan, bezvoljan, slabašan, bojažljiv, da ne nabrajamo dalje. Davno su mi kandidatice u jednoj sestrijskoj zajednici rekly kako ne žele biti mimoze. Redovničko se nutarnje i izvanjsko uređivanje sastoji od prilagođavanja izričitoj volji Božjoj koju redovnik neprestano traži i prepoznaje u onom najboljem dijelu svoga bića, u onom još neiskvarenom, nesvjesno i podsvjesno primljenom, a svjesno prihvaćenom Božjem planu za svakog pojedinca. Zato redovnik redovito osluškuje nadahnuća Duha Svetoga te u njima prepoznaje izvorni smisao svoga života i poziva.

Redovnikom, dakle, može biti čovjek koji je spreman obilovati i oskudijevati, u miru i blagostanju živjeti, ali i živjeti na strašnom mjestu, tko je spreman istodobno se služiti zmijskom lukavošću i golubinjom bezazlenošću, tko je spreman izdržati teret slave kao i muku križnog puta, tko je spreman ne samo za ljude i za Boga umrijeti, nego još više – umirati, žrtvovati se, svjedočiti – ne jednom nego uvijek, cijeloga života. Redovnikom može biti onaj koji je spreman i u mrklom mraku zapaliti svijeću, koja ne smije ostati bez ulja milosti Božje, kao i onaj koji se nikad ne gubi makar mu izgledalo da mu je svaki put izmaknuo i iskliznuo ispod nogu, onaj koji u najvećoj buci i galami pronalazi mir u molitvi, onaj koji je u izvanjskom veselju suzdržan, a u radosti srca neobuzdan. Redovnikom može biti duhovni atleta.

Redovnikom može biti i ostati prokušani i izvježbani čovjek koji je postojan i onda kada izgleda da su mu sve nade iznevjerene. On zna da onaj koji se, poput Petra, prepadne valova i vjetra, potone u more, onaj tko se

sablazni kao farizej, duhovno se upropasti, onaj tko se ulijeni, postaje kli-jalištem sviju zala, a onaj tko se uzoholi, propadne kao banka bez pokrića. Redovnikom ne može biti ni onaj koji sebe sažalijeva, plače nad svojom sudbinom te suznih očiju i zamagljena pogleda ide za vlastitim lijesom, na groblje neuspjelih, propalih redovnika.

Ni od straha drhtavi, ni od bijesa i oholosti ustreptali, ni od nemara uč-mali, ni duhovno izgladnjeli, ni molitveno zapušteni, ni užicima prepušteni pa i iscrpljeni, kao ni oni svjetovnim mamcima zavarani pa onda u grešnom životu izivljeni, kao ni oni samovoljom obilježeni i svojevoljno zarobljeni, nisu prikladni za izazove ni vjerničkog, a pogotovo ne redovničkog života.

Sve prethodno rečeno može se, dakako, primijeniti na vjernike općenito, ali redovnik u slobodi duha mora biti ne samo profesionalac, nego mora ići po mogućnosti i korak dalje od onoga nužnog. Nisu njemu izazovi samo zajedničke slabosti i ugroze koje su dane općom ljudskom situacijom ili kontingencijom. On ima, kako je već spomenuto, više ciljeve.

Redovnik se drži još slabijim nego čovjek inače jest, isto tako još si-romašnjim, manje samostalnim i sigurnim, manje na drugo navezanim, na druga i družicu nikako, a pogotovo ne svezanim, da bi , a to je pravo čudo, u ovom svijetu postao čistijim, slobodnijim, radosnijim, poletnijim, izdržljivijim i jačim.

Ono što ljudi svjetovnoga duha drže uporištem, on drži sirotištem, a što oni drže ubožnicom, on drži dvorcem, utvrdom s trostrukim bedemi-ma. Ono što svijet često krivo zove ljubavlju, on drži robovanjem. Načelo njegove komunikacije glasi: sa svima lijepo, ni za koga zalijepljen.

Jednostavno, redovnik nema što skrivati. On je *providan* jer živi od Pro-vidnosti. Kroz takvo prozirno stvorenje u ovaj svijet može prodirati svjetlo nebesko. Zato redovnici nisu nerazboriti drznici koji ne priznaju baštinu grijeha, nego se priznaju slabijima nego što jesu da bi se bolje mogli učvr-stiti na nepotresnim Božjim temeljima koji sve podupiru i učvršćuju tako da se ne oklizne u ništavilo. Dok se, dakle, redovnici drže slabima, udru-žuju se s onim Jakim. Dok su s njime, dok se njega drže, ne mogu propasti.

3. Redovnik i zajednica

Zajednica ima veoma važnu ulogu u redovničkom životu. Naime, da bi se redovnik mogao držati reda u svom privatnom, a ne prividnom životu, potrebni su mu primjeri i uzori, ali još više zajedništvo koje ga podupire, ali

koje i on potpomaže i izgrađuje. Ne dijele redovnici samo zajednička materijalna dobra, nego još više ona stečena iskustvom te milosna i duhovna postignuća. Ako je jedan redovnik u krizi, može mu pripomoći drugi, a kad on ojača, moći će poduprijeti braću svoju. Redovnik je pozvan na apostolat najprije u svojoj zajednici, to jest poslan je domaćima u vjeri, kako kaže sveti Pavao. Redovnik živi za zajednicu i od zajednice. Iz nje on djeluje i u nju se vraća. Ne treba redovnik težiti nikakvoj popularnosti u izvanjskom svijetu dok nije stekao kućni redovnički odgoj. Treba se najprije u domaćoj radionici suobličiti Kristu da bi mogao za njega i svjedočiti.

Zavjeti se cjelovito mogu živjeti u zajedništvu jer konačno je čovjek, uz svu svoju autonomiju i dostatnost pa i dostojanstvo, ipak biće zajednice. Nitko ne može osnovati svoj autonomni svijet koji se ne bi ticao nikoga i koji se ni na koga ne bi odnosio. Redovnička zajednica jest u svijetu i tiče se svijeta jer mu je poslana kao znak, a i svijet se nje tiče jer joj je dan kao zadaća.

Redovnici su se svojim životom otisnuli u zajednicu da bi bili što slobodniji, ne samo kao pojedinci, nego da bi i kao zajednica svjedočili svijetu o novosti života u Bogu i njegovu kraljevstvu. Prva je zadaća zajednice da redovito pomaže redovniku da postane zreo čovjek, vjernik i redovnik, a onda zajednica s njime neće imati poteškoća. Kamo god ga pošalje, može se nadati dobrim vijestima. O neostvarenu, nezrelu, a time i nezadovoljnu redovniku, očekuj samo loše vijesti, a od njega još gore poteze.

Najnezadovoljniji su oni redovnici koji imaju vremena biti nezadovoljni, a to su oni koji najmanje rade, najmanje su zauzeti molitvom, jedva kad obuzeti razmišljanjem i uvježbavanjem u kreposnom životu, ne ispunjaju svoje vrijeme izvršavanjem svojih dužnosti, pa da se zabave, gledaju čime se drugi bave.

Takvi drže da bi i oni u nekom drugom vremenu i okolnostima bili dobri, ali tu i sada nije vrijeme za to. Nažalost, nemamo drugo vrijeme doli ovo naše. Naše vrijeme ima svoje potrebe. Treba ih otkrivati i biti pravedan prema njima. Naše vrijeme je veliki prosjak koji prema redovnicima pruža ruke da mu »samu Božju ljubav izraze govorom našega vremena«⁸ kako je na početku navedeno.

Naravno, to moraju učiniti ukoliko i sami nisu toliko siromašni da su se pretvorili u duhovne invalide i prosjake i tako samostan učinili središtem svoje odsutnosti, tražeći nešto na mjestu gdje se ono ne nalazi. Ukoliko

⁸ KKC, br. 926.

se redovnici poistovjete sa svijetom i prihvate njegove vrednote i kriterije prosudbe, ostat će dužnici svome vremenu. Zbog toga će ih ono proklinjati i tako opteretiti da će im zatvoriti svaku perspektivu.

Vrijeme *kupnje* redovničke budućnosti možda je već na izmaku, ali zasigurno još uvijek traje. Sudbonosan je i tužan previd živu čovjeku konstatirati smrt, pogotovo ako još uvijek glasno puše i diše. Zacijelo, redovništvo je još uvijek živo, a njegovoj bi se smrti radovali jedino njegovi neprijatelji kao i oni redovnici koji bi doživjeli olakšanje da ono izdahne. Kušnje i poteškoće oživljavanja redovničkog duha u tome su što se rezultati ne vide trenutačno nego se nakon ustrajnog nastojanja, ponekad stidljivo, pokažu određeni uspjesi: ukrepljenje u karizmu dotične zajednice, utemeljene na evanđeoskim savjetima, koji redovnika osposobljuju u borbi protiv trostruke napasti: požude tijela, požude očiju i oholosti života (usp. Mt 4,1-11).

Ukoliko se redovnik postavi kao amater i rekreativac, a ne *fultajmer* i profesionalac, televizor će mu nadomjestiti tabernakul, internet zamijeniti nadahnuća Duha Svetoga, a društvene mreže zajedničko rasuđivanje i razlikovanje duhova. Ako igdje vrijedi ona: »svatko će naći ono što traži«, to vrijedi upravo za internet. Lutanje po portalima i društvenim mrežama, bez uporišta i orijentira, rezultira umišljajem da se ima mnogo prijatelja, a kad čovjek upadne u nevolju, pitanje je koga bi od njih mogao nazvati da mu pritekne u pomoć. Svakako, u odnosu prema medijima, ako su neke postale uporni kradljivci vremena, valja biti oprezan. Mediji ljudima ne kradu samo vrijeme, nego ih navikavaju na mišljenje i djelovanje koje često nije u skladu s Evanđeljem. Za svakog je redovnika opasno odvojiti se od zajednice tražeći smisao života negdje drugdje, a pogotovo je to pogubno za zajednicu ako to učini poglavar.

4. Koncil o zavjetima

Da bismo pokazali kako je gore izrečeno u skladu s novijim naukom Katoličke crkve, zavirit ćemo i u dokumente Drugog vatikanskog koncila na koje se obazire i temelji cijeli nauk o redovnicima izrečen u različitim vatikanskim dokumentima nakon Koncila. U koncilskim dekretima na više se mjesta govori o redovnicima, a u dekretu *Perfectae caritatis* svakom od tri zavjeta, koje redovnici obično polažu, posvećen je po jedan broj: čistoći je posvećen broj dvanaest, siromaštvu broj trinaest, a poslušnosti četrnaest. Tijekom povijesti različiti pogledi na redovništvo i na zavjete

očitovali su se i u tome kojim su se redom zavjeti nabrajali. Premda tri zavjeta čine cjelinu kao tronožac redovništva, ipak se držalo da je jedan od njih temeljni. Zanimljivo je kako Koncil drži da je zavjet čistoće na prvom mjestu, siromaštva na drugom, a poslušnosti tek na trećem mjestu. Valjda je temeljna misao ova: ako ljudi nisu čista i slobodna srca, uzalud im je zapovijedati; niti će zapovijedi pravo čuti niti razumjeti, a bit će potpuno nesposobni izvršiti ih.

4.1. Čistoća

Čistoću valja cijeliti kao »izvanredan dar milosti«⁹, a živjeti je radi »kraljevstva nebeskoga« (Mt 19,12). Čistoća na koju se zavjetuju redovnici ima veoma veliku moć, »na poseban način oslobađa čovjekovo srce (usp. 1 Kor 7,32-35), da se rasplamsa većom ljubavlju prema Bogu i svim ljudima«¹⁰. Redovničko predanje Bogu po zavjetu čistoće ima istodobno i apostolsku funkciju. Tako živeći dosljedno taj zavjet redovnici »svim vjericima dozivaju u pamet onu divnu, po Bogu zasnovanu, ženidbu koja će se potpuno očitovati istom u budućem životu a po kojoj Crva ima jednog Zaručnika – Krista«¹¹.

Iz daljnje analize vidljivo je da su potrebna barem dva uvjeta da bi se čistoća mogla živjeti i očuvati. Prvi uvjet svakako je vjera riječima Gospodnjim, dakako »ufajući se u Božju pomoć«, a odmah se dodaje kako se redovnici ne bi trebali odviše »uzdati u svoje sile«. S jedne strane, valja se prepustiti vjeri u Božju pomoć, ali s druge pak strane, redovnici ipak ne smiju ostati posve pasivni i samo čekati da ih Bog čuva. I ovdje vrijedi ona: »čuvaj se pa će te i Bog čuvati«.

Što mogu redovnici činiti da bi lakše sačuvali svoju čistoću? Odgovor je višestruk. Moraju se »mrtviti« i trebaju »bdjeti nad svojim osjetilima«. Što pak to »mrtviti« ima značiti? Zasigurno ne može značiti da svoja osjetila posve umrtvimo, primjerice, iskopamo si oči ili posve zaštopamo uši. Jasno je da bismo počinili teški grijeh sakaćenja, ali i nezahvalnosti Bogu koji nam je dao osjetila kako bi nam omogućio lakše snalaženje u svijetu i komunikaciju s okolinom. U prvoj knjizi Aristotelove *Metafizike* izričito se govori o tome kako se dolazi do znanja počevši od osjetilnih

⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Perfectae caritatis. Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života* (28. X. 1965.), br. 12, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1998. (dalje: PC).

¹⁰ *Isto*.

¹¹ *Isto*.

zamjedba, a onda pamćenja, pa iskustva, umijeća i tek onda traženja uzroka i konačno do izričitog znanja o nečemu. Razum se budi upravo nečim izvanjskim iako on nije proizvod toga istog izazova. Tako se ispravno može razumjeti ona latinska kako ništa nije bilo u intelektu što prije nije bilo u osjetilima (*nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu*). Leibniz je dodao, »osim intelekta samoga«. Kad bismo posve umrtvili svoja osjetila, zasigurno bismo si onemogućili napredovanje u znanju, a vjerojatno i u mudrosti jer, već prema Heraklitu, mudar čovjek ipak mora mnogo toga znati, iako samo veliko znanje ne čini čovjeka mudrim.

Što bi imalo značiti to sretno »mrtvljenje osjetila«? Svakako ne znači to da umanjujemo funkciju osjetila. Dapače, trudimo se da ih izoštrimo koliko je god to moguće. Zato nosimo naočale, izrađujemo moćne mikroskope i dalekozore, konstruiramo kamere s velikom rezolucijom kako bismo što bolje registrirali ono što se oko nas događa, čak i noću. Osim vida trudimo se i oko sluha pa, ako treba, nosimo i slušna pomagala i tome slično.

Budući da su ljudi i tjelesna bića, imaju i nagone zbog kojih smo skloni onom tjelesnom. A tjelesno znači uvijek i ograničeno i pritiješnjeno i neslobodno. Duh pak po svojoj naravi teži za slobodom. Zato nam Koncil kaže da će redovnici »po nekom duhovnom nagonu odbaciti sve što čistoću dovodi u opasnost«. Takvim se stvarima neće baviti i poklanjati im svoje vrijeme i pozornost jer ima sadržaja koji su zaista škodljivi za dušu. Duh, dakle, ima svoje zahtjeve, a svi streme prema tome da čovjek očuva svoju slobodu. Čak i bračni parovi moraju čuvati svoju bračnu čistoću i vjernost. To znači da se brak ne smije bazirati samo na tjelesnoj privlačnosti. Ukoliko se to dogodi i u tome se ustraje, takvi bračni parovi, koji tjelesnost nisu integrirali u slobodu djece Bože, zasigurno nisu uspjeli u onom bitnom, u nesebičnoj ljubavi koja prihvaća osobu u svim njezinim dimenzijama i potrebama.

Da bi redovnici sačuvali svoju čistoću, neće svoja osjetila usmjeravati i zadržavati na onom tjelesnom koje izaziva i budi tjelesne nagone, tim više jer što god se čovjek više na tome zadržava, intenzivnije ga u maštu doziva. Dakako, ne smije se ignorirati nešto što postoji, ali isto tako ne smije se dopustiti da ono zarobi duh, suzi obzor te se tako čovjek izgubi u onom odviše tjelesnom. Razumom se redovnik treba služiti tako da izbjegava situaciju u kojoj će biti odviše slab da bi sa sobom mogao vladati. Bogu posvećena osoba mora biti pravedna i poštena najprije prema sebi i ne izlagati se preteškim opasnostima u kojima će s manjom ili većom

sigurnošću pasti, a onda se opravdavati usporedbom o glinenim posudama. I u glinenim se posudama može dugo nositi vodu koja život znači. Ljudski razum nije svemoćan, ali je isto tako istina da je onaj koji nerazumno živi sličan neslobodnoj životinji koja se ravna samo po slijepim nagonima (usp. Ps 49,13.21).

Sljedeće upozorenje tiče se svih, a napose poglavara. Dokument *Perfectae caritatis* tvrdi »da se čistoća sigurnije čuva kad među članovima u zajedničkom životu vlada prava bratska ljubav«¹². Za loš duh u zajednici odgovorni su svi, a napose poglavari jer nije svejedno tko je na čelu zajednice kao, primjerice, ni vojske. Nije isto je li predvodnik ili komandir jednog odreda lav ili zec. Isusov način vladanja, a i koncilski, jest služenje upravo zajedništvu. Poglavar se ne smije odmetati od zajednice i nekako izvana upravljati, odnosno štetiti svojoj zajednici. Iz takvog načina vladanja leže se ono pogano okrivljavanje iz kojeg se jedva što može dobro izleći jer se, pod tom pretpostavkom, gleda samo na ono zlo u drugome.

I zadnje upozorenje o kojem govori spomenuti koncilski tekst tiče se toga da »opsluživanje savršene uzdržljivosti duboko zasijeca u sklonosti ljudske naravi«¹³. Stoga se ne treba bilo kakvim nepripravnim kandidatima dopustiti položiti zavjet čistoće - »neka im se zavjetovanje dopušta istom nakon uistinu dovoljne kušnje i samo ako imaju potrebnu duševnu i osjećajnu zrelost«¹⁴. Koncil mudro upozorava da nije dovoljno samo govoriti o opasnostima za čistoću, nego gojence ili novake »treba poučiti da Bogu posvećen celibat prihvate i kao dobro za razvoj cjelovite osobe«¹⁵.

Tko stalno kuka i plače za onim čega se odrekao, a ne vidi u tome veliku prigodu da se kao osoba razvije i ostvari, držat će uvijek da je poduzeo nešto besmisleno. A nema gore muke za biće obdareno razumom od toga da radi nešto besmisleno. Takav neće dugo izdržati niti će biti sretan tamo gdje jest. Bit će podijeljena srca i pameti i osjećaja, jednostavno razderane duše. To su pomalo naznake paklenih muka već ovdje na zemlji. Umjesto da svojim životom čovjek redovnik bude objava kraljevstva nebeskoga.

Na kraju valja spomenuti i suvremene napasti protiv čistoće koji u vrijeme Koncila ili nisu uopće postojale ili nisu bile toliko i na takav način

¹² Isto.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

izražene. Riječ je o medijima koji neprestano razvijaju svoje mogućnosti i dostupnost. Dakako, može ih se zlorabiti kao što ih se može i upotrijebiti u dobre svrhe. Mediji su sami po sebi dobri, uostalom kao i naša osjetila. Pitanje je kako i u koje se svrhe njima služimo.

4.2. Siromaštvo

Koncil vidi smisao dragovoljnog siromaštva u tome da se ono bira »poradi nasljedovanja Krista«¹⁶. Drži da je ono upravo njegov znak i zato se danas posebno cijeni i preporučuje redovnicima da ga »brižljivo njeguju i, ako je potrebno, neka ga izraze u novim oblicima«¹⁷. Po siromaštvu sudjelujemo »u Kristovu siromaštvu, koji radi nas, iako je bio bogat, postade siromašan, da se njegovim siromaštvom mi obogatimo (2 Kor 8,9; Mt 8,20)«¹⁸.

Jedna od velikih opasnosti za redovničko siromaštvo sastoji se u njegovu jednostranom, krivom i površnom shvaćanju koje se može pretvoriti upravo u farizejsko ponašanje, a to je mišljenje kako je za duh siromaštva dovoljno to da je redovnik u materijalnim dobrima ovisan o poglavaru. Ovisno o popustljivosti i slabom duhu u zajednici, mogu se od poglavara ishoditi dozvole koje omogućuju neumjerenu uporabu sredstava i time redovnički život koji i ne sliči životu čovjeka koji živi u siromaštvu. Dakako, valja dobro razlikovati siromaštvo od bijede i života nedostojna čovjeka, kao što valja razlikovati osobno siromaštvo i siromaštvo institucija koje vode redovnici, primjerice škole.

I u oskudnijim sredstvima i bez materijalnog blještavila može se osigurati pristojan život redovnika; i glede stanovanja i odjeće kao i higijene i hrane koja treba biti dovoljno kvalitetna da čovjek može nesmetano obavljati svoje dužnosti. Izvanjsko i prisilno siromaštvo, koje nije uklopljeno u slobodu duha, neće koristiti nikomu. Zato Koncil izričito kaže kako nije dovoljno to »da netko u upotrebi dobara bude ovisan o poglavarima, nego je potrebno da članovi budu siromašni i stvarno i u duhu, imajući svoje blago na nebu (usp. Mt 6,25)«¹⁹. Drugim riječima, podložnik ne bi trebao tražiti od poglavara ono što bi se protivilo duhu siromaštva makar to od njega i mogao ishoditi.

¹⁶ PC, br. 13.

¹⁷ *Isto.*

¹⁸ *Isto.*

¹⁹ *Isto.*

Podložnici moraju štiti poglavara od pretjeranih zahtjeva kao što i poglavar treba paziti da podložnici imaju ono osnovno za život da se ne bi morali bespotrebno mučiti i svoje snage trošiti na pretjerano svladavanje i odricanje koje im blokira snagu, obuzima psihu i oduzima slobodu djece Božje. Materijalna dobra Božji su darovi kojima se valja služiti utoliko ukoliko redovniku zaista pomažu da bude slobodno (a ne bijedno) dijete Božje koje se služi darovima Oca nebeskoga kako bi mu mogao biti zahvalan i djelovati prema njegovoj volji, njemu na slavu, a sebi na spasenje, drugima na primjer i poticaj kako živjeti u slobodi i ovisnosti o onom koji nas obdaruje svime što imamo i čeka da nas uvede u bogatstva duha, a strahuje nad nama da se ne bismo izgubili u onom materijalnom pa i tjelesnom.

Kad se nađu poglavar i podložnik u duhu nesebičnosti i siromaštva te se natječu u ljubavi i razumijevanju, pazit će jedan na drugoga tako što će se onaj prvi brinuti o svojim podložnicima, ne zaboravljajući ih i ne zapuštajući, a podložnik će biti toliko ponizan da će reći ono što misli, dakako, na pristojan način, iznoseći svoje potrebe, ali i svoje prijedloge kako unaprijediti zajednički život u kojem neće prevladavati proizvoljno ponašanje, neovisno o konstitucijama i pravilima.

Nema ograničenja samo za podložnika, nego i poglavar treba poštivati konstitucije, pravila i odobrene prakse u pojedinoj zajednici. Ako je lijenost izvor mnogih zala, isto tako je i nebriga o članovima zajednice izvor nesigurnosti i nereda pa i nepravde, iz koje izrastaju načini života neprikladni redovništvu. Sloboda djece Božje u redovništvu najviše ovisi o stupnju duhovnosti ili slobode, nenavezanosti i čistoće srca što se ne može registrirati znanstvenim metodama koje su primjerene čisto prirodnim znanostima. Mjeriti duhovnost sociologijskim i psihologijskim mjerilima, promašen je posao. Svaki je pojedinac slučaj za sebe i original koji se ne daje svoditi na općenitost i neosobnost kojom se diči prirodna znanost.

Što se tiče redovničkih ustanova, vrijedi slično pravilo kao i za pojedince, ali one kolektivno trebaju svjedočiti siromaštvo. »Iako ustanove, obazirući se na pravila i konstitucije, imaju pravo posjedovati sve potrebno za vremeniti život i djelovanje, neka ipak izbjegavaju svaku pa i prividnu raskoš, neumjereni dobitak i gomilanje dobara.«²⁰

²⁰ Isto.

4.3. Poslušnost

Govoreći o poslušnosti, *Perfectae caritatis* podrazumijeva da redovnici zavjetom poslušnosti prinose potpuno predanje volje ili žrtvuju sebe Bogu »i time se stalnije i sigurnije sjedinjuju s božanskom spasiteljskom voljom«²¹. Upravo jednostrano shvaćanje volje Božje može ubiti redovnika, bio on poglavar ili podložnik. Da bi se ispravno shvatilo što Koncil hoće reći o volji Božjoj, valja najprije vidjeti što kaže o poglavaru, a onda što kaže o podložniku pa onda u duhu kršćanske dijalektike, koja pokreće živahnost duha, valja se neprestano truditi da se volja Božja bolje upozna. Tko je zacementirao svoje stavove o volji Božjoj, vjerojatno nije u pravu. Nije Koncil uzalud imao na umu prilagodbu (*aggiornamento*) volji Božjoj za naše vrijeme, a ne prilagodbu volje Božje našem vremenu. Kaže se kako se redovnici »u duhu vjere pokoravaju poglavarima koji zamjenjuju Boga (*vices Dei gerentibus*)«. U podvrgavanju vodstvu poglavara i stavljanju u službu svojoj braći, redovnicama se za uzor stavlja sam Krist koji je »po svojoj pokornosti Ocu, poslušio braći i život svoj dao kao otkupninu za mnoge (usp Mt 20,28; Iv 10,14-18)«²². Uspoređuje se, dakle, redovnikova podložnost poglavaru s Kristovom poslušnošću Ocu nebeskomu. U tome se nauku krije velika zamka za Duhu Svetom neposlušne poglavare, a onda i podložnike - za one prve možda i veća negoli za one druge. »Mjeru dobi punine Kristove« treba ju, naime, nastojati doseći i jedni i drugi, svi redovnici.

Izričito se relativizira apsolutnost ili potpuna neovisnost poglavara kada se kaže da se poslušnost njima ravna prema tome »kako propisuju pravilo i konstitucije«²³. Podložnici nisu puki automati. Od njih se traži da »ulažu snage razuma i volje, darove naravi i milosti u izvršavanje zapovijedi i u ispunjenje dužnosti koje su im povjerene, znajući da prema planu Božjem sudjeluju u izgradnji tijela Kristova«²⁴. Ako se poslušnost razumije u duhu služenja i ljubavi, onda će ona pripomoći da se napreduje u osobnom dostojanstvu, koliko poglavara toliko i podložnika. Drugim riječima, ako se preko poglavara očituje volja Božja, ona se preko njih objavljuje ljubljenim sinovima Božjim, a ne nekim bezdušnim robovima

²¹ PC, br. 14 (»Religiosi per professionem oboedientiae plenam propriae voluntatis dedicationem veluti sacrificium sui Deo offerunt, et per illud constantius et securius divinae voluntati salvificae uniuntur.«).

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

vrijednima prijezira i ponižavanja. U poučljivost poglavara pripada i to da »rado saslušaju svoje članove i neka im omoguće da pruže svoju udruženu suradnju za dobro svoje ustanove i Crkve«²⁵. Jasno je da se ne dokida poglavarevo zapovijedanje, ali se preporučuje pripremati odluke u ozračju razumijevanja i ljubavi. Ako je narušeno povjerenje, onda se ljudi ne poznaju i tako ne znaju poglavari komu zapravo zapovijedaju, a ni podložnici nisu sigurni u to što se zapovijeda i kakvu osobu slušaju. Da bi se došlo do aktivne i odgovorne poslušnosti, valja aktivno i odgovorno slijediti proces dozrijevanja odluke. Ukoliko se odluke donose ishitreno i na prečac, vjerojatno ni Duh Sveti nije imao vremena rasvijetliti sporo ljudsko shvaćanje i potaknuti tromu volju na cjeloviti pristanak.

Zaključak

Redovnici trebaju svjedočiti svoj poziv barem na tri načina:

U odnosu na zavjet čistoće, redovnici bi morali biti uzori ne samo što se tiče obuzdavanja seksualnih nagona, nego i svjedoci u čistoći namjera i navada te umjerenosti u onim korisnim i dopuštenim sjetilnim užicima koji nas drže u određenoj povezanosti s okolinom. Morali bi znati sobom vladati i održavati se slobodnima tako da se materijalnim stvarima služe samo utoliko ukoliko im pomažu živjeti nenavezano na ono što čovjeka malo po malo zarobljava, blokirajući mu slobodu. U svakom slučaju, valja se čuvati razvijanja suvišnih potreba koje čovjeka pretvaraju u sjetilno stvorenje bez kontrole nad svojim ponašanjem.

Glede zavjeta siromaštva, ukratko se može reći sljedeće. Kad bi se ljudi zaista držali onoga načela iz *Duhovnih vježbi* da se služe materijalnim dobrima utoliko ukoliko im pogoduju zdravu životu, svijet bi imao dovoljno i hrane i energije za sve i jedva bi tko oskudijevao, a zemlja, zrak i voda bi se mnogo manje zagađivali. Redovnici moraju biti znakom, ne samo prisutnosti nebeskog svijeta, nego i uzorom postupanja u konkretnom životu na zemlji koji se drži zakona slobode duha i tijela, zakona koji je samim stvaranjem Bog čovjeku odredio da se zemljom služi, obrađuje ju i čuva.

Nakon prvih dvaju spomenutih savjeta, a i zavjeta, slijedi i onaj treći, a to je poslušnost, ne samo poglavaru, nego najprije Božjim zakonima koje valja otkrivati i poštivati. Rečeno riječima iz duhovnih vježbi: »tražiti, naći i provoditi volju Božju«. Ona se pak otkriva promatranjem prirode,

²⁵ Isto.

osluškivanjem nutarnjeg zova savjesti i Duha Svetoga te izravnog Božjeg govora u Svetom pismu, u crkvenoj tradiciji i redovničkim pravilima.

Živeći Božje savjete koje su pretvorili u zavjete, redovnici su opomena ovom svijetu da ne utone u sjetilnost i materijalizam te voljni apsolutizam. Življenje zavjeta naznaka je i proslava ljudske težnje za slobodom koja je obećana svima koji se drže Božjeg zakona te tako postaju Isusova rodbina: i majka i sestre i braća. Redovnici svojim zavjetima daju novu dimenziju našem grešnom svijetu.

Taras BARŠČEVSKI*

»Ne boj se!«

Poziv na nasljedovanje u Evanđelju po Luki

Izlaganje sa skupa**

Sažetak

Dante Alighieri opisuje svetog apostola i evanđelista Luku kao »pisca Kristove blagosti« zato što je, više od drugih evanđelista, uspio zapaziti i pažljivo prenijeti u svom Evanđelju neka obilježja Krista koja otkrivaju njegovo milosrđe, njegovu duboku suosjećajnost, njegovu pažnju i nježnost prema bolesnima, grešnicima, potrebitima i siromašnima te svima onima koji se s vjerom utječu Gospodinu. Adresirajući svoje Evanđelje vrlom Teofilu, Luka daje na znanje kako želi ne samo »sastaviti izvješće o događajima koji se ispunije među nama«, nego i pružiti mu svjedočanstvo pouzdanosti svega u čemu je bio poučen. Posebnost zajednica koje su niknule na poticaj riječi Božje i Svetoga Duha, vremenski i prostorno udaljene od poziva Šimunu i njegovim drugovima na obali Galilejskog mora, uvelike obilježava i posebnost poziva na nasljedovanje Isusa. Poziv »hajdete za mnom« koji je Isus s obale uputio ribarima koji su ribarili i krpali svoje mreže, kako bi postali ribarima ljudi, Luka zamjenjuje ohrabrenjem Šimunu »ne boj se!« u njegovoj novoj zadaći *loviti ljude*. Taj poziv »ne boj se!« kod Luke je još upućen Zahariji, Mariji i malom stadu, što ga čini univerzalnim pozivom pridružiti se Isusu u ostvarenju Božjeg plana spasenja. Kroz egzegezu nekih ključnih trenutaka u Lukinoj pripovijesti poziva prvih učenika (Lk 5,1-11), u ovom radu želimo istaknuti posebnosti poziva na nasljedovanje Isusa u Evanđelju po Luki pokazujući također mogućnosti aktualizacije biblijske poruke.

Ključne riječi: Evanđelje po Luki, poziv, nasljedovanje, riječ Božja, »ne boj se!«; »loviti ljude«.

* Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb, taras.barscevski@kbf.unizg.hr

** Izlaganje je pripremljeno za *Redovničke dane 2020. godine*, ali nije održano jer su *Redovnički dani* otkazani zbog pandemije COVID-19.

Uvod

Scriba mansuetudinis Christi (pisac Kristove blagosti) – tako Dante Alighieri opisuje svetog apostola i evanđelista Luku.¹ Razlog je taj što je Luka, više od drugih evanđelista, uspio zapaziti i pažljivo nam prenijeti u svom Evanđelju neka Kristova obilježja, neke jedva primjetne detalje njegovog djelovanja koji otkrivaju njegovo milosrđe, njegovu duboku suosjećajnost, njegovu pažnju i nježnost prema bolesnima, grešnicima, potrebitima i siromašnima te svima onima koji se s vjerom utječu Gospodinu.

Na dugom putu prema Jeruzalemu (Lk 9,51-19,28) Isusa prate njegovi učenici. Osim dvanaestorice koje je poslao propovijedati kraljevstvo Božje i liječiti bolesnike (Lk 9,2), Isus odabire i sedamdeset dva učenika koje šalje pred sobom s porukom mira i navještajem blizine kraljevstva Božjeg (Lk 10,1-12). Isus je krenuo na svoj put prema Jeruzalemu (Lk 9,1) »sa svom odlučnošću« (gr. τὸ πρόσωπον ἐστήρισεν, doslovno »okameni [svoje] lice«) svjestan da »danas, sutra i prekosutra mora nastaviti put« (Lk 13,33) jer treba da »Sin Čovječji bude predan u ruke grešnika, i raspet, i treći dan da ustane« (Lk 24,7). Na taj put koji vodi k slavi (usp. Lk 24,24) Isus poziva tada i danas svoje učenike jasno stavljajući pred njih zahtjeve apostolskog nasljedovanja – ići za »Sinom čovječjim koji nema gdje bi glavu naslonio«, naviještajući kraljevstvo Božje te ne obazirući se natrag (Lk 9,57-62).

Ići za Isusom nije odluka koju donosimo sami: »Ne izabraste vi mene, nego ja izabrah vas« (Iv 15,16), nego je odgovor na poziv da se ostavi sve i pođe za Isusom (usp. Mt 19,27; Mk 10,28; Lk 18,28) na način i putem koji On određuje (usp. Mt 16,24-28; Mk 8, 24-9, 1; Lk 9,23-27) služeći onome (usp. Iv 12,26) koji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj dade kao otkupninu za mnoge (usp. Mk 10,45; Mt 20,28; usp. Lk 22,24-27), a ne realizirajući vlastite planove i želje (usp. Lk 14,26-27; usp. Mt 19,29; Mk 10,29).

Adresirajući svoje Evanđelje vrlom Teofilu Luka želi ne samo »sastaviti izvješće o događajima koji se ispuniše među nama«, nego i pružiti svjedočanstvo pouzdanosti svega u čemu je bio poučen (usp. Lk 1,1-4), kako bi se i on pridružio zajednici apostola i učenika (usp. Dj 1,21-22) koji u punini radosti svjedoče svoje zajedništvo s Ocem i sa Sinom njegovim Isusom

¹ Usp. Dante ALIGHIERI, *De monarchia*, Liber primus, XVI, 1, u: Fredi CHIAPPELLI – Enrico FENZI – Pio GAIA – Angelo JACOMUZZI (ur.), *Opere minori di Dante Alighieri*, Torino, 1997., 604-605.

Kristom (1 Iv 1,3-4). Posebnost zajednica koje su niknule izvan utjecaja Jeruzalema, na poticaj riječi Božje i Svetoga Duha, vremenski i prostorno udaljene od poziva Šimunu i njegovim drugovima na obali Genezaretskog jezera (usp. Lk 5,1-11), kojima Luka upućuje svoje Evanđelje, uvelike obilježava i posebnost poziva na nasljedovanje Isusa koji se razlikuju od neposrednog »hajdete za mnom« kod Mateja i Marka (Mt 4,19; Mk 1,17), kojega Luka zamjenjuje ohrabrenjem »ne boj se« (Lk 5,10) upućenim također Zahariji (Lk 1,13), Mariji (Lk 1,30) te malom stadu (Lk 12,32).

U ovom radu želim obratiti pozornost na neke posebnosti poziva na nasljedovanje koje nalazimo u Evanđelju po Luki. Riječ je prvenstveno o dodacima ili inačicama u tekstu koji, ne mijenjajući opće evanđeosko značenje poziva i nasljedovanja, unose jednu posebnu notu nježnosti i osobnosti u taj izazovan put prema nebeskoj slavi ispunjen radošću ne samo pobjede nad zlom, nego još većom radošću naviještanja evanđelja malenima te zapisanim imenima na nebesima (usp. Lk 10,17-24).

1. Poziv na nasljedovanje

Što znači biti pozvan nasljedovati Isusa, ići za njim? Već u ovom pitanju možemo vidjeti uzajamnu ovisnost ovih dvaju pojmova: Isus poziva da idemo za njim, a idemo za njim zato što nas je pozvao.

U Novom zavjetu se glagol *καλέω* (*kaleō*: zvati, zvati se, nadjenuti ime, nazvati, osloviti, pozvati, dozvati) nalazi sto četrdeset osam puta: najčešće ga susrećemo kod Luke (četrdeset tri puta u Evanđelju i osamnaest puta u Djelima apostolskim) te nešto rjeđe kod Pavla (29) i Mateja (26). Glagol *ἐπικαλέω* (*epikaleō*: zvati, zazvati, nazvati, prozvati, prizvati, prizvati se) nalazimo trideset puta od kojih samo u Djelima apostolskim dvadeset puta, a *προσκαλέομαι* (*proskaleomai*: pozvati, sazvati, zvati, odrediti) ukupno dvadeset devet puta, od kojih trinaest puta kod Luke (Lk 4; Dj 9) te devet puta kod Mateja. Imenica *κλήσις* (*klēsis*: poziv, zvanje) spominje su u Novom zavjetu jedanaest puta, ali ne nalazi se u Evanđeljima i Djelima, dok pridjev *κλητός* (*klētos*: pozvan) u Novom zavjetu susrećemo deset puta, ali samo jednom kod Mateja, što znači da se uglavnom koriste u Pavlovim poslanicama.

U Novom zavjetu *kaleō* i njegove izvedenice ponajprije znače *imenovati, nazvati, nadjenuti ime* (npr. Mt 1,21: »Ti ćeš mu nadjenuti ime Isus«; Iv 1,42: »Zvat ćeš se Kefa!«). Koristi se također u značenju obratiti se kome imenom, naslovom ili titulom (npr. Mt 23,8: »Vi pak ne dajte se zvati

Rabbi) ili kako bi se istaknuo ugled dotične osobe (npr. Lk 6,46: »Što me zovete *Gospodine, Gospodine!*«, Mt 23,9: »Ni ocem ne zovite nikoga na zemlji«; ili Lk 22,25: »vlastodršci nazivaju sebe dobrotvorima«). Od posebnog su značenja mjesta u kojima sam Bog daje imena, primjerice, Isusu u Lk 1,31 ili Ivanu u Lk 1,13, čime se izražava činjenica da On raspolaže njihovim životima. Kad susrećemo pasivni oblik (Lk 1,32: »zvat će se Sin Svevišnjega«; ili Mt 5,9: »oni će se sinovima Božjim zvati!«) novo ime izraz je novog života zahvaljujući Božjoj intervenciji.

Kaleō se također koristi u značenju *uputiti poziv* i to ponajprije u prispodobama o uzvanicima (Lk 14,7-24; čak devet puta) ili o svadbenoj gozbi (Mt 22,3-14; pet puta). U Knjizi otkrivenja 19,9 (»Blago onima koji su pozvani na svadbenu gozbu Jaganjčevu!«) možemo naslutiti kako je upućeni poziv nešto više od obične molbe ili zahtjeva jer sadrži u sebi važni apel. U ovom smislu potrebno je razumjeti i Isusove riječi: »Ne dođoh zvati pravednike, nego grešnike« (Mk 2,17; Lk 5,32 dodaje »na obraćenje« kako bi jasnije istaknuo smisao samog poziva). Ako čovjek zanemari ili odbaci Božji poziv, ne gubi samo priliku, nego i smisao svog života i nade. Ovaj zapovjedni karakter glagola istaknut je također u odlomcima u kojima neki vladar izdaje naredbe svojim podređenima (npr. Mt 2,7: »Herod potajno dozva mudrace«; Mt 20,8: »Pozovi radnike«).

Nalazimo i odlomke, rijetke u Evanđeljima, no relativno brojne u Pavlovim poslanicama u kojima je onaj tko poziva ili imenuje Bog ili Krist. Tako Bog u Mt 2,15 govori: »Iz Egipta dozvah [ἐκάλεσα] Sina svoga« (Hoš 11,1 gdje LXX čita *μετεκάλεσα*, dok Teodozij tumači drukčije: *ἐκάλεσα αὐτόν υἱόν μου* – *nazvah ga svojim Sinom*). Isus *poziva* ili *naziva* svoje učenike u Mt 4,21 (»Pošavši odande, ugleda druga dva brata, Jakova Zebedejeva i brata mu Ivana: u lađi su sa Zebedejem, ocem svojim, krpali mreže. Pozva i njih.«) i Mk 1,19-20 (»Pošavši malo naprijed, ugleda Jakova Zebedejeva i njegova brata Ivana: u lađi su krpali mreže. Odmah pozva i njih.«) dok u drugim odlomcima evanđelisti samo donose činjenicu poziva te Isusove riječi ne koristeći sam termin *kaleō*, kao što imamo i u Starom zavjetu kod poziva proroka (usp. Iz 6,1; 40,6; Jer 1,4; Ez 2,1) gdje Bog govori čovjeku kako bi mu povjerio neki zadatak, a od čovjeka se traži poslušnost riječi Božjoj koja ga poziva. Luka na veoma sličan način pripovijeda o pozivu prvih četiriju učenika (Lk 5,1-11) te carinika Levija (Lk 5,27-32) gdje Isus povjerava zadatak Šimunu: »Odsada ćeš loviti ljude« (Lk 5,10) ili zove Levija: »Pođi za mnom« (Lk 5,27), a oni ostavljaju sve i idu za njim (Lk 5,11.28).

Ovaj posljednji izraz *ići za* za prijevod je grčkog ἀκολουθέω, *akoloutheō* (*ići za, poći za, nasljedovati, biti učenik, slijediti, pratiti*) kojega nalazimo u Novom zavjetu devedeset puta te obilježava aktivan odgovor čovjeka na Isusov poziv, novi smjer koji čovjek daje svom životu. Nalazimo ga gotovo isključivo u Evanđeljima (u Mt dvadeset pet puta; u Mk osamnaest puta; Lk sedamanaest; Iv devetnaest; Dj četiri; 1 Kor jednom te u Otk šest puta), to jest u spisima najbližim židovskom mentalitetu. Njegovo je prvobitno starozavjetno značenje, gdje prevodi hebrejski *hālak 'ah^are, ići iza nekoga, ići za nekim* u doslovnom smislu te sam po sebi nema neko teološko značenje, kao što i nije uvijek sinonim učenitva jer u sinoptičkim Evanđeljima može ukazivati na mnoštvo koje ide za Isusom (npr. Mt 4,25; 8,1; 21,9; usp. također Mk 10,32) bez nekog izravnog poziva, iako ga se ne može isključiti.

Posebno značenje termin *akoloutheō* poprima kada se odnosi na pojedince. Često se nalazi u imperativu na Isusovim ustima kao u pozivu učenika (usp. Mt 8,22; 9,9; 19,21; Iv 1,43; 21,19; usp. Mk 1,16 sa *ὀπίσω, iza*) s čim se podudara i njihov odgovor: učenik *ostavlja sve* kako bi išao za Isusom (Mk 10,28, usp. 1,18; Lk 5,11). U ovom slučaju *akoloutheō* znači prionuti uz Isusa, pridružiti mu se u smislu novih životnih odnosa (usp. Mt 8,22; Lk 9,61). Izvanjski život učenika poprima čak izgled učiteljevog života dok sam učenik sve više i više pranja uz Isusa. Kod Ivana *ići za Isusom* odnosi se na prisno zajedništvo s uskrslim i proslavljenim Gospodinom (usp. Iv 12,26). Tako nastaje i ideja da postoji jedinstven odnos učenika prema učitelju, to što povezuje vjernika s Isusom i samo se taj odnos može izraziti glagolom *nasljedovati*. *İći za Isusom* znači nasljedovati ne samo njegov način života, nego postati dionikom njegove muke i sudbine (usp. Mk 8,34; Iv 12,25-26), a također i spasenja u njemu.

Za razliku od rabina svog vremena Isus ne čeka na slobodnu odluku učenika da mu se pridruži, nego ga poziva svojim božanskim autoritetom (usp. Iv 15,16) kao i Bog starozavjetne proroke. Cilj poziva nije stjecanje znanja ili pravila ponašanja u skladu s predajom, nego sudioništvo u službi kraljevstvu Božjem koje dolazi (usp. Mk 1,15). Tko prihvaća novi »poziv«, ostavlja stari način života; nije riječ toliko o uvjetu koliko o posljedicama (usp. Mk 1,16 i Mt 9,9), no i učenik koji je spreman prihvatiti poziv može na svom putu naići na nove prepreke i nova odricanja (usp. Mt 8,21). To zahtijeva od njega spremnost odlučno prihvatiti nove izazove nasljedovanja u potpunoj poslušnosti Božjoj riječi. Zato što učenik ne može očekivati drukčiju sudbinu od svog učitelja (usp. Mt 10,24), poziv *ići za Isusom* nosi sa sobom i

patnju čije je prihvaćanje ujedno znak samopožrtvovnosti, također i slobode u odnosu na vlastite sigurnosti i sigurnosti koje nudi svijet. U ovaj svijet tame, prema Ivanu, došao je Isus koji je svjetlost i život. Tko ide za Isusom i hoda u svjetlosti (usp. Iv 8,21), spašen je. Dakle, ići za Isusom znači hodati u svjetlosti prema životu, drugim riječima, znači vjerovati (usp. Iv 12,44). U nasljedovanju Krista ljudski život usmjeren je prema istinitom životu: prihvatiti poziv pastira (usp. Iv 10,5. 25) znači sigurnost, no također i križ, ali i slavu (usp. Iv 12,26.32). Kao što je za Krista podizanje na križ istovremeno i njegovo uzvišenje u slavi, tako i obećanje *ići za njim i biti tamo gdje je on*, nosi sa sobom i obećanje sudjelovanja u njegovoj slavi.

2. Ostaviti sve i poći za Isusom (Lk 5,1-11)

Iako kod Luke nalazimo najčešće upotrebu glagola *kaleō* u Novom zavjetu (43 puta od ukupno 148) samo u jednom slučaju odnosi se na Isusa: »Nisam došao zvati pravedne, nego grešnike na obraćenje« (Lk 5,32). U svim se drugim slučajevima radi o davanju imena djetetu, o imenu neke osobe ili nazivu mjesta, ili u kontekstu prisposoba. Osim toga Luka izostavlja glagol *kaleō* iz paralelne pripovijesti o pozivu prvih učenika kod Mateja (4,18-22) i Marka (1,16-20).

Lukino izvješće o pozivu prvih učenika (Lk 5,1-11) nije samo mnogo duže, a uključuje i čudesan ribolov, nego se nalazi i u jednom posve drukčijem kontekstu. Matej i Marko stavljaju poziv prvih učenika na sam početak Isusove djelatnosti, poslije kušnji u pustinji (Mt 4,1-11; Mk 1,12-13) te kratkog sažetka Isusovog propovijedanja (Mt 4,12-17; Mk 1,14-15), dok Luka između kušnji u pustinji (Lk 4,1-13) i propovijedanja po Galileji (Lk 4,14-15) te poziva Šimuna umeće još četiri scene: odbacivanja u Nazaretu (Lk 4,16-30), izlječenje opsjednutog u kafarnaumskoj sinagogi (Lk 4,31-37), ozdravljenje Petrove punice (4,38-41) i još neko neodređeno vrijeme naučavanja po judejskim sinagogama (Lk 4,44). Same okolnosti poziva također se veoma razlikuju. Dok kod Mateja i Marka Isus prolazi uz Galilejsko more i zapaža prvo Šimuna i Andriju gdje ribare (bacaju mrežu), a nešto kasnije Jakova i Ivana kako krpaju mreže, Luka nam opisuje Isusa koji isprva ulazi u Šimunovu lađu kako bi mogao propovijedati mnoštvu, nakon čega ga poziva »izvesti na pučinu i baciti mreže«, a poslije čudesnog ulova i Petrovih riječi: »Idi od mene«, bodri ga: »Ne boj se«, te mu obećava: »Odsada ćeš loviti ljude«.

Ove razlike svjesno uvedene i tako detaljno zapisane pokazuju nam Lukino razumijevanje poziva na nasljedovanje Isusa u jednoj zajednici koja nije samo vremenski i prostorno udaljena od dana tih zbivanja na Genezaretskom jezeru već i mentalno i teološki udaljenoj od židovskog razumijevanja nasljedovanja učitelja i mogućnosti fizičkog boravka uz njega te ga pratiti po sinagogama Galileje i Judeje. Upravo ove razlike pomoći će nam kroz egzegezu Lukinog izvještaja o pozivu prvih učenika (Lk 5,1-11) razotkriti Lukino shvaćanje Isusovog poziva *ići za njim* te uvjeta njegova nasljedovanja.

2.1. *A Isus u snazi Duha naučavaše (usp. Lk 4,14-15)*

Govor o pozivu na nasljedovanje potrebno je započeti ne od trenutka poziva pa čak ni od uvjeta nasljedovanja, nego od Isusa kao onoga koji poziva. Isusovo javno djelovanje započinje krštenjem od Ivana u Jordanu (Mt 3,13-17; Mk 1,9-11) nakon kojega Duh vodi Isusa u pustinju gdje ga Sotona iskušava četrdeset dana (Mt 4,1-11; Mk 1,12-13). Budući da je Ivan bio predan, Isus odlazi u Galileju gdje i započinje propovijedati evanđelje Božje: »Približilo se kraljevstvo Božje! Obratite se!« (usp. Mk 1,14-15; Mt 4,12.17).

Luka unosi promjene već u pripovijest o Isusovom krštenju (»kad se krstio sav narod, krstio se i Isus«, Lk 3,21) u kojem se ne spominje Ivan, kojega je Herod već bio zatvorio u tamnici! (Lk 3,20; usp. Mt 3,13-17 i Mk 1,9-11 gdje Isus prima krštenje od Ivana). Slijedi Isusovo rodoslovlje koje seže sve do »sina Adamova, sina Božjeg« (Lk 3,38). Nakon krštenja, Isus »pun Duha svetoga« četrdeset dana pod vodstvom Duha hoda pustinjom gdje ga je iskušavao đavao te se u snazi Duha vraća u Galileju (4,1-2.14). Njegov povratak ne ostaje neprimijećen: »glas o njemu puče po svoj okolici« (r. 14) i to mnogo prije nego što je učinio svoje prvo čudu u Kafarnaumu (4,31-37). Dovoljna je samo njegova riječ, njegov nauk, kako bi svi govorili o njemu te ga slavili. Prije nego što se vratio u Nazaret kako bi tamo navijestio svoju prvu propovijed, upravo u toj sinagogi gdje je odrastao (r. 16), Isus je već stekao priznanje (r. 15). Nažalost, u rodnoj sinagogi, iako su se svi divili njegovim milosnim riječima što su tekle iz usta njegovih (r. 22), Isusovi sunarodnjaci ipak nisu mogli prihvatiti tog »sina Josipovog« (r. 22) kao svoga Mesiju. Primjeri vjere tuđinaca – udovice iz Sarfate i Sirijca Naamana – samo su ih razgnjevili

do te mjere da su ga istjerali iz grada te odveli do ruba gore na kojoj je bio sagrađen njihov grad, da ga bace dolje i ubiju (r. 29).

Ovaj *domaći* neuspjeh ne obeshrabruje Isusa. Istina, on ostavlja Nazaret, no vraća se u Kafarnaum gdje nastavlja naučavati. Te subote, svi koji su bili u sinagogi, vidjeli su moć njegove riječi kada je zapovjedio nečistom duhu da umukne i izađe iz čovjeka. Začudeni silnom moći Isusove riječi, svjedoci čuda govore jedan drugome: »Kakva je to riječ! Silnom moći zapovijeda on nečistim duhovima, i oni izlaze!« (r. 36). I ponovo »glas o njemu raširi se po svoj okolini« (r. 37), još prije nego što je izašao iz sinagoge te ušao u kuću Šimunovu. Tu ga ponajprije mole za Šimunovu punicu koju je mučila velika *ognjica*, a poslije zalaska sunca dovode mu svoje bolesnike. Isus stavlja ruke na svakog bolesnika te ih ozdravlja, prijeti se zlodusima te im ne daje govoriti. Po svoj prilici tako je bilo cijelu noć, do samog jutra. Ljudi se ne žele rastati od Isusa, žele ga zadržati, ne daju mu nimalo priliku biti u samoći u molitvi i tišini. No Isus, kao što nije dopustio da ga zaustavi bijes i srdžba njegovih sugrađana iz Nazareta i njihova želja da ga ubiju, tako i sada ne dopušta da ga zaustavi slava i uspjeh. Zato ide u Judeju kako bi i »drugim gradovima mogao navijestiti radosnu vijest o kraljevstvu Božjem« (4,43).

Cijelo ovo četvrto poglavlje iz Evanđelja po Luki, koje prethodi pozivu Šimuna i njegovih drugova, ocrtava nam Isusa posve samog u njegovoj trajnoj borbi protiv zla: u pustinji gdje ga iskušava đavao, u svom zavičaju gdje ga žele ubiti, u svakom ozdravljenju onih kojima je ovladao đavao i bolest. S druge strane vidimo Isusa nad Jordanom i u pustinji, u Galileji i u Nazaretu, u Kafarnaumu i Judeji, gdje njegova riječ prisiljava zloduhe na šutnju i pobjeđuje zlo; glas o njemu širi se posvuda, po svim okolnim mjestima i svi ga slave. On propovijeda i uči po sinagogama, izgoni zloduhe te iscjeljuje bolesne u subotu.

Četvrto poglavlje Evanđelja po Luki kao da je slika našega svijeta i vremena u kojem se vodi borba između dobra i zla. To je naš svijet u kojem je zlo veoma rječito i glasno, baca čovjeka na zemlju, čini ga bolesnim i nemoćnim ustati i djelovati. Svijet u kojem se ljudi dive silnom nauku i užasavaju se snage Riječi, mole Isusa za svoje najbliže te mu donose svoje bolesnike, a kada Isusa nema, traže ga, a našavši ga, ne žele ga pustiti od sebe. Dobro i zlo, no ne tako jasno razdijeljeni među sobom, kako bismo mi to željeli. Zato što i đavao navodi citate iz Svetoga pisma, opsjednuti dolaze

u sinagogu i nazivaju Isusa »Svecem Božjim« (4,34) i »Sinom Božjim« (4,41), a ti koji su ga poznavali pa i odgojili (4,16) traže od njega čudesa i znamenja (4,23; usp. Iv 4,48) dok ga sunarodnjaci žele ubiti. Istovremeno, tuđinci traže Isusa i ne žele ga pustiti od sebe, a svjetina »koja ne pozna Zakona« (usp. Iv 7,49) gura se oko Isusa da čuje riječ Božju (Lk 5,1). Naš svijet, naša zemlja, gdje se dobro i zlo isprepliću, kao pšenica i kukolj iz Matejeve prispodobe (usp. Mt 13,25-30). Naš svijet gdje sinovi Zloga žive među sinovima kraljevstva, a čovjeku (nama) ne priliči razdvajati jedne od drugih (usp. Mt 13,36-40). Dvoznačan svijet u kojem zlo prisvaja sebi svu vlast i slavu (usp. Lk 4,6) te baca izazov samome Bogu (usp. 4,10-11), a dobro je odbačeno od strane najbližih te ograničeno sinagogama i to subotom. Ipak, tihi glas Sina Božjega jači je od vike zla i dolazi do kraja zemlje.

U tom svijetu, u toj areni borbe između dobra i zla iz četvrtog poglavlja Evanđelja po Luki, učenika još nema. Nema, rekli bismo, pozvanih i odbačenih, nema onih koji bi išli za Isusom. Kroz cijelo četvrto poglavlje Isus djeluje sam. Luka ne govori o učenicima prije petog poglavlja kao da želi svu svoju pozornost usredotočiti samo na Isusa. To se posebno ističe ako ga usporedimo s Evanđeljem po Marku. Moglo bi se reći da Marko ne može zamisliti Isusovo djelovanje bez učenika. I stvarno, odmah poslije kratkog predstavljanja Ivanove propovijedi te Isusovog krštenja, Marko odmah donosi pripovijest o pozivu prvih učenika (Mk 1,14-20). Zajedno s njima Isus ide u Kafarnaum, ulazi u sinagogu, a nešto kasnije i u Šimunovu i Andrijinu kuću (Mk 1,21-29). Kada rano ujutro, još za mraka, izlazi iz kuće i povlači se na samotno mjesto kako bi se pomolio, a Šimun i njegovi drugovi ga traže, on ih poziva ići drugamo, u obližnja mjesta (Mk 1,35-39).

Kod Luke je drukčije. Isus sam ulazi u Šimunovu kuću dok taj još nije postao njegovim učenikom. Ujutro kada se Učitelj povlači na samotno mjesto, traži ga mnoštvo, a ne Šimun i njegovi drugovi. To ukazuje na Isusovu slobodu i razmjere njegovog djelovanja: on se ne može zadržati u jednoj kući, pa ni u Kafarnamu, te mu je i Galileja pretijesna; on mora propovijedati i naviještati evanđelje o kraljevstvu Božjem i u drugim gradovima te naučavati po judejskim sinagogama (4,43-44).

2.2. *Dok se jednom oko njega gurao narod da čuje riječ Božju (Lk 5,1)*

Zasigurno je trebalo dosta vremena da Isus obiđe judejske sinagoge (usp. Lk 4,44). U poglavlju 5,1 ponovno ga vidimo u Galileji i to na obali

Genezaretskog jezera. Oko njega se gura narod »da čuje riječ Božju«. Ne traži ga, dakle, zbog kruha (usp. Iv 6,26), zbog tjelesnog ili duhovnog iscjeljenja, niti s molbama za druge, pa čak ni zato da bi doznali gdje boravi kako bi mogli ostati kod njega (usp. Iv 1,38). Impresionira i zadivljuje, u ovom slučaju, taj visoki ideal traženja Isusa: *čuti riječ Božju*. Zadivljuje još više zato što znamo odakle dolazi taj zahtjev; iz svijeta u kojem đavao raspolaže vlašću i moći, iz svijeta gdje te u rodnom zavičajju u kojem si odrastao žele ubiti, iz svijeta u kojem i oni, koje je moćna riječ Isusova oslobodila od bolesti i okova đavolskih, i dalje ostaju robovi vlastitog egoizma i ne misle o drugima, zato što žele zadržati samo za sebe sve dobiveno dobro.

Nisu ovo samo značajke prvih Isusovih sljedbenika, nego i mnogih sljedbenika današnjice: našavši Isusa, želimo ga zadržati i ne pustiti od sebe. Često se možemo osjetiti neprihvaćenima, pa i odbačenima od svojih najbližih, od obitelji, od onih koji su nas odgojili, a sada se ljute zato što smo drukčiji te nas žele *strmoglaviti* (Lk 4,29). Često podliježemo i đavolskim kušnjama koji nas poziva na samostalnost i neovisnost od Boga (»Ako si Sin Božji, reci ovom kamenu da postane kruhom«, 4,3), ili kompromisu sa zlom (»Tebi ću dati svu ovu vlast i slavu njihovu jer meni je dana i komu hoću, dajem je. Ako se dakle pokloniš preda mnom, sve je tvoje«, 4,7), ili želji pobjeći iz svijeta i od svijeta i za sve okriviti Boga. U isto vrijeme slavimo Boga i divimo se Isusovom nauku, no ponajprije želimo čuti riječ Božju.

2.3. Stajaše Isus (Lk 5,1)

Luka piše o događaju kada se narod gurao oko Isusa, on »stajaše pokraj Genezaretskog jezera. Spazi dvije lađe gdje stoje uz obalu; ribari bili izašli iz njih i ispirali mreže. Uđe u jednu od tih lađa; bila je Šimunova pa zamoli Šimuna da malo otisne od kraja. Sjedne te iz lađe poučavaše mnoštvo« (Lk 5,1-3).

Narod se slijeva sa svih strana, gura se oko Isusa, a Isus – stoji. Ovaj Isusov gotovo nepomični stav ne može ne iznenaditi, zato što smo naviknuti na Isusa u pokretu, na Isusa koji hoda putovima Palestine, na Isusa koji putuje i prolazi. Ipak svaki evanđelist zapaža kako je Isus na svom putu prema Jeruzalemu barem jedanput zastao. To je bilo u Jerihonu kada jedan slijepac, kojega Marko zove po imenu Bartimej, nije želio, bez

obzira na prijetnje, prestati vikati »Isuse, sine Davidov, smiluj mi se« (Lk 18,38; 18,35-43; usp. Mt 20,29-34; Mk 10,46-52). Luka se još prisjeća da je Isus, nakon što se popeo na goru gdje je poslije provedene noći na molitvi izabrao dvanaestoricu, s njima kasnije sišao s gore te se *zaustavio* dolje, odakle je proglasio Blaženstva. Iako te riječi koje je izgovorio Isus na »ravnom« u mnogo čemu nalikuju Govoru na gori u Evanđelju po Mateju, Luka ne govori o njima kao o nauku, učenju, nego samo naglašava da je Isus govorio »sve te svoje besjede narodu, koji je slušao« (Lk 7,1)², kao da želi reći: »Evo te Božje riječi koju ste htjeli čuti, evo te Božje riječi zbog koje ste došli k meni«.

Još jedanput u Evanđelju po Luki vidimo Isusa kako stoji kada se, nakon što se dao prepoznati u lomljenju kruha dvojici učenika iz Emausa, iznenađeno pojavio među učenicima («stane posred njih») koji su se okupili kako bi im navijestio »mir vama« (Lk 24,36). Treba ipak spomenuti da je evanđelist Ivan taj koji poslije Isusovog uskrsnuća najčešće zapaža gdje Uskrsli stoji. Uskrsli Isus tako *stoji* iza Marije Magdalene kada ona gleda u prazan grob. Prolazeći kroz zatvorena vrata, on *staje* usred uplašanih učenika koji su se okupili zajedno s Marijom, darujući im svoj mir, šaljući ih u svijet te im dajući Duha svetoga i vlast otpuštati grijeh. Posebice zadivljuje sličnost između Isusa iz Evanđelja po Luki koji stoji na obali Genezaretskog jezera i Uskrslog Krista koji s obale Tiberijadskog jezera u Evanđelju po Ivanu zapovijeda svojim učenicima baciti mreže desno od lađe za veliki ulov - 153 ribe - simbol Crkve koja pod vodstvom Petra može okupiti u sebi sve narode i ne »popucati« (usp. Iv 21,1-14). U svakom slučaju, Isus koji stoji na obali Uskrsli je Krist koji vodi svoj narod iz ropstva smrti do slobode života; on je Dobri Pastir (usp. Iv 10,11-16) koji sabire svoje ovce kako bi ih poveo na bogate pašnjake i tihe vode (usp. Ps 23,2).

2.4. Spazi dvije lađe (Lk 5,2)

Stojeći na obali okružen narodom Isus se okreće prema jezeru i gleda prema pučini. Opaža dvije lađe gdje stoje uz obalu (Lk 5,2). Vidi, također, ribare koji su izašli iz njih i ispirali mreže. Vidi ljude zauzete svojim poslom iako taj posao ne donosi uvijek plodove. Nešto kasnije, iz razgovora sa Šimunom, saznat ćemo da je ta noć prošla uzalud, ne donijevši nikakvog ulova. Isus je mogao to znati (i vidjeti). A ipak ne izabire za svoje poslanje

² Gr. εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ; lat. *in aures plebis*; »u uši narodu« ili »narodu koji je slušao«. Izostavljeno u hrvatskim prijevodima.

najuspješnije ljude. Moguće da te dvije lađe nisu bile jedine toga dana na obali jezera, moguće da su tamo bile i ljepše i veće lađe pune ulova. No Isus opaža upravo ove dvije lađe koje te noći ništa nisu ulovile.

Broj »dva« često susrećemo u Svetom pismu, iako njegovo značenje nije uvijek isto. U Bibliji više puta susrećemo rođenu braću kao, primjerice, Kajina i Abela, pa čak i blizance, Jakova i Ezava, ili dvojicu braće iz Prispodobe o milosrdnom ocu koji se ne samo razlikuju međusobno, nego su i neprijateljski raspoloženi jedan prema drugome. Također je i neprijatelj čovječanstva, Satana, prisutan u ljudskoj povijesti ili u liku dvaju zmajeva iz Knjige Estere ili u liku dviju zvjeri iz Knjige Otkrivenja. S druge strane, ponavljanje ili udvostručavanje može ukazivati na važnost rečenog ili onog što se događa (prisjetimo se dvaju anđela kraj praznoga groba ili dvojice učenika iz Emausa), no također može ukazivati i na slabost ako pokazuje da netko ne može sam riješiti svoju zadaću, kao Mojsije koji, u prisutnosti svog brata Arona, dva puta udara palicom u stijenu kako bi dobio vodu, zbog čega će obojica biti osuđena: »Budući da se niste pouzdavali u me i niste me svetim očitovali u očima sinova Izraelovih, nećete uvesti ovaj zbor u zemlju koju im dajem« (Br 20,1-13).

Što Isus zapaža u ovim lađama? Zašto usmjerava pogled upravo na njih? Na to pitanje nije lako odgovoriti, zato što nešto kasnije izražena solidarnost i uzajamna pomoć među lađama ostavlja dojam kako samo jedna lađa ne bi uspjela obaviti zadatak.

Spazivši dvije lađe, Isus sjeda u jednu od njih, Šimunovu, i moli Šimuna da se otisne od kraja. Moli. Ne zapovijeda. Ne prisiljava. I ne traži baš mnogo: malo se otisnuti od kraja. Traži od Šimuna ono što je u njegovim mogućnostima, u njegovoj moći. Istina, i to *malo* zahtijeva neki napor, neki trud pa čak i poneku promjenu u svakodnevnici. Ipak ne toliku da bi bilo potrebno promijeniti život u potpunosti. Moguće da je zato, iako s nekim oklijevanjem, Šimun ipak ispunio Isusovu molbu.

Isus moli Šimuna otisnuti se malo od kraja. Upravo toliko da ga svi mogu čuti i vidjeti. I da ga nitko ne gura i ne stišće. Isus ne može govoriti *pod prisilom, stisnut gomilom na zemlji*. Njegova riječ, njegov nauk dolazi odozgo, od Oca (»Moj nauk nije moj, nego onoga koji me posla«, Iv 7,16) i ne može biti ograničen ni uvjetovan nečim zemaljskim. Na ovaj autoritetni vlastan nauk ukazuje i to što Isus iz lađe poučava sjedeći (»sjedne te iz lađe poučavaše mnoštvo«, Lk 5,3; kao na početku Govora na gori: »[Isus] sjede (...) progovori i stane ih naučavati«, Mt 5,2-3).

Dovršivši nauk upućen narodu Isus se više ne obraća Šimunu s molbom, nego mu govori autoritetom učitelja: »Izvezi na pučinu i bacite mreže za lov« (Lk 5,4). Šimun to nije očekivao. Sada kao da je u zamci. S jedne strane tu je dugogodišnje iskustvo ribara: ako po noći, kada se lovi riba, ništa nisu ulovili, tim gore danju. S druge strane, on ne može odbiti Isusa koji je već ušao u njegov život, u njegovu kuću, u njegovu obitelj, a sad i u njegov zanat. U svakom slučaju, odluka je na Šimunu, a jedini argument, jedini oslonac - Isusova riječ.

Za razliku od Mateja i Marka, Luka veoma snažno ističe svu dramu poziva i naše odluke ići za Isusom. Kod Mateja i Marka Isus zove Šimuna i njegovog brata Andriju: »Hajdete za mnom, učinit ću vas ribarima ljudi!« (Mt 4,19; Mk 1,17). Istina, oni moraju ostaviti obitelj i posao, no i dalje ostaju ribari. Suprotno tomu, u Evanđelju po Luki Isus zahtijeva od Šimuna da se ovaj prvo odrekne samoga sebe, svoga *ja*, svojih uvjerenja i navika, da prestane biti ribar. Njegov odgovor: »Učitelju, svu smo se noć trudili i ništa ne ulovismo, ali na tvoju riječ bacit ću mreže.« (Lk 5,5) nije pokušaj odbiti ili prebaciti odgovornost na Isusa za mogući neuspjeh, nego ustvari spremnost započeti nešto sasvim novo u svom životu, oslanjajući se samo na Isusovu riječ.

Ova svijest kako prihvaćena Božja riječ u vlastitom životu ne znači samo odreći se vlastite prošlosti, vlastite obitelji i doma, a ponajprije vlastitog *ja* (svojih znanja, navika, svojih sigurnosti...), to jest umrijeti ne samo za svijet, nego ponajprije samome sebi, svojstvena je i za Šimuna i u svakom kršćanskom pozivu, posebice u pozivu na Boga posvećen život.

2.5. Izvezi na pučinu (Lk 5,4)

»Izvezi na pučinu« – *duc in altum* prevodi Vulgata – »i bacite mreže«. Prije nego što Šimun i njegovi drugovi bace mreže i pomognu jedni drugima, potrebno je da Šimun izveze lađu na pučinu. Sam! Baciti mreže pa i raditi zajedno, surađivati, nije neki posebni izazov; nije problem čak ni podijeliti ribu (ulova će biti dovoljno za obadviije lađe). Pravi je izazov izvesti lađu na pučinu. Sam.

U Starom zavjetu grčka riječ *βάθος* (*bathos*), koju prevodimo upravo kao *pučina*, ukazuje ne samo na morsku pučinu ili dno mora (kao u Izl 15,5; Neh 9,11 i Zah 10,11), već se koristi također za opis onoga što je udaljeno od Boga. *Bathos*, pučina, postaje simbol najdubljih čovjekovih

patnji, uznemirenja zbog krivice i grijeha (usp. Ps 130,1: »Iz dubine, Jahve, vapijem tebi«, *De profundis clamavi ad te Domine*), kao i tragične situacije u kojoj se čovjek našao (»U duboko blato zapadoh i nemam kamo nogu staviti; u duboku tonem vodu, pokrivaju me valovi«, Ps 69,3). *Bathos*, dubina ili pučina, može označavati i najveću udaljenost od Boga, kao primjerice u Mih 7,19: »Satri naše opaçine, baci na dno mora sve grijeha naše!« ili u Jn 2,4: »Ti me baci moru u dubine, i voda me opteçe«.

Kako bi se čovjek podigao u visine duhovnog života ili izvezao na pučinu suradnje, potrebno je ponajprije spustiti se u dubine vlastitog *ja*, u najskrovitije kutove vlastitog bića, gdje nas čekaju naši demoni, naši strahovi, naša grješna narav. Prije ili kasnije čovjek se mora susresti i s »knezom ovoga svijeta«, Zvijeri i Zmajem, Sotonom, kojega mogu pobijediti »krvlju Jaganjčevom i riječju svojega svjedočanstva« samo oni koji »nisu ljubili života svoga – sve do smrti« (usp. Otk 12,1).

Na ovom teškom putu u dubinu, putu smrti i uskrsnuća, dobrim suputnikom iz Staroga zavjeta, za svakoga tko poslušna poziv Riječi i nađe u sebi smjelosti krenuti za Isusom, može biti prorok Jona, Isusom obećani znak.

Joni je Bog zapovjedio ići u Ninivu kako bi tamo propovijedao protiv grada čija se zloba podigla do samoga neba. »Nemoguće«, misli Jona. Prestravljen bježi od Božjeg poziva i zapovijedi te sjeda na lađu koja plovi za Taršiš.

Jona je sin Amitejev, kaže tekst, odnosno sin *moje istine*, kako kaže samo ime, sin onoga tko je bio pravedan prema samome sebi, tko je bio poslušna zahtjevima istine. Predaja nam kaže da je Jona bio sin udovice iz Sarfate kojega je prorok Ilija uskrisio (1 Kr 17,24). Tako da je on jedanput već bio umro za svoju majku, za svoje najbliže. Sada mora umrijeti za sebe, kako bi mogao postati istina. Zato mu Gospodin i govori: *qûm lēk*, »ustani (...) idi [u Ninivu]«. Doslovno ovaj izraz znači *ustani protiv sebe*. Jona je, dakle, pozvan ne samo propovijedati u Ninivi, nego prvenstveno ići protiv sebe samoga, protiv svojih uvjerenja i planova kako bi poslušna Božji glas. Kao što je Bog već ranije rekao Abrahamu: »Ustani (protiv sebe) i idi« sada to isto govori i Joni: »Ustani protiv sebe, ustani kako bi došao do granica samoga sebe, tamo gdje ćeš postati Istina«.

Na glas svog Gospodina Jona ustaje, no ne kako bi otišao u Ninivu, nego kako bi pobjegao »daleko od Jahve«. Razlog ovog bijega nije toliko strah pred velikim gradom, strah od odbacivanja. Ne! Jona se ustvari boji za sebe, boji se za vlastito *ja*. Koliko bi to moglo izgledati čudno! Njega plaši mo-

gućnost da se ispostavi lažnim prorokom ako bude naviještao kaznu Ninive i uništenje grada, a Bog se kasnije smiluje i oprostí. Jona će to reći nešto kasnije: »Ah, Jahve, nisam li ja to slutio dok još u svojoj zemlji bijah? Zato sam htio prije pobjeći u Taršiš; jer znao sam da si ti Bog milostiv i milosrdan, spor na gnjev i bogat milosrđem i da se nad nesrećom brzo sažališ« (Jn 4,2).

Odlazi zato u Jafu gdje se ukrcava na lađu što je plovila u Taršiš »daleko od Jahve«. Lađa se na hebrejskom kaže *ānīyyā*, što možemo razumjeti i kao *moje ja*. Nije dovoljno ni to što Jona pokušava pobjeći daleko od Jahve skrivajući se od njega na lađi - u svom egoizmu - on silazi na dno lađe, gdje liježe i tone u san, misleći da će se u snu moći sakriti od Boga i pobjeći dalje od svoje stvarnosti.

Dok Jona tone u san, sanjajući kako će služiti Bogu tamo negdje u Španjolskoj, na moru se diže veliko nevrijeme. Uplašeni mornari pronalaze zaspalog Jonu, bude ga i pozivaju da se moli. Još više su uplašeni kada su saznali kako Jona bježi od Boga koji je stvorio more i zemlju te, potaknuti od samoga Jone, bacaju ga u more koje odmah prestaje bjesnjeti. Tako Jona, kojega je progutala velika riba što ju je Jahve pripremio, konačno dostiže svoju *dubinu* ili dno. Tamo, u najudaljenijoj točki od Jahve, on konačno u dubini svoga srca pronalazi Boga od kojega je pokušavao pobjeći, a koji ga nikada nije prestao voljeti. Jona umire drugi put, sada već sebi samome, svome *ja* i Bog ga uskrisava kako bi postao znamenje Ninivljanima. A tek smo na polovici knjige! Jona će morati umrijeti i treći put »za Boga«, to jest za njegovu ideju o Bogu, njegovoj pravednosti i milosrđu. A hoće li i treći put uskrsnuti i oživjeti, sad već ovisi o čitatelju koji je pozvan prihvatiti neograničeno milosrđe nebeskog Oca koji je tako »ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni.« (Iv 3,16), ili će se zatvoriti u ogorčenju vlastite »pravednosti« farizeja i pismoznaca.

2.6. Učiniše tako (Lk 5,6)

Izveši lađu na pučinu i bacivši mreže Šimun i njegov brat Andrija, kojega Luka ne naziva ovdje imenom, »uhvatiše veoma mnogo riba; mreže im se gotovo razdirale. Mahnuše drugovima na drugoj lađi da im dođu pomoći. Oni dođoše i napuniše obje lađe, umalo im ne potonuše« (Lk 5,6-7).

Kako bi se zabacile mreže, mora se izvesti na pučinu. Spremnost poslušati Isusa i izvršiti njegovu Riječ, donosi veliki ulov. Ipak, izvući ovaj ulov i saču-

vati ga uvelike ovisi o Šimunu i njegovom bratu. U ova dva retka, koji su jedni od najdramatičnijih i najdinamičnijih trenutaka cijeloga odlomka, Isus kao da je odsutan iako je on tamo na lađi, sjedi i po svoj prilici gleda kako dva brata pokušavaju izvući mreže pune ribe. Ne govori im što treba činiti i ne pomaže. Šuti i gleda. Moguće da je upravo ova nijema prisutnost Učitelja na lađi potaknula Šimuna i njegovog brata Andriju da i oni šute. Oni ne viču, ne dižu buku, nego samo mašu svojim drugovima u drugoj lađi da dođu i pomognu im.

Zapanjuje ona tišina i mir koji vladaju u lađi u trenutku kada bi sve moralo vrvjeti od posla i živaca. Još više, ipak, zapanjuje umijeće sporazumijevanja samo jednim mahanjem, to jest *davanjem znaka*.

Ribe je toliko da, ako ne pristigne pomoć, ne bi se samo mreže potrgale, nego bi se i lađa mogla potopiti. Obje lađe toliko su pune da umalo ne potonu... Upravo u tom trenutku, kada su lađe napunjene ribom i plove prema obali, Šimun razumije kako je dosegnuo svoje dno. I prepoznaje sebe kao grešnika: »Vidjevši to, Šimun Petar pade do nogu Isusovih govoreći: »Idi od mene! Grešan sam čovjek, Gospodine!« (Lk 5,8). Čudna molba uzimajući u obzir da je Isus s njim zajedno na istoj lađi. No to ne govori Šimun, nego strah koji je obuzeo ne samo njega i Andriju, nego i njihove drugove na drugoj lađi, Jakova i Ivana, sinove Zabedejeve. Uplašila ih je velika količina ribe! Zaista mnogo, nestvarno mnogo. I mreže se nisu razderale, i lađe nisu potonule. A sve je bilo *na granici*: »mreže im se gotovo razdirale« (r. 6), »lađe umalo im ne potonuše« (r. 7).

Dubina (pučina) na koju se izvezao Šimun nije samo donijela veliki ulov, nego je otkrila i snagu prijateljstva, razumijevanja i suradnje. Čovjek koji je dosegnuo dubine u vlastitom životu, koji se dotaknuo dna (temelja) svog postojanja, vidi sebe ne samo kao grešnika, nego i razumije važnost i značenje drugih u njegovom životu, razumije da bez pomoći drugih ne može ni sačuvati te darove koje mu je Bog dao te bi sam potonuo u moru. Pozvavši Šimuna na pučinu Isus je želio ne samo zahvaliti mu bogatim ulovom, zato što ga je uzeo na svoju lađu, nego mu ponajprije pomoći dosegnuti tu točku koja bi ga učinila novim čovjekom. Zato ga i poziva: »Ne boj se! Odsada ćeš loviti ljude« (Lk 5,10).

2.7. Odsada ćeš loviti ljude! (Lk 5,10)

Matej i Marko stavljaju Isusu u usta obećanje kako će učiniti Šimuna i njegovog brata »ribarima ljudi« (usp. Mt 4,19; Mk 1,17). No ne i Luka.

Kod Luke Šimun nije više ribar. Noću, kada ribari love, on ne uspijeva ništa uloviti, a mreže baca u more danju kada se riba ne lovi! On je pozvan postati novi čovjek te prima od Isusa novo poslanje: loviti ljude, a ne ribu! Luka ovdje koristi grčki glagol ζωγρέω (*zōgreō*), što doslovno znači *loviti živim*. Drugim riječima, *spašavati, izvlačiti iz voda smrti živim*. Zato što Crkva nije dom robova, tamnica za one koji su se dali uhvatiti, već dom onih koje je Petar, zajedno s drugim apostolima i svojim drugovima, na Kristovu Riječ izvukao živima iz ralja smrti i propasti grijeha te ih učinio sudionicima i suradnicima Božjeg kraljevstva.

Prispjevši na kopno, Petar i njegovi drugovi ostavljaju sve – i lađe, i ribu, i dom, i posao - i idu za Isusom kako bi se naučili loviti – spašavati ljude. U Djelima apostolskim Luka će opisati još jedan veliki »ulov« ljudi: »A Petar zajedno s jedanaesticom ustade, podiže glas i prozbori: ‘Židovi i svi što boravite u Jeruzalemu, ovo znajte i riječi mi poslušajte.’ (...) I mnogim je drugim riječima još svjedočio i hrabrio ih: ‘Spasite se od naraštaja ovog opakog!’« I oni prigriše riječ njegovu i krstiše se te im se u onaj dan pridruži oko tri tisuće duša. Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama. (...) Svaki bi dan jednodušno i postojano hrlili u Hram, u kućama bi lomili kruh te u radosti i prostodušnosti srca zajednički uzimali hranu hvaleći Boga i uživajući naklonost svega naroda. Gospodin je pak danomice zajednici pridruživao spasenike« (Dj 2,14. 40-42. 46-47).

U ovom Lukinom opisu prve kršćanske zajednice vidimo kako se kršćanska zajednica rađa iz Kristovog poziva Petru i drugim apostolima, ali upućenog i svim ljudima - otrgnuti se od obale zla: »spasite se od naraštaja ovog opakog« (Dj 2,40), kako bi mogli isploviti na dubinu, u vode krštenja, gdje će postati novi ljudi koji će dijeliti taj isti nauk, lomiti u zajedništvu isti kruh i uzdizati molitve Bogu jednim ustima i jednim srcem, tvoreći zajedno Crkvu.

Sve je počelo onog dana kada je Isus »oko kojega se gurao narod« (Lk 5,1) »spazio dvije lađe« (Lk 5,2) te rekao Šimunu: »izvezi na dubinu« (Lk 5,4). Na dubini se razotkriva jedinstvo ovih lađa koje i dalje postoje svaka za sebe, no znaju vidjeti jedna drugu, znaju se međusobno sporazumjeti *znakovima* i doći jedna drugoj u pomoć, znaju raditi zajedno i zajedno dijeliti te iste osjećaje divljenja i straha pred Gospodinom zbog vlastite grešnosti i veličine Božjih djela kojima su postali sudionicima i svjedocima; na kraju krajeva, znaju ostaviti svoje lađe i sve što je u njima te otići za Isusom.

Drugi evanđelisti svjedoče kako se učenici odmah odazivaju na Isusov poziv (usp. Mt 4,20.22, »brzo ostave mreže (...) brzo ostave lađu i oca«; Mk 1,18: »odmah ostaviše mreže«) ili sami idu za Isusom kako bi saznali gdje stanuje (usp. Iv 1,37-38) i tek su kasnije angažirani u Isusovom djelovanju i naviještaju evanđelja. Kod Luke je taj »proces poziva« mnogo duži i uključuje upoznavanje Isusa i snage njegove riječi pa čak i pruženu pomoć u naviještaju evanđelja. Kao da taj poziv ne lomi sav dotadašnji život, ne prekida obiteljske veze i ne odvaja silom od prošlosti, nego podiže cijeli život na jednu novu, višu dimenziju služenja Božjem kraljevstvu koje je već »među vama« (Lk 17,21; usp. Mt 12,28; Lk 11,20). Nešto u potpunosti nerazmjerno osobnoj situaciji i vlastitim mogućnostima što i Šimun ustvrđuje pozivajući se na vlastitu grešnost i moleći Isusa da ode od njega (Lk 5,8). Zato i slijedi poziv »ne bojati se«.

»Ne boj se!« - govori anđeo Gabrijel Zahariji, naviještajući mu ispunjenje molitava za rođenje sina, pozivajući ga postati ocem dajući djetetu ime (Lk 1,13). Zahariji će biti potrebno ipak nešto vremena prije nego što dadne djetetu ime Ivan te progovori blagoslivljajući Boga (usp. Lk 1,63-64).

»Ne boj se!« – reći će Gabrijel i Mariji, naviještajući joj da je našla milost u Boga te je pozivajući Sinu Svevišnjega dati ime Isus kojega će začeti i roditi (Lk 1,30-32). Primivši znak od anđela o Elizabetinoj trudnoći, Marija spremno odgovara: »Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi!« (Lk 1,38) i žurno (gr. *μετὰ σπουδῆς*, *meta spoudēs*, revno, gorljivo) hiti k Elizabeti noseći joj radost ispunjenja Božjih obećanja (usp. Lk 1,42-45).

»Ne boj se!« – poziva Isus »malo stado« objavljujući volju nebeskog Oca dati mu kraljevstvo (usp. Lk 12,32). Potrebno je samo imati slobodne ruke od bogatstva ovoga svijeta i srce na nebesima (usp. Lk 12,33-34). »Ne boj se!« – govori Isus i Petru (Lk 5,10) pozivajući ga pridružiti se Sinu Čovječjom u njegovom poslanju »potražiti i spasiti izgubljeno« (Lk 19,10).

Zaključak

»Ne boj se!« – poziva danas Isus svakoga tko je spreman bar »malo se otisnuti od kraja« te na njegovu riječ »izvesti na počinu«, »u dubinu« vlastitog bića. Tamo, na dubini, čeka nas težak trud, no i obilan ulov kojega možemo izvući samo uz pomoć drugova, a da se mreže ne razderu i lađe

ne potonu od velike lovine ribe. U tom trenutku uspjeha što je iznenadio svojim rezultatima tek nešto ranije podosta skeptičnog Šimuna, a i njegove drugove, on otkriva sebe grešnikom (usp. gr. *ἁμαρτάνω*, *promašiti [cilj]*, *ne pogoditi, nešto ne postići, griješiti*) čiji život je bio označen uzaludnim trudom i neuspjehom. I traži od Isusa da ide od njega, da ga ostavi u njegovoj stvarnosti noći i teško stečenih, oskudnih i nezadovoljavajućih rezultata (usp. Post 3,17-19). No Sin Božji je došao upravo »zvati grešnike« (Lk 5,32) i »spasiti izgubljeno« (Lk 19,10), pozivajući svoje prijatelje (usp. Iv 15,15) da postanu njegovi suradnici (usp. 3 Iv 1,8) u djelu spasenja svijeta (usp. Iv 3,17; 12,47), nemogućeg ljudima no mogućega Bogu (usp. Lk 18,27). »Ne bojati se« znači povjerovati da Bog spašava, a nas poziva da sudjelujemo u njegovom djelu spasenja. »Ne bojati se« znači povjerovati da je on s nama »u sve dane – do svršetka svijeta« (Mt 28,20) i da bez njega ne možemo ništa učiniti (usp. Iv 15,5). »Ne bojati se« znači povjerovati da bez obzira na naša ograničenja i slabosti Onaj »koji nas je spasio i pozvao pozivom svetim – ne po našim djelima« (2 Tim 1,9) ima povjerenje u nas da ćemo uvijek priteći u pomoć jedan drugome kako bi sačuvali njegov ulov i izvukli čitavima na kopno naše lađe te, ostavivši sve, mogli pratiti Jaganjca kamo god pođe (usp. Otk 14,4).

Literatura

BARBAGLIO, Giuseppe, *La Parola si moltiplicava*, Bologna, 2008.

BASTIANEL, Sergio, »In Gesù di Nazaret il volto dell'uomo«, u: *Gregorianum*, 82 (2001.) 3, 543-557.

BLENDINGER, Christian – Dietrich MÜLLER – Wolfgang BAUDER – Hans-Christoph HAHN, Seguire, discepolo, u: COENEN, Lothar - Erich BEYREUTHER - Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, Bologna, 1976., 1717-1732.

BOSETTI, Elena, *Luca. Il cammino di evangelizzazione*, Bologna, 1995.

CASATI, Angelo, *Incontri con Gesù. Figure della sequela*, Magnano, 2010.

COENEN, Lothar, Chiamata, vocazione, u: COENEN, Lothar – Erich BEYREUTHER – Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, Bologna, 1976., 250-258.

- ESTRADA, Bernardo, Il binomio »kalein–akolouthein« nei vangeli Sinottici: La vocazione al ministero gerarchico e alla santità nel proprio stato, u: *Divus Thomas*, 91 (1988.) 1/3, 72-91.
- FAUSTI, Silvano, *Una comunità delle il Vangelo di Luca*, Bologna, 1999.
- GALIZZI, Mario, *Vangelo secondo Luca*, Leumann (Torino), 1997.
- KITTEL, Gerhard, ἀκολουθέω, u: *Grande lessico del Nuovo Testamento*, I, Brescia, 1965., 567-582.
- MASCILONGO, Paolo, *Il discepolato nel Nuovo Testamento. Riflessioni bibliche e spirituali*, Cinisello Balsamo (Milano), 2013.
- MASINI, Mario, *Luca: il vangelo del discepolo*, Brescia, 1988.
- MEYNET, Roland, *Il Vangelo secondo Luca: analisi retorica*, Roma, 1994.
- PAGLIA, Vincenzo, *Il vangelo di Luca*, Milano, 2000.
- POPOVIĆ, Anto, *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta sa statistikom grčkih riječi*, Zagreb, 2016.
- PRETE, Benedetto, Dati cristologici nel racconto della pesca miracolosa (Lc 5, 1-11), u: *Divus Thomas*, 104 (2001.) 1, 138-182.
- SCHMIDT, Karl Ludwig, καλέω, u: *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, IV, Brescia, 1968., 1453-1490.
- SENC, Stjepan, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb, 1910 [1988].

s. Mirjam PERIČIĆ, OP*

Ono što je oproštenje za pojedinca, to je pomirenje za zajednicu

Izlaganje sa skupa**

Krizne se životne situacije događaju s razlogom. Neke su od njih usko povezane s međuljudskim odnosima. Često prolazimo kroz scenarije sukoba, povređivanja, odbacivanja i slomljenih odnosa koji se ponavljaju. Koliko smo puta sami bili ubijeni *prijateljskom vatrom* ili smo istom vatrom ubili druge? Krize su poput objektiva koji izoštrava sliku našega života. Preko njih možemo rasti, osvijestiti vlastite snage, slabosti i ranjivosti. Patnje duha dobro su tlo za rast milosti.

Mnoge nas situacije u našim odnosima izlažu Božjoj ljubavi i milosrđu. U trenutku kada stvari izgledaju najmračnije i gotovo bez nade, očituje se naša najveća šansa. Sve se čovjeku može uzeti, osim posljednje od ljudskih sloboda, a to je pravo na izbor osobnog stava u danim okolnostima, pravo na izbor vlastitog puta. Možemo odabrati činiti dobro ili zlo.

Za činiti dobro nisu nam dovoljni samo naši napori, već je potrebno naše povjerenje u Božju providnost. Njegova svemoć nadoknađuje nedostatak naše moći. Njegova pravica neprekidno ispravlja naše pogrešne sudove. Njegovo milosrđe tješi naše bližnje koje smo povrijedili okrutnošću. Njegova savršenost neprekidno priskače u pomoć našim nedostacima.

Naše jedinstvo nije u prvom redu plod naših napora, dogovora. Duh Sveti je sklad i On je pokretač. Sklad je tamo gdje se jedinstvo i različitost mogu zajedno povezati.

Vjerujem da su mnogi sveci dospjeli u Nebo zato što ih je netko lijepom riječju ohrabrio na tom putu. Sveci su sveti zato što su bili radosni kada je

* Kruga 3, HR – 10 000 Zagreb, sestra.mirjam@gmail.com

** Izlaganje je održano na *Danima Kongregacije sestara Dominikanki sv. Anđela Čuvara* (Zagreb, 16-18. listopada 2020.)

bilo teško biti radostan, strpljivi kada je bilo teško biti strpljiv, što su šutjeli kada su htjeli govoriti i bili ljubazni kada bi najradije vrištali. Opraštali su i pomirili se onda kada bi najradije okrenuli leđa. Ne zaboravimo, svatko je od nas primio osobni poziv na svetost.

Proces opraštanja uključuje promjene u duhovnom, kognitivnom, emocionalnom, bihevioralnom i socijalnom sustavu i kod žrtve, osobe koja je povrijeđena, i kod počinitelja, osobe koja je povrijedila.

Kao što po sakramentu ispovjedi primamo Božje oprostjenje i vraćamo se u *vidljivo* stanje unutarnjeg mira, tako su i u međusobnom opraštanju određeni negativni elementi oduzeti iz svakog od navedenih sustava, a pozitivni su elementi dodani u svaki od njih. Kad oprostimo, sjećanje nije izgubljeno, ono je promijenjeno. Razlikujemo opraštanje odlukom i emocionalno opraštanje.

Opraštanje uključuje povrijeđenu osobu koja se namjerno odriče ogorčenosti prema osobi koja ju je povrijedila te na počinitelja povrede nastoji gledati sa suosjećanjem, empatijom, dobrohotnošću i ljubavlju. Opraštanje se događa unutar osobe koja oprašta, a koja za primarni motiv ima svoju dobrobit i želi samu sebe rasteretiti jakih, negativnih osjećaja. Tijekom procesa opraštanja žrtva, osoba koja je povrijeđena, često razmatra potencijalnu obnovu odnosa s osobom koja ju je povrijedila. Kad dođe u stanje istinskog opraštanja, žrtva produbljuje stav stvarne dobre volje prema počinitelju povrede kao osobi, što je značajno drugačije od produbljenja stava prema štetnom djelovanju počinitelja.

Na što se mi fokusiramo kod osobe koja nas je povrijedila; na osobu ili štetno djelovanje? Razlikujemo opraštanje od strategija samopomoći. Kada istinski opraštamo, radimo nešto dobro i korisno i za počinitelja povrede i za zajednicu u kojoj se povreda dogodila.

Isprika je najdjelotvornija metoda za iscjeljivanje poniženja i generiranje oprostjenja. Njome potvrđujemo osjećaje, intuiciju (neposredan uvid) i percepciju druge osobe. Isprika koja uključuje pokajanje i žaljenje važna je za pomirenje, ali nije presudna za oprostjenje. Ako opraštanje ovisi o ispriki počinitelja, tada žrtva pati dvostruko. Prvi put kada se povreda dogodila, a drugi put kada žrtva čeka da počinitelj preuzme odgovornost za učinjeno ili se ispriča, prije negoli žrtva odluči oprostiti. Realna je mogućnost da počinitelj ne preuzme odgovornost i ne ispriča se.

Pomirenje je višedimenzionalni proces koji uključuje promjene na duhovnoj, kognitivnoj, emocionalnoj, motivacijskoj razini i razini ponašanja.

Pomirenje se tiče odnosa i za njega su potrebne obje strane. Svi smo mi istovremeno u ulogama i žrtve i počinitelja i pomiritelja, ovisno o scenarijima u kojem se nalazimo.

Četiri kombinacije koncepata oprostjenja i pomirenja

1. Opraštanje bez pomirenja

Čak i u situacijama u kojima pomirenje nije moguće (smrt, velika i trajna razdvojenost) ili jednostavno nije opcija (osobno ne poznajemo počinitelja), opraštanje može biti iscjeljujući i oslobađajući proces. Kada je osoba preminula ili joj iz nekog drugog razloga nismo u mogućnosti prići, možemo joj pristupiti na duhovnoj razini, svjesni njezina daljnjeg postojanja te je u duhu tražiti oprost ili joj ga dati.

2. Nepraštanje bez pomirenja

Nesposobnost opraštanja očituje se u hladnoći i šutnji, nesudjelovanju u razgovoru s osobom na koju se ljutimo i ignoriranjem njezinih pitanja, rezerviranošću, sarkastičnošću, zajedljivim primjedbama i zlobnim tu-maćenjem njezinih postupaka i riječi. Povrijeđene osobe drže se bijesa i svoje odluke da ne oprostite i ne pomire se. To može biti prikrivena mržnja. Nekim je ljudima to način života. Ljudi se s prijestupima suočavanju i na načine koji ne uključuju opraštanje. Nepraštanje je kao trulež. Jedna trula jabuka može polako, ali sigurno dovesti do propadanja cijele gajbe jabuka - cijele zajednice! Nepraštanje je kompleks negativnih emocija te je stresno i za pojedinca i za zajednicu. Osoba koja bira ne oprostiti i ne pomiriti se, odabire i odvojenost od Božje milosti.

U Evandjelju piše: sjetiš li se da brat tvoj ima nešto protiv tebe idi i prvo se pomiri s bratom pa tek onda prinesi žrtvu. Svakodnevno molimo, svjesno ili nesvjesno: »Otpusti nama duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim.« Kako očekivati istinski mir i oprost ako isto ne pružamo drugima oko sebe? Mjerom kojom mjerimo, mjerit će nam se i sudom kojim sudimo, sudit će nam se.

3. Nepraštanje i interakcija

Povrijeđena osoba može svjesno odlučiti stupiti u odnos s počiniteljem povrede na površnoj razini iako nije oprostila. Ovaj oblik interakcije ne

smije se miješati s pomirenjem. Kad pojedinci stupe u interakciju bez prethodnog oprostjenja, oni ignoriraju bol koju su im prouzročili tuđi postupci, negiraju povredu, ostaju pasivni i tihi kako bi stvorili prividan mir.

Takva interakcija bez oprosta ovisi o okolnostima i stupnju u kojem površinski odnos negativno utječe na psihološku dobrobit obje strane. Interakcija bez oprosta neće dovesti do potpunog oslobađanja od negativnih emocija niti do pozitivnog blagostanja do kojeg inače dovode pomirenje koje proizlazi iz oprosta ili oprost bez pomirenja.

Interakcija bez oprosta odnosi se na ljubaznost i onda kada nema oprostjenja. Biti ljubazan prema nekome nije isto što i imati povjerenje u nekoga. Prema *neprijatelju* se moramo postaviti kao da će nam jednoga dana postati prijatelj.

Moguća su dva scenarija. Prvi je da povrijeđena osoba tijekom površnog odnosa oprosti, a što potencijalno otvara prostor pomirenja za obje strane. Drugi je scenarij da povrijeđena osoba produbljuje svoju ozlojeđenost, ali svojom ljubaznošću prikriva bijes ili prezentira lažno opraštanje.

4. Opraštanje i pomirenje

Istinsko emocionalno opraštanje može uvelike promijeniti iskustvo odnosa i dovesti do pomirenja. Pomirenje uključuje dvoje ljudi koji ulaze u odnos i idealno je stanje nakon oprostjenja. Opraštanje je pod kontrolom jedne osobe, dok pomirenje uključuje suradnju dvije osobe. Za susrete i razgovor moraju postojati volja te realno vrijeme, mjesto i način.

Kombinacije koncepata oprostjenja i pomirenja u samostanskim zajednicama

Sve četiri kombinacije opraštanja i pomirenja prisutne su i u našim redovničkim zajednicama. S obzirom na različite osobine ličnosti, veliku ulogu u njihovom generiranju imaju službe i premještaji braće i sestara, ali najutjecajniji su ipak *jezici* redovnika i redovnica.

Potrebni su konstruktivni susreti i dobrohotna komunikacija, koji su sve rjeđa pojava u redovničkim zajednicama. Iako dijelimo isti prostor, duše nam se rijetko susreću. Deficit potrebnih susreta i komunikacije u redovničkim zajednicama uzrok su nesigurnosti i manjka međusobnog povjerenja, a što povratno rezultira blokadom pozitivnog komuniciranja i susretanja.

Služeći se analogijom evanđeoskog teksta o milosrdnom ocu i izgubljenom sinu, zapitajmo se kako mi napuštamo naše zajednice, odnosno kako sukreiramo navedene kombinacije opraštanja i pomirenja. Pomoću fizičkog razdvajanja kao što je slučaj kod mlađeg brata ili pomoću uskraćivanja srca što vidimo kod starijeg brata? Stariji brat čvrsto stoji na imanju svojega oca, ali je napustio radost življenja. Njegova je vjernost samo prividna. On vidi sve što je učinio, ali propušta uvidjeti što mu nedostaje iznutra. Stariji je brat ostao kod kuće radeći što mu je rečeno da radi, ali se njegovo srce ohladilo, njegova je rutina postala njegov život.

Šetati svakoga dana po Crkvi – Očevu imanju, a ne doživjeti njegovu prisutnost. Čitati Bibliju, a ne slušati je, ne čuti je. Lomiti kruh na oltaru, a ne slamati srce. Naviještati Božju riječ, a ne osjećati da su te riječi i meni upućene. Moliti časoslov, a nikada ne doživjeti i poželjeti da Bog uistinu sluša te riječi. Stariji je brat bio blizu oca i nikada mu se nije bacio na grudi. Nikada ne proživjeti tragediju, uvijek biti stariji sin, može dovesti do vječne tragedije.

Sjetimo se svojih živih susreta s Gospodinom i kako smo krenuli u redovništvo s velikim entuzijazmom i žarom, nakon čega se taj žar izgubio radi teškoća i razbijanja iluzija. Zapitajmo se koliko smo i kako doprinijeli i svojim i tuđim teškoćama? Možda smo i sami doživjeli razočaranje i neuspjeh pa se sada nalazimo u kolotečini bez zanosa. Svi prolazimo kroz razdoblja gubitka žara.

Bog nam daje iskušenja jer želi da dođemo k njemu. Mjerilo ljubavi prema Bogu jest spremnost da mu sve predamo. Vratimo svoje srce Bogu i neka nam srce ne bude ničiji sluga.

Povjerenje

Zrak koji udišemo u našim zajednicama toliko je zagađen nepovjerenjem da zbog njega gotovo propadamo. Naši međuljudski odnosi ulaze u spiralu nepovjerenja.

Povjerenje sadržava element rizika, a ljudi uglavnom izbjegavaju rizične odluke jer rizik uključuje potencijalni gubitak. Nekad nekome uskraćujemo svoje povjerenje radi glasina koje do nas dolaze, a mi ih prosljeđujemo dalje. Osoba koja ogovara unosi razdor među ljude. Cilj joj je prikazati sebe u što boljem svjetlu, kao pronicljivu i informiranu, na način da druge prikaže lošima. Premda mnogi vjeruju da je sposobnost nalaženja mana u drugima

znak mudrosti, ništa ne iziskuje manje inteligencije od zlobnog prigovaranja drugima. Nema ništa lakše od zluradog prigovaranja. Da bismo prigovarali i gundali, nisu nam potrebni ni talent, ni požrtvovnost, ni inteligencija.

Klevetnik se uvijek bori protiv odsutnih, ciljano stvara negativnu sliku o nekome. Ono pripada začaranom krugu laži jer klevetnik zna da govori neistinu. Klevetanje je sofisticirana promocija laži drugome na štetu.

Oko šezdeset posto razgovora odraslih ljudi bavi se onima koji nisu prisutni. Taj je govor praćen procjenjivanjem odsutne osobe kojoj će, na koncu, pasti ugled u očima prisutnih. Priroda trača takva je da ga svatko okiti svojim tumačenjem, maštom i raspoloženjem. Osoba koja ogovara ne vidi da njezina zla riječ nastavlja putovati do brojnih drugih ljudi i čini veliku štetu i nepravdu. Čak ako je na početku nešto i bilo istinito, na kraju to više neće biti. Verzija desete osobe koja je trač pronijela dalje, samo se u dvadeset jedan posto slučajeva slaže s izvornim tračem.

Kada bismo za one koji nam nisu simpatični molili samo pola vremena od onoga koje inače potrošimo na govor o njima, izbjegli bismo mnogo grijeha, slomljenih odnosa i bili bismo sretniji.

Činjenica da znamo nešto o nekome ili mislimo da znamo, ne daje nam pravo da to razglasimo. Ogovaranjem i klevetom crtamo sliku drugoga koju nemamo pravo crtati. Nekada crtamo tu sliku za one koji je nemaju pravo vidjeti, bila ta slika i istinita. Ogovaranje i klevetanje oružja su kukavica, licemjernih osoba koje se pretvaraju da govore za opće dobro. Uništavatelj tuđeg dobrog glasa nije od Boga, koliko god se takva osoba razmetala svojom pobožnošću. Nepochjenjivo smo vrijedniji od procjene koju izvikuju zli jezici.

Mane drugih ne bi nam bile toliko uočljive kada bismo ispitali vlastite. Pokušajmo vidjeti sebe tuđim očima. Tuđe i vlastite mane rijetko mjerimo istom mjerom i rijetko ih važemo na istoj vagi. Za sebe tražimo milost, a za druge pravdu.

Kada upoznamo sebe, proći će nas svaka volja da sudimo drugima. S obzirom na to koliko toga trebamo popraviti u svome životu, bit će dovoljno da gledamo samo svoja posla. Bit ćemo sretni ako ćemo na kraju života imati sređene sve račune s Bogom, a kamoli da se trudimo uređivati tuđe račune i živote.

Osoba čije srce pripada samo Bogu zna gdje završavaju dobrohotnost, razumijevanje i spremnost da se pomogne, a gdje počinje miješanje tamo

gdje joj nije mjesto. Što je više moguće treba odbaciti sijanje kleveta i tračeva koji dovode do nepovjerenja. Budimo dobrohotni. Dobrohotnost je oko koje ne primjećuje prijateljevu zapuštenu stolariju, ali vidi cvijeće koje cvjeta u njegovu vrtu. Možda mnoge duše ne bi bile izgubljene da im je netko uputio lijepu riječ i odlučio prešutjeti neku surovu. Okrutnim riječima na čovjekovoj duši ispisujemo nešto što nikada nećemo moći izbrisati. Gdje god je to moguće, trudimo se jačati i poticati povjerenje. Povjerenje će nam uvijek ostati jedan od najvećih, najrjeđih i najmiljenijih darova zajedničkog ljudskog života.

Glasine često govore o nečijem ugledu i karakteru. Kad bi te glasine i bile istinite, premda najčešće nisu, one nikako nisu pouzdan kreator našeg odnosa prema osobi o kojoj glasine govore. Mi pretpostavljamo da je ugled zbroj stabilnih osobina, ali nije. Pretpostavljamo da je karakter uklesan u kamenu, ali nije. I ljudska moralnost je poprilično nestalna. Prilika čini potencijalnog lopova. Ne kroje okolnosti naš život, već naš odaziv. Moj odaziv moja je odgovornost. Ja odlučujem hoću li u drugima gledati samo ono što mi se ne sviđa ili ono dobro. Ono što gledam to raste, što ignoriram to *nestaje*. Svi mi nosimo u sebi i vodu i zapaljivu tekućinu, pitanje je samo što od toga koristimo. Nečija se pouzdanost ne može dosljedno predvidjeti na temelju prošlih akcija.

Povratak povjerenja može promijeniti naše ponašanje tako da smanjuje naše neprijateljstvo i pozitivno mijenjaju naša sjećanja na prošlost pa potencijalno problematični događaji više ne djeluju tako uznemirujuće. Povjerenje dovodi do veće prilagodbe i suradnje, veće motiviranosti za pronalaženje prihvatljivih rješenja koja svima odgovaraju. Povjerenje nas potiče da više cijenimo dugoročne ciljeve, a to nas čini spremnijima za veću žrtvu i suradnju u sadašnjosti.

Način na koji naučimo je li netko vrijedan našega povjerenja jest da mu vjerujemo. Ako želimo moći vjerovati, zastanimo prije stupanja u odnos s nekim kako bismo dopustili osjećajima izazvanim nekim ranijim događajima ili glasinama da nestanu. Važno je izbjegavati posezanje za starim glasinama i konfliktima jer se tada i emocionalno vraćamo unazad. Ako uđemo u novu situaciju ljutiti ili nervozni, već smo time nehotice ograničili svoju sposobnost vjerovanja drugima. Odnos bez povjerenja je kao automobil bez goriva. Možeš biti u njemu koliko god želiš, ali nikamo nećeš stići.

Poslušnost događajima

Bog je bio prisutan u svemu što smo doživjeli. Božja prisutnost mijenja našu percepciju stvarnosti. Jesmo li poslušni događajima, imamo li povjerenja u Božju prisutnost?

Ne radi se tu ni o fatalizmu ni o pasivnosti, ni o tome da je sve što se događa Božja volja. Bog ne želi ni zlo ni grijeh. Mnoge stvari koje se događaju nisu po Božjoj volji, ali ih On u svojoj mudrosti dopušta, što nas sablažnjava. Bog želi da učinimo sve što je moguće da bismo uklonili zlo, no neovisno o našem trudu postoji cijeli sklop okolnosti na koje nemamo nikakvog utjecaja, okolnosti koje nisu nužno po Božjoj volji, ali On ih dopušta te nas poziva da ih prihvatimo s povjerenjem i u miru, makar nam uzrokovale muku i bol. To ne znači pomiriti se sa zlom, nego s tajanstvenom Božjom mudrošću koja dopušta zlo. To pristajanje nije nikakav kompromis sa zlom nego izraz povjerenja u Boga koji je jači od zla. Takav stav sadrži jedan oblik bolne, ali plodne poslušnosti. Nakon što smo učinili sve što je u našoj moći u odnosu na ono što nam događaji nameću, pozvani smo na predanje i sinovsko povjerenje u nebeskog Oca u vjeri da »Bog u svemu na dobro surađuje s onima koji Ga ljube«. Bog nije htio ni Judinu izdaju ni Pilatov kukavičluk (jer Bog ne može htjeti grijeh), ali ih je dopustio i želio je da Isus sinovski prihvati te događaje, kako je i učinio: »Ne što ja hoću, nego što hoćeš Ti!«

Biti slab znači prihvatiti trnove u tijelu. Koji su trnovi u mome tijelu? Postoji li netko s kime imam problema? Postoji li netko tko izvlači ono najgore iz mene, netko tko čini da izgledam loše, suprotstavlja mi se u svemu što pokušavam raditi? Ove stvari često služe Božjoj svrsi. To su stvari koje nas čine poniznima i drže nas u Božjoj milosti. Svi oni radi kojih podnosimo pakao, najviše nam približavaju nebo. Iza svih ljudskih postupaka stoji Bog koji sve prilagođava svome planu.

Snaga se nalazi u slabosti. Isus je odabrao slabost da porazi Sotonu. Umjesto pet kamenova (kojima David ubija Golijata), Isus je odabrao pet rana da porazi neprijatelja. I mi možemo poraziti istoga neprijatelja, ne ljudskim oružjem, nego onim što Bog radi kroz nas u slabosti koju smo prihvatili. Naša prava snaga leži u povjerenju koje imamo u Gospodina i u obraćanju Bogu za ono što nam treba. Istina je da su istinski vođe ranjeni ljudi koji svojom slomljenošću drugima otkrivaju snagu i ljubav Božju. Slabost je dobar učitelj.

Nemojmo događaje samo podnositi, nego ih slobodnom voljom prihvatimo. To ništa neće mijenjati na situaciji izvana, ali se sve mijenja iznutra. Prihvatanje potaknuto ljubavlju i povjerenjem donosi nam slobodu, aktivnost umjesto pasivnosti, i omogućuje Bogu da sve što nam se događa, bilo dobro bilo zlo, okrene na bolje, na dobro.

Ruminacija

Kada iskusimo patnju, ona prirodno postaje glavno središte našega života. Kada se porežemo, rana na prstu postane naš cijeli iskustveni svijet. Tako je i u slučaju emocionalnih povreda. Razmišljanje o svom statusu žrtve može nas uvući u vrtlog kopanja po svojim emocionalnim ranama, odnosno u ruminaciju.

Sklonost ruminaciji gotovo uvijek potiču bolni osjećaji i iskustva, a rijetko radosni i pozitivni osjećaji i doživljaji. Spoznaje o ruminaciji bitne su jer ne možemo prevladati ono što ne poznajemo. Da bismo nadišli sebe, moramo sami sebe osjetiti, razumjeti, poznavati.

Kada doživimo neko bolno iskustvo, najčešće ga duboko analiziramo nadajući se da će nam to pružiti uvid koji će smanjiti našu uznemirenost i omogućiti nam da krenemo dalje. Često se dogodi da umjesto emocionalnog olakšanja zaglavimo u ruminaciji. Iznova odigravamo iste uznemirujuće prizore, sjećanja i osjećaje te se pritom osjećamo gore.

Ako osoba ruminira o tužnoj strani situacije, u visokom je riziku da postane depresivna. Ako ruminira o nepravdi, postaje frustrirana i ljutita. Ako je sadržaj ruminacije potencijalna šteta, osoba će biti strašljiva i anksiozna. Ako su sadržaj ruminacije nepraštanje i nepomirenje, osoba će iskusiti nepraštanje i nepomirenje.

Pretjerana usmjerenost na bolne emocije i iskustva ima snažan negativan utjecaj na naše raspoloženje. Postajemo razdražljivi što nas dovodi do toga da eksplozivno reagiramo na blagu provokaciju. Može narušiti našu percepciju tako da život općenito počnemo promatrati više negativnim očima i na kraju u nama može pobuditi snažne osjećaje bespomoćnosti i beznađa. Ruminiranje troši velike količine naše mentalne energije, narušava koncentraciju, sposobnost rješavanja problema te motivaciju i inicijativu. Intenzivne ruminacije često nas mogu tako snažno fokusirati na naše emocionalne potrebe da postajemo slijepi kad je riječ o potrebama ljudi koji nas okružuju.

Važan je stupanj nametljivosti ruminacije. Nekada je ona plutajuća, a nekada je sami zovemo. Ako se ruminacija uglavnom događa pod kontrolom, njezina snaga je umanjena. Ako se događa spontano i ne možemo je zaustaviti, tada su negativne emocije povišene.

Ako se ruminacija brzo uoči, može se isključiti. Prvi alarm su zabrinutost i ponavljanje uznemirujuće scene u glavi. Ako se propuste ti prvi znakovi, obvezno je reagirati na drugi alarm. Drugi je alarm gorčina i uvrijeđenost, neprijateljske misli o počinitelju povrede, korištenje riječi ili ponašanje potaknuto mržnjom. Tada iz ruminacije treba izaći što prije. Drugi alarm odzvanja našim samostanskim hodnicima, navikli smo na suživot s njime.

Često se događa da smo žrtve svojih ruminacija. Netko nam zada jednu ranu, a mi ruminiramo kao da se sve opet događa i naše rane se umnažaju. A pomognu nam i oni s kojima žučljivo dijelimo svoje ruminacije, u vidu ventiliranja kroz ogovaranja i klevetanja. Rane po kojima kopamo, zagnoje se i upale, a dok upala ne prođe, rana ne može zacijeliti.

Analogno kapljici tinte u boci vode, jedna loša misao, k tome još i neistinita, može zatrovati cijeli život i odnose u njemu. Ne možemo zabraniti pticama, negativnim mislima, da lete, ali možemo im zabraniti da nam naprave gnijeздо na glavi, u srcu.

Čuvajmo svoja i tuđa srca. Hoće li ljudi oprostiti i pomiriti se, ovisi o njihovim emocionalnim odgovorima na prijestup. Svatko od nas snosi odgovornost za tuđi emocionalni odgovor na prijestup. Svako je nepraštanje i većina nepomirenja poput ugruška u srcu. Na križu se događa susret grijeha i Božjeg milosrđa, neka tako bude i u našim srcima, u našim razgovorima. Koliko pomažemo drugima u njihovoj ruminaciji? Gdje je tu naša odgovornost?

Na našu motivaciju, ponašanja i procjene utječu emocije, a emocije su proizvod naših misli. Često trebamo mijenjati svoje misli. Misao je sila. Nakon što osvijestimo svoje ruminacije, možemo se od njih emocionalno distancirati i korigirati ih na kognitivnoj razini. Naši sudovi su u nama mnogo prije negoli ih izgovorimo, ako ih uopće izgovorimo. U trenutku iskazivanja oni su već ukorijenjeni u našem srcu i navikli smo na njihovu prisutnost. Pozitivne promjene na kognitivnoj razini pridonose pozitivnim emocionalnim stanjima. Radi se o aktivnom nastojanju da se loše misli zamjene dobrima, a gorčina i bijes suosjećanjem i naklonošću. Kako bismo doživjeli promjenu, bitne su situacije kojima se izlažemo te narativna nit kojom povezujemo iskustva.

Korisno je analizirati bolno iskustvo iz perspektive neutralne osobe. Možemo promatrati scene unutar prizora, unutar događaja koji nam se dogodio, ali iz točke gledišta osobe koja nije sudjelovala u cijeloj priči. Umjesto da se samo nabrajaju događaji i osjećaji vezani uz bolno iskustvo, uputno je oblikovati svoje shvaćanje iskustva i tumačiti ga na načine koji pružaju nove uvide i osjećaj novog završetka. Zanimljivo je razmišljati o tome zašto se to iskustvo uopće dogodilo.

Pokušajmo pronaći pozitivnu namjeru osobe koja nas je povrijedila. Moguće je da je osoba doista imala najbolju namjeru bez obzira na riječi ili djela kojima nas je uznemirila. Kada otkrijemo sjeme dobra, onda lakše sagledavamo situaciju drukčijim očima te posljedično modificiramo intenzitet svojih emocija.

Positivnim razmišljanjem dolazimo do izlaza iz prizora koje nam se stalno ponavlja u glavi. Osobu koja nas je povrijedila prihvatimo kao nekoga komu je potrebna molitva, a ne naša ljutnja. Zahvalimo Bogu na dobrim ušima kojima smo mogli čuti dobre stvari oko sebe, zahvalimo na nogama koje nas služe, na dobrom jeziku koji nam daje moliti, pohvaliti, ohrabriti. Zahvalimo na dobrim prstima koji mogu prebirati po zrcima krunice, na rukama koje mogu raditi, pomagati, donositi kruh na stol.

Molitva i zahvalnost najučinkovitiji su načini upravljanja emocijama i najučinkovitiji načini kojima se možemo oduprijeti plutajućoj i dozvanoj ruminaciji. Zahvalna nas molitva čini slobodnima od onoga što je loše i slobodnima za dobro, otvara nam oči za svakodnevne blagoslove koje imamo, ali ih ne primjećujemo.

Ruminacija nije poticaj Duha Svetoga

Osobe posvećenog života, u čije se razmatranje i molitvu lukavo uvlači i ruminiranje, u opasnosti su da doživljaje povezane s ruminacijom počinju shvaćati kao poticaje Duha Svetoga. Bitno ih je razlikovati. Božanska nadahnuća donose nam mir, obilježena su postojanošću i ispunjaju nas poniznošću.

Upravo poniznost, prema sv. Augustinu, određuje savršenstvo kršćana, posebno redovničkih osoba. Svetac je čvrsto uvjeren da ljubav po vrijednosti stoji na najvišem mjestu, no također zna da istinska Božja ljubav može uspijevati samo na tlu poniznosti.

»Ti hoćeš biti velik?« upita sv. Augustin u jednoj svojoj propovjedi, »počni s posve malenim. Ti namjeravaš izgraditi veliku i visoku građevinu?

Misli najprije na temelj poniznosti. Što zgrada treba biti viša, to dublje treba kopati temelj.«

Pomirenje

Pomirenje je revolucija promjene. Svakodnevno živimo složenu dramu međuljudskih odnosa. A svaka bi drama trebala imati i zaplet i rasplet. Čini se da više naginjemo produbljivanju zapleta, gubeći iz vida rasplet i činjenicu da ovozemaljski život nema neograničeno trajanje.

Pomirenje u sadašnjosti radi nečega što je bilo u prošlosti, jedini je put za život u budućnosti. Mi idemo obilaznicama, prečacima i zato je naš put bolan i dug. To je trpljenje koje ne dovodi do promjene već do konstantnih mučnih stanja. Pomirenje je olakšano kada žrtva i počinitelj dobivaju potrebnu emocionalnu hranu kroz postkonfliktne interakcije. Potrebno im je osnaživanje i prihvaćanje, kako od strane zajednice – socijalnog konteksta, tako i njih međusobno.

Dobrotom i blagošću oponašajmo Božju providnost. Dobrota i blagost ostatak su Božje slike u nama i predstavljaju najljepši stav koji možemo zauzeti jedno prema drugom. I najmanja dobrota veća je od najvećeg zla. Dobrota je Bogu obratila više srдца nego bilo što drugo.

Budimo u prisnom odnosu s Kristom, nasljeđujemo ga u izlaženju iz sebe i kretanju drugima u susret. Što je Krist više središte naših života, to se više otvaramo drugima. Tada nas Ljubav privlači, uzima nas, šalje i daje drugima. To je putanja u kojoj se kreće srce koje pripada Bogu. Bez susreta nema pomirenja. Bog nas uvijek vraća prema susretu. Gospodin želi pomirenje. Pomirenje u korijenu dovodi do pomirenja u granama, zatim u plodovima. Dok traju nepovjerenje i strah, a ne vjera, nema pomirenja, ono je daleko.

Sv. Pavao kaže: »Sa svom poniznošću i blagošću, sa strpljivošću živite dostojno poziva kojim ste pozvani.« Velikodušnost, blagost, poniznost i ljubav putevi su Crkve. Bogatstvo je ono što nas ujedinjuje, a ne ono što nas dijeli. Jesam li uzrok ujedinjenja u Kristu ili uzrok podjela izvan Krista? Obogaćujem li svoju zajednicu ili je osiromašujem?

Važno je hodati zajedno bez bježanja u budućnost, bez vraćanja u prošlost. Za vrijeme hodanja susreće se, razgovara, upoznaje, raste. Kako mi hodamo?

Dobro sjeme, koje Bog posije u nama i među nama, mi često abortiramo. Kad uzmemo stvar u svoje ruke, u vidu manipulativnih igara, mi oskvrnjujemo Božje djelo u ljudima, u zajednici.

Ono što izlazi iz naših usta razotkriva ono što je u našem srcu, sjeme koje u njemu uzgajamo. Po našim reakcijama, izgovorenim riječima, osobito u konfliktnim i napetim situacijama, možemo upoznati sebe i ono što moramo promijeniti.

Ljudska je priroda sebična, usmjerena na sebe i želi dokazati da je u pravu. U sukobu su obje strane uvjerenе da su u pravu, obje su ranjene i obje ranjavaju druge. Počinjemo se međusobno boriti umjesto da zajednički obnavljamo svoje odnose i tražimo rješenja za probleme. Kada smo u sukobu, zapitajmo se što nam je u srcu. Ne možemo istovremeno biti i graditelji i rušitelji mira.

Pokušajmo se prisiliti tražiti kod drugih ono što je dobro. Ako nemamo ništa dobro i lijepo reći o osobi, onda radije šutimo. Tada nemamo pravo govoriti ni o onome na čemu osoba treba poraditi jer je ne poznajemo, niti je želimo upoznati.

Iste stvari drukčije vidimo, doživljavamo, osjećamo i radimo. Nije svatko za sve, ali svatko je za nešto. Nikada nećemo biti uspješni u tuđem daru kao u svom. Različiti smo kao što su različiti plastika, metal, staklo i drvo. Ne razbijajmo se međusobno, ne lomimo jedni druge. I sa svakom biljkom treba drukčije.

Stvari možda ne idu kako ih zamislimo, ali to ne znači da ne idu onako kako trebaju ići. Gospodin zna što radi. Svi smo na okupu, različiti smo. Možemo djelovati kao jedna cjelina, ali samo ako znamo gledati u pravome smjeru.

Nekada možda razmišljamo kako bi dobro bilo da zli ljudi negdje neprijetno čine zla djela, da ih se odvoji od nas ostalih. Međutim, linija koja razdvaja dobro od zla presijeca srce svih ljudi. A tko je spreman odreći se, uništiti komadić sebe, svoga srca? Popravi moj problem, ali nemoj me mijenjati! Je li rad na samome sebi rizik ili izazov?

Nemojmo se izgubiti u prolaznom. Nije važno što nam oduzmu, već što činimo s onim što nam ostane. Problemi iza sebe ostavljaju tlo u koje možemo sijati sjeme. Mi odlučujemo hoćemo li sijati sjeme smrti ili života, hoćemo li biti ubojice ili ćemo biti plodne u ljubavi. Hoćemo li sijati gorčinu, osvetu i mržnju ili pomirenje?

Ogorčenost je poput zamke koja hvata lovca. Grčevito čuvanje naše boli i gorčine je kao zlokobno blago koje pogrešno smatramo dragocjenim i čuvamo ga. Osveta je kao razbuktali plamen koji zahvaća piromana. Čovjek koji smišlja osvetu drži otvorenima vlastite rane koje bi inače posve zacijelile. Mržnja je kao bijesan pas koji se okreće protiv svoga vlasnika. Ako se ne liječi, mržnja s vremenom može dotući čovjeka i uništiti sve njegove odnose. Ona je kao kad popiješ otrov i čekaš da ona druga osoba umre.

Pomirenje je Božji standard kvalitete našeg zajedničkog života. Bog nas najviše daruje kroz odnose, a Sotona nam kroz odnose najviše krade. Svi smo mi slabi i ranjivi. Živeći u zajednici, mi smo umreženi, vidljivo i nevidljivo. S vremenom se niti koje nas povezuju oštećuju i moraju se obnoviti kroz opraštanje i pomirenje. Pomirenje je nalik paljenju tuđe svijeće plamenom vlastite koja pritom ne gubi ništa od svoga sjaja.

Za pomirenje je potrebno dvoje. Most se ne počinje graditi od sredine. Moraju postojati snažni temelji na obalama koje most spaja i gradi se prema sredini. Ljudi mogu ići različitom brzinom prema sredini. Mogu se susresti na sredini ili bliže obali jedne osobe. Bitno je uspostaviti most da obje osobe mogu hodati njime na obostranu dobrobit.

Što bi ti značilo da se pomiriš? Što bi to promijenilo u tvome životu? Koju bi promjenu pomirenje donijelo zajednici u kojoj se nalaziš?

Ljudi imaju pravo odlučiti hoće li se pomiriti ili neće. Naša bi molitva trebala biti: »Gospodine, vodi me u svim mojim odlukama i ne daj da zanemarim ikoji od tvojih poticaja.« Ako se osobe žele pomiriti, tada je neprijateljstvo potrebno dovesti do kraja, ugasiti ga. Samo zaustavljanje neprijateljskih osjećaja, uz isključenje interakcija, nikako nije temelj za izgradnju pomirenja.

Komunikacija

Komunikacija uključuje poštivanje, a ne omalovažavanje i vrijeđanje. Važno je da obje strane prihvate svoj dio odgovornosti u sukobu. Razgovorajmo o tome što se dogodilo, dajmo na znanje što nas je povrijedilo. Svi mi skloni smo opravdati vlastito ponašanje i ne vidimo uzrok ponašanja druge osobe kao što bi ga objektivno vidio nepristrani promatrač. Važno je zajedno identificirati i definirati i prijestup i povredu. Priznajmo dobre strane osobe koja nas je povrijedila, ali koja se u slučaju vezanom uz prijestup ponašala drukčije. Prepoznamo situacijske pritiske koji su mogli utjecati na osobu da

nas povrijedi. Pitajmo osobu za pomoć u shvaćanju zašto nam je to učinila, ali tako da se osoba ne mora braniti od načina i sadržaja na koji je pitamo. Je li osoba bila zlonamjerna kad je nekoga povrijedila ili je bila nepromišljena, lakovjerna, je li mislila da tim postupkom nekome dugoročno pomaže?

Dobro je da osoba koja je nekoga povrijedila kaže da je pogriješila, izrazi žaljenje i kajanje, da primijeti bol druge osobe te izrazi empatiju i razumijevanje za to što je osoba podnijela. Osobi koju smo povrijedili potrebno je izreći koliko nam je taj odnos bitan, pitati je možemo li išta učiniti kao nadoknadu za učinjeno. Bitno je iskreno misliti, osjećati, reći *nikad više* i tražiti oprostjenje.

Detoksikacija odnosa jest liječenje štete u odnosu. Čišćenje i obnavljanje odnosi se na svjesno uklanjanje negativnih misli, zaključaka, emocija, ponašanja i situacija. Ranjeni odnosi opterećeni su negativnim emocijama, sjećanjima, očekivanjima i pretpostavkama prema drugoj osobi i njenim ponašanjima. Potrebno je preispitati svoje stavove prema drugoj osobi. Sadrže li oni išta drugo osim onoga što je negativno?

Ako se promijeni nečije svjesno mišljenje i negativna sjećanja, tijelo će osobe i dalje slati poruke koje pokreću negativne emocije koje će iz radnog pamćenja izvući negativan osjećaj. Osobe mogu neutralizirati negativne emocije stvarajući druge asocijacije prema osobi. Ako osobe zajedno rade pozitivne aktivnosti ili se zajedno smiju, ova pozitivna emocija može se boriti protiv negativnosti štetnih sjećanja. Stoga su susreti i komunikacija neprocjenjivi.

Potrebno je pročistiti ton glasa i riječi od prezira i gorčine. Prošlost nije čekić za lupanje nekoga po glavi, prošlost ostavimo u prošlosti i ne koristimo prošlost za kažnjavanje. Ne napadajmo drugu osobu kako bismo sebe obranili. Prekidajmo svađe prije eskalacije. Kada konflikti postanu dio odnosa, ljudi imaju nove ciljeve. Tada, umjesto da cilj bude pozitivan odnos, cilj postane pobjeđivanje argumentima i superiornost. Odmak od kriticizma i obrambenosti znači ne dopustiti da se ti novi ciljevi učvrste.

Ako postoje situacije u kojima učestalo dolazi do sukoba, tada te situacije treba preoblikovati ili izbjeđavati.

Odanost

Ljubav je u osnovi samostanskog života, a Bog je ljubav. Ljubav je jedini lijek protiv duhovnih bolesti koje su se udobno ugnijezdile u našim zajednicama. Mržnja, zavist, laž, klevetanje, ogovaranje i traćanje,

licemjerje, sebičnost, zloradost, osveta, grijeh propusta, nesnošljivost, nepomirljivost i oholost. Od tih bolesti najviše bolujemo, ali se od njih najmanje liječimo.

Naviknimo se što dobrohotnije tumačiti sve što vidimo i čujemo, razmišljati dobrohotno o svima. Zaslađujući tako svoje misli, oduzet ćemo gorčinu svojim sudovima i odnosima. Dalekosežne su posljedice ohrabrujuće riječi, prijateljskog pogleda i dobrih djela.

Svaka osoba, svaki odnos prečka je na ljestvama kojima se uzdižemo Bogu. Koliko mi je prečki puklo, napuklo, ispalo? Penjem li se ili još bolje, mislim li uistinu da se penjem po ljestvama bez nekih, a možda i mnogih prečki? Kako? Sestro, ti koju sam povrijedila, ti koja si mene povrijedila – trebam te, bez tebe nisam potpuna.

I kad povrijedimo drugu osobu, dijelovi srca se lome. Samo obnavljanjem odnosa ubiremo plodove patnje. Potreba da sastavimo slomljeno, popravimo odnose, shvatimo i nađemo dublji smisao nakon što smo izgubili nešto ili nekoga, to je ono što nas čini ljudima.

Svatko od nas ima svoj udio u kreiranju zajednice koja stvara povrede. Taj udio ne odnosi se samo na sukobe u koje smo osobno uključeni, već i na sve druge sukobe u zajednici.

Cilj

Prvi cilj radi kojeg smo se okupili u zajednici jest taj da slobodno živimo i da kod nas bude jedno srce i jedna duša u Bogu. To je samostanski program. Ljubav je duša samostanskog života. Pozvani smo živjeti jedno-dušno i složno te jedni u drugima častiti Boga čiji smo hramovi. Slično kao što u crkvu ulazimo sa strahopoštovanjem jer je kuća Božja, tako uvijek s poštovanjem susrećemo i one koji s nama žive u samostanu jer je u njima Bog. Samostanske zajednice pozvane su biti istinske duhovne obitelji, a ne nesređena masa. Jednodušno zajedništvo preduvjet je dobre zajedničke molitve. Snaga liturgije oblikuje zajednicu kada srca slavitelja i molitelja pripadaju Bogu.

Spasiteljeve riječi upućene su i nama: »Narod me ovaj usnama časti, a srce mu je daleko od mene.« Možemo pred ljudima, jedni pred drugima, glasno moliti da nas se čuje da smo tu, ali pred Bogom smo nijemi. Uzvišen je Bog kojega hvalimo, ali bijedan je način kako ga hvalimo. Djela i riječi upitne su nam, ne opraštamo, nepomirljivi smo jedni prema drugima, ni-

smo u službi pomirenja. Nepomirljivo srce škodi našoj molitvi, takvo srce je bolesno, njegova molitva nije slavljenje Boga.

Sv. Augustin bio je čovjek srca koje ljubi i razumije. To se osjeća na svakoj stranici njegovih Pravila. Neumoljiva pravednost postupa sa svakim jednako. Ona ne poznaje nikakve iznimke, nikakve samilosti. Ona tjera do prisile i shematiziranja čitavog samostanskog života. Ali ljubav dopušta iznimke, ona oprašta.

Postali smo legalisti, nastojimo biti prihvaćeni od Boga ili od ljudi samo na temelju naše pripadnosti skupu pravila i praksi. Vrijeme provodimo razgovarajući o našem zajedničkom životu u Kristu umjesto da govorimo o Kristu koji je naš život. Na taj način odlučili smo jednako kao Adam i Eva izabравši stablo spoznaje dobra i zla umjesto stablo života. Ljudi mogu cvjetati kao legalisti. Neki naši uspjesi opravdavaju naše *ne baš zdrave postupke*. A što je s onima koji nisu cvjetali i ne cvjetaju u našoj sredini? Imamo li mi spreman odgovor i na to? Glasi li taj odgovor kako su oni problematični i opasni?

Legalizam donosi neke površne probitke. Kada su stvari crno-bijele, život je lakši, sigurniji, manje kaotičan. Možemo se osloniti na linije i kućice koje su nam zacrtane i ostati u njima umjesto da gajimo svakodnevni, aktivni odnos s Gospodinom. Lakše je služiti nekoj ideji ili biti poslušan zakonu nego razvijati odnos. Stariji brat nalazi psihološku udobnost: »Evo ti služim tolike godine i nikada ne prekrših ni jedne tvoje zapovijedi.« On je za svog zaštitnika odabrao zakon koji mu je zamijenio oca.

Naša su mišljenja često kratkovidna. Mogu se svi križati, mogu svi odgovoriti amen, mogu svi pjevati aleluja, mogu svi odjenuti habit, ali razlika između djece Božje i onih koja to nisu, leži jedino u ljubavi. Ono što vrijeda ljubav ne smije potrajati ni jedan jedini dan. Sv. Ivan kaže: »Mi znamo da smo iz smrti prešli u život jer ljubimo braću; tko ne ljubi, ostaje u smrti. Tko god mrzi brata svoga, ubojica je.« Jesi li u životu ili u smrti, siješ li život ili smrt? Što sijemo, to ćemo i žeti. To je duhovni zakon.

Najbolji način za suočavanje s nepraštanjem i nepomirenjem jest ne dopustiti da se oni razvijaju. Kada trpi jedan ud, trpe svi udovi zajedno. Kada trpi jedna sestra/jedan brat, trpi cijela zajednica. Propovjednik kaže: »Padne li jedan, drugi će ga podići, a teško jednome!« U tome se pokazuje blagoslov samostanskih zajednica. Sv. Augustin kaže da je duboka tajna našeg zajedništva u tome da Bog boravi među nama i u nama, ali da službu

čuvara neće nad nama vršiti neposredno, nego posredno, po savjesnoj brizi jednih za druge. Podižem li ja brata i sestru koji su pali, pružam li im srce i ruke ili pružam svoj jezik o njima i njihovom padu?

Bismo li mi iskazali dobrodošlicu izgubljenom sinu? Što bi se dogodilo da je izgubljeni sin susreo svog starijeg brata ili mene na putu kući? Bi li mlađi brat doživio dozu osuđivanja dovoljnu da se okrene i ode s osjećajem beznadne nevrijednosti? Bi li čuo pozivanje svoga brata na pravdu ili moje moraliziranje i otišao obeshrabren do kraja?

Što će se dogoditi izgubljenim sinovima ove generacije ako se vrate? Hoće li naći Kristov Duh koji čeka da ih zagrlji? Hoćemo li biti velikodušni, hoćemo li oprostiti, slaviti povratak braće? Hoćemo li razumjeti da nije primarno to kako su oni živjeli, što su učinili, kako će se uklopiti, koliko će njihov povratak uznemiriti našu rutinu, koliko pažnje oni trebaju? Najbitnije je da su bili mrtvi, a sada su živi. Hoćemo li biti spremni zagrliti ih? Hoćemo li biti voljni odvezati one koje je Isus u duhovnom smislu podigao od mrtvih? Baš kao što su promatrači razmotali zavoje u koje je bio zamotan Lazar nakon što ga je Isus podigao od mrtvih? Jesu li naše zajednice Očeve kuće ili utočišta za stariju braću?

Kada uzmemo za pravo koriti nekoga, kada to netko radi po svojoj službi, uvijek treba biti svjestan vlastite slabosti. Ukor treba proizlaziti iz milosrđa. Dopusšteno je samo ljubavi i samo iz ljubavi upotrijebiti i tvrde riječi. Ljubi i reci što hoćeš. Ljubav bez razuma, bez razlučivanja nije prava ljubav. Takva ljubav može biti vrlo štetna. Potrebno je uložiti više truda da među nama vlada sloga, umjesto da korimo jedni druge.

Protivnik koji ugrožava samostansku slogu jest oholost. Oholost je početak svakog grijeha, svake duhovne bolesti. Nema toga u samostanu koga oholost ne bi mogla dovesti do pada. Ona se posvuda hvata, prikazuje se vrijednom na najrazličitije načine. Samostanski je život oholica neplodan. Radi neplemenita motiva, čak i ono dobro što čine, neće se svidjeti Bogu. Pred Bogom stoje praznih ruku jer su dobra djela svoga života obavljali samo za sebe i za svoju vlastitu čast, a ne za Boga. Oholice su dobile svoju plaću.

Gore srca

Nemojmo težiti za zemaljskom taštinom, nego za nebeskim dobrima. U Svetom pismu riječ srce označava središte osobe. Srce uključuje više od samih osjećaja, sklonosti i želja, ono uključuje razum i volju. Grijesi srca

sprječavaju nas u tome da imamo bliski odnos s Ocem, a posljedično tome i jedni s drugima.

Jedino ako se svi u samostanu čuvamo oholosti srca, moći će se ostvariti jedinstvo srdaca. Redovničke zajednice izložene su napastima i potresima. Samostani su slični morskoj luci. Lađe u luci sigurnije su i sretnije nego na otvorenom moru, ali ponekad bura provali i u mirnu luku pa lađe udare jedna u drugu i razbiju se.

Podnosimo jedni druge u ljubavi, trudimo se sačuvati jedinstvo duha svezom mira. Svi mi imamo na sebi nešto što drugi moraju podnositi. Sirah kaže: »Jao onima koji izgube strpljivost!« Sestra i brat koji u srcu zadržavaju odbojnost i mržnju ili ih hrane u tuđem srcu, oni niječu glavni cilj našeg redovničkog života. Takve osobe su toksične i nemaju poziv za jedan takav životni ideal. Onima koji se ne žele pomiriti inače blagi sv. Augustin kaže tvrdu riječ: »Bez koristi je samostanu pa makar ne bili iz njega istjerani.«

Ljubav je zlatna nit koja se provlači kroz *Pravila* sv. Augustina. Istinsko oprostjenje, povjerenje i pomirenje izričaji su ljubavi prema bližnjemu. Ljubav prema bližnjemu je izričaj ljubavi prema Bogu.

Sv. Augustin je rekao: »Ja mislim samo dobro o svojoj braći i u njih imam potpuno povjerenje!« Dao Bog da i među nama bude tako. Da mislimo samo dobro o svojoj braći i sestrama i u njih imamo potpuno povjerenje. A povjerenje je preduvjet za pomirenje.

Literatura

FREEDMAN, Suzanne, Forgiveness and Reconciliation: The importance of understanding how they differ, u: *Counseling and Values*, 42 (1998.) 3, 200-216.

LOVASIK, Lawrence G., *Skrivena snaga dobrote i blagosti*, Split, 2020.

LOZANO, Neal, *Povratak starijeg brata. Kako pronaći izgubljeni osjećaj Božje ljubavi i milosrđa*, Zagreb, 2017.

PELANOWSKI, Augustyn, *Zašto Bog dopušta patnju*, Koprivnica, 2016.

PHILIPPE, Jacques, *U školi Duha Svetoga*, Međugorje, 2014.

*Ono što je oprostjenje za pojedinca,
to je pomirenje za zajednicu*

P
Ž

WORTHINGTON, Everett L., *Forgiveness and Reconciliation. Theory and Application*, London, 2006.

ZUMKELLER, Adolar, *Pravila svetog Augustina s uvodom i tumačenjem*, Zagreb, 2000.

s. Branka PERKOVIĆ, SSFCR*

Istinska promjena proizlazi iz Ljubavi

Izlaganje sa skupa**

Sažetak

Tema »Istinska promjena proizlazi iz Ljubavi« predviđena je za adventsku duhovnu obnovu za redovnice i redovnike grada Zagreba, a tekst koji slijedi prilagođen je za tiskano izdanje. Svaka duhovna obnova prigoda je da se zaustavimo i promislimo o prijedenu putu te redovito i o promjenama koje uviđamo kao nužne za daljnji hod. Vođeni biblijskim tekstom o ozdravljenju uzetoga (Mk 2,1-12) promišljat ćemo o načinu Božjeg djelovanja i promjeni koja iz njega proizlazi. Bog čije nam lice Isus otkriva, ne upire prstom i ne proziva ukazujući nam na grijeh, nego nježno oprašta i ozdravlja. Osoba kojoj je oprošteno iz ljubavi postaje sposobnom opraštati i voljeti, izliječena od svega što ju je paraliziralo. Isus ozdravlja po vjeri onih koji nose uzetoga i time ukazuje na društvenu dimenziju vjere koja se nikada ne zatvara u toplinu vlastite samodostatnosti, nego uzima na se teret drugoga. U nama se ugnijezdio imperativ promjene koja želi biti na silu izazvana, redovito zbog neprihvatanja sebe i drugih. No istinska se promjena događa kada shvatimo da je već sve »veoma dobro« (Post 1,31) i da smo već voljeni.

Ključne riječi: promjena, vjera, opraštanje, ozdravljenje, ljubav.

Vrijeme je da budemo ono što jesmo

Putnik se nakon dužeg pješaćenja zaustavi da se odmori i osvrne na prijedeni put. Ako su iza njega svladane prepreke, učinak je motivirajući. U suprotnom se možda i preplaši spoznaje da najteže tek slijedi. Kako god bilo, treba se zaustaviti da se barem uzme dah za nove korake. Redovnički život ima mnogo prigoda za takvo zaustavljanje, počevši od dnevnoga re-

* Fra Luje Maruna 28, HR – 10 000 Zagreb, brankaperkov@gmail.com

** Izlaganje je pripremljeno za *Adventsku duhovnu obnovu 2020. godine*, ali nije održano jer je *Adventska duhovna obnova* otkazana zbog pandemije COVID-19.

da koji donosi dinamičnu izmjenu molitve i rada pa do duhovnih obnova, seminara, duhovnih vježbi od nekoliko dana ili tjedana. Toliko smo puta imali priliku zaustaviti se kako bismo sagledali Put kojim nam je ići, koji smo odabrali, ili je on odabrao nas. No koliko smo puta uistinu zastali i duboko udahnuli bez pritiska da moramo krenuti dalje, da ćemo zakasniti, da je (po)grešno biti nezaposlen? Stvara se u nama osjećaj dokolice i gubljenja vremena ako se zaustavimo i ne radimo apsolutno ništa. Očito smo i mi djeca svoga vremena u komu čovjek vrijedi samo ako proizvodi, doprinosi, ako je uvijek *online*, dostupan svakomu u svako vrijeme koje vrtoglavo brzo protječe i, naravno, ukoliko svatko u svakom trenutku ima uvid u njegov život i sve poprati *selfijima* i objavama. Bombardiranje mnoštvom informacija stvara dojam nedostatka vremena jer nismo u stanju pratiti brzinu kojom su nam servirane. Istina je kako je vremena sve manje, mnogo manje negoli ga je bilo prije nekoliko godina ili desetljeća kad smo krenuli ovim Putom. Vrijeme je prekratko i doista ga više nema za gubljenje na beznačajne stvari, priče, odnose. Došao je trenutak da budemo ono što jesmo. Ne ono što drugi žele da budemo, ne ono što smo sami sebi zacrtali da moramo postati, nego da napokon budemo ono što već jesmo – voljena bića.

Nemamo više vremena za nasilje nad samim sobom neprestano se uvjeravajući kako se moramo promijeniti. Od malih nogu slušamo kako se trebamo promijeniti, kako moramo raditi na sebi, prilagoditi se standardima, postati uniformiranim članom savršene zajednice i društva koje funkcionira po već zadanom mehanizmu. Tako nalazimo da se sve naše duhovne vježbe i seminari svode na poruku o promjeni, o obraćenju, o *novoj osobi* koja trebamo postati. Još je alarmantnija potreba nas samih da mijenjamo druge. Želimo promijeniti ono što više ne možemo podnositi, što ne želimo tolerirati. Želimo se promijeniti zato što ne podnosimo sebe, što se sebe sramimo, ljutiti smo na sebe ili zato što su nam drugi rekli da to trebamo napraviti. Želimo biti prihvaćeni u društvu, zajednici, obitelji. To nije loše i zapravo se radi o normalnom procesu koji se primjećuje i u životinjskom svijetu, gdje jedinka svim silama nastoji da je skupina prihvati. Upitajmo se jesmo li spremni učiniti sve da nas drugi prihvate? Pod svaku cijenu? Tko je taj tko je stvorio mjerila i zadao osobine koje bi trebala imati jedna pobožna redovnica ili pobožni redovnik? I što zapravo mislimo kad kažemo *pobožna, pobožan*? Vjerojatno je to osoba koja živi *po Božju*, na Božji način. No ako govorimo o istome Bogu, onda taj Bog ne postavlja uvjete i

ne propisuje karakteristike koje netko mora imati da bi postao njegov, da bi bio prihvaćen. Barem ne onakve uvjete kakve postavljamo mi ljudi. Čovjek je kod Boga prihvaćen i voljen od iskona i ne treba se mijenjati kako bi zadovoljio zahtjevnoga Boga niti kupio njegovu ljubav.

Isus govori o jednome uvjetu: »Hoćeš li biti savršen, idi, prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu. A onda dođi i idi za mnom.« (Mt 19,21) Što je ono čega se treba odreći i osloboditi da budemo sličniji Isusu? Najprije krive slike o samome Bogu kojemu se nastoji udovoljiti, a potom i krive slike o samome sebi i stalne potrebe da se suobličavamo sa slikama drugih ljudi o sebi. Isus je govorio ono što je mislio, a gledajući nas kako se preznojavamo tražeći metode i tehnike osobne promjene, vjerojatno bi nam rekao da prestanemo provoditi nasilje nad sobom, da prestanemo nastojati ispunjavati tuđa i svoja očekivanja. Velika je mudrost znati prihvatiti sebe i drugoga onakvima kakve nas je Bog stvorio. Velika je mudrost ne truditi se isprosjaciti naklonost ljudi koji nas, iz tko zna kakvih razloga, ne prihvaćaju. Promjena se događa onda kada je čovjek prestane nastojati iznuditi. Rast se događa u tišini kad nitko ne gleda, kad nitko ne odbrojava minute čekajući spektakl. Nasilje nad sobom nikada ne završava rastom jer borba protiv nepoželjnih karakternih crta završava frustracijom koja raste zajedno s neželjenim osobinama. Umjesto neprestane kritike, dobro bi nam došao stav prihvaćanja stvari onakvih kakve jesu. To nipošto nije pasivnost, ravnodušnost i inertnost, nego prihvaćanje svega onako kako jest da bi se iz toga učinilo najbolje što se može učiniti. Prihvaćanje stvarnosti slično je ptici koja prihvaća svoja krila da njima leti. Ne tuži se neprestano na vrstu krila koja su joj dana niti ih uspoređuje s krilima drugih ptica. U tom bi slučaju zauvijek ostala na tlu i nikada ne bi poletjela. Ona jednostavno prihvaća svoja krila i čini s njima najbolje što može – leti.¹

Bog stvara čovjeka »veoma dobro« (Post 1,31). Tako čini sa svakim čovjekom i to prihvatiti znači prihvatiti Božju volju s tim čovjekom. »Ljubiti nekog čovjeka znači vidjeti ga tako kako ga je Bog zamislio«, rekao je veliki Dostojevski. Treba povjerovati da je sve u redu i da je »veoma dobro« jer nam »ukoliko se budemo previše bavili sobom, neće ostati vremena za druge«², ne u smislu bavljenja tuđim životom, nego s ciljem suputničkog i

¹ Usp. Carlos Gonzáles VALLÉS, *Neopterećen prtljagom*. Anthony de Mello. Duhovna oporuka, Zagreb, 2011., 42-54.

² FRANJO, *Gaudete et exsultate. Radujte se i kličite, Apostolska pobudnica pape Franje o pozivu na svetost u suvremenom svijetu* (19. III. 2018.), Zagreb, 2018., br. 107 (dalje: GE).

supatničkog služenja. Jedini način da budem »veoma dobro« osjećaj je voljenosti i prihvaćenosti. Za to su nam potrebni drugi jer kako ćemo vjerovati u ljubav Boga kojega ne vidimo ako ne osjetimo ljubav brata kojega vidimo (usp. 1 Iv 4,20). Najveći pokretač promjene koja se u nama može dogoditi spoznaja je da postoje osobe koje nas istinski vole. Ne mijenja prisila, nego ljubav. Ona mijenja ne tako što proziva i prokazuje, nego tako što prihvaća i ozdravlja. Bog je Ljubav (1 Iv 4,8) koja mijenja tako što oprašta i ozdravlja.

Evandelisti na više mjesta donose primjer Isusove ljubavi koja liječi, no razmišljajmo zajedno o jednomu od njih, o ozdravljenju uzetoga kojega drugi donose pred Isusa. Taj događaj opisuju sva trojica sinoptika (Mt 9,1-8; Mk 2,1-12; Lk 5,17-26), a mi ćemo se zadržati na Markovu izvještaju.

»I pošto nakon nekoliko dana opet uđe u Kafarnaum, pročulo se da je u kući. I skupiše se mnogi te više nije bilo mjesta ni pred vratima. On im navješćivaše Riječ. I dođu noseći k njemu uzetoga. Nosila ga četvorica. Budući da ga zbog mnoštva nisu mogli unijeti k njemu, otkriju krov nad mjestom gdje bijaše Isus. Načinivši otvor, spuste postelju na kojoj je uzeti ležao. Vidjevši njihovu vjeru, kaže Isus uzetome: 'Sinko! Otpuštaju ti se grijesi.' Sjedjeli su ondje neki pismoznanci koji počеше mudrovati u sebi: 'Što to ovaj govori? Huli! Ta tko može grijeha otpuštati doli Bog jedini?' Isus duhom odmah proniknu da tako mudruju u sebi pa će im: 'Što to mudrujete u sebi? Ta što je lakše? Reći uzetomu: Otpuštaju ti se grijesi ili reći: Ustani, uzmi svoju postelju i hodi?' Ali da znate: vlastan je Sin Čovječji na zemlji otpuštati grijeha!' I reče uzetomu: 'Tebi zapovijedam, ustani, uzmi postelju i pođi kući!' I on usta, uze odmah postelju i iziđe na očigled svima. Svi su zaneseni slavili Boga govoreći: 'Takvo što nikad još ne vidjesmo!'«

Postati lagan za nošenje i podnošenje

Čudo se događa u jednoj kući u Kafarnaumu³ gdje je Isus prije nekoliko dana ozdravio gubavca dodirujući ga i time kršeći Zakon koji za njega nikada nije bio važniji od osobe (usp. Mk 1,40-45). Iz mnoštva koje se okupilo slušati Isusa, izdvajaju se četvorica koja nose uzetoga. Biti uzet, oduzet, paraliziran nije normalno čovjekovo stanje jer je čovjek stvoren da bude u pokretu, da bude putnik, *homo viator*, da se ne zaustavlja, nego da

³ Hebrejska riječ *Kéfar Nahum* znači *selo Nahumovo*, a Nahum je *utješena osoba*. Isus prebiva u selu utješeno. (usp. Riccardo ABATI, Vangelo secondo Marco 2,1-12, u: <http://www.riccardoabati.it/file/pdf/vangelomarco/Mc%202,1.-12.pdf> (12. XI. 2020.)).

traži ostvarenje izvan sebe. Čovjek je cijeli život putnik, cijeli život postaje, nastaje, kreće se i raste. Bog kada stvara životinje, stvara svaku prema njezinoj vrsti (usp. Post 1,24-25), no kada stvara čovjeka, ne određuje mu vrstu. Čovjek može postati ono što želi i što voli. Može izabrati život biljke ili životinje živeći po instinktima ili živjeti život djeteta Božjega. Uzeti predstavlja osobu koja je promašila svoje poslanje, koja više nije *homo viator* usmjeren uvijek prema naprijed, prema boljem i višem, prema svom idealu. On ne može hodati, spriječen je u ostvarivanju komunikacije. Mrtav je iznutra, a ta je smrt posljedica mnogih krivih postupaka, stresa, životnih nevolja, psihičkih tereta, zatvorenog i besmislenog života.

Razumijemo što to znači čim pomislimo na ograničenja i blokade koje imamo na svim razinama: u odnosu prema drugima, prema samome sebi, prema Bogu i prema postojanju općenito. Te su blokade nerijetko od nas stvorile teške i nepodnošljive osobe koje nije lako staviti na nosiljku i ponijeti. Nije lako prihvatiti ni da nas drugi nose. Nije lako prepustiti kontrolu drugima, predati se. Treba imati mnogo duhovne snage da se prihvati osobna nemoć i tuđa pomoć. Nerijetko je ponos taj koji nas čini »uzetima«, nepokretnima i teškima. Čak i kada se nađe netko tko je spreman ponijeti našu »postelju«, mora biti spreman na izniman teret i tek rijetki pristaju i ustraju u tomu. Velike svece obilježava lakoća kojom su živjeli, neke i moć levitacije. Anđeli mogu letjeti jer se doživljavaju lagano, ptica leti jer je krhka i mekana, a kamen pada jer je tvrd. Ponos se ne može uzdići do lakoće, nego vuče prema dolje ozbiljnošću postojanja koja sve doživljava sumornim imperativom. Osjećaj osobne važnosti, koji je čovjeku prirodan, nerijetko mu ne dopušta da se izdigne u veselo *samozaboravljanje*. »Lagano je biti težak, teško je biti lagan. Sotona je pao zbog sile teže.«⁴ Biti lagan, kako bi nas drugi mogli »ponijeti« i donijeti pred Isusa, zahtijeva proces oslobađanja od ponosa i osjećaja vlastite nezamjenjive važnosti.

Koje su moje »uzetosti«? Je li mi teško tražiti i prihvatiti pomoć? Čega se želim osloboditi kako bih postala, postao »lagan«?

Vjera koja preuzima odgovornost

Iako je očito da postelju ili nosiljku nose četvorica, evanđelist to svejedno naglašava i daje naslutiti da broj ima simbolično značenje. Četiri su temeljna elementa: vatra, voda, zemlja, zrak. Četiri su strane svijeta. Kada

⁴ Gilbert Keith CHESTERTON, *Pravovjerje*, Split, 2015., 166.

kažemo »od sva četiri vjetra«, to znači odasvuda, posvuda. Broj četiri kozmički je simbol i upotrijebljen na navedenom mjestu zapravo je način da se kaže *čovječanstvo*. Nije naglašeno da su to bila četvorica Izraelaca, pripadnika izabranog naroda, nego pisac smišljeno uključuje i one izvan Izraela koji su do tada bili isključeni iz Božjega plana spasenja. Isusova poruka spasenja nikoga ne isključuje, nego prekoračuje sve prepreke koje mi ljudi uporno postavljamo. Budući da zbog mnoštva nisu mogli pristupiti Isusu, četvorica otkrivaju krov⁵ jer ljubav uvijek pronade put, i spuštaju postelju na kojoj je uzeti. Postelja je zdravom čovjeku mjesto odmora, a bolesniku je mjesto patnje, njegov zatvor. Četvorica poduzimaju sve kako bi pomogli uzetomu i time privlače pozornost nazočnih. Izlažu se riziku da sve bude uzalud i da budu ismijani. No to svjedoči o veličini njihove vjere. Četiri prijatelja koja su nosila postelju uzetoga bili su krila na kojima je letio onaj koji nije ni hodao. U tom je prijateljstvu ponovno pronašao svoja slomljena krila. Isus je vidio njihovu vjeru, ne vjeru uzetoga, i oprašta mu po vjeri drugih. Vjera koja ne preuzima odgovornost za drugoga nije prava vjera. To nas uče četvorica koja su preuzela na sebe teret postelje uzetoga i teret njegovih grijeha. Vjera četvorice postala je spasenje bolesnom grešniku.

Je li uzeti uopće vjerovao da mu Isus može pomoći ili se zbog svoje bolesti nije mogao oduprijeti želji drugih da ga nose? Oduzeta mu je i mogućnost da se obrani od ljubavi i pomoći drugih. Možda osobno nije vjerovao u poboljšanje, ali je vjerovao prijateljima. Svojim povjerenjem postao je dionikom vjere drugih i tu se zapaža socijalni vidik fenomena vjere. Vjera pleće mrežu međusobne ovisnosti, povezanosti, nošenja i podnošenja. Kao što u »naravnoj vjeri« mnogi žive od povjerenja u rezultate do kojih je došla manjina i koje sami ne mogu provjeriti, tako i u »nadnaravnoj vjeri« mnogi žive od nekolicine, a nekolicina živi za mnoge.⁶ Iako je čin vjere sasvim osoban čin, usidren u dubini bića, on je istovremeno i čin komuniciranja jer je *ja* upućeno na *ti*. Vjera je oslobađanje svoga *ja* od zgrčenosti u samome sebi. Osoba koja tako iziđe iz izdvojenosti osposobljena je za spoznaju da vjera živi u zajedništvu ili uopće ne živi.⁷ Tako je vjerovao uzeti, ali i četvorica koja se nisu smjesti-

⁵ Usp. David i Pat ALEXANDER (ur.), *Biblijski priručnik. Mala enciklopedija*, Zagreb, 1989., 501. Kuća je vjerojatno imala vanjsko stubište koje je vodilo na ravan krov. Redovito je bio načinjen od crijepova ili letava i žbuke te ga nije bilo teško otvoriti.

⁶ Usp. Joseph RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi*, Split, 2007., 36-37.

⁷ Usp. *Isto*, 43-44.

la u udobnost, uljuljala u sigurnost osobnoga odnosa prema Bogu, nego su se izložila kako bi vjeru »iznijela« iz svoga doma i donijela je u tuđi, pa ako treba i kroz krov.

Često smo u opasnosti učiniti pogrešku te odvajati svoj duhovni život od stvarnosti koja nas okružuje i koju živimo, odvajati Krista od svijeta. Lakše je utopiti se u sigurnosti vlastitoga molitvenog i životnog programa, nego izići iz uhodane navike kako bi se učinilo nešto za drugoga. Osjetljivi smo kada se dirne u ono nešto *naše*. Djeca smo, ili točnije, zarobljenici hedonističkog konzumizma koji je koncentriran na svoja prava i svoje vrijeme u koje nitko ne smije dirati. Korištenje površnih informacija i brze virtualne komunikacije stvara nas robovima potrošačkog individualizma koji nam, tražeći blagostanje odvojeno od drugih, oduzima vrijeme potrebno da ponese »uzetoga« na postelji.⁸ U opasnosti smo odvajati zahtjeve evanđelja od osobnog odnosa s Gospodinom. No velikim svecima i našim utemeljiteljima ni molitva ni čitanje Biblije nisu umanjili žar i djelotvornost zauzimanja za bližnje, naprotiv.⁹ »Ne možemo slijediti ideal svetosti koji bi zanemarivao nepravde ovoga svijeta.«¹⁰ Kad se sveti Toma Akvinski propitivao koja bi to djela najbolje očitovala ljubav prema Bogu, dobio je odgovor da su to djela milosrđa iskazana bližnjemu.¹¹ Na koncu, po njima ćemo biti suđeni presuđujući samima sebi (usp. Mt 25,31-46). Biti svet »ne znači imati sjaj u očima zbog navodne ekstaze«¹², nego imati umorne vjeđe i žuljave ruke koje su nosile postelje uzetih i skidale krovove izoliranosti kako bi po njihovoj vjeri drugi zadobili oslobođenje. Takva može biti samo ona osoba koja je i sama bila zarobljena pa oslobođena, koja je bila ranjena i nije joj teško zaplakati zbog tuđe rane. Utješena Isusovom utjehom, ima hrabrosti sudjelovati u tuđoj patnji i ne okretati glavu od bolnih situacija. Takva osoba, kao što su bila evanđeoska četvorica, ne boji se prići uzetomu i sudjelovati u njegovoj patnji, iskazati mu sućut i učiniti nešto da mu se olakša.¹³ Takva osoba ne služi drugomu kako bi se osjećala dobro, kako bi pobjegla od svoga mučnoga života, pa stoga zadire u život drugoga. Takvo *služenje* znade ugušiti. »Oprosti«, reče majmun

⁸ Usp. GE, br. 108. i 146.

⁹ Usp. *Isto*, br. 100.

¹⁰ *Isto*, br. 101.

¹¹ Usp. *Isto*, br. 106.

¹² *Isto*, br. 96.

¹³ Usp. *Isto*, br. 76.

kad se riba pobuni što je stavlja na granu, »samo sam te htio spasiti da se ne utopiš«¹⁴. Najbolje služenje je ono nesvjesno, poput služenja oruđa koje čini ono što Gospodar želi. Tomu nas mogu naučiti četvorica jer nakon što su učinili sve potrebno da uzetoga stave pred Isusa, povlače se u drugi plan iz kojega su izišli samo da bi učinili dobro.

Postoje li u mom životu »četvorica« voljna da me ponesu pred Isusa? Jesam li ja prijatelj koji vjeruje i djeluje za drugoga?

Sinko! Otpuštaju ti se grijesi!

Isus je vidio vjeru četvorice i onda se obraća, ne njima, nego uzetomu, nježno ga nazivajući »sinko«. Evanđelist koristi istu grčku riječ *téknon* kao kod Isusova krštenja na Jordanu kad se s neba začuo glas: »Ti si Sin moj, Ljubljeni! U tebi mi sva milina« (Mk 1,11). Isus ne više na njega, ne traži kajanje niti predlaže žrtvu i pokoru. Daje mu samo navještaj dobra koje se ispunja, a to je da su mu oprošteni grijesi. Zadobiva oprostjenje koje nije ni tražio. Zašto Isus govori o opraštanju grijeha umjesto da ozdravi uzetoga? Želi li time reći da je bolest posljedica njegovih grijeha? Ili da su naše bolesti posljedice učinjenih grijeha? Iako nitko od nas nije bez grijeha, ne može se ustanoviti automatska povezanost grijeha i bolesti. Grijeh je bolest koja zahvaća svaku osobu, koja blokira život i paralizira odnose, a Isus kao što *vidi* vjeru one četvorice, jednako *vidi* i potrebu uzetoga da bude oslobođen od grijeha. Evanđelist koristi riječ »grijesi« koja znači *neuspjeh, promašen cilj*.¹⁵ Grijesi su mnogi neuspjesi i promašaji u životu koji nas opterećuju, pritišću i paraliziraju. Živimo vrijeme u kome se malo govori o grijehu, no mnogo se govori o osjećaju krivnje u kontekstu psihološkoga govora. U tom kontekstu osjećaj se krivnje smatra djetinjim stavom koji su nam nametnuli odgoj i društvo, koji nam ograničava slobodu i sputava djelovanje. U biblijskoj terminologiji krivnja je vezana uz grijeh. To je objektivna šteta koja je nanesena grešnim djelovanjem i istovremeno osjećaj što ga čovjek proživljava glede svog svojevolijskog grešnog čina. Osjećaj krivnje, koji slijedi nakon grijeha, izvire iz čovjekove odgovornosti, a priznanje krivice, odnosno grijeha, čin je volje i uma, a ne osjećaj.¹⁶ Da bi se oslobodio ne-

¹⁴ Carlos Gonzáles VALLÉS, *Neopterećen prtljagom*. Anthony de Mello, 233.

¹⁵ Grčka riječ *amartia* znači *promašiti cilj*. Za Isusa grijeh je unutarnji promašaj cilja, duboka duhovna pogreška u izboru cilja. (usp. Riccardo ABATI, *Vangelo secondo Marco* 2,1-12).

¹⁶ Usp. Teodora ROSSI, Krivnja, u: Aldo STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 560-561.

lagode i osjećaja krivnje, čovjek poseže za raznim sredstvima i tehnikama opuštanja i psihoterapije. No one mu ne donose oslobođenje kakvo daruje oprost. Oprost, opraštanje¹⁷ sposobno je dati slobodu jer učinjeno zlo više nema utjecaj niti više može zarobiti i paralizirati. Pristupajući Isusu, sva prošlost koja paralizira biva potpuno izbrisana. Isus nije prekoravao uzetoga niti ga bilo što ispitivao. On ga liječi svojom ljubavlju koja oprašta. U pozadini njegove uzetosti i grijeha prepoznaje žeđ da bude ljubljen i prihvaćen. Možda ga do tada nitko nije nazvao »sinko« pa Isus ispravlja i tu nepravdu i ozdravlja njegovu ranu. Opažamo i u sebi potrebu da nas Isus tako oslovi i da uočimo vlastitu unutarnju vrijednost i ljepotu. I mi očekujemo da nam netko kaže da smo dobri, da nas tomu pouči, jer ćemo samo tako postati dobrima, kako je rekao već spomenuti Dostojevski. Isus je još nježniji prema onomu tko je potrebit njegove ljubavi i oprosta. Nema zasluge, nema pokore, nema uvjeta, nego samo ljubav.

Vjerujem li Isusovim riječima da mi oprašta sve i da sam za njega i dalje voljena/voljen i neponovljiva/neponovljiv?

Bog koji ljubavlju ozdravlja

Prisutnost pismoznanaca u kući u kojoj je boravio Isus predstavlja sukob između službene židovske teologije i Isusova naučavanja. Oni su stručnjaci poznavanja Zakona koji sudi i osuđuje, ali nikada ne opravdava. Evandelist kaže da su i pismoznanci sjedili, bili su nepokretni poput uzetoga, no njihova je uzetost zahvaćala srce. Ne ulaze u dijalog s Isusom, nego »mudruju u sebi«, vode monolog sposoban samo kritizirati i osuđivati. Što se sve događa u našim srcima, dublje od onoga što izražavamo riječima i djelima? Isus i to *vidi*.

Pismoznanci govore kako samo Bog može opraštati grijeha, no vjeruju li zaista u to što kažu? Vjerujemo li mi u ono što kazujemo o milosrdnom Bogu? Možda su oni bili još potrebitiji oprostjenja i ozdravljenja jer osobne rane koje netko nosi utječu na njegove negativne postupke, uzrokuju »mudrovanje u sebi« kao i nevolju da se ne voli samoga sebe. Zbog osobne

¹⁷ Evandelist koristi glagol *afiemi* koji nalazimo i u molitvi *Očenaš*. Doslovno znači *hitnuti, baciti, osloboditi, ispustiti, popustiti, otpustiti dug, izbrisati, definitivno napustiti, rastati se od neke stvarnosti ili osobe*. Pravnim rječnikom govoreći, *afiemi* znači oslobađajuću presudu, a u duhovnom, psihološkom, emotivnom i socijalnom smislu znači odricanje, odvajanje od svake moguće veze. U ovom kontekstu glagol *afiemi* znači oslobađanje od obveze, od kazne, od zatvora, potpuno odrješenje. Taj evandeoski glagol izražava kakav treba biti oprost da bi to uistinu bio: oprostiti zauvijek i bez uvjeta. (usp. Riccardo ABATI, *Vangelo secondo Marco* 2,1-12).

nesposobnosti opraštanja samome sebi teško je predočiti Boga koji oprašta i koji ljubi unatoč svemu. Da bi se prevladali unutarnji otpori i prepustilo se ljubavi, treba naučiti voditi računa o svojim ranama koje su potisnute u vrijeme kada nisu mogle biti prihvaćene ili o ranama koje će zauvijek ostati nepoznate, ali čija težina pritišće. Jedino takav pristup donosi istinu o sebi kao voljenomu biću, biću koje je dostojno ljubavi i opraštanja. Istovremeno se druge počinje promatrati kao jednako ranjena bića za koja treba imati više razumijevanja i ljubavi.¹⁸

Isus otkriva pravo Božje lice. Naš Bog poznaje muku bića izranjena prošlošću i sadašnjošću, poznaje borbu da se prihvati i zavoli. Zna kako funkcionira biće koje je stvorio i ne pada u zamku privida koja čovjeka često zaslijepi. Isus otkriva pravo lice Boga koji zna da je »uzetost« posljedica loših odabira, a ne pokvarenosti njegove dubine.¹⁹ Bog, čije nam lice Isus otkriva, nikoga ne isključuje iz svoje ljubavi niti koga osuđuje, nego traži da izliječi rane i vrati zdravlje i zanos. Bog, čije lice Isus objavljuje, ne relativizira zlo niti opraštanje grijeha.²⁰ On daje važnost tako da ukazuje s kolikom ozbiljnošću treba pristupati grijesima i njihovim posljedicama. Božje opraštanje očituje borbu protiv zla tako što liječi korijen, a to su grijesi i promašeni ciljevi kojima je svako ljudsko biće sklono.²¹

Iako često ponavljamo da je Bog Otac, u isto vrijeme u nama živi slika Boga koji je Bog zakona i zabrana, koji će nas kazniti ako ne budemo izvršavali njegove zapovijedi. Zbog vlastitog pogleda na sebe same, vlastitih unutarnjih rana i nesvjesne težnje da se Boga poistovjeti s ljudima, udaljila se od nas slika Boga čije nam je lice i prosuđivanje postalo neshvatljivo. Porijeklo svih naših prepreka i poteškoća u vjeri proizlazi iz krive slike o Bogu koju nesvjesno nosimo. »Hula« zbog koje je Isus osuđen, ta da oprašta grijeha, temelj je oslobođenja i upoznavanja pravoga Božjeg lica. Bog nije zakon koji nas optužuje i osuđuje, nego ljubav koja oslobađa i liječi, koja želi našu sreću. Nitko ne može oprostiti sebi ukoliko mu nije

¹⁸ Usp. Brat Emmanuel, TAIZÉ, *Neshvaćena ljubav. Onkraj spontanih predodžbi o Bogu*, Zagreb, 2018., 57-58.

¹⁹ Usp. *Isto*, 58.

²⁰ Oproštenje nije suučesništvo u zlu, nije podilaženje niti savezništvo sa zlom. Ono je besplatan čin koji vraća slobodu onome koji je optužen i otvara mu novu budućnost i mogućnost promjene. Oproštenje je dar milosti, ali uz cijenu obraćenja i promjene života. Oproštenjem se otkriva Božja ljubav i njegova milosrdna pravednost. (usp. Renzo GERARDI, Oproštenje, u: Aldo STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 785-786.).

²¹ Usp. Brat Emmanuel, TAIZÉ, *Neshvaćena ljubav*, 60.

oprošteno. Ako nam Bog oprašta, osposobljava nas da i mi sebi oprostimo i da se prihvatimo. Svijest o utjecaju naše podsvijesti, loših iskustava i unutarnjih rana, napredovanje u razumijevanju vlastitoga psihološkog razvitka te izlaganje Božjem pogledu koji je ispunjen pronicavošću i dobrohotnošću, put je da se povjeruje Božjoj ljubavi koja želi iscijeliti ljudsko srce, osloboditi ga strahova kako bi povjerovalo da je voljeno i sposobno voljeti.²²

*Vjerujem li Bogu koji oprašta bez računice, bez uvjeta i zasluga?
Vjerujem li u Božju besplatnu milost u svome životu?*

Opraštanje rađa opraštanje, ljubav rađa ljubav

Isus čini dva čuda: oprašta grijeha uzetomu i ozdravlja ga, povezuje duhovno i tjelesno. Vanjsko je čudo znak unutarnjega koje je još veće. Ozdravljenja koja čini Isus znakovi su njegove božanske snage opraštanja grijeha, najdubljeg oslobođenja koje je došao donijeti ljudima. Oprostiti drugomu znači dati mu mogućnost da oprost samome sebi, da bude ono što jest, da voli samoga sebe jer je prihvaćen onakvim kakav jest. Isus donosi unutarnju slobodu da možemo voljeti sebe jer smo voljeni. Posve je prirodna potreba da volimo, ali i da smo voljeni. Ako postoji samo ova prva potreba, postoji opasnost da se ljubav pretvori u samilost. Ako, naprotiv, prva izostane, a prevlada druga, tone se u sebičnost.

Ljubav ljubi i želi biti ljubljena, kako ljudska ljubav tako i ljubav prema Bogu koji žudi da bude ljubljen. To nipošto nije poniženje Božjeg veličanstva i svemoći jer pojmovi inferiornosti i superiornosti ne pripadaju poretku ljubavi. U očima istinske ljubavi ne postoje viša i niža bića, nego samo ljubljena bića.²³ Dopustiti sebi da budem ljubljena osoba, oslobađa za ljubav koja ne gleda zasluge, nego jednostavno voli. Dopustiti da nam bude oprošteno, poništava u nama strogoga suca koji istovremeno i tuži i sudi.

Isus zapovijeda uzetomu da uzme svoju postelju i da hoda. On ozdravlja snagom svoje riječi koja djeluje u onima koji joj vjeruju (usp. 1 Sol 2,13). Nakon susreta s oprostom i ljubavlju, osoba više nije »na postelji«, nije paralizirana. Tko je iskusio ljubav i opraštenje, sposoban je hodati i živjeti novim životom. Oslobođena osoba, kojoj je vraćeno dostojanstvo, poslana je »kući«, u svakodnevicu koju treba osmisliti. Samo primajući ljubav i

²² Usp. Isto, 62-63.

²³ Usp. Isto, 85-86.

oproštenje postajemo sposobni voljeti i opraštati. Oproštenje i ozdravljenje darovano nam je ne da nastavimo bespomoćno ležati čekajući da drugi nešto poduzmu, nego da se prihvatimo postelje drugih koji su još uvijek »uzeti« i da ih ponese pred Isusa.

Zaključak kao poticaj

Možemo se pronaći u svakom spomenutom liku iz evanđeoskoga ulomka. Ponekad u nama prevladava uzeti koji je zgrčen u svojoj nemoći te nema više ni volje ni snage sudjelovati u životu. Drugi smo put ona četvorica koja mu nose postelju jer ga ne mogu ostaviti tako jedna i jer znaju i vjeruju tko mu može pomoći. Ponekad smo opet pismoznanci koji mudruju paralizirani i nesretni sa svojom slikom krutoga Boga. Isus nas gleda i vidi ono što očima ostalih promakne. On vidi našu uzetost i bolest, našu potrebu da nam se grijesi oprostite. Vidi snagu naše vjere kada zapuše protivan vjetar. Proniče i vidi naša srca koja s nepovjerenjem mudruju i zavide. Njegovu pogledu ništa nije skriveno, a radosna je vijest što taj pogled ne osuđuje, nego razumije i liječi. On nas ne želi mijenjati zato što nismo dobri, nego želi uništiti sve ono u nama što nas je navelo da tako sebe doživljavamo te naposljetku s takvim uvjerenjem i živimo. Ljubav liječi tako što voli, a onaj tko je ozdravljen ne ostaje na postelji. Proslavimo Boga koji nas ozdravlja opraštajući tako što ćemo, poput evanđeoske četvorice, bez straha prići »uzetima« i njihove »postelje« donijeti pred Onoga koji ih naziva »sinko«.

naše teme

Laura DALFOLLO*

Posvećeni život i poslanje. Nova evangelizacija i izazovi u današnjemu društvu

prijevod**

Sažetak

Među mnogim izazovima koje suvremeno društvo stavlja pred posvećeni život ne može se više izbjegavati onaj koji predstavljaju mediji. Medijski je prostor, zapravo, mogućnost nove evangelizacije, ali da bi ga se iskoristilo, potrebni su odgovarajući odgoj i izobrazba. Ovim se člankom želi predložiti analizu svijeta medija kako bi se ukazalo na odnos s posvećenim životom kako na polju izgradnje (formacije) tako i na pastoralnom polju.

Uvod

Namjera, sadržana u naslovu, da se govori o izazovima u današnjem društvu ima u sebi utopijski karakter. Zapravo je nemoguće u kratkom tekstu iscrpiti raznolikost provokacijâ kojima smo podvrgnuti u promje-

* Sveučilište LUMSA - Rim, l.dalfollo@loumsa.it

** Vita consacrata e missione: nuova evangelizzazione e sfide nella società di oggi, u: *Rassegna di teologia*, 61 (2020.) 1, 19-32. (prijevod: Slavko Antunović);

njivom okruženju u kojem živimo. Stoga smo morali – a to smo i htjeli – odlučiti se pozabaviti hitnim pitanjima u odnosu na misionarski karakter u njegovoj specifičnosti.

U predloženom pristupu polazi se od odnosa između posvećenog života i poslanja koje treba prepoznati kao konstitutivno, a koje se zatim specifičira u *missio ad gentes* i u *novoj evangelizaciji*. Ukratko ćemo istražiti razliku između toga dvoga kako bismo mogli bolje razjasniti kontekst u koji treba staviti našu detaljnu analizu.

Naime, upravo to distingviranje omogućuje prvu specifikaciju područja nove evangelizacije. *Nova evangelizacija* u svojem se razvoju nudi zapadnom društvu u njegovoj sekulariziranoj stvarnosti u koju smo, možemo prepoznati, smješteni. U odnosu na njega novost nije u sadržaju poruke, nego u načinu izražavanja, govora, ne samo funkcionalnog, nego identitetskog.

Tema komunikacije nameće se kao izazov više no ikad. To je čvorište koje omogućuje još preciznije odrediti područje našega razmišljanja. Odnos s kulturom ne može se shvatiti na jednostran način. Odnos postaje to što jest u trenutku u kojem je moguće govoriti o reciprocitetu. Crkva i posvećeni život u njoj ne može si dopustiti da ostane korak iza, promatrajući društvo izdaleka, bez pravog i stvarnog odnosa s njim. Prijeko je potrebno ustanoviti kako je nužno djelotvorna i značajna ona komunikacija koja će uključivati na autentičan način.

Taj se izazov fragmentira u različite oblike glede kojih ćemo nastojati ponuditi neke poticaje za razmišljanja imajući u vidu specifičnosti posvećenog života, bilo *ad intra* bilo *ad extra*, kako bi bilo moguće raspoznati neka čvorišta u terminima: *obrazovanje (edukacija)*, *izgradnja* i *svjedočka uvjerljivost*.

U zaključku želimo protumačiti neka pitanja koja su izašla na vidjelo u ovoj raspravi.

1. Odnos između posvećenog života i poslanja

Bit posvećenog života može se razabrati iz čitanja pokoncilskih učiteljskih izjava u kojima se posebna pozornost posvećuje odnosu između posvećenog života i poslanja. Kao što se može čitati u apostolskoj pobudnici *Vita consecrata* Ivana Pavla II., radi se o temeljnom odnosu:

Treba dakle potvrditi da je poslanje bitno za svaku Ustanovu, ne samo za one aktivnoga apostolskog života, nego i za one kontemplativnog života. Poslanje se, naime, prije nego se karakterizira vanjskim djelima, odvija u uprisutnji-

vanju samoga Krista u svijetu osobnim svjedočanstvom. To je izazov, to je prvotna zadaća posvećenoga života.¹

Život darovan Bogu, u ispovijedanju evanđeoskih savjeta, eshatološki je znak u sadašnjem svijetu koji u napetosti između onog *već* i *još ne* živi zajedništvo s čistim, siromašnim i poslušnim Kristom.

Posvećeni život nije moguće odvojiti od poslanja shvaćenog kao odgovor na Gospodinov poziv da se njegov život pronese po svoj zemlji. Nalog učenicima predstavlja misijsku narav Crkve unutar koje posvećeni život prepoznaje svoj izvorni oblik. Tekst iz Evanđelja skreće nam pozornost na tu dinamiku kontinuiteta: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio! I evo, ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta« (Mt 28,18-20).

Od učenikâ, koji su ostavili sve i pošli za Isusom, traži se da donose zajedničko iskustvo, da svjedoče o mogućem zajedništvu polazeći od vlastitog iskustva. Poslanje, dakle, izvire i daje smisao jedinstvu ljubavi s Isusom, ljubavi koju se doživljava kao ekstatičnu, izlazak iz sebe samoga prema drugome. U toj perspektivi čitamo riječi Pavla VI. u *Evangelii nuntiandi* o odnosu religije i poslanja:

Redovnici u svom posvećenom životu nalaze naročito sredstvo za uspješnu evangelizaciju. Svojim najdubljim bitkom oni se uključuju u život Crkve, žedni Božje Posvemašnjosti, pozvani na svetost. Oni upravo svjedoče za tu svetost. Oni su utjelovljenje Crkve koja žudi da njome ovlada radikalizam blaženstava. Svojim životom oni su znak posvemašnjeg predanja Bogu, Crkvi, braći.²

Ova premisa pomaže nam shvatiti kako naše razmišljanje valja smjestiti unutar promjenjivog prostora – a drugačije ne može ni biti kad je riječ o povijesnom prostoru – ostvarenja posvećenog života kao poslanja, odnosa prema Bogu i bližnjemu, neizbježno pozvanog postati svjesnim okruženja u kojem je smješten s ciljem svjedočenja koje nije samo plodono, nego prije svega vjerodostojno.

Pozornost Crkve u tom je smislu dovela do razlikovanja *missio ad gentes* i *nove evangelizacije*, upravo sa stajališta utjelovljene (inkarnatorne) paradi-

¹ PAPA IVAN PAVAO II., *Vita Consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (25. III. 1996.), Zagreb, 1996., br. 72. (dalje: VC).

² PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 2000., br. 69.

gme prema kojoj se pretpostavlja konkretno okruženje u kojem se živi, uključujući se u društveno kulturno tkivo kako bismo postali razumljivi i korisni kao djelotvorni znakovi ne samo naznačene, nego prije svega življene punine.

Nova evangelizacija je za naše razmišljanje pojam potreban za definiranje prostora za razmišljanje i djelovanje. Zato je korisno i prikladno ukratko je opisati u smislu pojašnjenja koje je u povijesti dano, a sada je preuzeto u praksi Crkve.

Društvene i kulturne promjene, koje su se dogodile u ljudskoj povijesti, odražavaju se na Crkvu koja živi u povijesti.

Održavajući misijsku dimenziju u svojoj intimnoj stvarnosti, kao karakterističnu značajku svoje biti, *ecclesia Christi* suočava se s potrebama ne samo onih koji još ne poznaju evanđelja, nego i ljudi čijem okruženju, prepoznatljivom kao povijesno evangeliziranom, treba posvetiti pozornost tako da se sačuva jedna živa i plodna vjera.

Možemo u tome prepoznati brigu Crkve da podupire proročko nadahnuće kojim se Drugi vatikanski koncil stavlja u odnos prema suvremenom svijetu, svijetu koji je za nas danas *dalek*, ali s kojim se suočilo s dragocjenom otvorenosću i razboritošću, što se i dalje mora uzimati kao kriterije koji su još uvijek aktualni.

Koncilski oci podsjećaju da radi izvršavanja te zadaće, Crkva je dužna da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu evanđelja tako da uzmogne odgovoriti na vječna ljudska pitanja o smislu sadašnjeg i budućeg života te o njihovu međusobnom odnosu, i to na način kako odgovara svakom pojedinom naraštaju. Stoga je potrebno spoznati i razumjeti svijet u kojem živimo, njegova očekivanja, težnje i često dramatičan značaj.³

To je početak ne samo u smislu buđenja svijesti. Ono što je s Koncilom zaživjelo jest novi pristup prema suvremenoj kulturi kojim se snažno skreće pozornost na *znakove vremena*, prema kojima je potrebno razviti odgovarajuće opredjeljenje za evanđeosko razumijevanje povijesnih zbivanja, unutar kojih nijedna promjena nije neutralna, osobito ako smo svjesni toga da se sve promjene ne smiju smatrati negativnima.

Upravo će u tom ozračju sveti Pavao VI., pobudnicom *Evangelii nuntiandi*, još jednom pozvati da se posveti briga odnosu s društvom, tako da se navještaj evanđelja može predstaviti na razumljiv i uvjerljiv način.

³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 4, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: EG)

Nije moguće temeljito proći sve korake kroz koje se prispijeva ideji nove evangelizacije onako kako je se danas predlaže i shvaća. Možemo precizirati kako se posvećenost inkulturaciji evanđelja snažno pojavljuje u razdoblju nakon Koncila, te se s Ivanom Pavlom II. progresivno izražava u suštinskoj razlici između *missio ad gentes*, upućene kulturama kojima je pristup evanđelju iz različitih razloga i dalje onemogućen, i *nove evangelizacije* na koju ćemo se usredotočiti u ovom odlomku.

Izraz je prvi put upotrijebio Ivan Pavao II. 9. lipnja 1979. godine u svojoj homiliji u svetištu Svetoga Križa u Nowoj Huti. »Započela je nova evangelizacija. Kao da se radi o drugom navješćaju, no zapravo je to uvijek isti navješćaj.«⁴ Time je ukazao na ono što bi bio lajtmotiv njegovog pontifikata: pozornost na one zemlje u kojima vjeru, kojoj prijeti opasnost da se pomiri s time da bude običaj koji po određenim aspektima više nije aktualan, treba oživjeti novom motivacijom i poticajem za navješćaj.

Bit će to izraz o kojem će se raspravljati i koji će se tek s vremenom razumjeti. Nije slučajno to što je Ivan Pavao II. već 1983. dao presudno pojašnjenje. Pridjev *nova* ne znači daljnja, nego obnovljena, »nova u svom žaru, u svojim metodama, u svojim izrazima«⁵. Važnost razvoja u tome smislu je očigledna, tako da je Benedikt XVI. god. 2010. osnovao Papinsko vijeće za promicanje nove evangelizacije⁶, podsjećajući kako je evangelizacijsko poslanje u Crkvi »u povijesti poprimalo uvijek nove oblike i modalitete već prema mjestima, prilikama i povijesnim trenucima. U naše doba jedna od njegovih osobitih značajki je bila suočavanje s fenomenom odvojenosti od vjere, koja se progresivno manifestirala u društvima i kulturama koji su stoljećima bili prožeti evanđeljem.«⁷

U kontinuitetu s onim što se ranije poduzelo na tome planu, Benedikt XVI. saziva 2012. Biskupsku sinodu na temu »Nova evangelizacija za prenošenje kršćanske vjere« na kojoj se na precizniji i prepoznatljiviji način opisuje subjekt kojem se obraća nova evangelizacija. Naznačujući, naime, sekularizaciju kao pojavu s obzirom na koju je potrebna nova evangelizaci-

⁴ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, u: *Enchiridion della Nuova Evangelizzazione*, Citta del Vaticano, 2012., br. 184.

⁵ *Isto*, br. 197.

⁶ Usp. BENEDETTO XVI., *Motu proprio Ubicumque et Semper* (21. IX. 2010.), u: *Enchiridion della Nuova Evangelizzazione*, 1277-1281.

⁷ *Isto*, 1277.

ja, zapadno područje definirano je kao ono na koje se ona odnosi; područje u kojem se ne možemo ne prepoznati i ne osjećati se uključenima.⁸

Stoga se s razlogom traže hitna pitanja, pitanja za jedan novi zamah i metodu svjedočenja Kristova evanđelja, u kulturi u kojoj živimo, itekako svjesni da se svjedočanska vrijednost ucjepljuje u osobni i vidljiv iskustveni doživljaj, kao prvi način komunikacije.

U tome kontekstu prepoznajemo prvi izazov i izazove koji iz toga proizlaze, na koje je potrebno pronaći odgovor kako bismo bili vjerodostojni u svom postojanju kao posvećene osobe, eshatološki znak čistog, siromašnog i poslušnog Krista.

2. Izazov današnjega društva

U ovom drugom dijelu možemo ukazati na izazov s kojim su sljubljeni svi ostali i koji se već sada pokazuje neodgodivim: prepoznati modalitet vjerodostojnog svjedočenja danas, svjesni kako je takva vjerodostojnost nužno povezana s jezikom razumljivim suvremenom čovjeku koji se nika da ne može odvojiti od iskustvenog doživljaja.

Papa Franjo u *Evangelii gaudium* otvoreno zagovara crkvenu obnovu. On, naime, ne ostavlja prostora za bilo kakvu pomutnju, kada kaže: »Sanjam o misijskom opredjeljenju koje može sve preobraziti, tako da crkveni običaji, načini na koje se stvari čine, satnice, jezik i sve strukture postanu prikladan kanal za evangelizaciju današnjeg svijeta više no za samoočuvanje.«⁹

U tim elementima koje je naznačio Sveti Otac, jezik se pojavljuje kao ljudski i istodobno kulturološki određen. Nameće se kao složeni izazov koji više nije ograničen samo na verbalni izričaj, karakterističan za međuljudski odnos.

U suvremenoj se kulturi, naime, izazov novih tehnologija javlja neočekivanom brzinom što nas dovodi do toga da internet shvaćamo ponajprije kao *forum* i stvarnost koja bilježi tako veliko širenje da je to

⁸ U tekstu sinodskog dokumenta *Instrumentum laboris* kaže se sljedeće: »Prije svega, s obzirom na važnost koju ima, naznačen je *kulturni* scenarij koji se krije u pozadini, a koji je već opisan u grubim crtama u prethodnom odlomku. U različitim odgovorima vezanim uz taj scenarij snažno je istaknuta sekularizacijska dinamika kojom je nadahnut. Ukorištena na određeni način u zapadnom svijetu, sekularizacija je plod epizoda i društvenih i misaonih pokreta koji su duboko obilježili njegovu povijest i identitet.« (SINODO DEI VESCOVI, XIII. ASSEMBLEA GENERALE ORDINARIA, *Instrumentum laboris. La nuova evangelizzazione per la trasmissione della fede cristiana* (27. V. 2012.), Citta del Vaticano, 2012., br. 52.).

⁹ EG, br. 9.

navelo papu Franju da u apostolskoj pobudnici *Christus vivit* govori o »digitalnom okruženju«¹⁰.

Možemo reći da se suočavamo s promjenom paradigme – ono što stručnjaci definiraju kao *digital turn* – to jest kulturnom revolucijom jednakoj onoj koju je Gutenberg uveo u tiskarstvu u drugoj polovici 15. stoljeća odnosno industrijskom revolucijom koja se zbila uvođenjem željezničkog prijevoza krajem 18. stoljeća i električne energije krajem 19. stoljeća.¹¹

Te su promjene zahtijevale vrijeme prilagodbe namećući se također posvećenom životu kao zahtjev za inovacijom jer posvećeni život ne može misliti kako može postojati istrgnut iz društva, ne može postojati kao paralelni svijet, nego je živo i duboko ukorijenjen u društvu, i to ne kao pasivna stvarnost, nego kao aktivni subjekt čija je zadaća biti proročki glas, svjedočanstvo žive prisutnosti uskrsloga Krista.

To je središte našega razmišljanja: Crkva ne postoji bez krštenika. To shvaćanje polazi od značenja izraza *ekklesia*, a to je skup, relacijska stvarnost unutar koje posvećeni život ima temeljnu ulogu biti živim znakom prisutnosti Boga ljubavi u današnjem svijetu, za današnjeg čovjeka. Tu se ljubav mora prevesti na razumljiv jezik, sposoban za stvaranje zajedništva, odnosa.

Komunikaciju dakle treba postaviti u središte i uz nju, u naše vrijeme, svijest da smo već sada, htjeli mi to ili ne, medijsko čovječanstvo. Taj nam pojam pomaže u razmišljanju o ulozi posvećenih osoba u njihovom odnosu s *medijima*.

¹⁰ »Internet i društvene mreže stvorili su nov način komuniciranja i povezivanja i predstavljaju »trg na kojem mladi provode mnogo vremena i lako se jedni s drugima susreću, premda svi nemaju tome jednak pristup, osobito u nekim dijelovima svijeta. Oni, ipak, predstavljaju izvanrednu priliku za dijalog, susret i razmjenu među osobama, kao i pristup informacijama i znanju. Digitalni je svijet, k tome, prostor društveno-političkog sudjelovanja i aktivnoga građanstva i može olakšati slobodno kolanje informacija pružajući učinkovitu zaštitu najugroženijima i javno ukazujući na kršenja njihovih prava. U mnogim zemljama internet (*web*) i društvene mreže (*social network*) već sada predstavljaju čvrsto nezaobilazno mjesto za dopiranje do mladih i uključivanje mladih pa i u pastoralne inicijative i aktivnosti.« (FRANJO, *Christus vivit*. Postsinodalna apostolska pobudnica upućena mladima i čitavom Božjem narodu, Zagreb, (25. III. 2019.), 2019, br. 87.).

¹¹ »Znakovit slučaj u Italiji bila je pojava poznatog *Himna sotoni (Inno a satana)* Giosuèa Carduccija (1863.), koji inspiraciju crpi iz emotivnog vala potaknutog velikim izumom tih godina, vlakom. Za pjesnika vlak označava početak nove epohe, svojom snagom raspršuje ostatke praznovjerja i religije kako bi pokazao trijumf znanosti i tehnologije i jamstvo je napretka i blagostanja za sve. Ipak, nekoliko godina kasnije, u drugoj pjesmi – *Na kolodvoru u jesensko jutro (Alla stazione in una mattina d'autunno)* (1873.) – promijenio je mišljenje prepoznavši uznemirujuće aspekte: vlak više nije »lijep i užasan«, već je više postao bezbožno, tužno i tmurno »čudovište«, uzdignut na simbol života koji polako nestaje u sivilu praznine hladne i mrtve tehnike, potpuno gluhe za ljudske osjećaje.« (Giovanni CUCCI, *Paradiso virtuale o Infer.net? Rischi e opportunità della rivoluzione digitale*, Milano, 2015., 16-17.).

Massimiliano Padula to jasno objašnjava:

Kao što čovjek djeluje na sebe i na društvo, tako djeluje i na medije. A to čini pokretanjem sadržaja, djelovanjem na kulturu, stvaranjem imaginarijâ, oblikovanjem simboličkih svjetova. Izvor toga djelovanja koje se obično pripisuje medijima shvaćenima kao autonomni i akteri sposobni za neovisne izbore treba, međutim, svesti isključivo na dimenziju ljudske intencionalnosti. Pojam *intentio mediorum* izražava, u vezi s tim, način na koji se sama čovjekova intencionalnost očituje kroz medije i u medijima; stoga se oni konfiguriraju kao prelamanje čovjekove svijesti, njegovih perceptivnih iskustava, njegovih želja, njegovih vjerovanja te dakle kao zajedničko i smislom urešeno nasljeđe.¹²

Nije, dakle, ispravno razmišljati o *medijima* u današnje vrijeme, osobito o internetu, u čisto instrumentalnom smislu. Oni su prostor za iskustvo čija vjerodostojnost ovisi o namjerama subjekta, a to je dimenzija koja nas stavlja pred izazov u pedagoškom smislu.

Sami snosimo odgovornost za to kako koristimo *medije* i kako koristimo internet. Svaki ambijent može biti vitalan ili otrovan, sve ovisi o tome kako ga ljudi nastanjuju.

U sklopu toga izazova, dakle, javljaju se različiti neodgodivi izazovi, prepoznatljivi i u onom *proprium* posvećenog života: odgojni izazov koji se nameće na više razina, zatim formacijski izazov, kako bi se na ispravan način uhvatili u koštac s promjenom koja je na djelu te ekološki izazov, s metaforičkim značenjem povezanim sa slikom mreže kao ambijenta postojanja.

Današnje društvo predstavlja, dakle, izazov za posvećeni život u njegovoj sposobnosti da stupi u odnos, u jednom medijskom okruženju čiji mu je jezik vlastit, snagom prožimanja, sposoban uvjetovati različite vrste komunikacije, nužno postavljajući pitanja bilo posvećenom životu kao takvom, bilo u njegovu odnosu prema svijetu.

Tragom tog razmišljanja, u nastavku ćemo ispitati najprije ono što možemo naznačiti kao izazove *ad intra*, odnosno izazove za koje se može smatrati da se postavljaju pred posvećeni život u njegovom razumijevanju samoga sebe u neizbježno medijskom svijetu; potom ćemo razmotriti izazove *ad extra* koji su prisutni i dolaze iz društva u kojem se živi i u kojem želimo biti prisutni kao vjerodostojni znak Božje ljubavi prema svijetu,

¹² Filippo CERETTI – Massimiliano PADULA, *Umanità Mediale. Teoria sociale e prospettive educative*, Pisa, 2018., 16.

življenog i ispunjenog obećanja u *već i još ne* povijesnog vremena koje se živi u zajedništvu s Bogom prepoznatim u Kristu.

2.1. Značajke *ad intra*

Odgovorno prihvatiti novost u kontinuitetu zahtijeva duboko poznavanje vlastitoga identiteta, kako se ne bi izlagalo opasnosti izdati same sebe ili poruku čija posvećena egzistencija želi biti svjedočanstvom. Papa Franjo podsjeća na to u pismu prigodom otvaranja Godine posvećenog života:

Godina posvećenog života stavlja nas pred pitanje o vjernosti misiji koja nam je povjerena. Odgovaraju li naše službe, naša djela, naše prisutnosti onome što je Duh Sveti tražio od naših utemeljitelja, jesu li prikladni za postizanje njihovih ciljeva u današnjem društvu i Crkvi? Postoji li nešto što moramo mijenjati? Imamo li istu veliku ljubav prema našem narodu, jesmo li mu blizu do te mjere da dijelimo njegove radosti i boli, tako da uistinu možemo shvatiti potrebe i pružiti svoj doprinos da na njih odgovorimo?¹³

Svaku se promjenu mora osmisliti u dinamici razlučivanja u svjetlu vlastite karizme, koju su osnivači živjeli s velikom ljubavlju u dubokom i prisnom zajedništvu s Gospodinom.

Temeljni odnos posvećene osobe, onaj koji je određuje u njezinu identitetu, ne može biti potamnjen životom izoliranim od stvarnosti koji karakterizira gubitak doticaja s bratom i molitvom u tišini.

Život u zajednici ne može zamijeniti zajednica (*community*) stvorena *ad hoc* neprirodnim i umjetnim sredstvima. Nije slučajno da se *virtualno* u običnom govoru suprotstavlja *stvarnom*, pozivajući na osobnu odgovornost i odgovornost drugih osoba za ispravno služenje evanđelju kao stvarne Gospodinove prisutnosti u našem današnjem svijetu, u obliku u kojem se predstavlja, sa svojim naporima i svojim proturječnostima.

Papa Franjo služi se metaforom mreže kako bi naglasio dužnost da se ne bježi od složenosti našega sadašnjeg trenutka, nego da ga se prihvati sa željom da se ponovno otkrije njegovu pozitivnost.

Slika mreže poziva nas da razmišljamo o mnogostrukosti linija i sjecišta koja osiguravaju njezinu stabilnost u odsutnosti središta, strukture hijerarhijskog tipa, organizacije vertikalnog tipa. Mreža funkcionira zahvaljujući sudioništvu svih njezinih elemenata. S antropološke točke gledišta, metafora mreže

¹³ PAPA FRANJO, *Apostolsko pismo svetoga oca Franje svim posvećenim osobama u prigodi Godine posvećenog života* (21. XI. 2014.), Zagreb, 2015., br. 2.

doziva u pamet drugu sliku bremenitu značenjem: sliku zajednice. Zajednica je to snažnija što je povezanija i čvršća, ako je nadahnuta osjećajima povjerenja i teži zajedničkim ciljevima. Kao mreža solidarnosti, zajednica zahtijeva uzajamno slušanje i dijalog, utemeljen na odgovornom korištenju jezika.¹⁴

U kontinuitetu s vlastitom prošlošću, pogleda uperena u budućnost, posvećenom se životu nameće izazov odgovajati za medije gledajući u vlastitu nutrinu. Često generacijski jaz dovodi do toga da u istoj zajednici, koja je pozvana na bratski život, žive pojedinci koji su tehnički definirani kao *digitalni useljenici* odnosno oni koji su doživjeli tu promjenu u njezinu najdrastičnijem utjecaju i našli se u situaciji da se, uz nemale teškoće, moraju navikavati na nove običaje i jezike.

Primjeri mogu biti različiti: pomislimo na one koji su prešli s rukopisa na zaslon računala ili s papirnatog pisma na brzu i sigurnu elektroničku poštu. Mijenja se način učenja, čitanja, komuniciranja, ponekad čak i molitve.

Oni pak koje nazivamo *digitalnim urođenicima* pojedinci su koji nisu doživjeli ovu promjenu, čija je stvarnost uvijek bila medijski obojena. Za njih je komuniciranje neposredno i brzo, jezik je često pojednostavljen. Nije potrebno niti je uopće moguće zamisliti da se mora čekati kako bi se vidjelo fotografiju, papirnatu se knjiga lako prebacuje u elektronički format. Današnji mladi ljudi, primjerice, imaju brevijar na pametnom telefonu i često ne znaju moliti nijedan drugi osim takvog. Postavlja se pitanje unutar konkretne zajednice, pozvane na bratski život: kako te dvije stvarnosti istovremeno postoje? Kako jedna može obogatiti drugu u stvarnom međusobnom slušanju?

Uzajamni susret može doista obrazovati za medije i poučiti medijima, na način koji bismo mogli definirati kao *blagi*, naime takav da možemo živjeti promjenu paradigme kontinuirano što je nužno kako ne bismo izgubili baštinu koja je povijest svake pojedine redovničke obitelji, kojoj je temelj bratski život.

U protivnom bi se išlo ususret unutarnjem razdvajanju, takvome da odvlači u iščekivanje koje karakterizira odsutnost komunikacije, sterilno i upravo toksično za pojedince i okolinu koju oni sami strukturiraju svojim odnosima, u ovom slučaju svedenima na puku funkcionalnost.

¹⁴ FRANCESCO, «Siamo membra gli uni degli altri» (Ef 4,25). *Dalle social network communities alla comunità umana*. Messaggio per la Celebrazione 53ª Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali 2019. (29. I. 2019.), Citta del Vaticano, 4-5.

Zajednicu, međutim, čine odnosi i samo u mjeri u kojoj su vitalni mogu postati vitalizirajući, odgovarajući opisu koji je u vezi njih dao Ivan Pavao II. kada kaže: »Redovnički život, osim toga, sudjeluje u Kristovu poslanju s jednim posebnim i vlastitim elementom: *bratskim životom u zajednici za poslanje*.«¹⁵

Izazov se, dakle, sastoji u tome da se educira za medije odnosno poučava njihovu pravilnom korištenju jednim sučeljavanjem između onih koji medije oduvijek poznaju i onih koji imaju različita iskustva s njima, tako da zajednica postane autentično zajedništvo, a ne prazna struktura u kojoj se treba izolirati u privatnom svijetu, jednim paralelnim životom na internetu, zaključan u sobi, gdje se identitet može maskirati ili zamijeniti, ne razmišljajući o odgovornosti za vlastite postupke.

Nadalje, bitno je ne izbjegavati medije, već educirati za medije. Oni su zapravo činjenica našeg današnjeg društva i ne bi ih trebalo isključivati, demonizirati, podcjenjivati. Medijsko okruženje predstavlja važnu dimenziju naše zapadne kulture te posvećeni život, da bi bio djelotvorno prisutan, ne smije ni pomisliti kako može biti njegov sastavni dio, a ostati pritom dalek ili odvojen od medija, izbjegavajući element koji je već sada prisutan i ne može se izbjeći.

Stoga se u formaciji mora voditi računa o suvremenosti ne samo zato da bi se poruka *prenijela*, nego i da bi poruka *bila* artikulirana, složena, prepoznatljiva u svojim aspektima i s različitih gledišta, kako bi bila najcjelovitija moguća za svijet u kojem se nalazimo i živimo. Uvijek treba imati na umu vezu između poruke i glasnika jer i način izražavanja neke vijesti mora biti dosljedan, vjerodostojan i nikada ekstrinzičan kao da se radi o maski koju se navlači kako bi se prikrilo nesavladivu neadekvatnost.¹⁶

2.2. Značajke *ad extra*

Izazovi *ad intra* i *ad extra* povezani su i posvećeni život blista kao život darovan Bogu u Kristu za svijet kada se živi i ne ostaje samo na obećanju.

¹⁵ VC, br. 72.

¹⁶ »Uvrštavanje medija u relacijsku i osobnu strukturu stvara mogućnosti, ali i očite uvjetovanosti odnosno pomutnje. Nije slučajno da je upravo jezik vjere, jednom kad je uključen ili preuzet u procesu medijskog svijeta, pretrpio i trpi kvarenje i gubi na svojoj vrijednosti i ljepoti. Mediji, naime, dok predstavljaju, restrukturiraju i preuređuju vjernikov jezik, pridonoseći modificiranju načina percepcije samoga vjerskog iskustva, ne samo da su odraz društva, nego mu daju ključeve za tumačenje samih elemenata koje predstavljaju.« (Dario Edoardo VIGANO, *Raccontare (bene) le storie di Dio*, u: *Italia Francescana*, 1 (2019.), 11-31.).

Pitanja se prebacuju na plan prepoznavanja prikladnih načina nastanjanja prostorâ novosti prema kojima ne možemo biti ravnodušni, u vjernosti *Radosnoj vijesti*. Posvećeni život u svojem evangelizacijskom poslanju pozvan je ići tamo gdje je čovjek prisutan, nastanjujući ona *mjesta* – u ovom slučaju metaforički govoreći – gdje se prepoznaje mogući susret, za jedno uvjerljivo, novo svjedočanstvo, a ipak uvijek vjerno sebi samom.

Polazimo od pretpostavke da smo sve što nađemo na *webu*, u mogućem internetskom životu, mi sami; ako je to istina, moramo isto tako zaključiti da je na nama da odlučimo, utječemo, svaki prema svom prostoru, na medijsku prisutnost. Koji se izazov iz toga snažno nameće? Izazov za suodgovornost koja pretpostavlja »*medije kao đake*, kao objekt obrazovanja. U novoj perspektivi medijskog obrazovanja, koje predlažemo nazvati *medukacija*, ono što treba obrazovati te, dakle, treba proučavati, modelirati i voditi – jesu sami mediji, odnosno čovjek kao medij, *čovjek-osoba kao medij koji samog sebe projektira i 'izručuje' medijima*¹⁷.

Izraz *medukacija* je provokacija, izazov, i to u određenom smislu prioritetan. Moramo imati na umu, svidjelo se to nama ili ne, kako se većina informacija, vijesti kao i znanjâ sada aktivno ili pasivno prima posredstvom interneta. U određenom smislu internet postaje prostor, premda virtualni, u kojem se, jezicima koje treba oblikovati, može doprijeti i susresti najveći mogući broj ljudi, uz mogućnost gotovo neograničenog područja kreativnog rasta, zahvaljujući jednom mladenačkom stilu, kadrom privući one dobne skupine koje su najdalje od Crkve, od posvećenog života i žive u uvjetima gdje su najviše izloženi ranjivosti.

Kad se u zajednici izbjegava opasnost autoreferencijalne dinamike kroz uravnotežene i zdrave odnose, tada se ta blagotvornost izljuje prema van u dinamiku otvaranja i približavanja, donoseći ne nešto, nego same sebe. Vlastiti život redovnika ili redovnice ne niječe niti svodi medijsku dimenziju na privatni prostor, nego je živi u zajednici i otvorenosti prema svijetu s kojim se u tome prostoru može na razumljiv i vjerodostojan način dijeliti svoj život vjere.

Tu nalazimo ponovno oživljenu ideju periferije tako drage papi Franji. Crkva u svom misijskom poletu mora ići tamo gdje se prepoznaje da je susret moguć, s ciljem vjerodostojnog, novog svjedočenja, a ipak vjernog samome sebi.

¹⁷ Filippo CERETTI – Massimiliano PADULA, *Umanità mediale*, 63.

Dakle, prijelaz sa *social network communities* na ljudsku zajednicu moguć je ako se pokrene posvećeni život, misijski u svojoj biti, i na jedan duhovan način bude prisutan u virtualnom prostoru s istinitim porukama, prepoznajući također misijski izazov koji je sada nužan i kadar odgovarati novoj evangelizaciji kao novost jezika, zanos i metoda za istu i nepromjenjivu poruku: Kristovo evanđelje.

Zaključak

U razdoblju kraćem od jednog stoljeća svjedočili smo pravoj digitalnoj revoluciji. Kako se postaviti prema tome? Svaka promjena sa sobom donosi svijetle i tamne elemente, povjerene odgovornosti pojedinca i zajednice. Kakav bismo stav trebali zauzeti prema toj preobrazbi kako bismo mogli shvatiti njezine mogućnosti i kako se suočiti s izazovima koji se stavljaju pred novu evangelizaciju?

Prihvatiti izazove današnjeg društva znači uspjeti stupiti u dijalog s njim ne gubeći pritom identitet posvećenih osoba prema specifičnoj karizmi. Ne možemo poreći ono što je očito: promjena konteksta skreće nove pozornosti na aspekte koji se u prošlosti nisu smatrali problematičnima. Nastaju složene osobnosti u kojima relacijska dimenzija, deformacija jezika i prisutnost ovisnosti, u ekstremnim slučajevima, dovode do toga da treba pažljivo razmišljati o ispravnoj upotrebi tehnologija. Može se osjetiti kako se iz grudi nevoljnog čovječanstva, osiromašenog u dubini svoje kreativne ljepote, otima vapaj za pomoć, apel za *posvećenim životom* i *posvećenom životu* koji postaje izazov koji treba prihvatiti i svladati snagom i draži Božje ljubavi objavljene u Kristu.

Poslanje se sastoji u tome da se prepoznaju mjesta na kojima se nalaze nove generacije, preuzimajući na sebe vlastitu odgovornost za kvalitetu tih sredina u kojima je posvećeni život pozvan biti vjerodostojan svjedok zajedništva s Bogom u Kristu.

U razmišljanju o današnjem društvu izbija na vidjelo izazov novoj evangelizaciji koja je kadra pokretati pitanja na različitim razinama. Posvećeni život na Zapadu, u odnosu na suvremeni svijet, ne može zaboraviti ili izbjeći suočavanje s pitanjem koje pokreće digitalna revolucija.

Kako se postaviti prema toj novosti u kontinuitetu povijesno-karizmatičke baštine? Na koji način formacija za medije i s medijima može biti od pomoći dijalogu u zajednicama unaprjeđujući, a ne ometajući bratski život?

Živjeti medije omogućuje evangelizaciju istih. Ta se evangelizacija predstavlja u medijskom svijetu već sada kao neizbježna: u kojoj je mjeri korisno i povoljno to pretpostaviti u pastoralnoj praksi? Internet i društveni mediji ne mogu zamijeniti ljudski kontakt i međusobnu interakciju. No ipak, oni su stvarnost koju se više ne može ostavljati po strani: izazov je živjeti u njima donoseći vjerodostojno svjedočanstvo svog postojanja koje može biti privlačno, ići prema, ići ususret, ići tamo gdje žive osobe, kako oni koji vjeruju tako i oni koji ne vjeruju.

Summary

Among the many challenges that today's society poses to consecrated life, the one placed by media can no longer be eluded. In fact, the media space is a chance for a new evangelization, but, in order to be understood, it is necessary an adequate formation. The article intends to propose an analysis of the media world with the aim of bringing out the relationship with consecrated life both in the formation and pastoral context.

prikazi

Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života

Umijeće traženja Božjega lica Smjernice za formaciju kontemplativnih redovnica,

Hrvatska redovnička konferencija, Zagreb, 2020., 84 str.

Nakon Apostolske konstitucije pape Franje o ženskom kontemplativnom životu *Vultum Dei quaerere*¹, Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života izdala je provedbenu uputu apostolske

konstitucije *Vultum Dei querere* o ženskom kontemplativnom životu *Cor orans*². Kao treći dokument u ovom nizu Kongregacija je 15. kolovoza 2019. izdala dokument *Umijeće traženja Božjega lica - Smjernice za formaciju kontemplativnih redovnica*.

Redovi i samostani kontemplativnih monahinja, karizmatski, organizacijski i pravno se dosta razlikuju od ženskih i muških kongregacija i redova koji su uglavnom organizirani u provincije i imaju svoja središnja upravna tijela. Tijekom povijesti pravni status i organizacija života pojedini

¹ FRANJO, *Vultum Dei quaerere. Apostolska konstitucija o ženskom kontemplativnom životu* (29. VI. 2016.), Zagreb, 2017. (dalje: VDq).

² KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Cor orans. Provedbena uputa apostolske konstitucije »Vultum Dei quaerere« o ženskom kontemplativnom životu* (1. IV. 2018.), Zagreb, 2018.

nih ženskih monaških samostana bila je uređena na različite načine. Put obnove u novije vrijeme započeo je papa Pio XII. koji je 1950. godine izdao Apostolsku konstituciju *Sponsa Christi Ecclesia*³, a koja je prva sankcionirala pravnu samostalnost svakog samostana kontemplativnih monahinja i preporučila osnivanje saveza samostana istoga Reda. Nakon velikih promjena u Crkvi i društvu papa Franjo je izdao Apostolsku konstituciju *Vultum Dei querere* kojom uvodi određene promjene.

U skladu s tim promjenama Kongregacija je izdala *Umijeće traženja Božjega lica - Smjernice za formaciju kontemplativnih redovnica*. Dokument se može promatrati kao ekvivalent dokumentu *Ratio Institutionis* pojedinih redova i družbi koji su bili izrađeni na razini središnje uprave. Sada je na savezima, samostanima i pojedinim redovnicama da, prema ovim uputama, izrade konkretne formativne programe koji će uzimati u obzir posebnosti pojedinog okružja. Struktura dokumenta i pristup pitanjima odgoja vrlo je sličan dokumentu *Ratio Institutionis* drugih redova i kongregacija:

ima sto šezdeset osam točaka i sastoji od uvoda, četiriju dijelova i dodataka.

U uvodu se govori općenito o *potrebi formacije* koja je jako naglašena u apostolskoj Konstituciji *Vultum Dei querere* pape Franje. *Smjernice* daju koordinate za formaciju kontemplativnih redovnica kako bi im se moglo pomoći na njihovu putu traženja pravoga Boga. Ovaj *Ratio* »pruža sredstvo koje će potaknuti cjeloviti razvoj osobe, putem duhovne i ljudske formacije, kako bi se postigla i učvrstila puna zrelost u Kristu« (br. 4).

Prvi dio dokumenta nosi naslov »Subjekt u formacijskom procesu«. Dokument vrlo jasno govori kako je svaka kontemplativna redovnica primarni subjekt formacijskoga procesa (br. 8). Prvi cilj formacije kontemplativnih redovnica jest »usaditi identitet Kristove učenice u točno određeni evanđeoski i karizmatički poziv usklađujući sve ljudske dimenzije u jedinstvo duha. Taj hod suobličenja Kristu, sve dotle *da se ima isto mišljenje kao i u Kristu Isusu*⁴, kao otvoreni proces ne iscrpljuje se u početnoj fazi formacije, nego se nastavlja u svim životnim dobima« (br. 12).

³ PIUS XII., *Constitutio apostolica Sponsa Christi Ecclesia. De sacro monialium instituto promovendo* (21. XI. 1951.), u: *Acta Apostolicae Sedis*, 43 (1951.), 5-24.

⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Vita consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu* (25. III. 1996.), Zagreb 1996., br. 65.

U skladu s monaškom tradicijom, pozivajući se najviše na bogato duhovno iskustvo oca zapadnog monaštva sv. Benedikta, *Smjernice* smještaju formacijski proces prvenstveno u samostan kao trajno mjesto za boravak ukorijenjen u šutnji, bez lažnih bjegova. (br. 5) Može se uočiti da dokument obilato koristi bogatstvo benediktinske monaške tradicije posebno naglašavajući važnost šutnje, samoće i samostana kao prvotnog mjesta duhovnog rasta uz pomoć duhovnog vodstva iskusnih monahinja. Važnost osobnih razgovora i osobnog duhovnog praćenja jako se naglašava (br. 62-63).

Drugi dio *Smjernica* govori o formaciji za kontemplativni život. U ovome dijelu govori se o dimenzijama formacije, formativnom ozračju i protagonistima formacije. Da bi formacija bila cjelovita, ona treba zahvatiti osobu u svim njezinim dimenzijama. Glavna i najvažnija formacija odvija se u samostanu. Euharistija, Sveto pismo, duhovni nauk utemeljitelja i molitva glavna su duhovna hrana na putu preobrazbe. Dokument jako naglašava liturgiju i *lectio divina* (br. 35). Potpuno u skladu s monaškom tradicijom veliki je naglasak na osobnoj molitvi, samoći, šutnji (br. 36 i 37). Traži se i zdrava i uravnotežena informiranost. Obrazovanje za rad, manualni i intelektualni, također je

jako važno u formaciji za kontemplativni život. U procesu formacije posebno važnu uloga treba dati formiranju u vlastitoj karizmi (br. 45-49). O tome posebno trebaju voditi računa *Ratio formationis particularis* saveza i samostana.

U brojevima 51 do 70 govori se o formativnom ozračju i protagonistima formacije. Protagonisti stalne i početne formacije za monaški život jesu: svaka pojedina sestra, zajednica, viša poglavarica samostana, odgojiteljice, predsjednica saveza i eventualni stručnjaci. U navedenim brojevima daju se naznake za svakoga od ovih protagonista na koji način oni sudjeluju u procesu formacije.

Treći dio *Smjernica* govori o trajnoj formaciji koja je potrebna na ovome putu. Zanimljivo je da se ovdje prvo govori o trajnoj formaciji, a onda o početnoj. Dokument se poziva na *Zakonik kanonskoga prava* (br. 659.), ali takav naglasak stavlja se i u posljednjim dokumentima Crkve – npr. u dokumentu *Za novo vino nove mješine*⁵ (br. 14-16). Na početku ovoga dijela (br. 72-74) *Smjernice* govore o potrebi sastavljanja vlastitoga *Ratio formationis* na razini pojedinih saveza. Veliku

⁵ KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Za novo vino nove mješine* (6. I. 2017.), Zagreb, 2017.

potrebu za time naglasio je već dokument *Vita Consecrata* u br. 68. *Ratio formationis* treba biti izrađen na razini saveza i treba biti primijenjen u svim samostanima, kaže se u *Smjernicama* (br. 74). U brojevima 75 i 76 govori se o potrebi formacije svake monahinje, te o razmjeni formativnih materijala unutar saveza. Na razini saveza potrebno je organizirati tečajeve formacije odgojiteljicâ, poglavaricâ, ekonomâ, kao i sestara s privremenim i doživotnim zavjetima. Iako se predviđaju određeni tečajevi na razini saveza, pozivajući se na *Vita Consecrata* (br. 14) *Smjernice* ponovno naglašavaju (br. 77) kako je samostan mjesto u kojem se odvija formacijski hod. Odgovornost za formaciju monahinjâ pripada monaškoj zajednici kojom predsjedava i koju vodi viša poglavarica samostana (br. 82).

Program formacije na razini saveza treba predvidjeti vremena i specifična područja formacije: za odgojiteljice; za redovnice s privremenim zavjetima; za monahinje samostanâ u sklopu saveza; za poglavarice i ekonomice. *Smjernice* preporučuju da svaka monahinja po mogućnosti izradi svoj *osobni formacijski plan*, a samostanski kapitul treba izraditi *plan zajedničkog života* koji se tiče formacije u monaškoj zajednici.⁶

⁶ Usp. FRANJO, Zaključak i propisi, u: *VDq*, čl. 3. § 1.

U četvrtom dijelu *Smjernice* govore o početnoj formaciji u njezinim različitim fazama koje su sve jednako važne. Svaki samostan treba posvetiti brigu za promicanje zvanjâ, prije svega molitvom, i treba prikladno obrazovati sestre koje bi bile kadre uči u dijalog s današnjim djevojkama. U brojevima 123-134 govori se o pojedinim fazama početne formacije: *kandidatura*, *postulatura*, *novicijat*, *razdoblje privremenih zavjeta*. O svim ovim fazama potrebno je u *Ratio formationis* saveza propisati određene kriterije i donijeti konkretne programe.

Točka 135 predviđa mogućnost organiziranja zajedničkog formativnog puta, a osobito novicijata za savez. Cilj je pripomoći one samostane koji ne mogu jamčiti formaciju novakinjama. Na predsjednicu i vijeće saveza spada eventualno organiziranje takve zajedničke kuće formacije, no samostanima se uvijek ostavlja sloboda da sami odluče žele li svoje novakinje uputiti na takvu zajedničku formaciju. Prije polaganja doživotnih zavjeta potrebno je proći određeno vrijeme intenzivnije pripreme, a načini te pripreme trebaju biti predviđeni u *planu formacije saveza*.

U točkama 138-166 daju se usmjerenja na kojim se područjima treba raditi u pojedinom odgojnom razdoblju. Kao pomoć prilikom

izrade *Ratio formationis particularis* pojedinih saveza u »Dodacima« se navode konkretni aspekti ljudskoga i kršćanskoga rasta te aspekti rasta prema vlastitoj karizmi. Iako su do sada pojedini samostani i savezi kontemplativnih redovnica imali razrađene programe za trajnu i početnu formaciju, vjerujem da će im ove *Smjernice* pomoći da u nekim segmentima dopune svoje već

postojeće programe. Mnogi elementi o kojima govore *Smjernice* već se godinama provode u brojnim samostanima i savezima. No postoje i neki novi elementi kojih do sada nije bilo. Ono što sada očekuje pojedine saveze i samostane jest da u skladu sa *Smjericama* izrade svoj *Ratio formationis*, prilagođen njihovim mjesnim prilikama.

o. Srećko Rimac, OCD

Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života

*Dar vjernosti.
Radost ustrajnosti,*

Libreria Editrice Vaticana, Rim,
2020., 174 str.

Uvod

Dokument nosi vrlo privlačan naziv i izaziva na čitanje svakoga koji osjeća da u redovničkim zajednicama sve više nedostaje vjernosti i ustrajnosti. Kultura prolaznosti, kako se u uvodu dokumenta navodi, utječe na naše životne izbore, a tako i na poziv na posvećeni život. Ta kultura rađa nestalnu vjernost i ustrajnost. Upravo Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života doživljava kao izazov probleme vezane uz te vrijednosti. Kao plod promišljanja o tim problemima Kongregacija nam nudi neke smjernice koje mogu biti korisne svim posvećenim muškarcima i ženama koji obnašaju odgovorne zadaće upravljanja ili formacije.

Dokument se sastoji od tri dijela: I. Pogled i slušanje, II. Oživjeti svijest i III. Odvajanje od ustanove.

1. Pogled i slušanje

1.1. Fenomen napuštanja: neka kritička čvorišta

U svom prvom dijelu dokument govori o fenomenu napuštanja ustanova i važnosti prepoznavanja problema i pozornog slušanja onih koji se s problemima suočavaju. Dokument donosi neka kritička čvorišta koja su uzrokom različitih oblika teškoća i ozbiljnijih problema. Papa Franjo ih prepoznaje kao »individualizam, spiritualizam, zatvorenost u svoje male svjetove, ovisnost, sustavnost, odbacivanje novih ideja i pristupa, dogmatizam, nostalgija, pesimizam, skrivanje iza pravila i propisa«¹.

1.2. Pitanja koja treba tumačiti i dinamike koje treba preokrenuti

Priznavanje vlastite slabosti i krhkosti poziva nas da svijet oko sebe promatramo s povjerenjem. Zatvarajući se u svoj svijet, nećemo smanjiti moguće rizike i štete, ni strah od neuspjeha. Papa Franjo nam potvrđuje da »povjerenje treba porasti upravo onda kad nas okolnosti obore na tlo«². Narcisoidno okruženje u

¹ FRANJO, *Gaudete et exsultate. Apostolska pobudnica o pozivu na svetost u suvremenom svijetu* (19. III. 2018.), Zagreb, 2018., br. 134.

² FRANCESCO, *Parole in occasione del bicentenario della Ricostituzione della*

kojem živimo, a u kojem se veliča užitek i traži neograničena sloboda, izazivaju afektivne krize. Papa ističe narcizam kao zagledanost u sebe jednim od najgorih stavova redovnika. Dokument naglašava kako ne treba podcjenjivati one naivne stavove u načinu življenja prijateljstva i međuljudskih odnosa. Bolje upoznavanje sebe i svojih granica dovodi do veće razboritosti i uspješnijeg kontroliranja svojih osjećaja i strasti.

Svijet posvećenih muškaraca i žena izložen je prodornoj kulturi rasipanja ili trošenja osjećaja, gdje vjernost prestaje biti nešto samorazumljivo. Krivo poimanje slobode potiče zavaravajući osjećaj autonomije na koju se poziva u ime spontanosti, neposrednosti, traženja prava na vlastite prostore i tome slično. Individualizam i takozvani *paralelni putovi* često utiru put napuštanju ustanove.

Rasipanje vremena posebno osiromašuje vjernost i ustrajnost. Postoji opasnost da se vrijeme provodi na otuđen, svjetovan način. Znati upravljati vremenom, znak je zdrave autonomije i zrele sposobnosti izbora.

Teški međuljudski odnosi dovode do udaljavanja od vlastite zajednice, do iskustva samoće koje se pretvara

u izoliranost što opet dovodi do sklapanja u vlastite sigurnosti, u vlastite prostore, do nezainteresiranosti za živote drugih. Također, napetost između zajedništva i poslanja, ako se ne prevlada, može dovesti do otvorenih sukoba, jačati nezadovoljstvo zajednicom i u konačnici dovesti do napuštanja zajednice.

U odnosu prema digitalnom svijetu, uz sve dobro koje nam nudi, treba voditi računa i o problemima koji s njim dolaze kao što su izoliranje od bližnjih, psihološke ovisnosti, gubitak doticaja s konkretnom stvarnošću, novi oblici nasilja.

2. Ponovno oživjeti svijest

2.1. Vjernost i ustrajnost

Treba imati na umu da vjernost Bogu ne možemo postići vlastitim snagama jer ona dolazi od Boga. Ustrajnost se shvaća kao strpljivost, kao sposobnost podnošenja kušnji koje nas usavršavaju. Za ustrajnost su od velike pomoći sjećanje i nada: sjećanje na sretne dane s Gospodinom, a u vrijeme kušnji pogled u Gospodina od kojega nam jedino dolazi pomoć. Vjernost i ustrajnost nisu istoznačnice nego nerazdvojni aspekti jedinstvenoga duhovnog stava. Ustrajnost je odlika vjernosti. Vjernost pozivu izražava se kroz vjernost molitvi koja je temelj postojanosti i plodnosti. Posvećena

Compagnia di Gesù, (27. IX. 2014.), u: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/september/documents/papa-francesco_20140927_vespri-bicentenario-ricostituzione-gesuiti.html (4. I. 2020.).

osoba pozvana je ustrajno moliti za milost vjernosti. U borbi za ustrajnost važna su dva stava: poniznost i znanje te prakticiranje duhovnog razlučivanja za koje je potrebno i posredovanje duhovnog vođe.

Učiteljstvo ističe kako je zajednički život ono u čemu treba ponajprije ustrajati i ukazuje na oruđa kojima se on oživljava i jača: Evanđelje, euharistijska liturgija i molitva. Kvaliteta zajedničkog života ima snažan utjecaj na ustrajnost svakog pojedinog člana. Svatko treba dati svoj doprinos da se stvori vedro ozračje razumijevanja i uzajamne pomoći. Kriterij za prepoznavanje kvalitete zajedničkog života svjedočenje je radosti. Zajedništvo bez radosti zajedništvo je koje se gasi.

2.2. *Procesi za zajedničko razlučivanje*

Kao što je u početnom razlučivanju bilo potrebno prepoznavati znakove, isto tako to je potrebno i kod donošenja odluke o napuštanju zajednice. Zajedničko je razlučivanje ključno osobito u trenutnim povijesnim prilikama. Sposobnost razlučivanja neraskidivo je povezana s odgojem savjesti. U formiranju savjesti važno je razumijevanje samog sebe, istinsko razlučivanje vlastitih čuvstava, ne skrivajući od sebe samih nikakve osjećaje.

2.3. *Biti praćeni u vremenu kušnje. Zajedničarska dimenzija*

U današnje vrijeme kada vlada kultura prolaznosti i kontinuiranog eksperimentiranja i u kojoj postaje normalnim dovesti u pitanje neopozivost životne odluke, hod odgovorne vjernosti zahtjevima posvećenog života dobiva posebnu važnost. U tom hodu duhovno praćenje zauzima vrlo važno mjesto. Ono je dijalog u koji se upuštamo u duhu spremnosti na suradnju, u uzajamnom poštivanju koje omogućuje slušanje i predlaganje vrijednosti koje treba prepoznati, izabrati i usvojiti.

Istinski je zajednički život škola ljubavi i snažna potpora ustrajnosti mnogih gdje se svatko osjeća suodgovornim za vjernost drugoga, gdje je svatko otvoren i spreman primiti dar drugoga, sposoban pomagati i primati pomoć, zamjenjivati i biti zamjenjivan. Ovakav suživot stvara osjećaj zajedništva koje jača srce i pobjeđuje strah od nesigurnosti.

3. **Odvajanje od ustanove. Kanonsko pravo i dikasterijalna praksa**

Nedosljednosti i protusvjedočanstva nisu nešto što je isključivo osobno, nisu privatni događaji:

negativni utjecaji podrivaju vjerodostojnost crkvenog svjedočenja posvećenog života i ustanova ne može i ne smije ostati puki promatrač u situacijama u kojima se otvoreno krše temeljni propisi vezani uz položaj posvećenih osoba. Stoga su u posljednjem dijelu ovog dokumenta na sustavan način predstavljene smjernice sadržane u uredbama *Zakonika* i praksa Dikasterija vezano uz pitanja odsutnosti, boravka izvan kuće, istupa, otpuštanja iz ustanove i pruža se doprinos ispravnom rasuđivanju o teškim i problematičnim situacijama u procesu praćenja braće i sestara koji su u fazi donošenja odluka o vlastitoj budućnosti, kao i poglavarima koji moraju donositi odluke u vezi s njima u skladu s općim i vlastitim pravom.

Zaključak

U zaključku ovog dokumenta stoji Isusov poziv učenicima: »Ostanite u mojoj ljubavi« (Iv 15,9). To je način da ustrajemo jer »prebivati u struji Božje ljubavi, usidriti se u njoj, preduvjet je da naša ljubav putom nikada ne izgubi žar i smjelost«³.

Kušnju nije moguće izbjeći; potrebno je proći kroz nju s ljubavlju, jačati u većoj mjeri jedinstvo s Kristom i učiniti je daljnjim korakom u napredovanju u sebedarju kako bismo prestali živjeti samo za sebe (usp. Rim 14,7) i ponovno uspostavili trajno prijateljstvo s Kristom i s drugima koje pruža plodnost i *potpunu radost* (Iv 15,11). Na samom kraju dokumenta Mariji, našoj Majci i vjernoj ženi, povjераvaju se svi posvećeni muškarci i žene da uzmognu ustrajati u radosti primljenog poziva.

s. Ksenija Leko, OSU

³ FRANJO, *Regina Coeli*, Vatikan, (3. svibnja 2015.).

s. Krista MIJATOVIĆ,
SCSC

***Razumijevanje i
ostvarivanje poslanja
kod redovnica u Hrvatskoj
danas,***

Glas Koncila, Zagreb, 2019., 376 str.

Redovništvo kao jezgrovito opo-
našanje i trajno uprisutnjenje onog
oblika »života koji je prihvatio Sin
Božji ušavši u svijet, da vrši volju
Očevu, te ga predložio učenicima
koji su ga nasljeđovali« (LG 44),
izazovna je tema za svakoga tko se
upusti u istraživanje ove komplek-
sne i dinamične stvarnosti u Crkvi.
No takav izazov pruža i čitanje
knjige *Razumijevanje i ostvarivanje
poslanja kod redovnica u Hrvatskoj
danas*, objavljene u izdavačkoj kući
Glasa Koncila krajem 2019. godi-
ne. Knjiga je doktorska disertacija
s. Kriste Mijatović koju je izradila
pod vodstvom prof. dr. sc. Ane
Thee Filipović, pročelnice Katedre
religijske pedagogije i katehetike
Katoličkog bogoslovnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu.

Knjiga ima tristo sedamdeset
šest stanica i strukturirana je u
dva dijela: teorijski i empirijski.
U prvom dijelu knjige autorica

donosi teološko-ekleziološku re-
fleksiju o redovničkom poslanju,
dok u drugom dijelu predstavlja
rezultate kvantitativnog istraživa-
nja koje je provedeno u dvadeset i
četiri ženske redovničke zajednice
sa sjedištem u Hrvatskoj. Uz Za-
hvalu, Bibliografiju, Popis tablica
i slika, Kratice te Priloga 1. i 2.,
knjiga sadrži:

Uvod (7-10)

I. Teorijski dio

1. Trinitarno-ekleziološko uteme-
ljenje poslanja posvećenoga ži-
vota (11-49)
2. Redovničko poslanje u doku-
mentima Crkvenoga učiteljstva i
redovničkih zajednica (50-120)

II. Empirijski dio

1. Polazišne točke za istraživanje
o poslanju ženskih redovničkih
zajednica sa sjedištem u Hrvat-
skoj (121-141)
2. Rezultati istraživanja: analiza i
interpretacija (142-251)
3. Zaključci i značenje istraživanja
za budućnost (252-277)

U *Uvodu* autorica donosi ukratko
sadržaj, svrhu i opći cilj istraživanja
obuhvaćen temom dokorskog ra-
da. Fokus istraživanja sestre Kriste
Mijatović redovničko je poslanje,
odnosno sama bit i razumijevanje
poslanja. Poslanje nije samo jedna
od sastavnica redovničkoga života

ni nešto što se može istrgnuti iz njegove cjeline i promatrati odvojeno. Uz to, za promatranje redovničkog poslanja potrebno je i poznavanje društvenog ambijenta, odnosno detektiranje sociokulturnih odrednica koje itekako utječu na redovnički život i djelovanje. Stoga su ključne točke ovog istraživanja poslanje kao konstituirajući element redovništva te obilježja društvenog konteksta redovničkog života.

U teorijskom dijelu, s. Krista propituje dinamizam poslanja posvećenoga života. Propitivanje se temelji na koncilskim i pokoncilskim dokumentima te na teološkoj misli suvremenih autora. Prvo poglavlje »Trinitarno-ekleziološko utemeljenje poslanja redovničkog života«, poslanje propituje kroz trinitarni i ekleziološki vidik. Iz toga proizlazi da se razumijevanje poslanja sastoji od dviju uporišnih točaka: *missio Dei* i *missio ecclesiae*. Autorica započinje iznošenjem postavki o otajstvu Presvetog Trojstva u svjetlu poslanja, a zatim redovničko poslanje promatra u okviru te tajne. Na temelju crkvenih dokumenata o posvećenom životu, poslanje se promatra kao nastavak Kristova poslanja i u svjetlu poslanja Duha Svetoga. U tom kontekstu s. Krista dolazi do zaključka kako poslanje ima svoju opravdanost u okviru trinoma *poziv-posveta-poslanje*. Eklezijalnost

redovničkog poslanja proizlazi iz samog identiteta posvećenoga života u Crkvi i suradnji redovničkih zajednica s drugim subjektima u Crkvi.

U drugom poglavlju »Redovničko poslanje u dokumentima crkvenoga učiteljstva i redovničkih zajednica« autorica propituje tezu koja implicitno proizlazi iz paradigme *missio Dei*, a prema kojoj poslanje nije samo skup aktivnosti, odnosno djelovanje posvećenih osoba, nego je ključ za razumijevanje posvećenoga života. Stoga je autoričina nakana utvrditi je li ovakvo shvaćanje poslanja prisutno u crkvenim dokumentima te pravilima i konstitucijama redovničkih zajednica. Sistematičan prikaz poslanja u dokumentima crkvenoga učiteljstva i redovničkih zajednica olakšava čitatelju pratiti temu koju s. Krista razrađuje izdvajanjem molitvene, svjedočke, pashalne i djelatne dimenzije poslanja. Na taj način autorica jasno dolazi do poimanja višedimenzionalnosti poslanja u crkvenim dokumentima i redovničkim konstitucijama. Razumijevanje poslanja ne svodi se samo na funkcionalnost nego i na njegovu esencijalnost. Iznoseći temeljne smjernice poimanja poslanja, kako ih nalazimo u koncilskim i pokoncilskim dokumentima službene Crkve, u pravilima i konstitucijama redovničkih zajednica te u teološkoj misli

suvremenih autora, s. Krista otvara širi okvir istraživanja koji će kasnije, u empirijskom istraživanju, poslužiti za utvrđivanje poimanja i ostvarivanja poslanja kod redovnica.

Empirijski dio knjige prikaz je rezultata kvantitativnog istraživanja. Empirijskim istraživanjem s. Krista obuhvaća sociodemografska obilježja dvadeset i četiri ženske redovničke zajednice sa sjedištem u Hrvatskoj. Dobro sročeni upitnik doprinosi ispitivanju razumijevanja poslanja i stavove redovnica u odnosu na ostvarivanje osobnog poslanja, poslanja družbe i poslanja drugih redovničkih zajednica. Empirijski dio rada autorica koncipira u tri poglavlja iznoseći polazište, zatim tijek i rezultate istraživanja te na kraju analizu i interpretaciju rezultata u odnosu na postavljene hipoteze rada.

Poglavljem »Polazišne točke istraživanja o poslanju ženskih redovničkih zajednica sa sjedištem u Hrvatskoj« s. Krista daje povijesno-društveni i znanstveno-istraživački okvir za provođenje istraživanja, postavlja cilj i hipoteze istraživanja, navodi metodologiju te informacije o ispitanicima, instrumentima i metodama analize podataka. Polazišna točka za istraživanje je kontekst kojim se pruža panoramski pregled dolaska i nastajanja redovničkih zajednica u Hrvatskoj kroz tri razdoblja: prije razdoblja

socijalizma, u vrijeme socijalizama te u vremenu nakon sloma komunističkog društva, devedesetih godina prošlog stoljeća. Autorica postavlja sedam ciljeva i sedam hipoteza istraživanja precizno pojašnjavajući istraživački pristup i metodologiju istraživanja.

»Rezultati istraživanja – analiza i interpretacija« najopsežnije je poglavlje doktorskog rada s. Kriste Mijatović. U ovom poglavlju autorica se referira na teorijski dio disertacije kojim je postavljen interpretacijski okvir za otkrivanje smisla i značenja rezultata dobivenih empirijskim istraživanjem. Logičkim slijedom izneseni su rezultati upitnika koji se odnosi na razumijevanje poslanja, zatim ostvarivanje te na kraju suodnos između razumijevanja i ostvarivanja poslanja. Rezultati, odnosno numerički podaci, analiza i interpretacija popraćeni su sa sto osamnaest tablica koje čitatelju olakšavaju praćenje cilja istraživanja.

U poglavlju »Zaključci i značenje istraživanja za budućnost« predstavljeni su rezultati i znanstveni doprinos istraživanja. On se najprije ogleda u produbljenju teologalne dimenzije posvećenoga života, a potom u dobivenim sociodemografskim podacima o redovničkim zajednicama (broj članica, dob, obrazovanje, zaposlenje i slično).

Sociodemografska obilježja zajednica jesu slika trenutnog stanja koja se velikom brzinom mijenja, ali ipak ti podaci mogu poslužiti kao relevantna podloga za slična buduća istraživanja. Analiza redovničkog života kao društvene prakse upućuje na interdisciplinarnost ovog istraživanja što je također važna značajka rada. U ovom poglavlju autorica se također osvrće na moguća ograničenja rada koja se odnose na način provedbe istraživanja, ali ujedno, značajno za buduća istraživanja, predlaže mogućnosti za upotpunjavanjem rezultata u cilju proširivanja i produblivanja same materije.

Objavljeni doktorski rad s. Kriste Mijatović postigao je cilj koji je autorica postavila, a to je propitivanje poimanja i razumijevanja poslanja kod članica ženskih redovničkih zajednica te stvaranje baze podataka o sociodemografskim obilježjima redovničkih zajednica sa sjedištem u Hrvatskoj. Sestra Krista Mijatović na razumljiv način obrazlaže zadanu tematiku te rezultatima istraživanja potvrđuje hipoteze postavljene na početku istraživa-

nja. Zadana tematika razrađena je pregledno i jasno, a odgovarajući citati i brojne podnožne napomene obogaćuju sadržaj rada te pružaju relevantnu podlogu za buduća istraživanja vezana uz razumijevanje redovničkog poslanja. Rezultati istraživanja pokazuju kako članice redovničkih zajednica, sa sjedištem u Hrvatskoj, poslanje razumijevaju višedimenzionalno. To je ujedno pokazatelj kako poslanje nije svedivo isključivo na funkciju, a autorica to potvrđuje svojim istraživanjem kojim osvjetljava pristup poslanju posvećenoga života u domeni esencijalnosti, a ne isključivo u domeni funkcionalnosti. U ovom vrijednom djelu prepoznaje se isprepletenost razumijevanja i ostvarivanja poslanja što jasno stavlja u središte identitet redovničkog posvećenja. Stoga bi bilo dobro da ovo djelo, zbog svoje kvalitete i osvjetljavanja redovničkog poslanja kao temeljnog identiteta svake redovničke zajednice, postane nezaobilazna literatura osobito u početnoj, ali i u trajnoj redovničkoj formaciji.

s. Janjka Mazić, MVZ

s. Danijela ANIĆ, ASC

Drugi poziv u redovničkom životu,

Karmelska izdanja, 2020., 200 str.

Život kao zov i iza-zov

Život kao bivanje u prostorno-vremenskom slijedu upućuje na dimenziju ljudskog bića koja nadilazi tu horizontalnu dimenziju sa sebi jednakim bićima (ljudima) i nižim (biološki i materijalni svijet) i teži za vertikalom tamo »gdje njegova je duha kolijevka« (S. S. Kranjčević). Punina života ne ograničava se na vremensko-prostornu protežnost nego teži za nadvremenskom i nadprostornom dimenzijom koja nije samo objektivna, bezimena zbilja, nego svjesna i slobodna Ljubav (1 Iv 4,16), izvor i uvir svakoga života koji ne može ispuniti ništa drugo nego ljubav. Zato je duhovni poziv poziv izabranja i *zamilovanja* (Ef 1,4.6), poziv na puninu, otvaranje nadvremenske, esahtološke perspektive koja je nužno vječna jer svaka vremenska perspektiva znači ograničenost. Duhovni poziv nadilazi i prostornu kategoriju jer nije zarobljen nekim *mjestom*, nego je to osobni odnos ljubavi, pupčana vrpca imanentnog (čovjeka) s transcendentnim (Bogom), vez/

savez Boga i čovjeka, najviša vrijednost koja označava čovjeka kao duhovno biće (rođeno od Duha), a njegovu sveukupnu antropološku i egzistencijalnu zbilju kao duhovnost, tj. osmišljen oblik postojanja *više*ga stupnja u odnosu na materijalno-biološku stvarnost.

Zov/poziv je izazov po tome što je čovjek ograničen, a teži za neograničenim. Želi li to postići samo svojim silama, slomit će se, tã krhko je biće, razočarat će se, tj. odustati od očaravajućeg velebnog ideala koji postaje nedostižan, klonut će i pasti u ponor svoje ograničenosti jer njegova krhka leđa ne mogu nositi teret neograničenosti. Pa kad ne može postići sve i odmah, odustaje odmah od svega, ostajući u prahu od kojeg je sazdan.

Izazov je i u tome što neprestani Božji zov (drugi, treći, stoti, svakodnevni) može ostati zagušen zaglušnim orkestriranim zovovima drugih bića koji se nameću bukom i neposrednošću, a ne mogu dati konačan odgovor o čovjekovoj beskonačnosti, za kojom mu srce neutaživo žudi i nemirno je dok se ne smiri u Onome tko je veći od njegova srca (A. Augustin).

Pravi je **izazov**, dakle, dobro čuti i razumjeti taj zov te se spremno odazvati koristeći sva ona sredstva što su čovjeku darovana kako bi da-

rom mogao uzvratiti za dar – ljubav za Ljubav, mala ljudska sloboda odabira za neizmjerni odabir Božje slobode koja ga poziva na puninu radosti, života, istine i ljubavi, a bez toga sve je besmisleno jer nije povezano smislom.

Drugi poziv u redovničkom životu samo je jedna specifična primjena Božjega zova upućena svakom čovjeku! Redovnički poziv je (*pred*)*izabranje*, (*za*)*milovanje* koje označava veću bliskost s Pozivateljem (Mk 3,14). Stoga je svijest o *novom* pozivu i *novom* odgovoru od životne važnosti s antropološkog, teološkog i duhovnog gledišta! To je poziv da se čovjek ponajprije (*od*)*vрати* od dosadašnjeg ispravnog zemaljskog načina života (1 Pt 1,18) i *obrati*, tj. prihvati život nebeskog kraljevstva (1 Pt 2,9; Mt 4,17; Mk 1,15).

Drugi zov, (po)zov, ima otkupiteljsku, terapijsku ulogu. Ono što prvi zov (*stari Adam*) nije uspio zbog nedostatka ispravne slobode i istinske ljubavi, sada *novi Adam* to omogućuje. Ono što je Bog divno stvorio, sada je još divnije obnovio (Uskrсни hvalospjev). Što čovjek kao *savršeno djelo* Božjeg stvaranja nije mogao, sada čovjek kao *nesavršeni sin* to postaje u Sinu. Sve čime se taj novi čovjek treba baviti jest »nastojanje oko savršene ljubavi po evanđeoskim

savjetima«, tj. nasljedovanje onoga koji ga poziva. Tako, »po primjeru božanskoga Učitelja, postaje sjajan znak nebeskoga kraljevstva«¹.

Ciljevi odgoja i obnove

Ciljevi koje s. Danijela Anić postavlja u svojoj magistarskoj radnji – »predstaviti fenomenologiju poziva, ispitati složenost i oblike krize drugog poziva te izraditi opći projekt za duhovno buđenje i cjelovit odgoj« (str. 11.), mogu biti ciljevi svakog osobnog i zajedničkog rada u tom duhovnom rudniku koji se zove izgradnja *novog* čovjeka, zrelog, odgovornog, *obraćenog* redovnika i zajednice.

Fenomenologija poziva zapravo je povijest (biblijska i osobna) svih velikih poziva (Abraham, Mojsije, Ilija, proroci...) do najsuvremenijih poziva, moga i tvoga, odziva i *obraćenja* koji, međutim, nije jednokratni čin nego stalni *proces* nasljedovanja i suobličavanja Kristu, hod zajedno s njim. Svaka metoda koja predstavlja tu problematiku, može biti uspješna samo ako ostaje vjerna istinskoj zbilji, a ne sjeni i prividu.

U čemu je **izazov**? Najprije, tko to zove i izaziva? »Kako ti

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Perfectae caritatis. Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života* (28. X. 1965.), br. 1, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1998.

je ime«, pita Mojsije. »Tko si ti«, pita Savao. »Ti si Krist, Sin Boga živoga«, ispovijeda Petar. Kada zove? Od majčine utrobe (Jeremija), u mladosti (Daniel), u naponu snage (Gideon), kao starac (Nikodem). Kamo zove? U *novu* zemlju (Abraham, Jona). Kako zove? Viđenjem u hramu za vrijeme bogoslužja (Izaija), u progonstvu (Ezekiel), kod svakodnevnog posla (Gideon, David). Neki su unaprijed naviješteni i predoznačeni (Samson, Ivan Krstitelj, Isus). Što stoji iza (iza)zova? Zadaća, poslanje. Svi su pozvani poslani, poslanici su, apostoli!

Složenost zova i odziva – zbilja i krize – novi početak

Budući da poziv (prvi, drugi i svaki) znači poziv cijeloga čovjeka da odgovori pozivatelju na ono na što ga poziva, on uključuje i cijeloga čovjeka u odzivu, odgovoru, izvršenju onoga na što je pozvan. Ta *totalnost* (u smislu cjelovitosti svih čovjekovih sila i sposobnosti kojima ulazi u taj odnos) i *radikalnost* u smislu dosljednosti (bez ikakva iskrivljanja, površnosti ili odgađanja) zahtjeva, dakle, cijeloga čovjeka, a ta zahtjevnost traži totalnu i radikalnu uključenost, potpuno zalaganje, promjenu, obrat (obraćenje), kako to svjedoče *pozvani* biblijski likovi

i sveci koji se svojim prihvaćanjem poziva do kraja razotkrivaju, ogoljuju do rassetosti na križu života.

Taj poziv i odziv prolazi kroz *sva razdoblja* čovjekova života, kroz životne krize, tjesnace koji traže (pro) širenje, otvaranje novih vidika, nove odabire, odluke i promjene pravca ili perspektive. Krize su uvjetovane raznim čimbenicima: društvenim, političkim, kulturnim, ambijentalnim, religijskim, egzistencijalnim, duhovnim, objektivnim i subjektivnim, i svaki taj vid traži specifičan odgovor na specifičan izazov. Čovjek nije otok, ne živi izoliran u nekom zrakopraznom prostoru, stoga i sve sile koje utječu na krizu mogu utjecati i na njezino rješenje. Potrebno je, dakle, presložiti elemente i na novom polju drukčije posložiti figure, imajući viziju (ne kratkovidnu i parcijalnu), nego sveobuhvatnu i dalekovidnu, sve do *eshatona*. To je zapravo poziv redovnika da doživa *nečuveno*, gleda *nevidljivo* i živi tako *kao da nevidljivo vidi*. I upravo to je proroštvo, živjeti sada ono što pripada budućnosti, vječnosti!

Kriza, bez obzira na njezin oblik, uzrok i težinu nema zadnju riječ, nije to ni zov ni izazov, nego *odgovor*, novi početak, *novo stvorenje* rođeno iz vode i krvi (krštenje i euharistija), novo rođenje od Duha (Iv 3,3.6), novi život po Duhu, tj. duhovnost. Riječ je dakle o specifičnim kariz-

mama koje Duh daje svakoj osobi i zajednici da u Crkvi (i svijetu) izvrši poslanje te tako svoj poziv pretvore u ostvarenje Božjega kraljevstva. To ujedno znači preporod svih dimenzija ljudskog bića.

Redovnici nisu prvenstveno pozvani nešto *raditi*, bez obzira koliko taj rad bio koristan i uzvišen, nego *biti*! Biti novi, cjeloviti ljudi, Duhom o-duševljeni za duhovno, koji žive duhovnost kao stil života, kao i Onaj od koga su to naučili (Mt 11,29). Postaju njegovi svjedoci (Lk 24,48). Evanđeoski savjeti prihvaćeni osobno i izrečeni kao zavjeti postaju zbilja i ogledalo onoga što će se dogoditi cijeloj Crkvi, zajednici prvorodenaca, onima koji druguju s Kristom (drugi Kristi). Po Duhu Crkva postaje »jedna Osoba u mnoštvu osoba«. Jedan Duh tvori jedno srce i jednu dušu (Dj 2,42; 4,32), a to jedinstvo i zajedništvo izvire iz onog Srca koje svemu daje život, u kojemu sve živi! I za koje svi žive! Redovnici kao *uspjele* zrele osobe postižu u tome *savršenstvo*, istinsko *utjelovljenje duha* i zato su anticipacija onoga što će postati cijela Crkva. Ono što sami žive komuniciraju drugima i tako izgrađuju Božje kraljevstvo.

Vjerojatno najkorisniji dio radnje sestre Danijele Anić treće je poglavlje koje predstavlja *pedagogiju nade*. Drugi poziv definira se

kao duhovno buđenje i uravnoteženo povezivanje svih dimenzija ljudskog bića. Cjelovitim odgojem postiže se cjelovita osobnost, zrela i odgovorna, što znači da osoba daje *odgovoran odgovor* na Božji zov/poziv. Time obnavlja sebe i zajednicu, daje doprinos Crkvi i društvu, pridonoseći tako ispunjenju Božjeg nauma spasenja.

Raščlanjujući proces odgoja i obnove prema dimenzijama ljudskog bića, sestra Danijela Anić ponajprije utvrđuje ciljeve, postavlja strategije i navodi sredstva za njihovo ostvarenje. Osjetljiva je za specifičnosti vezane uz posebne situacije osobne i društvene, *unutarnjeg* redovničkog karaktera kao i onog *vanjskog* društveno-kulturnog u cjelini.

Ovo, dakako, nije iscrpan prikaz ove vrijedne knjige, nego samo izazov i poticaj na razmišljanje, a dublje poniranje bit će moguće čitajući i razmatrajući, planirajući i provodeći u praksu sve ono bogatstvo koje knjiga sadrži. Hvala sestri Danijeli Anić za uloženi trud i ljubav, a izdavaču KIZ (Karmelska izdanja) što je prepoznao vrijednost ponuđenog djela i učinio ga dostupnim svima onima koji osjećaju potrebu za svojom duhovnom obnovom i preporodom.

o. Ivan Marijanović, SDB

Pietro MARANESI

***Klauzura Klare Asiške.
Vrijednost ili nužnost?***

Glas Koncila – VFZ, Zagreb,
2020., 210 str.

Redovnički poziv često je gledan kroz prizmu mističnoga, otajstvenoga, pogotovo ako se radi o tzv. klauzurnim redovnicima ili redovnicama. Ne bježeći od toga otajstvenoga pristupa shvaćanju značenja redovničkoga poziva, često je imao elemente predstavljanja svega onoga lijepoga što redovnički poziv donosi, naravno uz eventualne poteškoće koje se nadilazi bilo osobnim pristupom, bratskom ili sestričkom pomoći i onim najvažnijim, milošću Božjom. U tom kontekstu klauzura, koja je slobodni izbor pojedinca, nerijetko je bila predstavljana kao jedna od bitnih elemenata redovničkoga ostvarenja na putu redovničkoga, odnosno kršćanskoga savršenstva. Neki su je čak smatrali božanskom institucijom koju se nije smjelo propitkivati. A nije neobično da su nekada takvi pristupi bili i emotivno naglašeni. Kroz prizmu emocija pokušavalo se u redovnicima, redovnicama i kandidatima za redovništvo pobuditi zanos i lju-

bav za poziv. Iako je i takav način jedan od mogućih, pa i legitimnih, nekada su takvi pristupi vodili i na stranputice, pogotovo ako i kada bi emocije bile prenaplašene. Takvim su načinom ne samo klauzura, već i mnogi drugi vidovi redovničkoga, a onda i klauzurnoga poziva, postajali i predstavljeni kao svrha samima sebi! Odnosno da se izrazimo riječima koje se često kao pozitivna kritika čuju u redovničkim zajednicama: forma je postala važnija od sadržaja. Emocije bi tada više bile usmjerene na formu, a ne na sadržaj.

Pietro Maranesi u knjizi *Klauzura Klare Asiške. Vrijednost ili nužnost* pristupa ovome fenomenu na metodički način koji i nije nov, ali u okvirima proučavanja života i karizme sv. Klare, donosi neke novosti i baca novo svjetlo na stvarno shvaćanje klauzure kod redovnica klarisa. Iz knjige se iščitava detaljan i strpljiv rad na čitanju i tumačenju izvora i njihovoj interpretaciji u kontekstu Klarina vremena i početaka njezinog redovničkoga života. Autor dobro uočava jednu činjenicu koja je u njegovom prikazu svojevrsni kamen međaš, a to su Klarini spisi. Klara ih piše nakon već određenog iskustva u klauzuri, dakle ne neposredno nakon početka svoga redovničkoga puta. Stoga se u

prvome dijelu autor oslanja na spomenuti povijesni kontekst, odnosno sociološki i religijski, gledajući i onovremeni položaj žene i u društvu i u Crkvi, te naravno redovnički franjevački kontekst unutar kojega Klara započinje svoj život i kojemu želi ostati vjerna. U drugome dijelu autor pokušava doći do eventualnih zaključaka kako bi izgledao prvotni Klarin naum i Klarin trud oko oblikovanja svoje zajednice i njenog načina života. Zanimljivom usporedbom pa i stanovitom pozitivnom napetošću, koja se može nazrijeti između crkvenih propisa i Klarinih nastojanja, autor uočava neke elemente koji oblikuju život Klarinih sestara, i to ne samo klauzuru.

U pogledu same klauzure autor ne ide odmah u duhovno ili čak spomenuto emotivno objašnjavanje i opisivanje teme, nego se vrlo mudro i razumski pita o njezinoj potrebi i uspostavljanju. Dakle, autor svoju studiju temelji na *sadržaju*. Budući da klauzura kao način života u Klarino vrijeme nije novost, implicite se postavlja pitanje kako je, i mnogo važnije, zašto je Klara izabrala klauzuru kao način života svoje zajednice. Već u samom naslovu knjige daje se naslutiti kako odgovor nije jednoznačan, nego da se krije i u vrijednostima i u nužnosti, odnosno zahtjevima i redov-

ničkoga, ali i društvenoga života. Odnosno, autor gleda i pokušava vidjeti prvotno oblikovanje klauzure za vrijeme zemaljskoga života sv. Klare. Nije teško zaključiti da nas navodi kako je forma klauzure – kao i svaka druga forma u redovničkom životu – pomoć u ostvarenju sadržaja, onoga što se zavjetuje, u Klarinom slučaju samoga Evanđelja. Pitanje iz naslova knjige tako je i više nego opravdano. Iz teksta se vidi kako autor dobro poznaje i povijest redovništva i povijest franjevaštva te mu je to osnovni okvir kojim spaja teologiju redovničkoga poziva i, konačno, teologiju i značenje klauzure. Istodobno nudi i odgovore, ali uvijek iznova na pozitivan način provocira, izaziva, ali i potiče otkrivanje redovničkoga zanosa i zajedničkoga života u zajednicama. Klauzura je stoga, između ostalog, i jedan od načina života u zajednici.

Jedno od *ograničenja* knjige jest ta da ne ide suviše detaljno u samu povijest klauzure i njezinoga aktualiziranja unutar ženskoga redovništva. Pretpostavljamo da su adresati knjige već ponešto upućeni u povijest redovništva i barem osnovne teološke, povijesne i pravne postavke redovničkoga života. Knjiga je, dakle, prvotno upućena redovnicima i posebno redovnicama, ne samo sestrama klarisama, već svim kla-

uzurnim redovnicama, a i svima koji kroz metode i načine predstavljanja tema u knjizi mogu na sličan način pristupiti proučavanju i osvježavanju spoznaja o karizmi svojega reda ili družbe. Aktualiziranje klauzure, u prvom redu za sestre klarise, ali i za ostale, ovdje bi značilo prepoznavanje njene svrhe danas ili kako već spomenusmo, shvaćanje njezinoga sadržaja i traženja oblika najprikladnijih za takav način redovničkoga života. Kako sam autor kaže, sv. Klara je tražila najprikladniji oblik za sebe i svoje sestre u okolnostima svoga vremena i mjesta gdje je živjela, ne želeći da joj se izvana nameće nešto pa makar to i imalo dugu tradiciju u redovničkom životu. Autor svojim stilom potiče da se uvijek iznova sadržaj osvježava čime se živi i trajno obnavlja duh i karizma reda i(li) družbe.

Knjiga nipošto nije tzv. klasično duhovno štivo, kako bi netko mogao očekivati, već znanstveno djelo sa znanstvenim pristupom i metodikom. S druge strane, ipak potiče i čitateljev um i duh na propitkivanje. Realni su okviri i izvori na kojima je temeljen sadržaj, a iz kojih je i sama sv. Klara oblikovala svoj život. Autor se trudi u promišljanjima ostati na tim izvorima, te

vrlo realno, koliko je to moguće, na temelju izvora opisati kontekst nastanka klauzure kako ju je zamišljala sv. Klara.

Na koncu, za hrvatski prijevod zahvaljujemo sestri Juditi Čovo. Nadamo se kako će i njezin trud pripomoći da knjiga donese ploda. Iako je svaki prijevod na svoj način *neprecizan*, ipak je hrvatskim čitateljima predstavljen jasan uvid u autorovu misao te je tekst lako čitljiv i vrlo razumljiv. U knjizi vjerojatno nećemo naći odgovore na sva pitanja koja se mogu pojaviti tijekom čitanja, ali i to je jedna od draži knjige: ona potiče na daljnje realno povijesno i teološki utemeljeno tražnje, i duhom i umom, koji su to Božji darovi, istraživanje i življenje karizme redovništva. U tom smislu knjiga očito nije namijenjena samo starijim ili iskusnijim redovnicima, teolozima ili mladim redovnicima u početnoj formaciji. Štoviše, ovima potonjima kao i njihovim odgojiteljima posebno je preporučujemo jer držimo kako može pomoći i u redovničkoj i ljudskoj i kršćanskoj formaciji. Preporučujemo je i svima onima koji žele proširiti svoje spoznaje o povijesti redovništva i naravi redovničkoga života.

fra Domagoj Volarević, OFM

Upute autorima

I. Osnovni podaci o časopisu

Posvećeni život je časopis Hrvatske redovničke konferencije sa sjedištem u Zagrebu. Počeo je izlaziti 1996. godine. Izlazi jedanput godišnje. Časopis ponajprije objavljuje članke o posvećenom životu u svjetlu teologije i drugih znanosti. Uz znanstvene i stručne radove koji se kategoriziraju, *Posvećeni život* objavljuje i nekategorizirane radove te prijevode članaka iste tematike za koje uredništvo procijeni da su korisni, kao i recenzije i prikaze knjiga o posvećenom životu. *Posvećeni život* prima neobjavljene rukopise koji se dostavljaju uredništvu na adresu elektroničke pošte pz.urednistvo@gmail.com.

II. Kategorizacija radova

Konačnu odluku o kategoriji rada donosi uredništvo na prijedlog dvaju recenzenata rada.

- 1) **Izvorni znanstveni rad** (*Original scientific paper*): sadrži do sada još neobjavljene originalne teorijske ili praktične rezultate izvornih istraživanja. Rezultati su izloženi tako da je moguća njihova provjera.
- 2) **Prethodno priopćenje** (*Preliminary communication*): sadrži jedan ili više novih znanstvenih podataka koji ne unose osobito značajne promjene u dotadašnje znanstvene spoznaje. Podatci su izloženi bez dovoljno pojedinosti koje bi omogućavale provjeru kao kod izvornih znanstvenih radova.
- 3) **Pregledni znanstveni rad** (*Review article*): originalan, sažet i kritički prikaz stanja i tendencija razvoja nekog područja istraživanja s kritičkim osvrtom i prosudbom.
- 4) **Stručni članak** (*Professional paper*): informira i uvodi u problematiku struke ili prikazuje neka originalna rješenja s njezinog područja.

III. Metodološke i tehničke upute

a) opće upute o pisanju članka

Rukopis je potrebno redakcijski prilagoditi prepozicijama časopisa i standardima hrvatskog književnog jezika.

- **Opseg članka:** od 16 kartica (28.800 znakova s prazninama) do 25 kartica (45.000 znakova s prazninama) uključujući i bilješke
- **Opseg prikaza i recenzija:** do 5 kartica (9.000 znakova s prazninama)

Svaki članak treba sadržavati:

- **Naslov** (mala slova, bold);
- **Ime i PREZIME autora** (ime malim slovima, prezime VERZALOM, oboje u boldu), naziv i adresu ustanove u kojoj je autor zaposlen te adresu elektroničke pošte;
- Sažetak na hrvatskom jeziku (Times New Roman, 10 pt, jednostruki prored, do 600 znakova s prazninama);
- Ključne riječi (do sedam riječi/dvorječnih sintagmi);
- *Sažetak na engleskom jeziku* (prijevod naslova i ključnih riječi s hrvatskog jezika te sažetak do 1.500 znakova s razmacima, Times New Roman, 10 pt, jednostruki prored, kurziv);
- Tekst članka (Times New Roman, 12 pt, s proredom 1,5);
- **Sažetak, Uvod i Zaključak** (bez numeracije, bold);
- **Glavni naslovi (s numeracijom 1., bold);**
- *Podnaslovi (s numeracijom 1.1. kurziv);*
- Podnaslovi unutar podnaslova (s numeracijom 1.1.1. obično);
- za citiranje koristiti srednje (»«) navodnike; za preneseno ili dvojbenu značenje riječi koristiti jednostruke navodnike (‘)
- Bilješke (Times New Roman, 10 pt, jednostruki prored);
- fotografije i grafičke prikaze dostaviti odvojeno od teksta.

b) upute o pisanju bilježaka

Pri prvom navođenju nekoga djela, bilješka treba ovako izgledati:

Knjige i zbornici radova:

Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Zagreb, 1985.

Aurelije AUGUSTIN, *O državi Božjoj – De civitate Dei*, II, Zagreb, 1995.

Toma AKVINSKI, *Summa Theologiae*, pars I, q. 1, a. 5, ad 2. (dalje: *STh*)

Angelo SCOLA – Gilfredo MARENKO – Javier P. LÓPEZ, *Čovjek kao osoba. Teološka antropologija*, Zagreb, 2003.

Juraj Mirko MATAUŠIĆ, Susret Crkve s civilnim društvom u 19. stoljeću, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog održanog u Zagrebu i Krku 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002.

Poglavlja u knjizi:

Marina MILADINOV, Uvod, u: Anselmo CANTERBURYJSKI, *Quod vere sit Deus*, I, Zagreb, 1997., 25.

Ustanova kao autor:

PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICIS, *I movimenti nella Chiesa*, u: *Atti del Congresso mondiale dei movimenti ecclesiali (27.-29. V. 1998.)*, Città del Vaticano, 1999.

COMITATO PREPARATORIO DEL CONVEGNO ECCLESIALE 1985, In forza della riconciliazione, u: *Il Regno – Documenti*, 29 (1984.) 19, 610.

Članci u časopisima (kod časopisa je potrebno navesti godište, godinu u zagradi i broj):

Ivan KARLIĆ, Pristupi Isusu Kristu. Usmjerenja suvremene kristologije i Krist u nekršćanskim religijama, u: *Crkva u svijetu*, 33 (1998.) 2, 101-121.

Siniša ZRINŠČAK – Gordan ČRPIĆ – Stjepan KUŠAR, Vjerovanje i religioznost, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 233-255.

Dokumenti crkvenoga učiteljstva (pri prvom se spominjanju navode u bilješci sa svim potrebnim informacijama, uključujući i datum kada

je dokument objavljen u izvorniku, a u sljedećim se navođenjima pišu kraticom):

PRVI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Filius. Dogmatska konstitucija o katoličkoj vjeri* (24. IV. 1870.), u: Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002. (dalje: DH).

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 8, u: *Dokumenti*, Zagreb, ⁴1986. (dalje: LG).

IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1990., br. 29 (dalje: CL).

Leksikoni i rječnici:

Hans GASPER, Geistliche Gemeinschaften und Bewegungen, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, IV, Freiburg, ³1995., 386-389.

Luigi SARTORI, Carismi e ministeri, u: *Dizionario Teologico Interdisciplinare*, I, Torino, 1977., 504-516.

Članci u novinama:

Josip SABOL, Karizmatiski pokreti – snaga u evangelizaciji (2), u: *Glas Koncila*, 30. X. 2005., 11.

BENEDIKT XVI., Discorso ai presuli della Conferenza episcopale tedesca, u: *L'Osservatore Romano*, 24. VIII. 2005., 5.

Christoph SCHÖNBORN, Finding design in nature, u: *The New York Times*, 7. VII. 2005.

Citiranje arhivskog gradiva:

HR-HDA (Hrvatski državni arhiv), fond 78, Predsjedništvo zemaljske vlade, sv. 6, br. 716, 1870. g., kut. 28.

Dokumenti i materijali u elektroničkom obliku (u zagradama treba navesti datum nastanka [iza naslova] i datum viđenja dokumenta [na kraju]):

Walter KASPER, Informazioni, riflessioni e valutazioni del momento attuale del dialogo ecumenico (23. XI. 2007.), u:

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/card-kasper-docs/rc_pc_chrstuni_doc_20071123_dialogo-ecumenico_it.html
(15. I. 2008.).

Pri **ponovnom navođenju nekoga djela** bilješka treba ovako izgledati:

- kada se isti autor navodi u prvoj sljedećoj bilješci ponovno se navodi ime i prezime autora (ne piše se: „ISTI“)
- kada se isto djelo navodi u nekoliko uzastopnih bilježaka, piše se *Isto*. Riječ *Isto* piše se kurzivom bez obzira navodi li se knjigu ili članak
- kada je navođenje već navedenog djela prekinuto navođenjem drugih bilježaka, ne piše se uz autora kratica „nav. dj.“, nego ime i prezime autora i glavni naslov djela (kod članaka obično; kod knjiga u kurzivu); npr:

Vjekoslav BAJSIĆ, *Granična pitanja religije i znanosti*, 17.

Siniša ZRINŠČAK – Gordan ČRPIĆ – Stjepan KUŠAR, *Vjerovanje i religioznost*, 233.

Uredništvo i uprava:

Slavoljuba Bulvana 4,
10 000 Zagreb, Hrvatska

Tel.: (01) 3764 281

Faks: (01) 3764 280

Mob.: 099 21 23 191

E-mail: pz.urednistvo@gmail.com